

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
Bölcsészettudományi Kar

DIPLOMAMUNKA

*Asztronómiai konnotációk a 'PR.T-M-HRW'
újbirodalmi változatának 17. fejezetében*

Témavezető:

Dr. Bács Tamás PhD, habil.
egy. docens, tanszékvezető

Készítette:

Winkler-Nemes Gábor
Egyiptológia

2014

ASZTRONÓMIAI KONNOTÁCIÓK A 'PR.T-M-HRW' ÚJBIRODALMI VÁLTOZATÁNAK 17. FEJEZETÉBEN

Tartalomjegyzék:

I. ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS; KUTATÁSI CÉLOK ISMERTETÉSE	4
II. KUTATÁSTÖRTÉNET ÉS FUNKCIONÁLIS ÁTTEKINTÉS	5
II.1. A 'PR.T-M-HRW' ÁLTALÁNOS KUTATÁSTÖRTÉNETE	5
II.2. 'PR.T-M-HRW' VS. HALOTTAK KÖNYVE: TERMINOLÓGIAI PROBLÉMÁK	8
II.3. A KORÁBBI SZÖVEGFORRÁSOKRÓL - PIRAMISSZÖVEGEK ÉS KOPORSÓSZÖVEGEK	9
II.4. A SZÖVEGRECENZIOKRÓL.....	12
II.4.1. A „Thébai-recenzió”	12
II.4.2. A „Szaiszi-recenzió” és a szöveg utóélete.....	17
II.5. A 'PR.T-M-HRW' ÉS A KORABELI TÚLVILÁGKÖNYVEK	21
II.6. A 17. FEJEZET ÚJBIRODALMI VÁLTOZATA; ELŐZMÉNYEK ÉS SZÖVEGES FEJLŐDÉS	22
II.6.1. Előzmények és források.....	22
II.6.2.. Sztemmák, kontamináció és hagyományozódás a 21. dinasztia koráig	25
II.7. A HK 17 SZÁMOKBAN.....	27
III. A 'PR.T M HRW' 17. FEJEZETE: TRANSZLITERÁCIÓ ÉS FORDÍTÁS.....	29
III.1. BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK	29
III.2. TRANSZLITERÁCIÓ	31
III.3. FORDÍTÁS	46
IV. KOMMENTÁROK.....	63
V. A SZÖVEG STRUKTURÁLIS ELEMZÉSE.....	74
V.1. A STRUKTÚRA ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉSE - FŐMOTÍVUMOK.....	74
V.2. A LINEÁRIS ÉS POLIFON ÉRTELMEZÉS.....	77
V.3. SZÖVEGRETEGEK, MAGYARÁZÓGLOSSZÁK, HOMOFÓNIA.....	78
VI. AZ ASZTRONÓMIAI KONNOTÁCIÓK VIZSGÁLATA.....	82
VI.1. BEVEZETÉS ÉS HÁTTÉR: A DW3.T.....	82
VI.2. AZ ÁTMENETI RÍTUSOK KONTEXTUSA.....	86
VI.3. A KIEMELT SZÖVEGHELYEK	90
VI.3.1 A szájmegnyitás szertartása – az asztrális elképzelés	90
VI.3.1.1. A 's3h.w' – templomi és halotti liturgiák.....	90
VI.3.1.2 20/glossza/XLII szakasz - 'Hps/Mshjtjw' és a Hórosz-fiúk	93
VI.3.1.2.1 Személyiségaspektusok.....	93
VI.3.1.2.2. Óbirodalmi előzmények – az asztrális túlvilághit emlékei	100
VI.3.1.2.3 A Hórosz-fiúk mibenléte és a meteoritikus vas funkciója a szájmegnyitás szertartásában.....	103
VI.3.1.2.4. A 'mshjtjw' kettőssége és megjelenése a napi istenkultuszban.....	105
VI.3.1.2.5. A Hórosz-fiúk, az alapvető létfunkciók és az '3h'-lét.....	112

VI.3.1.2.6. A Hórosz-fiúk és a 'Gliedervergottung' - Atum ikersarjai	114
VI.3.1.2.7. 20/glossza/XLIII – Az Északi Konstellációk és a 'krokodilok' kapcsolata.....	116
VI.3.1.2.8. 20/glossza/XLVI – Az Északi Konstellációk régiójának szerepe.....	120
VI.3.2 A 32/XCIV szakasz – Átkelés a 'msk.t'-en. – a szoláris/htonikus elképzelés.....	126
VI.3.2.1. 'msw.t' és 'msy.t' – a szójátokok szemantikai-asszociatív hatása: parallelizmusok	126
VI.3.2.2. A 'tḥn<.t>'	127
VI.3.2.3. A 'tḥn.t' / Jaru – mezeje - az „Örökkévalóság kenyere”	127
VI.3.2.4. A 'msk.t'	129
VI.3.2.4.1. A 'msk.t' szerepe a napi istenkultuszban és a halotti szertartásokban	129
VI.3.2.4.2. A 'msk.t', mint kultusztopográfiai-, és kozmográfiai-régió.....	136
VI.3.2.4.3 A 'msk.t' szerepe a 32. és 33. szakasz tükrében – a beszélő ismét a felkelő Nap.....	138
VI.3.2.4.4 'msk.t': áttekintés	146
VII. ÖSSZEFOGLALÁS	147
BIBLIOGRÁFIA.....	151

I. ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS; KUTATÁSI CÉLOK ISMERTETÉSE

A modern korban Halottak Könyve néven ismert óegyiptomi halotti szövegegyüttes egy olyan hagyományozódási folyamat részét képezi, amely a legkorábbi összefüggő vallásos irodalmi korpuszt alkotó Piramisszövegektől a Római-korig ível. Egyes korai kutatók eredetileg az elhunyt új életre keltését szolgáló rituálénak tartották, majd az egyiptomi irodalom egyetlen nagy terjedelmű fennmaradt darabját és a halottak 'vade mecumát' látták benne. Azóta a kutatás felismerte, hogy egy folyamatosan bővülő, de lényegét tekintve különálló mondások hagyományozott és több korban, különböző koncepciók jegyében szerkesztett gyűjteményéről van szó, amelyen belül számos mondás eredete a Koporsószövegeken át egészen a Piramisszövegekig nyúlik vissza. A dolgozatban vizsgált 17. fejezet az egész együttes egyik legterjedelmesebb, s egyértelműen összefoglaló célzattal íródott mondása, amelynek előzményét a 335. és részben a 336. Koporsószöveg képezi. Jelentőségét hangsúlyozza, hogy az egész korpuszra az Újbirodalom korától használatos '*pr.t m hrw*' - elnevezés eredetileg a 17. fejezet címéül szolgált. Összetett, több rétegben megfogalmazódó tartalmát számos magyarázó glossza beiktatása gazdagítja, amelyek sajátos vallási- és mitológiai terminológiája azonban lineáris megközelítéssel vizsgálva lényegesen megnehezíti a szöveg megértését. A főszöveg és a glosszák alkotta számos réteg közül világosan azonosítható egy konkrét asztronómiai párhuzamokat felvonultató jelentésszint is. A szakdolgozat elsődleges problémaként azon kérdést kívánja körüljárni, amely feltételezi, hogy nevezett réteg a Piramisszövegekben, Koporsószövegekben, valamint a releváns asztronómiai szövegekben azonosítható párhuzamokkal rendelkezik, amelyek funkciója az asztrális és egy kevert, szoláris/chtonikus-túlvilághit kontextusán belül értelmezhető. A dolgozat felteszi, hogy ezen asztronómiai konnotációjú szövegrészek olyan konkrét rituálésorozatokkal állnak összefüggésben, amelyek a Piramisszövegek legkorábbi halotti- és áldozati szertartásainak, valamint a templomban végzett napi istenkultusz szertartásának képezték részét. Ennek kapcsán sor kerül a szövegnek a '*s3h.w*' - liturgiák, vagyis a halotti-liturgiák kontextusán belül történő vizsgálatára is. A dolgozat tágabb értelemben vett feladatának a HK 17 kutatástörténetének ismertetését, a tárgyalt időszak szöveghagyományozódási problémáinak áttekintését, valamint a szöveg különböző szinoptikus kiadások alapján történő fordítását és filológiai kommentárokkal való kiegészítését tekinti.

II. KUTATÁSTÖRTÉNET ÉS FUNKCIONÁLIS ÁTTEKINTÉS

II.1. A 'PR.T-M-HRW' általános kutatástörténete

A modern korban egyiptomi Halottak Könyve néven ismert szövegegyüttes kutatásának feladatát a legtöbb szakember távolságtartással kezeli. Ennek oka vélhetően nem pusztán a szöveg tartalmi magjának sokszor nehezen értelmezhető karakterében, de egy jól körülírható kánon feltételezett hiányában is keresendő.¹ A korai kutatók a szöveget eredetileg egy olyan rituálénak képzelték, amely az elhunyt személy újbóli életre keltését szolgálta.² Így válik érthetővé a Champollion (1790-1832) által megfogalmazott „*Rituel Funéraire*” elnevezés. Első komplett facsimile kiadása egy Ptolemaiosz-korból származó példány alapján készült 1805-ben. A munkát Cadet adta ki, s reprintje megjelent a *Description de l'Égypte*-ben is, 1821-ben.³ A ma is ismert „*Todtenbuch*”(majd „*Totenbuch*”) terminus Karl Richard Lepsius-tól (1810-1884) származik, aki ezt az általa 1842-ben publikált Késő - Ptolemaiosz-korból származó összefüggő szövegpéldányra, a Torinói Múzeumban őrzött Iufankh-papirusz (P. Turin 1791) elnevezésére használta, s benne „Az egyiptomi irodalom egyetlen nagyterjedelmű fennmaradt darabját” és a halottak „*vade mecumát*” látta.⁴ A szöveg valódi elnevezésére a 'r(3).w nw pr.t m hrw' – „*A nappal való előjövétel mondásai*” név, vagy rövidebben 'pr.t m hrw' – „*nappal való előjövétel*” szolgált. Lepsius nevéhez fűződik a fejezetek számsorrendjének kialakítása. Bár publikációja alapul szolgált a korai tudományos munkához - így Samuel Birch első teljes, angol nyelvű fordításához is⁵-, az első szinoptikus kiadás azonban tanítványa, a svájci egyiptológus, Edouard Naville érdeme, aki 1886-ban, több mint tíz év munka után jelentette meg a szinoptikus kiadást, amely azonban csak az újbirodalmi anyagra korlátozódott.⁶ A mű megjelenésétől 120 évig képezte a korpuszt érintő

¹ GEE 2010, 31

² Ezt Naville vitatta, s utalt rá, hogy bár egyes fejezetek (HK 22, 22, 105,151) valóban konkrét rituálékhoz tartozóként jelennek meg, s egyes esetekben történhetett átemelés azok szövegéből egy fejezet erejéig, ám beláthatóan ezen nem a jelen világban elvégzendő ceremóniákra utalnak, s a szöveg egészében nem tekinthető egy összefüggő szertartássornak, rituálénak. Míg a halott azokban rendre passzív résztvevőként van jele, a 'pr.t m hrw' szövegeiben ő maga beszél. Nincsen egy konkrét papi csoport, vagy családtag számára instrukció a konkrét lefolytatásra, kivéve azon példákat, amelyekben a szöveg mellett bizonyos amulettek felhelyezését írja elő a szöveg. (ld.: NAVILLE 1886/1971 III, 19)

³ LÜSCHER 2010A, 289

⁴ LÜSCHER 2010B, 104, LE PAGE RENOUF/NAVILLE 1904, XVIII, Töle hosszabb fordítás nem maradt fenn, azt Heinrich Brugsch-ra bízta, akitől nyomtatásban 1872-ben azonban csak az első 16 fejezet fordítása jelent meg. HORNUNG 1990, 9, 409

⁵ LÜSCHER 2010A, 291; Birch fordítása Christian C. J. Bunsen 1857-ben megjelent: „*Aegyptens Stelle in der Weltgeschichte*” című monumentális művének 1867-ben Londonban megjelent angol nyelvű kiadásához csatolva látott napvilágot, annak 5. kötetében. (*Egypt's Place in Universal History*, Bd. V, London, 161-326) ld.: HORNUNG 1990, 9, 409

⁶ A munkát az akkor 30 éves Naville - aki alig egy éven belül készítette el egy másik jelentős, 18. dinasztiai királyi túlvilágkönyv, a *Naplítánia* első kiadását I. Széthi és IV. Ramszesz sírjában lévő változataik alapján mestere, Lepsius kezdeményezésére vállalta el az Orientalisták Második Nemzetközi Kongresszusán felmerült igény nyomán, amely 1874-ben Londonban került megszervezésre, s eredetileg a szövegek valamennyi korszakban megjelent példányát vizsgálat tárgyává kívánta tenni. (ld.: HORNUNG 1990, 10; 1999, 137) A kutatás finansziális hétértét a Porosz Tudományos Akadémia biztosította. 1875. decemberében egy választmány - amelynek Samuel Birch, Richard Lepsius, François Chabas és Naville voltak a tagjai - egy közösen aláírt körlevélben fordult a világ vezető múzeumaihoz és magángyűjteményeihez, hogy a forráskutatáshoz támogatásukat kérjék. Naville hamar felmérte, hogy Lepsius eredeti elképzelése megvalósíthatatlan (ld.:NAVILLE 1886/1971 III, 7; HORNUNG 1990, 10), így korlátozta a kutatást az Újbirodalom korából származó

filológiai kutatások alapját. Munkája kiindulási pontja épp az a Nebszeni-papirusz⁷ (BM EA 9900) volt, amelyről a kutatás kimutatta, hogy a thébai többségű leletanyaggal szemben egy elhanyagolt, ám annál fontosabb, egyedi memphiszi típus képviselője.⁸ Az általa ekkor még nem ismert fejezetek később Naville és Pleyte, majd Budge és T. G. Allen kutatásai során kerültek beazonosításra és számozásra.⁹ Ezeket követte még további, Késő-korból származó kiegészítő fejezetek felfedezése és beszámozása, mindazonáltal továbbra is maradtak azonosításra váró fejezetek.¹⁰ A szöveg korai fordításai angol nyelven a British Museum Egyiptomi- és Asszír Gyűjteményében Birch után vezető kurátori feladatot ellátó E. A. T. Wallis Budge¹¹- és Peter le Page Renouf-¹² francia nyelven Paul Pierret-¹³ nevéhez fűződik. A Halottak Könyve kutatás hőskorának kiemelkedő alakjai voltak még a fiatalon, 1871-ben elhunyt francia Emmanuel de Rougé, François Chabas, Théodule Charles Déveria valamint a holland Conradus Leemans. A modern kutatás mai standard fordításait angol nyelven Raymond O. Faulkner¹⁴, Thomas G. Allen¹⁵, - legújabbban pedig Stephen Quirke¹⁶ -, francia nyelven Paul Barguet¹⁷, német nyelven pedig Erik Hornung¹⁸ jegyzi. A kutatómunkát mára számos nemzetközi szakmai projekt segíti. Ezek egyik korai példája volt a korábban Kurt Sethe, Adriaan de Buck, és Hermann Kees által elindított *Göttinger Totenbuchstudien*. A talán legkiemelkedőbb mai kezdeményezés a Kölni- és a Bonni Egyetem együttműködésével 1994-ben indult Halottak Könyve Projekt (*Totenbuch-Projekt*) Ursula Rössler-Köhler és Heinz Josef Thissen vezetésével¹⁹, amely külön monográfia és tanulmánykötet-sorozattal²⁰, forráskiadásokkal²¹ és online proszopográfiai adatbázissal²² járul hozzá a nemzetközi kutatás munkájához. A modern gyakorlat a Lepsius és imént említett utódai számozásai szerint vizsgálja a korpuszt. Ám ha megkíséreljük a Szaiszi-kortól kötött sorrendbe rendezett

szövegekre, az ún. Thébai-recenzióra. ld.: LÜSCHER 2010B, 289 sk.; A szinoptikus kiadást követően számos újbirodalmi és későbbi szöveg került kiadásra maga Naville, valamint Budge, A. W. Shorter, Henri Gauthier, V. S. Golenishchev, Georges Legrain, Maspero és mások által. (ld.: ALLEN 1960, vii) A 18. dinasztia Kairói Múzeumban található kéziratokat dolgozta fel és publikálta – köztük többet újra – Irmtraut Munro 1994-ben.: MUNRO, I.: *Die Totenbuch-Handschriften der 18. Dynastie im Ägyptischen Museum Cairo*. Ägyptologische Abhandlungen Band 54. Bd. I-I (Tafelband, Textband.) Harrassowitz Verlag. Wiesbaden, 1994

⁷ Papyrus Burton, a legjelentősebb újbirodalmi lelet, amelyet 1836-ban vásárolt a British Museum, ld.: NAVILLE 1886/1971 I-III, 48

⁸ LÜSCHER 2010B, 104 sk., 109

⁹ LÜSCHER 2010A, 289

¹⁰ ALLEN 1960, 1; Quirke legújabb munkájában megjegyzi, hogy Lepsius és Naville alapozó értékű munkái óta kevés új fejezetet azonosított a kutatás. Ezek a HK 187-190 Nu papiruszából, s 1970 óta a HK 191-194 Neszsutefnut és Taiuheret papiruszaiból. A jelenleg ismert, ám be nem számozott fejezetek beszámozásával jóval kétszáz fölé emelkedne a korpusz fejezeteinek száma, ám ez számos kiadatlan papirusz sokkal programszerűbb felülvizsgálatát, és a számozási stratégia újragondolását kívánná meg. (QUIRKE 2013, ix)

¹¹ Ani (BM EA 10470) papiruszának megvásárlása 1888-ban az ő nevéhez fűződik. Az első facsimile kiadás 1890-ben jelent meg. (ld.: BUDGE 1913, v.) Budge első fordítása 1898-ban jelent meg, majd a revideált kiadás 1909-ben. Allen első fordítása azért jelent meg 1960-ban, hogy ezt a fordítást revideálja. ALLEN 1974, v

¹² LE PAGE RENOUF, 1904 (le Page Renouf 1897-es halála után a fordítást Naville fejezte be és adta ki)

¹³ PIERRET 1882

¹⁴ Fordítása 1985-ben jelent meg, mely egy későbbi kiadásával foglalkozott. FAULKNER 1989

¹⁵ ALLEN 1960, ALLEN 1974

¹⁶ QUIRKE 2013

¹⁷ BARGUET 1967, HORNUNG 1990

¹⁸ Hornung munkája 1979-ben jelent meg. Jelen munka egy 1990-es reprint kiadását vizsgálta. HORNUNG 1990

¹⁹ LÜSCHER 2010A, 312

²⁰ Studien zum Altägyptischen Totenbuch Handschriften des Altägyptischen Totenbuches (SAT)

²¹ Handschriften des Altägyptischen Totenbuches (HAT)

²² <http://totenbuch.awk.nrw.de/>

fejezeteket folyamatában szemlélni és összevetni az Újbirodalomban használt sorrenddel, könnyen belátható, hogy nem minden esetben célravezető a Lepsius által bevezetett számozást használni, néhol ugyanis tematikailag – és logikailag - jól átfogott mondáscsoportok írhatók körül, míg másutt épp az adott mondások további tagolása tűnik szükségszerűnek. Annál is inkább, mert egyes fejezetek, vagy fejezettöredékek több helyen is megjelenhetnek a szövegben.²³ A *'pr.t m hrw'* nem mutat egységes felépítést, ez azonban a Szaiszi-kortól megváltozott. A szisztematizáltabb felépítés a korban a szövegeknél használt teológiai rendezőelvnek volt köszönhető, amely meghatározott egy korábban nem jellemző sorrendet a fejezetek között. A különálló fejezetek jelentős része korábbi, a mortuáris vallás területéről származik, s jól nyomon követhető a Koporsószövegeken (CT) át egészen a Piramisszövegekig (PT).²⁴

Általánosan elmondható, hogy Champollion vagy Lepsius elképzelésével ellentétben nem az óegyiptomiak bibliájáról van szó, s a szövegek nem képezik le a teljes vallási szövegtörzset, hanem annak csak egy szegmensét.²⁵ Valójában nincs két egyforma példány; ezen tény nem pusztán terjedelembeli, de a fejezetek sorrendjében, és sokszor szövegezésében is megmutató szignifikáns eltérésekben mutatkozik meg. A megrendelő választhatott a kor teológiai elképzeléseinek megfelelő fejezetkombinációkból, kiegészítve egyéni igényeivel. Egy hipotetikus összöveg esetében is számos változtatás és redakció várható el, ahol is az eredetileg is különálló fejezetek továbbra is azok maradnak. Az egyik fejezet adott papiruszba való felvétele nem teszi szükségszerűvé, vagy kötelezővé a megelőző, vagy elkövetkező fejezet csatolását is.²⁶ Naville Lepsiuséknak az óegyiptomiak bibliájáról alkotott elképzelését elvetette, ám a „rendszer és metódus nélküli gyűjtemény” elgondolásával egy, az egyiptomi vallásbölcsest egy lényegesen szkeptikusabb szűrőn keresztül szemlélő, s vele az elődökkel tudatosan szembehelyezkedő pozitívista álláspontot vett fel, amely egyben egy új tudósgeneráció és egy újfajta szellemiség megjelenését is jelölte.²⁷

Mint alább szó lesz róla, a Thébai-recenzióban is megfigyelhetőek bizonyos ismétlődő sorozatok, ám állandó standard sorról itt még nem beszélhetünk. Míg egyes fejezetcsoportok

²³ ALLEN 1960, 2

²⁴ HEERMA VAN VOSS 1986, K. 642

²⁵ Mindazonáltal Naville utal rá, hogy a könyvet szent könyvnek tarthatták, s azon könyvtípusból valónak, amelyeket Alexandriai Kelemen által hermetikus könyveknek nevezett. Naville ezt a feltételezését azzal igyekezett alátámasztani, miszerint a *'pr.t m hrw'* számos fejezete (HK 30B, 64, 137B, 148) történeti zárószakaszában előkerülési helyéül *Hmnw*-t, vagyis Hermupoliszt jelöli meg, ahol Thot volt a főisten, akit a görögök később Hermészszel azonosítottak. Ezekhez a szöveg hozzáfűzi, hogy az adott szöveg azon isten kezei által íródott, amelyeknek lábainál megtalálták. Mindazonáltal hozzátesszi, hogy ezen hozzátoldásokból korántsem lehet a teljes szöveg eredeti keletkezési helyére következní, lévén azok utólagos hozzátoldások, amelyeknek feladata az volt, hogy az adott mondás szentségének hitelét és súlyát növeljék. *ibid.*, 25 sk.; HORNUNG 1990, 9

²⁶ NAVILLE 1886/1971 III, 18

²⁷ HORNUNG 1990, 11

alapvetőnek számítottak, mások teljességgel az egyén választására voltak bízva.²⁸ A szöveganyag a halott túlvilági üdvét, ellátottságát és azt volt hivatott biztosítani, hogy képes legyen a túlvilágon az őt fenyegető ellenségek és sötét hatalmak erőinek ellenállni.²⁹ Nem pusztán útikalauzként szolgált a halott számára, de egyes ismert példák alapján tudjuk, hogy tulajdonosa szerint amulettként is védte őt.³⁰ Egyértelmű, hogy egy folyamatosan bővülő, de lényegét tekintve különálló mondások hagyományozott és szerkesztett gyűjteményéről van szó, amelynek esetében egységről, vagy egészről nem³¹, vagy talán csak a Szaiszi-recenzió jegyében beszélhetünk.

II.2. 'PR.T-M-HRW' vs. Halottak Könyve: Terminológiai problémák

A *'pr.t m hrw'* elnevezést többen többféleképpen fordították.³² Az itt is használt 'Nappal való előjövétel' fordítással szemben figyelemreméltó korai interpretációt nyújtotta Déveria nyomán Naville, mint a 'Napból való kimenetel' (Ausgang aus dem Tage / sortir du jour), ahol is a napot a szöveget használó halott kötött, földi életidejének tekinti, amelynek megvan a maga reggele és estéje, amelyből az annak végeztével egy időtlen létbe és helyre távozik (vagyis kimegy), ahol bármely alakot felvehet, amelyet csak kíván, s ahonnan igényeinek megfelelően ki- és bejárhat. Lieblein ezen megközelítés ellen érvelt, mert úgy vélte, a fogalom ennél jóval összetettebb, s a három egyszerűnek tűnő szó mögött egy lényeges komplexebb fogalmi tartalom húzódik meg.³³ Naville megemlíti a korpusz egy másik, lényegesen gyakoribb elnevezését: *'r3 n sjkr 3h'* – 'Az *'3h'*-szellem tökéletessé tételének mondása' címet is.³⁴ Rámutat, hogy az előbbivel szemben világosan megfogalmazza a szöveg célját, vagyis a tökéletesítést. A kifejezés mögött a halottnak egy olyan állapota áll, amely az ún. *'s3h.w'*-liturgiák célja, vagyis az *'3h jkr'* – 'tökéletes *'3h'*-szellem létállapota. A halott ezen aspektusát tehát egy folyamat eredményeképp éri el, s így az istenekkel azonos státuszba kerül, amely az övékéhez hasonló előjogokkal és hatalommal ruházza fel.³⁵ A gyakoribb és széles körben elfogadott 'Nappal való előjövétel' terminusban Allen szerint egy olyan vágyteljes igény fogalmazódott meg a régi egyiptomiakban, hogy a túlvilágról – lett légyen az a föld alatt, vagy az ég átutazásával megközelíthető helyen – nappal visszatérhessenek életük

²⁸ Goelet bevezetőjéből. Ld.: FAULKNER 1994, 14

²⁹ BUDGE 1898, V

³⁰ GEE 2010, 28 sk.

³¹ LE PAGE RENOUF/NAVILLE 1904, XVII

³² ALLEN 2004, 316

³³ NAVILLE 1886/1971 III, 21, 23; LE PAGE RENOUF/NAVILLE 1904, XVIII

³⁴ NAVILLE 1886/1971 III, 24

³⁵ ibid.,; a *'s3h.w'* – liturgiákról bővebben ld alább.: VI.3.1.1. A *'s3h.w'* – templomi és halotti liturgiák;

korábbi színhelyeire.³⁶ A *'pr.t m hrw'* legújabb angol nyelvű fordításában Stephen Quirke rámutat arra a kettős paradoxonra, amely a szövegegyüttes eredeti egyiptomi elnevezése és a mai modern kutatás által használt neve között feszül. Míg a szöveg jelentése: Előjövétel nappal, vagy – Kimenetel nappal, vagyis a napfényben, addig erre a modern kutatás obskúrus Halottak Könyve terminusával rímelt, amelyet még Lepsius-tól kapott. A második paradoxon abban áll - mutat rá Quirke -, hogy míg számos 'Halottak Könyve' kézirat létezik, annál kevesebb 'Halottak Könyve' kompozícióról beszélhetünk. Ez ismét azon alapvető motivációs különbséggel magyarázható, hogy a korpusz születésétől a Szaiszi-korig a szövegeket nem kívánták egy kötött és örökérvényű magnum opus keretein belül tartani, hanem egyéni kombinációikkal egy más vallási alapállás koncepcióját sejtetik. Műfajok tekintetében a keretek elég tágak: himnuszoktól liturgiákon át a jó egészségért könyörgő invokációkig mozognak.³⁷ Quirke Assmannra alapozva feltételezi, hogy a szövegek háttere sokkal szerteágazóbb képet mutat, ezért megértésükhöz változatos forrásokat kell megvizsgálnunk. Lepsius eredeti terminusa mögött valószínűleg azoknak a gurnai arab lakosoknak saját használatú elnevezése állhatott, akik házaik mögött a sírokban a halottakkal eltemetve iratokat találtak, s ezért – műfajukra való tekintettől függetlenül *'kutub-al-aumwat'* – 'a holtak könyvei' néven emlegették őket. Jelen dolgozat - egyetértésben Quirke fenti meglátásaival - a szövegegyüttesre – recenziótól és kortól függetlenül - *'pr.t m hrw'*-néven hivatkozik, azonban megtartja a fejezetek jelölésére - az angol BD és a német Tb mintájára - a hazai kutatásban használt HK rövidítést.

II.3. A korábbi szövegforrásokról - Piramisszövegek és Koporsószövegek

Bár a halál utáni élet reményeinek nyomai már a prehisztorikus korban kimutathatóak Felső-Egyiptomban, ahol a sírokban már hátrahagytak áldozati felajánlásokat, a túlvilági léthez nyújtott iránymutatások első írott formái a Piramisszövegek voltak. Noha első írott formájukban Unisz piramisában jelentek meg az 5. dinasztia korában, egyértelműen már jóval az ő kora előtt léteztek, s használatban voltak.³⁸ Bár ebben a korszakban csak a királyi és királynői piramisok sírkamra-együtteséből falra vésve kerültek elő, a vésésben alkalmanként megjelenő hibák arra engednek következtetni, hogy egy standard, félkurzív írással papiruszon rögzített mintaszöveg alapján készültek.³⁹ A Halottak Könyve ezen korpusz koráig vezethető vissza, amelyek leírt formában az 5. dinasztia (cca. i.e. 2400) végén jelentek meg először. A

³⁶ ALLEN 1974, 1

³⁷ QUIRKE 2013, vii

³⁸ ALLEN 2005, 4

³⁹ ibid. 5

szövegek azonban eredetileg csak királyi használatra – az uralkodó és családtagjai számára - készültek. Az Óbirodalom végétől, de talán már korábban is elkezdtek nem-királyi kontextusban, így sírokból, szarkofágokon, koporsókon, kanopuszedényeken, papiruszokon, sztéléken és egyéb leleteken megjelenni újabb, vagy revideált szövegekkel együtt, amelyek együtt alkották a Koporsószövegeket.⁴⁰ Ezek előnye abban állt, hogy bárki számára hozzáférhetővé váltak, aki egy koporsót megengedhetett magának.⁴¹ Később, a 16. század közepén, a korai 18. dinasztia idejében ezek a szövegek képezték az alapját annak az együttesnek, amely ma Halottak Könyve összefoglaló néven ismeretes.⁴² Naville szinoptikus kiadásának 1886-as megjelenésekor – az immár felfedezett Piramisszövegek ismeretében - még feltételezhetőnek tartotta, hogy létezett egy - vagy több - korábbi, halotti szöveggyűjtemény, amely(ek)nek egy része elveszett, vagy a ‘*pr.t m hrw*’ későbbi Thébai-recenziójával került helyettesítésére, s amely korpuszt előbb vagy utóbb a kutatásnak képesnek kell lennie rekonstruálnia.⁴³ Ez a felvetés annyiban igaznak bizonyult, hogy a kutatás valóban megtalálta azokat a kapcsolódási pontokat, amelyek számos fejezet esetében direkt, vagy indirekt rokonságot mutattak ki egyes Piramisszövegek, Koporsószövegek és a ‘*pr.t m hrw*’ fejezetei között.⁴⁴ A szövegek ezen alapokon nyugvó interpretációja a Piramisszövegek, majd a Koporsószövegek publikációi alapján kezdődhetett el. Az 1880/81-ben felfedezett Piramisszövegeket először Sir Gaston Maspero adta ki 1894-ben⁴⁵, amelyet Sethe 1908-as kiadása követett.⁴⁶ A Sethe által kiadott szövegek fordítása és magyarázatai 1935-ben és az elkövetkező években posztumusz jelentek meg.⁴⁷ Emellett azonban 1928 és 1936 között Gustave Jéquier is megjelentette köteteit ásatai újabb eredményeinek birtokában.⁴⁸ A Koporsószövegek korpuszát 1922-ben a J. H. Breasted felvetése alapján indította, és a chicagói Oriental Institute (OI) égisze alatt kezdte el szisztematikusan vizsgálni Sir Alan Gardiner Pierre Lacau közreműködésével. Utóbbi korábban a kairói anyagot vizsgálta, s összeállította annak katalógusát. Munkája eredményeit 1904-től a *Rec. Trav.*-ban

⁴⁰ ALLEN 2005, 1

⁴¹ FAULKNER 1994, 14

⁴² ALLEN 1960, 1; Goelet bevezetőjéből. Ld.: FAULKNER 1994, 14; Bár a szövegek mutatnak átfedéseket megfigyelhető átfedések, vagy kontaminálódásuk, tehát nem elvárható, hogy minden szöveg között pontos átfedések legyenek évezredek-, vagy akár csak évszázadok távlatában. Annak ellenére, hogy a szöveg elsősorban a halott túlvilági útjával és sorsával foglalkozik, egyes fejezetei hasonlóan hatékonyak és szükségesek lehetnek az élők számára is. A HK 125. negatív konfessziója valóságos erkölcsködexe azon cselekedeteknek, amelyekről való távolmaradás az evilági élet morális alapköveit képezi.

⁴³ NAVILLE 1886/1971 III, 7 sk.

⁴⁴ Ld.: T.G. Allen korellációs táblázatát a HK 1974-ben megjelent angol nyelvű fordításkötetében: ALLEN 1974, Appendix 1, 225-41

⁴⁵ MASPERO, G.: *Les Inscriptions des Pyramides de Saqqarah*. Paris, 1894; HORNUNG 1990, 11. Hornung megjegyzi, hogy az újonnan előkerült szövegek, amelyek láthatóan legalább 1000 évvel régebbiek voltak, mint a Thébai-recenzió fejezetei, azok korábbi értéke - amelyet a Szaiszi-recenzió kötött sorrendjének „értetlenségével” szemben képviseltek - nagymértékben megkérdőjeleződött, s amennyiben a Piramisszövegek valóban a vallás kezdetéig vezetnek vissza a kutatót, ahogy azt Naville gondolta, eltéréseik alapján az ÚB szövegek maguk is akár meghamisított és félreértett szövegeknek lehetnek tekinthetőek.

⁴⁶ SETHE 1908-1922

⁴⁷ SETHE, K.: *Übersetzung und Kommentar zu den altägyptischen Pyramidentexten I-VI*. Glückstadt/Hamburg, 1936-1962

⁴⁸ JÉQUIER, G.: *La pyramide d'Oudjebten*. Le Caire 1928; JÉQUIER, G.: *Les pyramides des reines Neit et Apouit*. Le Caire 1933.; JÉQUIER, G.: *La pyramide d'Aba*. Le Caire; 1935. JÉQUIER, G.: *Le monument funéraire de Pepi II*. Le Caire 1936

publikált cikkek sorozatában közölte egészen a Világháború kitöréséig. Lacau elfoglaltságai okán korábbi kutatási eredményeit Breasted és Gardiner rendelkezésére bocsátotta, s visszavonult a projektből. Adriaan de Buck 1924/25-ben kezdte meg a munkát Gardiner mellett, akitől később átvette a projektet, s annak további felügyelete mellett egyedül folytatta a munkát. Eredményeit az OI 1935 és 2006 között nyolc kötetben jelentette meg a Koporsósövegek – részben posztumusz - teljes szinoptikus kiadását (CT I-VIII).⁴⁹ Ebből a korpuszból mindössze 79 azonosítható, mint a későbbi 'pr.t m hrw' - ma ismert közel 200 fejezetének egyike. Ezek közül pedig mindössze 17 rendelkezik gyökerekkel a Piramissövegekben. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne létezne számos egyéb Koporsósöveg-fejezet, amelynek a Piramissövegekben előzménye volna. Mindössze ezek nem kerültek be a későbbi 'pr.t m hrw'-korpuszba. Munkája során de Buck előbbieket, tehát a CT-korpuszban megjelenő PT-fejezeteket elkülönítve kezelte a többtől. Ezek szinte mindig ugyanazon specifikus szövegek, vagy szövegcsoportok, amelyek egy önálló szövegtestet alkotnak. Alapvetően három csoport szerint osztályozta a szövegeket, amelyek közül a Piramissövegek képezték az elsőt. A másodikat azon szövegek jelentették, amelyek már korábban ismert 'pr.t m hrw'-fejezetek előzményeiként kerültek azonosításra. Az imént ezek is említésre kerültek, melyek közül számosról kiderült, hogy önálló ÚB-formájukban nem, csak több CT-fejezet együtteseként léteznek a korábbi anyagban (pl. HK 28). Ellenben a fordítottjára is akadt példa (pl.: HK 69, 70), ahol a korábban önálló fejezetként megjelenő CT-szöveg külön mondasok formájában jelentkezett a 'pr.t m hrw'-korpuszon belül. A harmadik csoportot olyan új szövegek alkották, amelyek egyik korpuszban sem szerepeltek korábban.⁵⁰ A szövegek továbbadása egyben azok szerkesztésével is járt. A gyakran átalakuló, más szövegekkel egyesülő, vagy épp ismétlődő szövegek között T. G. Allen számos alfejezetet is elkülönített.⁵¹ Lévén a Koporsósövegek pontos kronológiájáról még igen keveset tud a kutatás, nehéz meghatározni, hogy a korábbi anyagot egy jelentős új fejezetcsoporthal gazdagító redakció annak a cezúrának az idejére esett-e, amelyet Hornung az i.e. 19. század első felére helyezett - mint egy hosszabb vallásszemléletbeli és gondolkodásmódbéli fejlődési folyamat lezárását jelölő rövidebb időszakot (ld. még később: VI.1.), - vagy közvetlenül utána. Mint látható, a PT-anyagból a CT-korpuszba átkerülő fejezeteknek csak töredéke került bele az új redakcióba. A 'pr.t m hrw' fejezetei közül mindössze a HK 66, 174, 177, és 178 őrzött meg direkt utalásokat egy égi régióban elképzelt Túlvilágra, míg mások a Későkorig áthagyományozódtak. Ebből következően egyes 'pr.t m hrw'-fejezetek már a 12. dinasztia

⁴⁹ CT I, ix sk. ALLEN 1960, vii

⁵⁰ ibid. xi sk.

⁵¹ ALLEN 1974, 2, valamint ld. a korellációs táblázatot Appendix 1. 225-41

korában használatban voltak. Fontos azonban kihangsúlyozni azt a tendenciát, amely a korábbi asztrális túlvilághitét a direkt utalások szintjéről szinte teljesen kiszorította.⁵² A Középbirodalom idején kezdtek megjelenni a fejezetek címei. Az ezekben és a hozzájuk tartozó szövegekben mutatkozó különbségek a már ekkor megjelenő illusztrációknak, az ún. vignettáknak voltak betudhatóak.⁵³ Az óbirodalmi királyi privilégiumokból a magánemberek használatába eljutó szövegek fontos szempontja volt, hogy névre szólta. Ahhoz, hogy hatásukat megfelelő módon kifejtthessék, a különböző fejezetek adott helyeire felírták a halott nevét, s ha volt címét, valamint filiációját. Neve elé általában az Oszirisz név került, hogy a Középbirodalom 12. dinasztiája óta par excellence halotti istennel, a Túlvilág urával való azonosságát jelezzék.⁵⁴ Hasonlóképp túlvilági üdvét és mágikus védelmét biztosították a 'nb jm3hw/jm3hy' – 'Az ellátottság / a tisztelet birtokosa', és a 'm3^c-hrw' – 'igazhangú' dicsérő jelzők is.

II.4. A szövegreceenziókról

II.4.1. A „Thébai-recenzió”

Tekintettel arra, hogy a HK 17 jelen dolgozatban vizsgált változata a Thébai-szövegreceenziót képviseli, az itt következő bevezetés kiemeltebbben foglalkozik a Thébai-recenzióval. A régebbi kutatás három receenzióról beszélt, amely egy - ha formailag nem is - jellegét és funkcióját tekintve egységes korpuszt látott ezekben a halotti szövegekben, amelyek használata és hagyományozódása időben a teljes egyiptomi kultúrát átívelte. Ezek az ún. Heliopoliszi-(I), a Thébai-(II), és a Szaiszi-recenzió(III). A mai megközelítés már elvetette a korábban Budge által propagált⁵⁵ első, Heliopoliszi-recenzió önálló elkülönítését, s csak a két

⁵² HORNUNG 1990, 21 sk.

⁵³ ALLEN 1974, 2. ennek oka az volt, hogy a szöveget író írnok és a vignettát készítő festő külön dolgoztak. Amennyiben a festő végzett hamarabb a munkájával, az írnoknak gyakran nem volt lehetősége az adott szöveget a megfelelő helyre írni.

⁵⁴ ibid. 3 A szerkezet felfogható egy birtokos szerkezetként is, ahol a halott Osziriszéről van szó, aki megistenülve részesült az isten lényegéből, s a túlvilági szöveg az őt túlélő ezen személyiségformáját szólítja meg.

⁵⁵ Budge Ani papiruszának 1913-as, háromkötetes kiadásának első kötetében még beszél egy legelső receenzióról, amelyet ő Heliopoliszinak nevez. Úgy érvelt, hogy *Jmw*, vagyis Heliopolisz papsága szerkesztette ezeket a szövegeket – majd vésette fel azt az V. és VI. dinasztia piramissírjainak falaira, úgy, hogy tartalmazza Ré, a Napisten teológiájának alapvető elemeit. Ezutóbbival Naville is egyetértett, bár fenntartotta, hogy amennyiben a teljes eredeti korpusz nem is, a cím bizonyosan onnan származik. Az 1874-es konferencián egy hasonló hármas felosztást javasoltak, mindössze más néven: „it should give us the Book of the Dead as its text consisted – 1. Under the Old Empire; 2. Under the Theban Dynasties of the New Empire; 3. Under the Psammetici. (Dyn. XXVI).” (Fontos megjegyezni, hogy az 1. kategóriába az akkori kutatás valamennyi szöveget beleértette, amely a 17. dinasztiánál korábbi.) (NAVILLE 1886/1971 III, 5 sk., 25, 29). Budge úgy gondolta, hogy – a szoláris-doktrína kivételével - mindezek az elképzelések a primitív, predinasztikus időszakban élt natív lakosság mindennapjaiból és kultuszaiból táplálkoztak. (ld.: BUDGE 1898, 3; ROTH 1993, 63) . Már maga Budge is rámutatott arra a később Roth által is említett tényre, hogy a kora Óbirodalom korából ismert síráldozati liturgia és a szájmegnyitás szertartása papi-, és magánszemélyek számára kerültek bemutatásra, s a PT egyes szakaszait az ő javukra másolták. Vagyis összefüggés van a PT-ben megjelenő rituális leírások, a tényleges áldozati liturgia, és a szájmegnyitás szertartása között, ám ez egy még korábbi, egészen a predinasztikus korig visszanyúló szertartásra vezethető vissza. Az óbirodalmi eredetükre az egyes HK fejezetek után álló zárószakaszok (Nachschrift) is utalnak, bár ezen - magukat néha *Uzaphaisz* és *Mükerinosz* korára datáló - sorok nyilván nem szó szerint értendők. Így például az HK 178 magát eredetileg *Mükerinosz* feliratának jelölő szövegének már a KB-ban is több redakciója volt ismeretes, ezért aligha tekinthetünk benne az egyiptomi civilizáció vallási irodalmának egyik változatlan összövegére. ld.: NAVILLE 1886/1971 III, 18, 25

utóbbival számol. Mindenesetre az bizonyos, hogy a szövegek legkorábbi megjelenése Heliopoliszhoz és papságához köthető. Hogy milyen mértékben volt szerepük a teljes szövegtörzs összeállításában, kérdéses, annyi azonban bizonyos, hogy a 'pr.t m hrw'-ban leggyakrabban szereplő városnév *Jwnw*, vagyis Heliopolisz. *Jwnw*-ban állt a kozmokrátor Atum-Ré⁵⁶ főtemploma, ezért ez a hely állt a hozzá kapcsolódó mitológiai cselekmények és az isten mindennemű tevékenységeinek középpontjában. Ezért Naville a 'pr.t m hrw' mitológiai országának fővárosának nevezte.⁵⁷ A Thébai-recenzió a korpusz 18.- 22. dinasztia időszakára tehető rendezőelvé volt, amely a korábbi Piramisszövegek és Koporsósözvegek korpuszából merített, s számos új fejezettel gazdagodott, amelyeket a 18. dinasztiaútól illusztrációkkal, az ún. vignettákkal gazdagított.⁵⁸ A legkorábbi illusztrált kéziratok a kora 2. évezredre tehetőek, ám valódi elterjedésük a 18. dinasztia 'pr.t m hrw' szövegeivel és a királyi túlvilágkönyvekkel veszi kezdetét. Az Újbirodalom kezdetén innovatív változások jelentkeztek a temetkezési szokásokban. Ennek során a ládakoporsót felváltotta az anthropoid-koporsó. Lévén ezek felülete nem rendelkezett megfelelő hellyel, hogy a szövegeket felírassák rájuk, hozzájárulhattak a III. Thotmesz után használatba vett papiruszok széleskörű elterjedéséhez.⁵⁹ Míg eleinte csak elszórtan, a dinasztia végére minden fejezet mellett megjelenik egy vignetta. Ez a fejlődésív az Amarna-kor képábrázolási liberalizmusa által inspirálva a 21. dinasztia korára elvezet a Mitologikus-papiruszokig, amelyek különböző forrásokból táplálkozó képanyagát csak elvétve egészíti ki magyarázó felirat. Ebben az időszakban a vignetták tulajdonképpen teljes fejezetek rövidítéseiként funkcionálnak⁶⁰. Legtöbbjük szoros tematikus kapcsolatban áll az általuk kísért fejezettel. Feladatuk a szövegek lényegi magjának vizuális formába öntése volt, de fontosságban semmivel sem maradtak el az írott szó mögött. Az Újbirodalom korában számuk, s színbeli kivitelük változó volt, ám a 19. dinasztiaútól már részletekben és színben igen gazdagon megkomponált, amelyek szépsége azonban nem egyszer együtt járt a szöveg igénytelenebb kivitelével.⁶¹ Míg az Újbirodalomtól a Későkorig a vignettákat élénk színekkel festették, a Ptolemaiosz- és Római-kori változatok nem helyeztek különösebb súlyt az igényes színhasználatra.⁶²

⁵⁶ Atum-Ré, vagy Ré-Atum. A két eredetileg különálló istenség azonosságára már a Piramisszövegekben is volt példa.(ld.: HEERMA VAN VOSS 1963, 6)

⁵⁷ NAVILLE 1886/1971 III, 27

⁵⁸ Az 'pr.t m hrw' szövegeit kísérő illusztrációkat (vignettákat), mint a kutatás fontos kiegészítő információforrásait sokáig nem kísérte megfelelő figyelem. Ezekben jelentős előrelépést jelentettek Ch. Seeber, M. Saleh majd H. Milde munkái.(ld.: HORNUNG 1990, 14, 410; SEEBER, Ch.: Untersuchungen zur Darstellung des Totengerichts im Alten Ägypten, MÄS 35, 1976 (Diss. Basel 1973); SALEH, M.: *Das Totenbuch in den thebanischen Privatgräbern des Neuen Reiches*. ADAIK 46. Mainz am Rhein, 1984; MILDE 1991). Részletes vizsgálatuktól terjedelmi okokból a dolgozat eltekint, ám a megfelelő párhuzamok kimutatása végett a HK 17 egyes darabjaira külön hivatkozik. Grapow munkáját alapul véve az általa használt valamennyi vignetta a megfelelő szakasz mellett bemutatásra kerül.

⁵⁹ MUNRO 2010, 55

⁶⁰ HORNUNG 1990, 19; HORNUNG 1999, 14

⁶¹ Mindazonáltal nem pusztán a vignetták megjelenése jelenti a valódi fordulópontot, hanem a gazdagon színezett, körvonalakkal ellátott figurák és motívumokkal képviselt stílus.(ld.: QUIRKE 2013, xi)

⁶² HORNUNG 1999, 15; MUNRO 2010, 57

Bár maga a recenzió az Újbirodalom korára, tehát Amon főistenné emelkedésének időszakára tehető, a szöveg egyetlen kivételtől eltekintve (HK 171) sohasem említi meg az istenség nevét, sem kultuszának helyeit, vagy annak elemeit. Ez az egyik legkézzelfoghatóbb bizonyítéka a szöveg korábbi gyökereinek.⁶³ Ez a szempont még nagyobb súlyt kap, ha tekintetbe vesszük, hogy a korszak *'pr.t m hrw'*-papiuszainak jelentősebb része Thébában került elő, s azt, hogy a recenzió a Harmadik Átmeneti Kor 22. dinasztiajáig használatban maradt, amikor is az Amon papság szerepe – különösen a 21. dinasztiaiban – minden korábbi mértéket meghaladott. A szövegek mennyiségre, és egyedi fejezeteik egyéni variánsainak tekintetében rendkívül gazdagok. Naville rámutatott, hogy az igazi feladatot ezen korpusz kiterjedt feldolgozása jelenti, amely a megelőző halotti szövegeknél sokkal kiterjedtebb, míg a Későkorban és a Ptolemaiosz-korban használt recenzió kötött szöveggörpuszánál lényegesen jelentősebb.⁶⁴ A szövegek többféle hordozófelületre, így rendre papiusz- és bőrtkercesekre, valamint koporsókra, sír- és templomfalakra, vászonkendőkre és leplekre, amulettekre és osztrakonokra íródtak⁶⁵, míg bizonyos szövegek, így a 6. fejezet halotti szobrocskákra, vagy a 30B fejezet szívskarabeuszra is kerülhettek, de a Tutankhamon múmiapólyáiba rejtett apró amulettek is, amelyek kígyót, fecskét, vagy kócsagot formáztak, egyértelműen a kapcsolódó *'pr.t m hrw'*-fejezetekhez és azok vignettáihoz köthetőek.⁶⁶ Így a *'pr.t m hrw'* korai szakaszának, a 17. dinasztiaának és a 18. dinasztia első felének uralkodó műfaja II. Amenhotep uralmával bezárólag a halotti vászonlepel, illetve ritkábban a bőrtkerces volt. Az egyik utolsó ismert lepel III. Thotmesz számára készült (Cb(IC1) – CG 40001 + Boston, MFA 82.31), fia II. Amenhotep rendelkezése nyomán. Ennek szövegei nem tartalmaztak vignettákat, és a *'pr.t m hrw'*-fejezetei mellett a Naplitánia szövegei szerepelnek rajta. Ezt a fázist váltotta fel – leggyakoribb médiumként - a papiuszkerces használata. Azok a papiuszok, amelyek érintetlen sírból kerültek elő, vagy megfelelően felügyelt ásatásokról, információval szolgálnak eredeti elhelyezkedési helyükre nézve is. Látszólag nem volt ezt illetően külön konvenció, a tkerces kerülhetett a test felső részére, a karok alá, a combok közé, vagy a fej alá, tehát mindenestre szoros fizikai közelségben a halotthoz.⁶⁷ A

⁶³ NAVILLE 1886/1971 I-III, 29;

⁶⁴ *ibid.* 9

⁶⁵ HEERMA VAN VOSS 1986, K. 641; A HK 15 négy naphimnuszra sírok falain és koporsókon jelenhettek meg. Míg egyikük a felkelő, másikuk a lenyugvó Napot dicsőítette. (Ezek jelentek meg a HK 16 vignettáin.) Ilyen formában gyakran párban állnak sírok bejáratában a keretfalakra felírva, vagy sztéléken, de a bejárat feletti mennyezetrészen is előfordultak. (Ld.: ALLEN 1974, 3., FÁBIÁN 2008, 20 – Dzsehutimesz (TT32) thébai sírjában)

⁶⁶ ALLEN 1974, 2; MUNRO 2010, 59 A Későkorban megjelenhettek a HK 155-hez köthető arany *dd*-amulett formájában is. Ettől a korszaktól a múmiapólya magának a szövegnek a hordozójaként kezdett funkcionálni. A keskeny vászoncsíkokra felírt néhány soros szövegeket a különböző tagok köré csavarták, amely mintegy amulett-tartóhoz hasonlóan mintegy protektív módon fogta körül a halott testét. A HK 162 a későkorban ún. hypokephalokra (fejalátétekre) került, amelyek a szövegnek megfelelően meleget és fényt sugároztak a halott fejére, amely alatt nyugodtak. Ld.: *ibid.* 60 sk.

⁶⁷ *ibid.*, 61 – a lepleket hasonlóképp kezelték, amelyeket szorosan összehajtogatva a múmia közelében tartottak. A Ptolemaiosz-korban néhány akhimi- és thébai esetben papiuszlapokat helyeztek a múmia köré.

szöveghagyományban rövid cezúrát jelentett az Amarna-kor, bár egyes szövegek megjelentek Tutankhamon aranyozott szentélyein, s a sírjából származó egyéb tárgyakon. Ezen felül több fontos szöveg származik a Ramesszida-korba átvezető átmeneti időszakból.⁶⁸ A 19. dinasztia jelzi a *'pr.t m hrw'*-papiruszok tárolására használt Ptah-Szokasz-Oszirisz szobortípusnak legkorábbi megjelenését. A talprészt képező alapzat, amelyen a szobor állt, vagy maga a figura tartalmazott egy üreget, amelyben a papirusztekercset elrejthették. Használatuk a Harmadik Átmeneti Korban volt a leggyakoribb.⁶⁹

Bár a *'pr.t m hrw'*-korpusz számos fejezetének korábbi változata nem rekonstruálható biztonsággal, az ismert példákról elmondható, hogy Mentuhotep királynő koporsójának⁷⁰ hieratikus változatától eltekintve valamennyi ó- és középbirodalmi halotti szöveg hieroglif jelekkel íródott. A 11. dinasztiaától fogva a sírokban a 18. dinasztiaiban is használt kevert írást használták, amely jelformáinak egy része szinte már hieratikus-, míg másik világosan felismerhető hieroglif jelekkel íródott. A jelek szerint a halotti szövegekhez ebben az időszakban a hieroglif írást preferálták. Naville szerint ennek oka azok régebbi és alaposabb voltában keresendő, amelyek ezért sokkal inkább alkalmasak a régi szent szövegek leírására, s ezért tiszteletük is nagyobb. Ez a kevert írástípus a 20. dinasztia végéig, és a 21. dinasztia elejéig maradt használatban. Naville ezt az időszakot jelöli a Thébából előkerült ún. előszaiszi⁷¹ hieratikus papiruszok kezdeteként, amelyek már hieratikus írással íródtak. Hornung megjegyzi, hogy bár a 21. dinasztiaiban - s már a Ramesszida-korban is - megjelentek a hieratikus írással írt szövegek, továbbra is maradtak kurzív hieroglif írással írott példányok.⁷² Ezek szövege még jóval közelebb áll a thébai-recenzió változataiéhoz, mint a szaisziéhoz. Ezek sorrendje – lévén a recenzio még nem történt meg – még nem kötött, s hiányzik az Iufankh-papirusz (P. Turin 1791) kánonjának négy utolsó fejezete.⁷³ Ez jelentette a Thébai-recenzió alkonyát.

A szövegeket fejezetekre bontották és címmel látták el őket, de rögzített sorrendet nem adtak nekik.⁷⁴ A szövegek korpusz tagolására Champollion, majd Lepsius – s nyomán Naville – is külön módszert választottak. Champollion részletesen sosem dolgozta ki ez irányú terveit, de

⁶⁸ HORNUNG 1999, 13

⁶⁹ HORNUNG 1999, 134, MUNRO 2010, 61 sk., 69 (Kat. 25)

⁷⁰ *'pr.t m hrw'* szövegek koporsókon is előfordulnak a 13. dinasztia vége, és a 18. dinasztia eleje között, ám később igen ritkán, csak királyi szarkofágokon, és néhány vignetta ramesszida koporsókon. (ibid.)

⁷¹ itt a 'szaiszi' kifejezés a recenziora és a szövegre vonatkozik.

⁷² HORNUNG 1999, 14

⁷³ NAVILLE 1886/1971 I-III, 32 skk. Naville úgy véli, hogy a HK korai szövegei a Piramisszövegekhez hasonlóan a sír falára, vagy gyakrabban a szarkofágra kerültek felvésésre, vagy felfestésre. Javaslatára szerint sokkal inkább – szakítva a champollioni-tradícióval - ennek a kevert szövegtípusnak kellene a hieratikus nevet viselnie, szemben azzal, amelyre a mai napig használatos, lévén az kizárólag kurzív írás.

⁷⁴ BUDGE 1913, 3, HEERMA VAN VOSS 1986, K. 641

Hinckstól tudjuk, hogyan gondolta azt el. A szövegtestet három részre osztotta, amelyeknek határait a HK 15 vége, valamint a HK 125 képezte. Ezen belül pedig további különálló szövegcsoportok kerültek kialakításra. Ez azonban csak a késői papiruszoknál használható megoldás, a Thébai-recenzió kötetlenebb sorrendje esetében azonban nem megfelelő.⁷⁵ A *'pr.t m hrw'*-szövegek első szisztematikusan egymás után rendezett szekvenciája a késő 17. dinasztia „Jahmeszida-családjából”⁷⁶ ismert. Ezek a szövegek először a király közvetlen környezetében kezdtek el terjedni, majd innen jut el később az anyag a magánszemélyek használati körébe. Az ehhez a körhöz köthető fejezetek az alábbi szekvenciába rendezve jelennek meg: HK 124-83-84-85-82-77-86-99B-119-7-102-38A-27-14-39-116-91-64.⁷⁷

A legújabb kutatás kimutatta, hogy egyfajta kánon megfigyelhető a Thébai-recenzió korpuszán belül is, s több szabályos szekvenciát fedeztek fel a fejezetek sorrendjében a 18. dinasztiában (1-6) és a Harmadik Átmeneti korban (7):

1. HK 22-23-25-26-28-27-30A-43-24-31-33-34-35-74-45-93-91-41-42-14-68-92-63A-105-95-72 (már jelen van a 17. dinasztia korában is.)
2. HK 124-83-84-85-82-77-86-99B-119-7-102-38A-27-14-39-65-116-91-64-30B
3. HK 76-85-82-77-86-124-83-84-81-87-88
4. HK 141/2-190-133-136A-134-130-131-89-154
5. HK 115-116-112-113
6. HK 100-102-136A-136B-149-150
7. Oszirisz imádása - HK 23-24-26-28-27-162⁷⁸

A fejezetek címeit a leggyakrabban vörös tintával írták (*rubrum*), hogy kiemelkedjen az egyébként fekete tintával írott szövegből. A megszövegezés minden alkalommal, a halottal mondatja el a fejezet tartalmát, amelyet rögtön a cím után, a bevezetést jelölő „mondás N. Oszirisze által”, vagy „N. Oszirisze – így szól” formulával jelez.⁷⁹ A szövegek rendelkeztek

⁷⁵ NAVILLE 1886/1971 I-III, 12 sk. Naville elsődleges érveként azt hozza fel ezzel a felosztási módszerrel szemben, hogy nincs összhangban a HK korábbi változatainak szellemiségével, amelyben nem beszélhetünk egy kezdetről és egy végről, hanem különálló szövegfejezetek, vagy szövegcsoportok együtteséről, amelyek között semmiféle kapcsolat nincs. Úgy véli, hogy bár a Szaiszi-korban ezeket az össze nem tartozó fejezeteket egy kötött sorrendbe rendezték, hiba volna a redakció mögött egy filozófiai, vagy vallási rendszert feltételeznünk, még akkor is, ha az négy új fejezetet felvett a korábbiak sorába.;

Quirke rámutatott, hogy Amenhotep építési felügyelőnek a 18. dinasztia i.e. 1450-1400 eső időszakára datálható papirusza lehet az egyetlen lelet, amelyben világos utalás látható egy egységesítő szándékra, amelyet két erős kompozíciós eszköz használatával ér el. Az egyik egy – csak néhány más papiruszról ismert – hieroglif írással felírt áldozati formula a papirusz közepmagasságában. A másik pedig az első oldalon végigfutó csillagos sáv a vignetták és szövegek körül, szintúgy a papirusz teljes hosszában, amelyet csak néhol szakaszokként szakít meg egy vörös kör és egy kihagyás Amenhotep feje fölött egy zárójelenetben, amelyek során áldozatokat vesz magához. Ez utóbbi egy olyan sajátosság, amely még kevesebb papiruszról ismert. A papiruszon kijelölt sarokban a hieroglif szöveg jelentése: „megpihenni az életben” (*'hṫp m 'nh'*) Quirke rámutat, hogy a szöveg a horizontot nyugaton elérő Napisten megpihenésére utal, ezzel a papirusz egységesített garanciájává válik az egyiptomi túlvilághit központi gondolatának: eggyé válni a teremtővel, Rével és Oszirisszé válni.⁷⁵ A két isten a megújulás tengelyének két végpontját jelképezi. Quirke úgy véli, hogy ez a tengely képezi az alapját minden mesterembernek, aki egy *'pr.t m hrw'*-irat készítésébe kezd”. (ld.: QUIRKE 2013, ix)

⁷⁶ A Szekenenré-Ta-aa-tól I. Amenhotepig terjedő családi vonal. (ld.: GEISEN 2004, 15)

⁷⁷ Ez a folyamat később a 18. dinasztia alatt fordulatot vesz, ahol – talán épp bárki számára elérhető volta miatt a királyi körökben presztizsét veszített *'pr.t m hrw'*-szövegeket felváltják az exkluzív királyi alvilágkönyvek.

⁷⁸ GEE 2010, 26

⁷⁹ HORNUNG 1990, 79

bizonyos domináns témákkal, amelyek a túlvilági lét legszükségesebb pontjait, mintegy sarokköveit foglalták össze. Ezeket I. Munro az alábbiak szerint csoportosította:

- (1) (HK 1) Bevezető adorációs jelenet, amely a halott Túlvilágra való megérkezését mutatta be
- (2) (HK 17) A teremtőisten, Atum tulajdonságait mutatta be és a halottat azonosította vele, s egyben kozmogóniai fejezet is volt
- (3) (HK 21-25) Alapvető létfunkciók visszaadása
- (4) (HK 26-30) Szív-fejezetek
- (5) (HK 31-40) fejezetek különféle veszélyes állatok ellen
- (6) (HK 38, 54-56, 57-63) fejezetek az éltető levegő és víz megkapásához a nekropoliszban
- (7) (HK 76-88) transzformációs fejezetek különféle alakok felvételére
- (8) (HK 89) A 'b3' testtel való egyesülését-, s a sírból való szabad ki- és belépés – vagyis a szabad mozgás lehetőségét - hangsúlyozó fejezet, amely biztosította, hogy a 'b3' visszatérhet a testhez
- (9) (HK 98-99) révészhajó fejezetek a Túlvilágon való átutazáshoz, ahol a halottnak fel kellett ismernie, s meg kellett tudni neveznie a hajó különböző részeit
- (10) (HK 100-102, 130-136) A halott napbárkán való utazását írja le, amellyel a Nap örök ciklikus útjának részesévé válhatott.
- (11) (HK 136-137) Kapu fejezetek, amelyek a kapuk és őrződémonaik neveiről tájékoztatták a halottat.
- (12) (HK 149-150) A Túlvilág egyik fontos topográfiai leírása a 14 *j3.t* bemutatásával
- (13) (HK 125) A halott pszichosztázisa Oszirisz és a 42 isteni bíró előtt a Kettős Igazság csarnokában, ahol a halottnak el kellett mondania a negatív konfessziót, vagyis számot kellett adnia az általa el nem követett bűnökről.⁸⁰

II.4.2. A „Szaiszi-recenzió” és a szöveg utóélete

A 22. dinasztia korát követő hiátust - amelyben a szöveg használatát teljesen mellőzték - az ún. Szaiszi-recenzió időszaka, mintegy a korpusz újjászülése követte, amely vélhetőleg a 26. dinasztiaát megelőző időszakban született, s egészen a Ptolemaiosz-kor végéig használatban maradt. Fő jellemzője a már említett szerialitás meghatározása és a fentebb már szintén említett új fejezetek, mint a HK 162-165, továbbá számos glossza hozzáadása, amelyekből arra következtethetünk, hogy szerkesztői számára nem volt világos a mondások értelme. Az új fejezetek számos furcsa, idegen jellegű szóval gazdagodtak. A fejezetek íródhattak koporsókra és papiruszra kurzív hieroglif, hieratikus és démotikus írással, de megjelenhettek sírfalakon-, a 30. dinasztia korában pedig múmiapólyán is.⁸¹ A szövegek és vignetták koporsókra másolása a Harmadik Átmeneti Korban és a 25. dinasztia alatt vált szokásossá, amely egészen a Ptolemaiosz-kor végéig tartotta magát. A papiruszleletek hossza itt is elég

⁸⁰ MUNRO 2010, 56 sk.

⁸¹ HORNUNG 1999, 14

eltérő lehet, ám a sorrend mindig az új, kodifikált változatot használja.⁸² Úgy tűnik, hogy az i.e. 7. század, ezen kulturális újjáéledéssel fémjelzett időszakában a recenzióval egy jóváhagyott, elfogadott változat született meg, s a szöveg elnyerte legszabályosabb elrendezését, amely az elkövetkező hétszáz évben a hosszabb papiruszokon a fejezeteket egy nagyobb vonalaiban hasonló elrendezés szerint rendezte egymás után.⁸³ Hornung azonban úgy véli, hogy valójában a Szaiszi-recenzió sem tekinthető valódi kanonikus sorozatnak. Az Iufankh-papiruszban meghatározott sorrend ugyanis más, ugyanezen korból származó szövegeknél eltérő. Mindazonáltal ez sem a szöveg fontosságából, sem Lepsius döntésének hasznosságából nem von le semmit, hiszen tartalmilag összefüggő szövegeket állított egymás mögé, amelyek más változatokban szétszóródva, vagy teljesen más sorrendben jelennek meg. Quirke is hozzáteszi, hogy Lepsius előrelátóan felismerte, hogy a szöveg standard sorozata milyen hasznos referenciaként szolgálhat az egyiptológusok számára, akik bármilyen új kutatásba kívánnak kezdeni a szövegek vizsgálatával, s kiválasztotta a leghosszabb, s legjobb állapotban megmaradt darabot, amely a gyűjteményekben a korban rendelkezésére állt.⁸⁴ A szövegváltozatok kevés jelentős variánssal rendelkeznek, ezeket is inkább hibák javításai, vagy ortográfiai eltérések teszik ki. A Ptolemaiosz-kori szövegek feltűnően kevés eltérést mutatnak a későkori változatokhoz képest, ezért velük kapcsolatban néha datálási problémák is felmerülhetnek. Egyes papiruszok - a kor archaizáló tendenciáinak megfelelően - a thébai recenzio régi írásstílusát használták.⁸⁵ A szövegek számozását Lepsius tematikus tartalmuk alapján végezte - ismét hangsúlyozandó, hogy a Szaiszi-recenzió egy példánya alapján -, ahol is minden szöveg, amely a 'r3', vagy 'ḥw.t' szóval kezdődött, önálló számot kapott. Az ezekre adott fordítása: 'Kapitel' - fejezet - került be az általános gyakorlatba. Hornung azonban ezt később a 'Spruch' mondás szóval helyettesítette.⁸⁶ Lepsius szükségtelenül számozott külön azonban olyan fejezeteket, mint a HK 15-16, vagy a HK 149-150, amelyek egyértelműen összetartoztak.⁸⁷ Számos fejezet, amely a torinói papiruszban nem szerepelt, 165-feletti számot kapott, mint kiegészítő fejezet. A Pleyte által HK 174-ig beszámozott fejezetek valamennyien későbbiek.⁸⁸ Egyes fejezetek (HK 19, 140, 157, 158, 162-165) csak az Újbirodalom kora utánról maradtak fenn.⁸⁹ Munro rámutatott, hogy a recenzio alapjául szolgáló kutatásnak a 25. dinasztia során kellett megtörténnie, a kor archaizáló tendenciáinak

⁸² NAVILLE 1886/1971 I-III, 37

⁸³ LE PAGE RENOUF/NAVILLE 1904, XVII sk.; BUDGE 1913, 4; QUIRKE 2013, viii - Magát a recenzio Quirke egy kiemelkedő teljesítménynek tartja négyszáz évvel az alexandriai görög szakértők hasonló munkája előtt, amelyet Homérosz eposzain végeztek el. (ibid., xxvii)

⁸⁴ HORNUNG 1990, 23; QUIRKE 2013 viii

⁸⁵ NAVILLE 1886/1971 I-III, 37

⁸⁶ HORNUNG 1990, 8

⁸⁷ NAVILLE 1886/1971 I-III, 13 sk.

⁸⁸ ibid. 14.

⁸⁹ HORNUNG 1999, 14

jegyében, amikor a múlt művészeti és írásos emlékeit és dokumentumait másolták. A 'pr.t m hrw'-korpusz' redakciójának központja a korábbiakhoz hasonlóan Théba lehetett. A kor számos előkelője hozzáfért a szövegekhez, s azokat sírjaik falaira írták fel.

A Ptolemaiosz-kor második felében számottevő minőségi visszaesés volt megfigyelhető a szövegek kivitelében mind a gyakran durván megrövidített szövegek, mind az igénytelenül elkészített vignetták formájában. Ennek egyik oka az olyan párhuzamos túlvilági szövegkompozíciók megjelenése lehetett, mint a „Lélegzések Könyve” – amelyből több is létezett -, és „Az Örökkévalóság átvándorlásának könyve”, amelyek elsősorban Thébában kezdtek egyre nagyobb népszerűségnek örvendeni. Ezekben azonban feltűntek korábbi 'pr.t m hrw'-kompozíciók is, mint az éltető levegő ('t3w n ʿnh') és víz megkapásának fejezetei, és az osziriszi ítélet fejezete. Az újabb túlvilági irodalom ezen szövegei ugyan még merítenek a régi formulákból, ám már a tartalom és a látásmód megújítására törekuszenek.⁹⁰

A Lélegzések Könyve azon élő szövegláncolat utolsó láncszemeinek egyike, amely az ÓB Piramisszövegeitől a KB Koporsószövegein- és az ÚB, és a KK, majd a Ptolemaiosz-kor 'pr.t m hrw' szövegein át a késő-ptolemaiosz-, és római-kori Lélegzések-könyve szövegeig húzódik.⁹¹ Szinte valamennyi fennmaradt példánya a thébai Amon-papsághoz köthető, s a Görög-Római kor idejére datálható. Használatuk nem csak Thébára, de vonzáskörzetére is kiterjedt, így Medamudra s Armantra.⁹² A papság szerepe kézzel fogható, lévén a 'pr.t m hrw'-val szemben, a szövegekben Amon kiemelkedő szerepet játszik. Legkorábbi ismert megjelenése (P. Louvre N 3154) a 30. dinasztia végének (cca. i.e. 350) korára tehető. Két megkülönböztetett típusa szinte csak hieratikus írással íródott dokumentumokból ismert, kivéve pár rövidített változatot, amelyek démotikus írással íródtak. A P. Louvre 3284 példánya vignettával is rendelkezik. Isteni eredetűnek vallották őket, amelyek közül az első szerzőinek Isziszt és Osziriszt tartották, míg a másodikat - amely csak a Római-korból ismert – egy Thot által másolt dokumentumnak. A szövegekben Goyon egy, az armanti Bukhisz-bika sztélével fennálló kapcsolatot valószínűsített. Goyon az első könyvet 15 szakaszra osztotta – amely eredetileg csak 12 lehetett -, amely egy egységes felépítést mutat, szemben a második könyvvel, amely lényegesen komplexebb tartalommal bír.⁹³ Mindkét szöveg az éltető levegő-, a név fennmaradásának-, és a „második halál” elkerülésének fontosságát hangsúlyozza a halott számára.⁹⁴ Amon említett fontossága mellett azonban megjelenik Oszirisz is, aki a 'b3'

⁹⁰ GOYON 1972, 189

⁹¹ HORNUNG 1990, 20

⁹² GOYON 1972, 192

⁹³ ibid., 197 skk.

⁹⁴ A névre való emlékezés képességének fontossága egy igen mély gyökerekkel rendelkező elképzelése volt az egyiptomi gondolkodásnak, s mögötte az emberi személyiség felépítéséről alkotott képzetek álltak, amelyek szerint a név a személyiség egyik legfontosabb összetevője volt. GOYON 1972, 204 sk.

túlélését biztosítja. Ezen felül az első könyv alapfogalmai a megtisztulás és a test sérthetlenségét hangsúlyozzák. A második könyv hat különálló szövegre tagolható, amelyek a koporsó anyagával (1); a túlvilági kapuőr-démonok megszólításával és Thot invokációjával (2); túlvilági istenek további megszólításával; egy, a név védelmét célzó litániával (4); a hypokephalhoz köthető HK 162 fejezettel, és a HK 72 egy jelentősen módosított változatával; és Nut, mint a halott – aki itt Osziriszként jelenik meg – anyjaként való invokációjával foglalkozik.⁹⁵

A másik fentebb említett szöveg, amely „Az Örökkévalóság átvándorlásának könyve” néven ismert, a *'pr.t m hrw'* továbbélésének egyik igen kései példája. Eredete vélhetően a Ptolemaiosz-korra nyúlik vissza, de döntően a Római-korra, az i.sz. 2. századra datálható. Bár a legtöbb ismert példánya - amely 15 papiruszt jelent - Thébából származik, ismert papirusza Esznából, két sztéléje a Fajjúmból, valamint egy szarkofágfedélen megőrzött példánya Abüdoszból. A szöveget klasszikus egyiptomi dialektusban komponálták, s hieratikus írással készült, bár az említett szarkofágfedél hieroglif írással íródott. Szerkesztésük páros elrendezést mutat. Tematikája az átvándorlást az örökkévalóságban örök időig való időtöltésként, az ott való lakozásként értelmezi, amelyben a ciklikusan ismétlődő éves ünnepeken való részvétel igénye is fontos szerepet kap. Kevés illusztrációval rendelkezik, de néhány példányában szerepelnek vignetták. Egyes példányok a HK 125 túlvilági ítélet jelenetének ábrázolásával kezdik a szöveget. Hornung megerősíti Assmann érvelését, aki szerint a szöveg nem a Túlvilágra szánt kalauz, hanem a halottnak az élők világába való visszatérését segítő irat, amely által a halott nem pusztán szemlélője, de részese is lehet a legkülönbözőbb vallási ünnepeknek, különös tekintettel Osziriszéira. Így az a halott számára készült „ünnepi kalendáriumként” fogható fel. Hornung azt is hozzáteszi, hogy bár bizonyosan nem állítható, mégis joggal valószínűsíthető a szöveg kultikus kontextusban való használata is. A szöveg egyik variánsának címe („Könyörgés N. *'3h'*-szelleméhez”), amely így egy, a halott megdicsőült formájához idézett himnuszként jelenik meg.⁹⁶

Bár a Római-korból még ismertek *'pr.t m hrw'*-motívumokat tartalmazó nagyméretű leplek, valamint egy démotikus nyelven íródott szöveg is, valójában az i.e. 1. században a szövegtörzs másfélezer évet felölő hagyománya a végéhez érkezett.⁹⁷

⁹⁵ HORNUNG 1999, 23-25

⁹⁶ HORNUNG 1999, 151 sk.

⁹⁷ MUNRO 2010, 59; HORNUNG 1999, 14;

II.5. A 'PR.T-M-HRW' és a korabeli túlvilágkönyvek

A '*pr.t m hrw*' mitológiai világképe egy igen komplex rendszert alkot. Ez a rendszer azonban nem képez egy lezárt szférát, amely elkülönül a többi vallási szövegtől. Túl a már ismertetett előzményeken a korpusz számos olyan mitológiai és vallási motívumot, túlvilági topográfiai egységet tartalmaz, amelyekben más - főleg az Újbirodalom korára datálható - hasonló túlvilági vezetőkkel - alvilágkönyvekkel - osztozik, mint az Amduat, a Kapuk-, és a Barlangok Könyve, a Nappal és Éjszaka Könyve, vagy a Naplitána. Valamennyi könyv fő funkciója a Nap (istenként tekintve Ré, a Napisten) éjszakai, alvilági útjának leírása, s regenerációja. Általánosabb értelemben felfedi azt is, hogy melyek a megújulás azon erői, amelyek a halál területén munkálkodnak. Egy másik szinten azonban világa az emberi lélek mélységeinek tereiben is leképeződik, s annak bejárását, s abisszumaiból való visszatérést is reprezentálja.⁹⁸ Azon igény hívta életre őket, hogy a korábban kiváltságos királyi túlvilágíthi szövegeinek demokratizálódását olyan szövegekkel ellenpontoszák, amelyek ismét kizárólagosságot biztosítanak az uralkodóknak a túlvilági szövegek terén, ezért jelennek meg eleinte kizárólag királyi sírkamrák falain. Ezt a Középbiródalom demokratikusabb hozzáállásával szemben egy, az Újbirodalomban kiépült új hierarchia megjelenése generálta, amely olyan formákat, mértékeket, és szövegeket alkotott, amelyek minden tekintetben kizárólag az uralkodó számára voltak fenntartva, s még a legmagasabb rangú államhivatalnok és a király közvetlen környezete számára sem voltak elérhetőek, így még a királynők számára sem.⁹⁹

Mivel azonban nehéz elképzelni, hogy e célból teljesen önálló és merőben új teológiai rendszereket dolgoztak volna ki a korábbról megörökölt halotti szövegek teljes elkülönítésével nem meglepő, ha a '*pr.t m hrw*' világával számos átfedés mutatkozik. Erre utal az is, hogy míg a királyok saját vezetőiket használták sírjaikban, a Hatsepszut és III. Thotmesz közös uralkodásának idején az elit számos magasrangú tagja a '*pr.t m hrw*' szövegeit íratta fel sírkamrája falaira egészen a Ramesszida-korig, amikor a szövegek megjelennek a királyi sírokban, de vignettáik templomfalakon is, például Medinet Habuban III. Ramszesz halotti templomában.¹⁰⁰ Számottevő különbségek természetesen vannak. Míg a Halottak Könyve egyértelművé teszi, hogy a Túlvilágra csak az igaz lelkek juthatnak, s a bűnösökre a „második halál” vár - vagyis kárhozat és tényleges megsemmisülés -, a kortárs

⁹⁸ *ibid.* 27

⁹⁹ HORNUNG 1990, 24; a 18. dinasztiaiban az egyetlen kivétel Uszeramon vezír volt. (ld.:HORNUNG 1999, 26)

¹⁰⁰ MUNRO 2010, 19 sk.

túlvilágkönyvek szerint mindkét csoport jelen van ott. Azzal a különbséggel, hogy a napisten éjszakai átvonulásakor az igazak, az '3h'-ok, akik a 'M3^c.t' szellemében éltek, új életben és ellátottságban részesülnek, míg a bűnösök ('mwt'), vagyis a halottak megfosztatnak ennek lehetőségétől. Míg előbbiek a napisten imádóiként, utóbbiak annak ellenségeiként jelennek meg, és a legszörnyűbb kínokat szenvedik el, mint a lefejezés, vagy elégetés, mielőtt teljesen elkárhoznak.¹⁰¹ A 'pr.t m hrw'-szöveganyaga konkrétan elkülönítheőn tartalmaz néhány fejezetet, amelyek nem a Piramisszövegek, vagy a Koporsószövegek anyagából kerültek bele. A HK 42, 127, 180, 181 hasonlóságokat mutatnak a Naplitániával, amely maga is különböző korokból származó szakaszok együttese. A HK 42 kivételével a felsorolt szövegek valamennyi darabja újbirodalmi. Ezen kívül a HK 168 a Barlangok Könyvéből származik, amelynek legkorábbi ismert megjelenése a 18. dinasztia korára tehető.¹⁰² Mindazonáltal alapvető eltérést jelent a korpuszok között, hogy míg a királyi alvilágkönyvek, vagy a Naplitánia szerkezete teljesen kötött, a 'pr.t m hrw' a fejezetek egy lényegesen lazább faktúráját alkotja, amelyek rendre újabb és újabb sorrendben jelenhetnek meg, vagy akár variánsok formájában külön-külön megváltoztathatóak.¹⁰³

II.6. A 17. fejezet újbirodalmi változata; előzmények és szöveges fejlődés

II.6.1. Előzmények és források

A HK 17 gyakorlatilag a CT 335 (CT 335 IV, 184-325), illetve részeiben CT 336¹⁰⁴ egy későbbi változata, s mint ilyennek, legkorábbi ismert megjelenése legalább a 11. dinasztia koráig, de a fejezet 10. részének fordulatai alapján már az 5. dinasztia előkelőinek sírmonográfiáiig vezethető vissza. Eredetileg 335a (CT IV, 184-292) és 335b (292-325) két önálló fejezetet alkotott, amelyeket mind a szövegek tartalma, mind CT 336 és HK 176 vizsgálata igazol.¹⁰⁵ Egy harmadik résszel (c), amely a CT-ben hiányzik CT 335a és b alkotják a 'pr.t m hrw' 17. fejezetét.¹⁰⁶ A szöveg gyakori idézettsége magas presztízsének, státusának jelzője is.¹⁰⁷ A 17. fejezet – vagyis a CT 335 - eredeti címe: 'pr.t m hrw'szolgált az

¹⁰¹ TAYLOR 2001, 38

¹⁰² ALLEN 1974, 3. Allen hozzáteszi, hogy a szöveg 'pr.t m hrw'-ban használt változata rendre elveti a 7. és 8. barlang isteneit, és csak a 8. és 12. alakjaival foglalkozik.

¹⁰³ HORNUNG 1990, 23

¹⁰⁴ ALLEN 1960, 97

¹⁰⁵ FAULKNER 1973, 262

¹⁰⁶ HEERMA VAN VOSS 1963, 85; Heerma van Voss fordítását a 33 rendelkezésre álló változat közül kora és minősége okán T1C^b variánsát használta standard szöveggént.

¹⁰⁷ GEE 2010, 27

egész korpusz elnevezésül.¹⁰⁸ Heerma van Voss megállapította, hogy a szöveg herakleopoliszi eredetű, s a glosszákkal együtt a 9.-10- dinasztia korára tehető.¹⁰⁹ Gyakorta foglal el első helyet az egyes fennmaradt példányokban, de az sem ritka, hogy rögtön az első, Oszirisz imádását bemutató jelenetet követi. A HK 125 mellett a másik legtöbbször idézett és egyben leghosszabb fejezet is. Hornung a *'pr.t m hrw'* koncepcióinak kvintesszenciáját látta a fejezetben, s a kutatók - ha nem is direkt módon kimondva - a HK 17-et valóban a korpusz egyfajta summázatának tekintik. A fejezet az Újbirodalomban különös fontosságra tett szert. Jelentős része különböző állítások keretében írja le Atum, a kozmokrátor különböző aspektusait, amelyeket mitologikus epizódokkal gazdagít. Számos homályos epizódjának értelmezési bizonytalanságai különböző interpretációs kísérleteknek szolgáltattak alapot.¹¹⁰ A 18. dinasztia korában az ülő pózban ábrázolt sakálfejű múmiaforma istenséget leszámítva a fejezet szövegét nem illusztrálták. Vignettája jól ismert, összefüggő illusztrációsorát csak a Ramesszida-kortól használják.¹¹¹ Hosszát jelentősen növeli a nyers szöveghez tartozó magyarázó glosszák száma, amelyek a szöveget magyarázat helyett inkább még nehezebben megközelíthetővé és még problematikusabban magyarázhatóvá teszik. A kommentárok világosan elkülöníthetőek a főszövegtől, lévén rumbummal, vagyis vörös festéssel írott *'ptr rf sw'*, vagy *'ptr rf st'* - „Mit jelent ez?” didaktikus kérdéssel vezetik be a sokszor terjedelmes glosszákat, amelyekben a megértést gyakorta egymásnak látszólag teljességgel ellentmondó passzusok nehezítik, amelyek a *'kjj dd'* - „*másképp szólva*” formulával kerülnek elővezetésre. Heerma van Voss megjegyezte, hogy a formula a CT változatban mindössze egy igen fiatal szövegben (BH1Br), majd csak CT IV, 187e-ben és CT IV, 193f-ben jelenik meg. Sethe elképzelését elfogadva (s a 'másik olvasat' fordítást használva) ezt a *'ky sp nj dd'* formára vezeti vissza, amely más variánsokban hasonló jelentéssel és funkcióval jelenik meg. Sethe konklúziója szerint a *'kjj dd'* fordulat után rendre egy régebbi koncepció jelenik meg.¹¹²

A szöveg legkorábbi ismert előfordulása Horhotep thébai sírja (TT 314) dekorált sírkamrájának fala és szarkofágja (T1C = P. Cairo 28023(?))¹¹³, II. Mentuhotep 39. uralkodási éve utáni időből, amely így két változatát tartalmazza a fejezetnek. Míg a sírfalon található változat a 8. részig egyáltalán nem tartalmaz kommentárt (magyarázó glosszát), a szarkofág felirata a 9. résztől teljes glosszaanyaggal jelenik meg, amely arra mutat, hogy a

¹⁰⁸ ALLEN 1988, 31, AMÉLINEAU 1910A, 415

¹⁰⁹ HEERMA VAN VOSS 1963, 5 sk., 85; ŽABKAR 1968, 126

¹¹⁰ MUNRO 2010, 51

¹¹¹ MILDE 1991, 31

¹¹² HEERMA VAN VOSS 1963, 2, 9, 85 – valamint szöveg (14, 16)

¹¹³ WILLEMS 1988, 113, WILLEMS 1996, 51,

kommentárhagyomány régebbi, mint maga a 17. fejezet legkorábbi ismert előfordulása.¹¹⁴ Ugyanezen időszakból ismertek még fennmaradt 17. fejezetek Hora, Szat-Basztet és Szobek-aa szarkofágjaiból, két szöveg Mentuhotep szarkofágjaiból, egy Hornofru nevű herceg koporsótöredékéről (6636a(?)).¹¹⁵

Talán a legfontosabb forrásdokumentum azonban a Sir Gardner Wilkinson által 1832-ben készített másolat Mentuhotep királyné – azóta elveszett - thébai koporsója belső falának hieratikus szövegeiről.¹¹⁶ Mentuhotepről tudható, hogy a Második Átmeneti Korban, a 13. dinasztia alatt uralkodott Dzsehuti király felesége volt. Koporsófeliratairól készített másolatait Wilkinson 1834-ban átadta a British Museumnak, amelyeket E.A.Wallis Budge adott ki 1910-ben.¹¹⁷ A koporsó belső falának tíz kolumnát kitevő hieratikus szövegei CT- és 'pr.t m hrw'-fejezeteket tartalmaztak, amelyeket a HK 17 vezet be.¹¹⁸ A Mentuhotep koporsó jelezte időszakot megelőző korból jelenleg nincs ismert példa hosszabb, összefüggő 'pr.t m hrw'-fejezetek használatára.¹¹⁹ A koporsó fontossága a HK 17 szempontjából abban áll, hogy egy átmenetet képvisel a fejezet CT- és 'pr.t m hrw' fázisa között. Így, míg annak számos glosszája, valamint a korábbi CT 335-ben nem szereplő harmadik, (c)-szakasz is itt jelenik meg először, a szöveg kezdete egyértelműen a 12. dinasztia második felének thébai koporsószöveg tradícióját követi. Ezen felül Geisen Parkinsonra és Quirke-re hivatkozva megemlíti, hogy előbbieket a 'pr.t m hrw'-redakciót pontosan a 17. dinasztia azon időszakára helyezik, amikor a királyok már nem *Jtj-ḫ.wj*-ban (13. dinasztia), hanem Thébában tartották székhelyüket. Tekintettel arra, hogy a 13. dinasztia utolsó uralkodói már Thébában uralkodtak, ám a Mentuhotep koporsó fejezetei még nem a kora-újbirodalmi szekvencia szerint követik egymást – s olyan CT fejezeteket is tartalmaznak, amelyek abban már egyáltalán nem szerepelnek -, indokolt a redakciót a dinasztia végére, III.-V. Szobekhotep idejére helyezni, amikor is e királyok már ismét egész Egyiptom felett uralkodtak.¹²⁰

A fentebb említett forrásokban az azonos kor ellenére a szövegek között számos megfogalmazásbeli különbség van, ám ez főleg a magyarázó glosszában jelentkezik.¹²¹ Az eredeti cím az Újbirodalomra jelentősen kibővült és a glosszák elérték legkiforrottabb

¹¹⁴ GEE 2010, 28

¹¹⁵ LE PAGE RENOUF/NAVILLE 1904, 40

¹¹⁶ GEISEN 2004, 1

¹¹⁷ BUDGE.E.A.W.: *Facsimiles of Egyptian Hieratic Papyri in the British Museum*. London 1910. Folio; Wilkinson, egy, a koporsó külső falairól készített másolatait tartalmazó - korábban nem publikált - anyagát az oxfordi Bodleian Library-ben őrzik, amelyről először a koporsót a közelmúltban feldolgozó Ch. Geisen közölt részletes ábrát. Enélkül a koporsó kronológiai behatárolása gyakorlatilag nem lett volna lehetséges. (Ld. GEISEN 2004, 1)

¹¹⁸ *ibid.*, 9; A fejezeteket első kiadójuk, Budge nem az eredeti sorrendjében közölte

¹¹⁹ *ibid.* 15; hasonló jellegű szövegek a 13. dinasztia korából csak szívskarabeuszokról (KV a HK 30-ból), és usébtikről (HK 6 korai változata) ismertek.

¹²⁰ *ibid.* 16 s.

¹²¹ LE PAGE RENOUF/NAVILLE 1904, 40 sk.

alakjukat. Bár a 18. dinasztia előtti időszak irodalmi folyamatai meglehetősen homályosak, egy határozott szerkesztő tevékenység jól kivehető, s a szövegek némileg rendezettebb és stabilabb képet mutatnak.

II.6.2.. Sztemmák, kontamináció és hagyományozódás a 21. dinasztia koráig

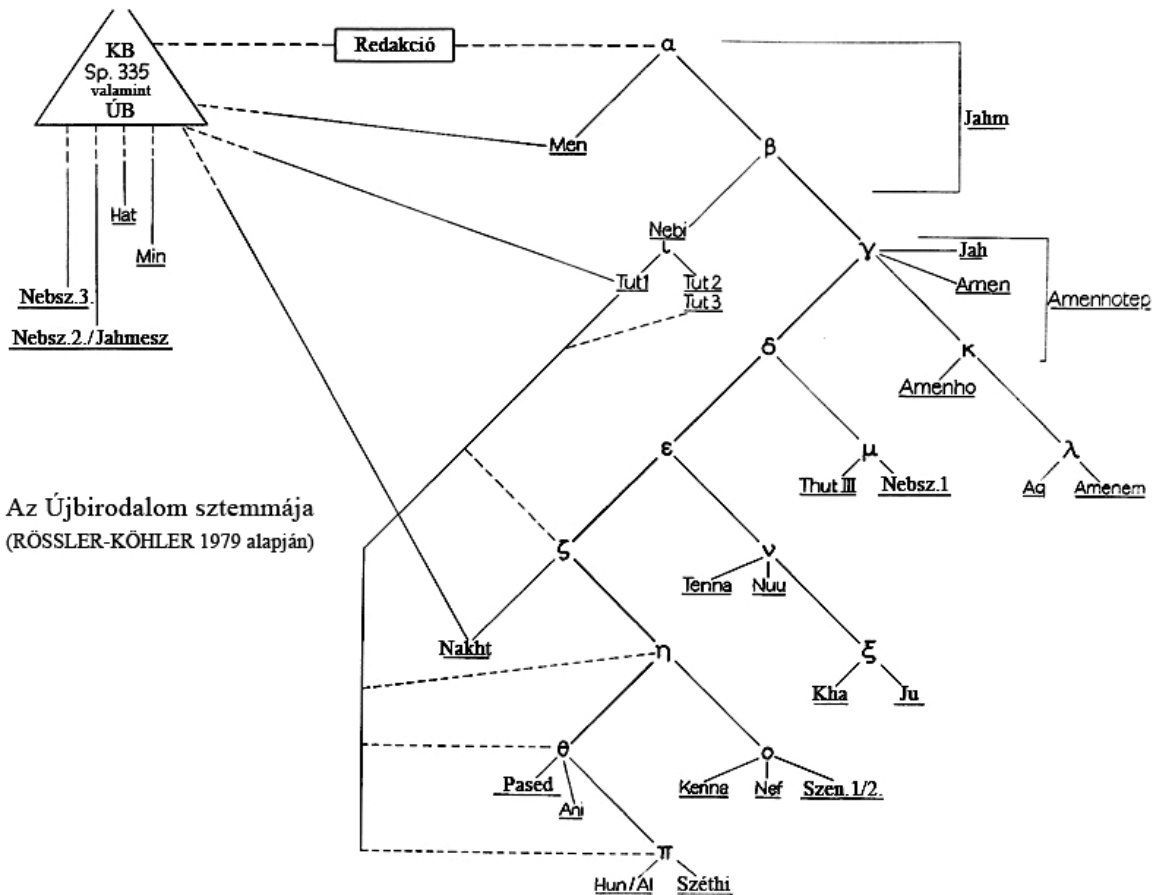
Egy szöveg továbbélésének három alapfeltétele létezik. Először is szükséges (1) egy minta, (2) majd valaki, aki erről másolatot készít, (3) s egy megrendelő, vagy majdani tulajdonos, aki számára a szöveg készül. A szövegekben megfigyelhető variánsok, ortográfiai sajátosságok, ismétlődő szakaszok teszik az adott textust egyedivé. Azonban ezek másolásával lehetőség nyílik ezen sajátosságok továbbadására. Ezek számos esetben hibákat, elírásokat jelentenek, amelyek mind olyan példányokat eredményeznek, amelyek vizsgálatával a szöveg-hagyományozódás megfigyelhető. Ezek az idő előrehaladtával – egy családfához hasonlóan – kiterjedt rendszert alkotnak, amelyek visszakövetése a szövegfejlődés megértésének szempontjából alapvető fontosságú. A fejlődés és hagyományozódás vonala ágrajzokon, ún. sztemmákon ábrázolható, amelyek áttekintést adnak a korban vizsgált meghatározó forrásokról és kontaminációs hatásokról. A HK 17 itt vizsgált változatának ilyenirányú fejlődése a kora 18.- és a 22. dinasztia között figyelhető meg. U. Rössler-Köhler 1979-es publikációjában foglalkozott először ezzel a problémával, azonban ekkor a kutatás a 17. dinasztia és a 19. dinasztia közötti időszakot vizsgálta.¹²² A szövegkritikai munka elvégzése után a már rendelkezésre álló rekonstruált szöveg és a CT 335 összevetésével lehetőség nyílt a szövegredakció immár szintén meghatározható időszakának, és a redakció mögött húzódó alapelvek és célok meghatározásának vizsgálatára, különös tekintettel a glosszákra.¹²³ Húsz évvel később írott munkájában a kutatást újabb mintákkal és szövegforrásokkal a 22. dinasztia koráig terjesztette ki.¹²⁴ Összevetésül az alábbi két ábrán az 1979-es, és az 1999-es publikáció sztemmái láthatóak:¹²⁵

¹²² Kiindulási pontja a glosszáknek, és a szövegvariánsoknak – mint lehetséges szinkretisztikus tényezőknél és közvetítőknél a vizsgálata volt a Göttingeni Egyetem egyiptológiai szinkretizmus-kutatási programja keretein belül. Ezen túlmenően azonban mindezeket, mint külsődleges alterációkat, tehát tényleges szövegalkalmi változásokat is meg kívánták vizsgálni. A projektben tulajdonképpen egy szövegkritikai kiadás elkészítéséről volt szó. Ez a szöveg alapos rendszerezését kívánta meg, amely így a további kutatás számára is értékes alapot biztosított, de egy olyan változat rekonstrukcióját is lehetővé tette, amely feltételezhetően a legközelebb állt az eredetihez. (Ld.: RÖSSLER-KÖHLER 1979, IX)

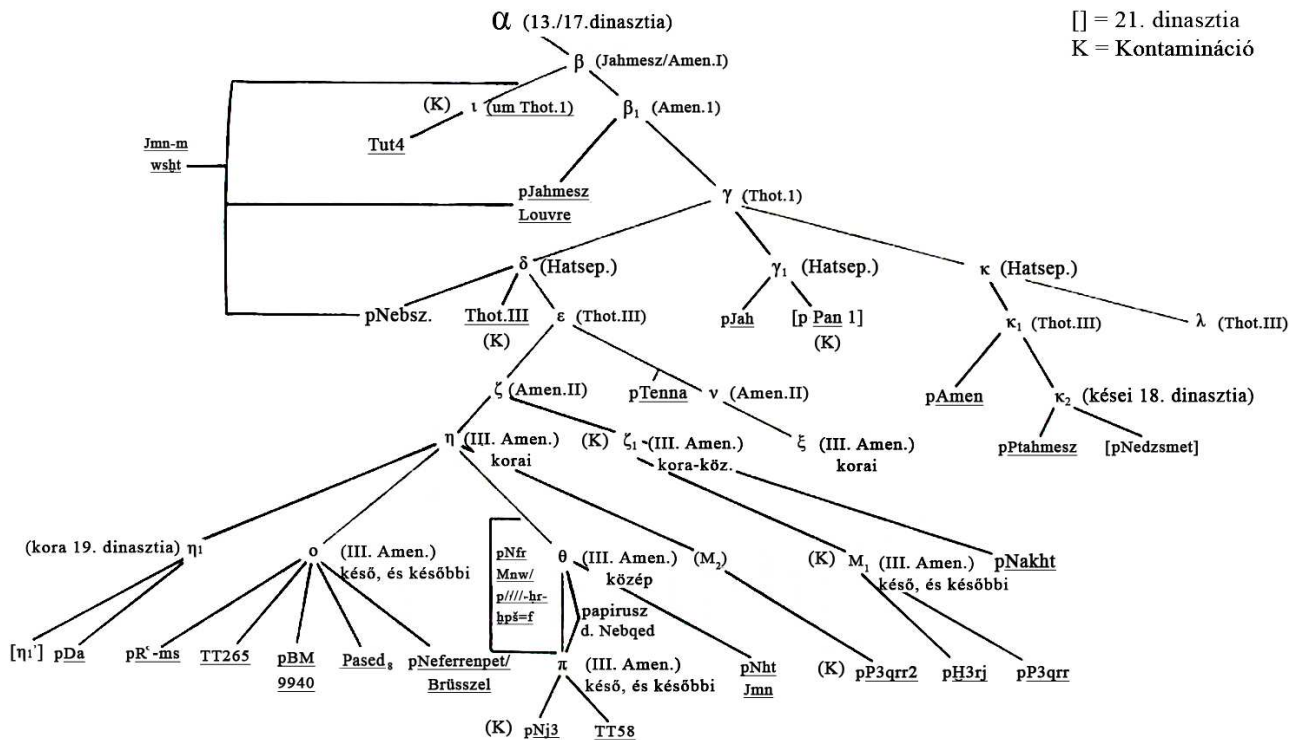
¹²³ *ibid.*, X

¹²⁴ RÖSSLER-KÖHLER 1999

¹²⁵ Ebből utóbbi csak a dolgozatban vizsgált Újbirodalom-, és a 21. dinasztia korát érintő sztemmát közli.

Az Újbirodalom sztemmája
(RÖSSLER-KÖHLER 1979 alapján)

□ = 21. dinasztia
K = Kontamináció

Az Újbirodalom datált sztemmája
(RÖSSLER-KÖHLER 1999, 76 - Abb. 25 alapján)

II.7. A HK 17 számokban¹²⁶

Lelőhely:

A szövegnek a Bonni Totenbuchprojekt kutatásai szerint 476 különböző előfordulása ismert, s mint ilyen, a teljes feldolgozott korpusz (26315 fejezetemlék) harmadik leggyakoribb fejezete. A szöveget tartalmazó leletek 45 százaléka Felső-Egyiptomból került elő (212). Közép-Egyiptomból a teljes anyagnak mindössze 5 százaléka (22), míg Alsó-Egyiptomból 12 százaléka (54) származik. A tárgyak 40 százalékanak (188) előkerülési helye ismeretlen.

Korszakok:

A HK 17-et tartalmazó leletek száma a Második Átmeneti Kor és az Újbirodalom határán mindössze 1 százalékat szolgáltatta az összes ismert előfordulásnak. Ezt követően az Újbirodalom korából a fejezetet tartalmazó leletek 25 százaléka származott, amely ebben a korban a teljes korpuszon belül 14 százalékos reprezentáltságot jelentett. A Harmadik Átmeneti Korra - nyilvánvalóan a 22. dinasztia korától - ez a tendencia erősen visszaesett, s a kor az összes lelet 1 százalékat adta. A Későkorban a Szaiszi-recenzióval a *'pr.t m hrw'* újbóli elterjedésével az arány elérte az összes HK 17-et hordozó lelet 17 százalékat, amely megegyezett a teljes szövegben belül a korra eső arányával is. A Ptolemaiosz-korból származik a leletek legnagyobb része, 57%. Ebben a korban a teljes szövegkorpuszban kimutatható aránya 60% volt. A Római-korra – hasonlóan a Középbírodalomhoz - a leletek kevesebb, mint 0,01 százaléka esett.

Hordozó tárgycsoportok:

A 17. fejezet fennmaradt hordozóinak 61 százaléka (290) papirusz; 3 példánya börtekerics; több mint az anyag negyede, vagyis 27% (125) múmiapólya; mindössze 2 százaléka (7) a II. Amenhotep korával eltűnő vászonlepel; 4 százaléka koporsó (15); 7 százaléka (29) sírfalak felirata; 1 példánya bútortárgy; további 1 példánya templomfelirat; 2 példánya osztrakon; további 2 példánya szentélyfelirat; 1 példánya ajtó.

¹²⁶Az alábbi statisztikai összesítés a Bonni Totenbuchprojekt online archívumának adatai alapján készült. <http://totenbuch.awk.nrw.de/spruch/17>; A megadott százalékszámok kerekített értékeket jelölnek. A korszakok 0,01 százalékos értéke azt jelöli, hogy a tárgynak nincs szignifikánsan kimutatható emléke az adott korszakból. A tárgytipusok esetében 1 százalékos érték helyett csak a darabszám kerül feltüntetésre. A mögöttük zárójelben megjelölt számok a darabszámot jelölik a vizsgált fejezetből, vagy tárgytypusból.

Tulajdonos:

Az azonosítható lelettulajdonosok 62 százaléka (294) férfi, 20 százaléka (91) nő. A fennmaradó közel 20% eredeti tulajdonosa ismeretlen.

Írástípus:

A teljes korpusz 38 százaléka (185) íródott hieroglif-, 56 százaléka (269) hieratikus írással. A leletek 8 százalékáról (35) nincs ilyen irányú adat.

Megjelenés:

Az anyag 48 százaléka (260) csak szöveget tartalmaz; 35% (186) szöveget és vignettát; 18% (93) csak vignettát, míg kb.: 2% (6) azonosítása bizonytalan.

Szomszédos fejezetek:

A vizsgálat tárgyát csak papiruszon, börtekercsen, múmiapólyán, vászonkendőn megjelenő „kanonikus” szöveglisztából származó szövegek képezik. Az egymás melletti szövegek vizsgálatában nincs különbség önálló szöveg, szöveg és vignetta, valamint önálló vignetta között. A HK 17 közvetlenül összesen 68 különböző szöveg mellett állhat.

A leggyakoribb szomszédos szövegek:

HK 18 (175); HK 15 (164); HK 1 (29); Adorációs jelenet (25); nem azonosított vignetta (11); HK TG (8); HK 19 (7); nem azonosított fejezet (6); HK 110 (6); HK 89 (5); HK 30 (4); HK 27 (4); HK 25 (4), HK 14 (4); HK 136/136A (3); HK 26 (3); HK 65 (3); HK 8 (3); HK 90 (3); HK 22 (3); HK 99/99B (2); HK 148 (2); rendhagyó szöveganyag (2); HK 23 (2); 130 (2); 64 (2); 83 (2); 118 (2); 72 (2); 153A (2); 149 (2), 44 (2), 13/121 (2).

III. A 'PR.T M HRW' 17. FEJEZETE: TRANSZLITERÁCIÓ ÉS FORDÍTÁS

III.1. Bevezető megjegyzések

A transliteráció és a fordítás, valamint a filológiai megjegyzések Hermann Grapow 1915-ben publikált munkája alapján készültek¹²⁷, amelynek alapjául doktori disszertációja szolgált.¹²⁸ 1915-ös műve a HK 17 közép- (M.R.), és újbirodalmi (N.R.), valamint a későkori (Spät.) változatokat is feldolgozta. Jelen dolgozat azonban csak az újbirodalmi változattal foglalkozik, így a középbírodalmi-, legkorábbi változatra csak adott helyeken, míg a későkorra egyáltalán nem hivatkozik. A transliteráció a hivatkozások tekintetében szintén a Grapow által használt módszert követi, vagyis a lábjegyzeteket a hivatkozott szó előtt, nem pedig azután jelzi. A Grapow által készített átírás alapjául a Naville háromkötetes művében¹²⁹ átírt szövegek, valamint az alábbi szövegforrások publikációi szolgáltak:

3nj (London, BM EA 10470),

Jwj3 (Kairó, CG 51189, JE 95839),

Nww (London, BM EA 10477),

Mntw-htp (London, BM – Wilkinson átírása alapján),

Nj-sw-t3-nb.t-jšrw „pGreenfield” (London, BM EA 10554).

Günther Lapp közelmúltban megjelent szinoptikusan szerkesztett munkája¹³⁰ az imént említettek mellett számos új szöveget is megvizsgált. Variánsait rövidítései szerint¹³¹ jeleztem, a Grapownál már vizsgált szövegeknél ellenben meghagytam az eredeti rövidítéseket és hivatkozásokat is¹³², hogy így a filológiai megjegyzésekben a Lapp-féle újabb szövegek világosan elkülöníthetőek legyenek.¹³³ Az alábbi táblázatban az utóbbi publikációban használt azon szövegek rövidítéseinek feloldásai szerepelnek, amelyeket már Grapow is vizsált (tehát rendelkeznek '*Siglum Naville*'-lal), vagy egyéb általa fonetikus átírásban közölt hivatkozással.

¹²⁷ GRAPOW 1915-1917A

¹²⁸ GRAPOW, H.: *Das 17. Kapitel des ägyptischen Totenbuchs und seine religionsgeschichtliche Bedeutung*, Berlin 1912

¹²⁹ NAVILLE 1886/1971 I-III

¹³⁰ LAPP 2006

¹³¹ LAPP 2006, XVII-XXVI

¹³² Grapow a Naville-féle publikáción kívüli szövegekre filológiai megjegyzésekben fonetikus átírásban hivatkozik, valamint a pGreenfield-re mint „Dyn.21.”, míg előbbiekre a 'Sigla Naville'-t használja. A többi általa felhasznált szöveg ennek megfelelően: Ani-, Juja-, Nu-, Mentuhotep-, valamint „D.21” átírással szerepel.

¹³³ Ezeknél csak a Lapp-féle rövidítés szerepel. Számos itt megjelenő változat egyértelműen eredeti ortográfiai hibákat tartalmaz. Ilyen, a tényleges szintaxist nem érintő variációk csak indokolt esetben kerültek jelölésre.

Rövidítés (LAPP)	Sigl. Naville, Grapow-féle átírás	Tulajdonos neve	Őrzési hely
IC1	Cb	<i>Dḥwtj-ms (III)</i>	Kairó, CG 40001 + Boston, MFA 82.31
pBe1	Ba	<i>Nḥt-Jmn</i>	Berlin, Ägypt. Museum und Papyrussammlung, P.3002
pC3	Cc	<i>Jmn-http</i>	Kairó, CG 40002 (JE 95839); Boulaq 21 + Trieszt, Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste, Inv. 12089a-d
pDu1	Da	Anonim	Dublin, TCD MS 1661
pL1	Aa	<i>Nb-snj</i>	London, BM EA 9900
pL4	Ag	<i>Hw-nfr</i>	London, BM EA 9901
pL12	Am	<i>Nj3</i>	London, BM EA 9929 + 9934 A-D + 9935 G-H
pL13	Ap	<i>H3rj</i>	London, BM EA 9949
pL21	Am	<i>Ḳd</i>	London, BM EA 9934 E
pL23	An	<i>Krtn/Nfr-rnp.t</i>	London, BM EA 9940
pL25	Ay	<i>Jmn-ms</i>	London, Cuming Museum C 5284
pL27	Aq	Anonim	London, BM EA 9950
pL28	Al	Anonim	London, BM EA 9926
pL31	Ai	<i>Jḥ-ms</i>	London, BM EA 9933 + Liverpool, Marseyside County Museum (Mayer C/K)
pLe1	La	<i>Ḳnn3</i>	Leiden, Rijksmuseum van Oudheden T2
pLe2	Le	<i>P3-ḳrr</i>	Leiden, Rijksmuseum van Oudheden T4
pMi2	If	<i>P3-šd</i>	Mailand, Castello Sforzesco Inv. 1025
pNa1	Ih	<i>Hnsw</i>	Neapel, Inv. 2322
pP1	Pe	<i>Nb-ḳd</i>	Párizs, Louvre N. 3068+3113
pP2	Pc	<i>Tn3</i>	Párizs, Louvre N. 3074
pP7	Ca	<i>Ms-m-ntr</i>	Párizs, Louvre E.21324
pP9	Pm	<i>Wsjr</i>	Párizs, Bibliothèque Nationale BN 233-5
pP10	Qb	<i>Ḳb.nf-R^c</i>	Párizs, Bibliothèque Nationale BN 231-2
pV1	Ia	<i>Jmn-m-jpt</i>	Vatikán, Museo Gregoriano Egizio Inv. 38600/1-2
pL3	Ani	<i>3nj</i>	London, BM EA 10470
pC1	Juja	<i>Jwj3</i>	Kairó, CG 51189 (JE 95839)
pL2	Nu	<i>Nww</i>	London, BM EA 10477
cL1	Mentuhotep	<i>Mntw-ḥtp</i>	London, BM (Wilkinson azóta eltűnt másolata)
-	D.21	<i>Nj-sw-t3-nb.t-jšrw</i>	London, BM EA 10554

Táblázat a Grapow-, és Lapp-féle publikációk rövidítéseinek feloldásához és azonosításához

III.2. Transzliteráció

Cím:

I ḥ3t-^c m s_{ts}.w s3h.w¹³⁴ pr.t h3.t m hr.t-ntr¹³⁵ 3h m Jmn.t nfr.t ° wnn m šms n Wsjr ḥtp m šbw n Wnn-nfr¹³⁶ ° pr.t¹³⁷ m hrw °¹³⁸ jr.t ḥpr.w m II ḥpr.w nb mry=f ḥpr jm=f / jr.t ḥpr.w nb mry=f ḥpr jm=f ° ḥb^{c139}-r sn.t¹⁴⁰ ḥms.t m šh pr.t m b3¹⁴¹ nhy¹⁴² jn N. m-ḥt mnj=f °¹⁴³ jw 3h III n jrj st tp-t3 °¹⁴⁴ ḥpr mdw.t n¹⁴⁵ nb Jtm.

1. szakasz:

¹⁴⁶ jnk Jtm¹⁴⁷ wnn.j w^c.kwj¹⁴⁸ m Nwn °¹⁴⁹ jnk R^c m ḥ^c.w=f ° IV m-š3^c.¹⁵⁰ f ḥk3¹⁵¹ jr.t.n.f °

GLOSSZA:

ptr r.f sw ° R^c pw¹⁵² m-š3^c.f ḥk3 jr.t.n.f ° š3^c R^c pw ḥ^c.t m njsw.t¹⁵³ [jr.t.n.f] °¹⁵⁴ m wn n V ḥpr.t s_{ts}.w Šw ° jw=f ḥr k33¹⁵⁵ {n}jmj Ḥmn.w °¹⁵⁶ jst¹⁵⁷ rdj.n.f ms.w bdš.t °¹⁵⁸ ḥr k33{n}jmj Ḥmn.w / m ntr.w jmj.w Ḥmn.w

2. szakasz:¹⁵⁹

VI jnk ntr °3 ḥpr ds=f °

GLOSSZA:

¹⁶⁰ ptr r.f sw ° ntr °3 ḥpr ds=f mw pw ° Nwn pw jt ntr.w °¹⁶¹ ky dd R^c pw °

¹³⁴ sok helyen sh3.w

¹³⁵ Le(pLe2), Ap(pL13): pr.t m hr.t-ntr

¹³⁶ Am(pL12): az első istenség nevének kitörés, Wnn-nfr helyett Wsjr

¹³⁷ gyakorta: r3 n pr.t m hrw; Cb(IC1) előtte dd-mdw

¹³⁸ ḥpr jm=f hiányozhat; An(pL23): jr.t ḥpr.w djdj jb=f m ḥp[r]...; Cb(IC1), pT1: jr.t ḥpr.w=f m ḥpr.w=f nb

¹³⁹ r hiányozhat

¹⁴⁰ Ba(pBe1), Ag(pL4): sndm

¹⁴¹ vagy: nhy; b3 nhy után Pc(pP2): wnn m šms n Wnn-nfr m33 Jtn/jtn shm m mw ḥtp-jb m Jmn.t nfr.t; Pe(pP1): swj mw ḥr b3b3.t n jtrw wnn m šmsw Wn-nfr m33.n.j Jtn/jtn tp-dw3y.t

¹⁴² IC2, (pL5), Ani(pL3), Da(pDu1): dd-mdw jn

¹⁴³ pL5: jw 3h n jrj.n.j tp-t3; Da(pDu1): jw 3h {,w} tp-t3;

¹⁴⁴ TT87: ḥrpw^(sic); pP5, pL5: dd-mdw ḥpr mdw...;

¹⁴⁵ máskor: n nb t3/t3.wj tm(m)w

¹⁴⁶ előtte Ag(pL4): dd-mdw jn; TT87, IC2, Aa(pL1): nnk

¹⁴⁷ Pe(pP1): jnk w^c ḥpr m Jtm wn.j w^c.kwj

¹⁴⁸ előtte Ani(pL3): ḥpr.n.j m Nwn

¹⁴⁹ TT87, Mentuhotep(cL1), shC1: jnk R^c m ḥ^c.w=f tpj. shC1 ezután megismétli: jnk R^c m ḥ^c.w=f tp-t3

¹⁵⁰ f gyakran hiányzik

¹⁵¹ vagy: jrj.n.f

¹⁵² pP5: R^c m-š3^c.f ḥk3.t jr.t.n.f; Cc(pC3): R^c pw m ḥ^c.w=f m-š3^c.f ḥk3.t jr.t.n.f

¹⁵³ csak a szövegek egy részében; vélhetőleg hibás; La(pLe1): m-š3^c R^c pw ḥ^c.f m njsw.t jrj.n.f m Nnj-njsw.t, var. Ani(pL3): ḥ^c.f m Nnj-nsw.t m njsw.t; Ap(pL13): m ḥ^c{ }<.t>=f m Nnj-njsw.t jrj.n.f, Da(pDu1): u.a., mint az előbbi, csak 'm' nélkül

¹⁵⁴ Ag(pL4), Le(pLe2), Ap(pL13): m Wn.t

¹⁵⁵ n hiányozhat

¹⁵⁶ vagy: js.k

¹⁵⁷ vagy: shm.n.f

¹⁵⁸ mindkét változat jól alátámasztható

¹⁵⁹ Neszi-Khonszu 21. din. papiruszában jelen szakasz: N. ntr.t °3.t ḥpr.tj ds=s {t}

¹⁶⁰ csak a kéziratok egy részében áll 'ptr r.f sw', másutt a 'ds=f' után rögtön 'mw pw' stb. áll

¹⁶¹ Am(pL12) előtte: ptr rf sw ntr °3 ḥpr ds=f R^c pw jt ntr.w ptr r.f sw; pV1: ptr r.f sw

3. szakasz:

VII¹⁶²km³¹⁶³rn.w=f nb Psd.t ◦

GLOSSZA:

ptr r.f sw ◦ R^c pw¹⁶⁴km³ rn.w¹⁶⁵ε.wt=f ◦ ¹⁶⁶hpr nn pw¹⁶⁷ n ntr.w jmj.w-¹⁶⁸h.t=f

4. szakasz:

VIII¹⁶⁹jnk jw.tj¹⁷⁰hsf=f m¹⁷¹ntr.w ◦

GLOSSZA:

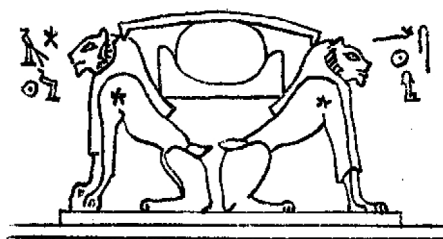
ptr r.f sw ◦ ¹⁷²Jtm pw jmj jtn=f ◦ ky dd R^c pw ◦ ¹⁷³wbn.f m 3h.t j3b.t.t n.t p.t

5. szakasz:¹⁷⁴

IX¹⁷⁵jnk ¹⁷⁶sf jw=j rh.kwj¹⁷⁷dw3w ◦

GLOSSZA:

ptr r.f sw ◦ jr sf Wsjr pw jr dw3w R^c pw ◦
hrw¹⁷⁸pwjj ◦ ¹⁷⁹shtm.tw¹⁸⁰hftj.w nw nb-r-dr
jm=f ◦ X hn^c shk3.tw s3=f Hr(w) ◦ ky dd hrw
pw n jw=n ¹⁸¹mn.wjn ◦ dh.n.tw krs.t pw n.t
¹⁸²Wsjr ◦ jn jt=f R^c

Vignetta – Ap(pL21)

6. szakasz:

XI jrj.n.tw¹⁸³εh3.t ntr.w hft¹⁸⁴wd=j ◦

GLOSSZA:

¹⁸⁵ptr r.f ¹⁸⁶sw ◦ Jmn.t.t pw ◦ ¹⁸⁷jrj.n.tw.s ¹⁸⁸r b3.w ntr.w ◦ hft wd Wsjr nb smy.t Jmn.t.t ◦ ky dd
Jmn.t.t pw ¹⁸⁹nw pw ◦ ¹⁹⁰rdj.n XII R^c h3j¹⁹¹ntr nb r=s ◦ ¹⁹²εh^c.n εh3.n.f¹⁹³s<j>hr=s

¹⁶² Juja(pC1): m km³ etc.; TT87, IC2 itt folytatja jnk ntr ε³ hpr ds=f (2/VI) után

¹⁶³ Sg. is lehet

¹⁶⁴ Aa(pL1): m km³.f; shC1: km³ rn.w=f nb psd.t rn.w ε.wt=f

¹⁶⁵ vagy: n ε.wt=f; ε.wt=f helyett h5w is állhat

¹⁶⁶ shC1: hpr.w pw m nn n ntr.w; Le(pLe2), pL5, Ap(pL13): pw helyett pwy itt és rendre más helyeken is.

¹⁶⁷ m is állhat n helyett

¹⁶⁸ vagy: jmj.w-h.t R^c

¹⁶⁹ jnk hiányozhat

¹⁷⁰ gyakran az f suff. nélkül

¹⁷¹ Ag(pL4): ntr.w – az ortográfia teljesen sajátos N35+G47+D21+Z7+A40+Z3

¹⁷² TT87: KB változat alapján: hr.w pw hn.tj hm

¹⁷³ sgC1: prj.f m 3h.t

¹⁷⁴ Vignetta: Ap(pL13), Képfeliratok Ani(pL3) alapján: bal oldali oroszlán: dw3.w – holnap, jobb oldali oroszlán: sf – tegnap. Utóbbi isten-determinatívummal áll.

¹⁷⁵ csak Aa(pL1), Bb, Ta-ban nnk, jnk helyett

¹⁷⁶ Ag(pL4): N. (sf helyett a név áll)

¹⁷⁷ vagy: dw3w, dw3y.t

¹⁷⁸ pw és pfe gyaránt állhat

¹⁷⁹ vagy: n htm.tw hftj.w etc.; hrw pwy n shtm hftj.w, tw elmaradhat

¹⁸⁰ D. 21.: sbj.w

¹⁸¹ sok helyen: jw (n) mn.n; shC1: jw = n r mn

¹⁸² D. 21.: Hr(w)

¹⁸³ vagy: εh3, εh3-ε

¹⁸⁴ Ia(pV1): wd=f; La(pLe1): wd=f Wsjr nb smy.t jmn.t.t;

Ag(pL4): wd Wsjr nb r3-s3w(?) ky dd; Ani(pL3): Wsjr nb Jmn.t.t

7. szakasz:

*jw=j rh.kwj*¹⁹⁴ *ntr pwy* 3 *ntj jm=s* ◦

GLOSSZA:

ptr r.f sw ◦ *Wsjr pw* ◦ *ky XIII dd*¹⁹⁵ *R^c rn=f* ◦ *hknw R^c rn=f* ◦ *b3 pw n R^{c196} nk.f jm=f ds=f*

8. szakasz:¹⁹⁷

*jnk bnw pwy*¹⁹⁸ 3 *ntj m Jwnw* ◦ *jrj*²⁰⁰ *sjp n*²⁰¹ *nt.t wn*

GLOSSZA:

ptr XIV r.f sw ◦ *Wsjr pw* ◦ *202 jr nt.t wn*²⁰³ *st=f pw* ◦ *204 ky dd*²⁰⁵ *h3.t=f*
pw ◦ *ky dd nhh pw hn^c d.t* ◦ *206 jr nhh hrw pw* ◦ *jr d.t grh pw*

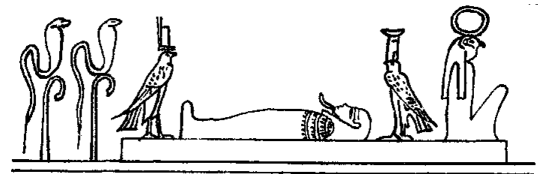
Vignetta - Ap

9. szakasz:²⁰⁷

*XV*²⁰⁸ *jnk*²⁰⁹ *Mnw m pr.t=f jw rdj.n.j šw.tj m*²¹⁰ *tp=j* ◦

GLOSSZA:

XVI ptr r.f sw ◦ *jr*²¹¹ *Mnw*²¹² *Hr(w) pw nd.tj hr jt=f* ◦ *jr*
*pr.t=f*²¹³ *msw.t=f pw* ◦ *jr šw.tj=f m tp=f* ◦ *214 šm.t pw jrj.n*
3s.t hn^c Nb.t-hw.t / šm.t 3s.t hn^c Nb.t-hw.t ◦ *XVII*
*rdj.n.sn*²¹⁵ *st*²¹⁶ *m tp=f m wn.sn m dr.tj* ◦ *js.k*²¹⁷ *st hr mn m*

Vignetta - Bb

¹⁸⁵ Cb(1C2): *jr h3.t ntr.w pwy*; Mentuhotep(cL1): *jr h3.t ntr.w*

¹⁸⁶ vagy: *sj*

¹⁸⁷ TT87: *jrj.tw.s r bw hftw ntr.w(?) hft dd Wsjr nb smy.t Jmn.t.t {n} nb r dr*; pP5: [...] *hft wd Wsjr nb dsr.t Jmn.t.t ky dd Jmn.t pw*

¹⁸⁸ vagy: *n*

¹⁸⁹ TT87: *jrj jrj.tw h3 n Jmn.t*

¹⁹⁰ sok helyen: *nw h3j ntr nb r=s*, vagy *nw rdj R^c h3j ntr nb r=s*

¹⁹¹ vagy *ntr.w*

¹⁹² TT87: *h^c.n h3.n.f s<j> gm<h.t>?* – Osziriszra kell, hogy utaljon.

¹⁹³ *sj* hiányozhat, vélhetőleg téves *sn* helyett.; La(pLe1): *s<j>* után N.

¹⁹⁴ Az ÚB, és későkori változatban *rn n* nélkül (Grapow); TT87, 1C2, Mentuhotep(cL1): *rn n ntr pwy 3 ntj jm=s*

¹⁹⁵ gyakran így; számos kéziratban a *R^c rn=f* hiányzik; *hknw R^c* helyett *hknw pw n R^c* is állhat

¹⁹⁶ La(pLe1) hozzáteszi: *rn=f*

¹⁹⁷ Vignetta: Ap(pL13). Képfelirat: Ani(pL3): *bnw* – fönix; Ag(pL4): *b3 n R^c* – Ré 'bA'-ja

¹⁹⁸ 3 néhol hiányzik

¹⁹⁹ Ba(pBe1), Ani(pL3): *jnk jrj sjp* etc.; Le(pLe2): *jj r sjp ntj wn*; Ap(pL13): *jj r sjp ntj wn N.*

²⁰⁰ vagy: *sjp.t*

²⁰¹ szórványosan: *ntj*

²⁰² Így Jujánál és máshol

²⁰³ pP5: *rw d=f pw*; Aa(pL1): *ntr 3*; pV1, Le(pLe2), Ap(pL13): *(m) r3-st3w*

²⁰⁴ Da(pDu1): *ky dd* után: *hknw pw R^c*

²⁰⁵ determinatívumként A55 helyett D40 is előfordul

²⁰⁶ Ani(pL3): *jr st* (írás módja keveredik a *sttjw* – 'ázsiai' és a *st3* – 'húzni' jel. szó ortográfiájával) = *f jr ntj wnn h3.t pw ky dd {n rn} nhh pw hm^c d.t*

²⁰⁷ Vignetta: Bb. Képfelirat a kígyókhöz: Ag(pL4): *w3dy.t šm^c és w3dj(j).t mhw* –

Felső-Egyiptom kobraja, Alsó- Egyiptom kobraja

²⁰⁸ La(pLe1), : N. *jnk*

²⁰⁹ Aa(pL1), Ta, Ia(pV1), Am(pL12) (glosszában: *Mnw*), Pc(pP2) (glosszában: *J3hs* (ld.: SHORTER 1938, 90)

²¹⁰ Ag(pL4), Le(pLe2), pL5, Ap(pL13): *tp=f*; ebből: Ag(pL4) és Ani(pL3): *šw.tj=f m tp=f*; Ap(pL13) *tp=f N.*

²¹¹ sok helyen *Mnw* helyett *J3hs*

²¹² Da(pDu1): *n dr.tj {ntk} sw hr=f mn tp=f ky dd*

²¹³ *msw.t=f pw* után Da(pDu1): *jr jr.tj pw wr.tj 3*

²¹⁴ így csak Aa(pL1)-ban

²¹⁵ több helyen *sw*

²¹⁶ vagy *r / hr*; *ph1*: *m tp h3s.t=f*

tp=f° *ky dd jr.tj pw wr.tj* 3.tj° XVIII *jmj.t*²¹⁸ *h3.t jt=f Jtm*° *ky dd jr.tj=fj pw*²²⁰ *šw.tj m tp=f*

10. szakasz:

*wn=j m*²²¹ *t3=j*²²² *jj.n.j*²²³ *m njw.t=j*°

GLOSSZA:

²²⁴*ptr r.f st*° *3h.t pw n.t jt=j Jtm*

11. szakasz:

XIX ²²⁵*dr(.w) jw=j hsr(.w) dw.t=j*

GLOSSZA:

ptr r.f sw° *šd.tw*²²⁶ *hp3w pw*²²⁷ (*n N.*)

12. szakasz:²²⁸

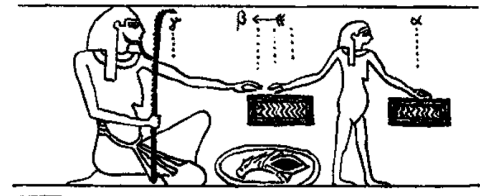
XX ²²⁹*shr.w*²³⁰ *dw.t*²³¹ *nb.t*²³² *jr.t=j*

GLOSSZA:

ptr r.f sw° *wb.tw.j pw hrw msw.t=j*²³³ *m sš.wj wr.wj*
3.wj *ntj m XXI Nnj-njsw.t*° *hrw 3b.t rhy.t*° *n ntr pw*
3 *ntj jm=s*°

GLOSSZA II:

*ptr r.f*²³⁴ *st*²³⁵ *hh rn n w*^c *w3d-wr rn n ky*° XXII *š pw n hsmn hn*^c *š n*²³⁶ *M3.t*²³⁷ *ky dd sšm hh*
rn n w^c° *w3d-wr rn n ky*° *ky dd*²³⁸ *mtwt hh rn n XXIII w*^c° *w3d-wr rn n ky*²³⁹ *jr gr.t ntr pw* 3
ntj jm=s R^c pw ds=f

Vignetta - La

²¹⁷ így Ag(pL4)-ben, egyéb helyeken ellenben: *sw*

²¹⁸ sok helyen *tp*

²¹⁹ vagy: *jr.t=f*

²²⁰ sok helyen determinatívum D3 helyett H5 kettőzve; La(pLe1): determinatívum T30 kettőzve

²²¹ La(pLe1), , Ani(pL3): *wnn m N. m t3=f*

²²² Le: *jj.n*^{sic} *mjn*^{sic} *j jnk Jtm m Jwnw*; Cb(1C1): *jj.n.j mjn m Jwnw njw.t=j*

²²³ Aa(pL1): *m njw.t=j helyett m jr.t=j*; La(pLe1), , Ani(pL3): *j* szuffixum helyett: *f* hasonlóképpen máshol is.; B^c(pBe1): *jj.n.j m t3=j jj.n.j m njw.t=j*

²²⁴ előtte: Le(pLe2), pL5: *jnk Jtm(w) m Jwnw njw.t=j*

²²⁵ Mentuhotep(cL1): *dr dw.t N.*

²²⁶ vagy: *hpw*; La(pLe1): *hpd*

²²⁷ hiányozhat

²²⁸ Vignetta: La(pLe1). Képfelirat: Ani(pL3): *α - š n M^c3.t*, *β - w3d-wr?* *rn=f š n hsmn*, *γ - hh*; *α - M^c3.t* - tó, *β* - Tenger a neve, és Nátron - tó *γ* (Év)Millió

²²⁹ Mentuhotep(cL1): előtte *sh {r}* (emendálandó: *shn*-'elpusztítani') *.n.f jk(?)=j* (*jk* - talán 'sajnálát');

La(pLe1), *shp* -'előhozni, kimutatni'

²³⁰ TT87, 1C2, Mentuhotep(cL1): *jsf.t*

²³¹ *nb.t* hiányozhat

²³² számos helyen *j* helyett *f* szuffixum

²³³ Ba(pBe1), Bd, Ia(pV1): *m* előtt *w^cb.kwj*

²³⁴ vagy: *sw*

²³⁵ előtte TT87, Mentuhotep(cL1): *R^c pw ds=f jr sš.wj wr.wj 3.wj*, 1C2 még: *R^c pw ds=f ptr r.f sš.wj wr.wj 3.wj*; innen TT87: *ntj m Nnj-njsw.t*

²³⁶ shC1, Ba(pBe1): *š n M^c3.t*; Mentuhotep(cL1): csak *M^c3.t*, majd folytatja: *š r j3b.t n.t p.t m Jwnw N3jrf*

²³⁷ ez a glosszapár csak a kéziratok egy részében szerepel, előtte pP5: *ptr r.f.s.t*

²³⁸ Ba(pBe1), Ag(pL4): *wtt*

²³⁹ előtte Le(pLe2), Da(pDu1): *ky dd*, Le(pLe2) és pL5 *jr gr.t* helyett tévesen 'jr grh'-et ír

13. szakasz:²⁴⁰

šm.j hr²⁴¹w3.t²⁴²rh.t n=j²⁴³tp-m XXIV²⁴⁴jw n M3^c.tjw ◦

GLOSSZA:

ptr r.f st ◦²⁴⁵r3-st3w pw sb3 rsj²⁴⁶m²⁴⁷N3-3rf ◦²⁴⁸sb3 mh.tj²⁴⁹m j3.t Wsjr ◦

jr²⁵⁰gr.t jw n M3^c.tjw XXV²⁵¹3bdw pw ◦ ky dd²⁵²w3.t pw²⁵³šm.t.n jt=j Jtm hr=s ◦²⁵⁴hft wd3=f r
sh.t J3rw

Vignetta - Ani

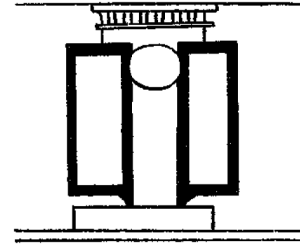
14. szakasz:²⁵⁵

spr.j r²⁵⁶jw n 3h.tjw ◦ XXVI pr.j m sb3 dsr ◦

GLOSSZA:

ptr r.f st ◦²⁵⁷sh.t J3rw²⁵⁸pw ◦²⁵⁹mst df3w n ntr.w²⁶⁰h3 k3r ◦ XXVII

jr²⁶¹gr.t sb3 pwy dsr ◦ sb3 pw n sts.w Šw ◦²⁶²ky dd sb3 pw n dw3.t
◦ ky dd²⁶³3.wj-r3 pw ◦ wd3 jt=j Jtm²⁶⁴hr=f ◦ XXVIII hft wd3=f r
²⁶⁵3h.t j3b.t.t n.t p.t

Vignetta - Da

15. szakasz:²⁶⁶

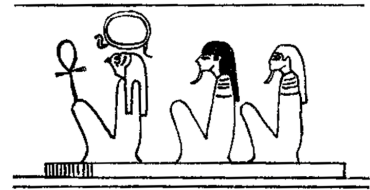
²⁶⁷jmj.w-b3h²⁶⁸jmj n=j^c.wj=tn ◦ jnk pw hpr jm=tn ◦

GLOSSZA:

ptr r.f sw ◦ XXIX snf pw h3j m hnn n R^c ◦²⁶⁹m w3=f r jr.t š^ct=f

ds=f ◦^ch^c.n hpr<.w>²⁷⁰m ntr.w jmj.w-b3h R^c ◦²⁷¹Hw XXX pw

hn^c Sj3 ◦²⁷²wn=j m-h^t²⁷³jt=j Jtm m hrt-hrw n.t²⁷⁴r^c-nb

Vignetta - Ag

²⁴⁰ Vignetta: Ani(pL3). Képfelirat: r3 st3.w pwy – ezen Ra-szetjau

²⁴¹ TT87: wd3 hr w3.t rh.t; Da(pDu1): hr {n}ntj rh.t, n egyértelmű elírás w3.t-helyett (N31)

²⁴² j-suffixum gyakran A1 jellel áll

²⁴³ Da(pDu1): hr^{sic}-m š n M3^c.tjw (hr egyértelműen elírás tp helyett)

²⁴⁴ a kéziratok felváltva használják a N18 (sziget) és az N37 (tó) jelet, míg D.21 hieratikus szövegben N36 (csatorna) szerepel.; Am(pL12) utána: ky dd

²⁴⁵ La(pLe1), Ani(pL3) előtte: jr

²⁴⁶ m helyett gyakran n

²⁴⁷ a lokalitás írásmódja változó lehet.

²⁴⁸ Ag(pL4) előtte: m

²⁴⁹ shC1: m 3.t Wsjr; La(pLe1), , Ani(pL3): m helyett n

²⁵⁰ pP5, Le(pLe2), pL5: grt nem szerepel

²⁵¹ Le(pLe2): 3bdw helyett j3b.t.t n.t p.t, pL5: csak j3b.t.t

²⁵² Le(pLe2): w3t pw helyett t3w pwy

²⁵³ TT87: wd3.t.n jt {m.t hr n} TT87 nagyon sok elírást tartalmaz, szinte biztos, hogy a másolója nem értette a szöveget.

²⁵⁴ TT87, IC2, Mentuhotep(cL1): hft helyett m, Cc(pC3): nincs prepozíció

²⁵⁵ Vignetta: Da(pDu1) (továbbá ld.: La(pLe1), Ag(pL4))

²⁵⁶ számos kéziratban így szerepel; D.21.(hieratikus): N36(csatorna) jellel; Aa(pL1): N16 (ország, föld) jellel

²⁵⁷ előtte TT87: mn n 3h.tjw m p.t, IC2: t3 pn n 3h.tjw, Mentuhotep(cL1): jr r.f t3 pn {w} 3h.tjw

²⁵⁸ pw hiányozhat

²⁵⁹ TT87, IC2, Mentuhotep(cL1): mst df3w ntr.w pw; shC1, pV1, Ag(pL4), Ba(pBe1), pL5: [...]h3 k3r=s

²⁶⁰ helyette állhat h3.w – ami a ntr.w-hoz egyeztetve inkább indokolt.

²⁶¹ TT87, Mentuhotep(cL1): gr.t nem szerepel, La(pLe1), : csak sb3.t pwy dsr áll

²⁶² Ba(pBe1), La(pLe1), Juja(pC1), pT1, és D.21 így: jr gr.t sb3 mh.tj sb3 pw n dw3.t; pL5: jr grt sb3.t mh.tj ky dd sb3.t n dw3.t; Ani(pL3): jr gr.t sb3 mh.tj n dw3.t, Da(pDu1): jr gr.t sb3.t pw n dw3.t; számos helyen sb3.t és dw3.t írásmódja pontosan megegyezik

²⁶³ vagy 3.wj r3y(?), 3wy.t és hasonlóképp

²⁶⁴ sok helyen hr=s

²⁶⁵ IC2, Am(pL12), Ba(pBe1), : sh.t J^crw

²⁶⁶ Vignetta: Ag(pL4)

²⁶⁷ Ba(pBe1): jmj.w šmsw=f

²⁶⁸ La(pLe1), : jmj^c.wj=tn n N. ntf hpr jm=tn

²⁶⁹ La(pLe1), Ani(pL3), D.21.: m-h^t

²⁷⁰ La(pLe1), :^ch^c.n hpr.f m ntr.w etc.;Nu(pL2), shC1: mn n ntr.w; Ag(pL4), Ba(pBe1):^ch^c.n.sn hpr m mn n ntr.w

16. szakasz:²⁷⁵

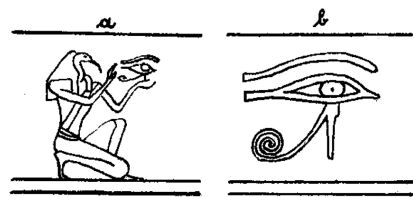
*jw mh.n.j*²⁷⁶ *jr.t m-ht*²⁷⁷ *hk=s* ◦ *hrw*²⁷⁸ *pw n* *h3 rh.wj* ◦

GLOSSZA:

XXXI *ptr r.f sw* ◦²⁷⁹ *hrw pw*²⁸⁰ *h3 n Hr(w) jm=f hn*²⁸¹ *Stš* ◦

²⁸² *m wd.t=f st3w m hr n Hr(w)* ◦ *m jt.t Hr(w)* XXXII *hr.wj n*

²⁸³ *Stš* ◦²⁸⁴ *jn gr.t Dh.w.tj*²⁸⁵ *jrj nn m db^c.w=f*

Vignetta – Ag / La

17. szakasz:

²⁸⁶ *jw tsj.n.j šnj m wd3.t* ◦ *m*²⁸⁷ *tr=s n nšnj* ◦

GLOSSZA:

ptr r.f sj ◦ XXXIII²⁸⁸ *jr.t pw jmn.t n.t R^c m nšnj=s r=f* ◦²⁸⁹ *m-ht*²⁹⁰ *h3b=f*²⁹¹ *sj* ◦²⁹² *jn gr.t Dh.w.tj*

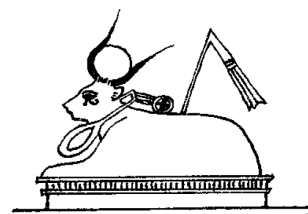
tsj šnj jm=s ◦ XXXIV²⁹³ *m jnj.n.f sj*²⁹⁴ *m nh wd3 snb nn bgsw=s*²⁹⁵ *nb* ◦ *ky dd wnn*²⁹⁶ *jr.t=f pw*

²⁹⁷ *mr.tj* ◦²⁹⁸ *m wn=s hr rmy.t*²⁹⁹ *snw=s* ◦ *hc.n*³⁰⁰ *r.f Dh.w.tj*³⁰¹ *r psg=s*

18. szakasz:³⁰²

XXXV *jw m33.n.j*³⁰³ *R^c pw* ◦ *msy m sf*³⁰⁴ *r hpd.w Mh.t-wr.t* ◦³⁰⁵ *wd3=f*

*wd3=j*³⁰⁶ *ts-phr* ◦

Vignetta - Da

²⁷¹ La(pLe1), : *Hw hn^c Sj3 pw*; Le(pLe2), pL5: *jw Hw*;

²⁷² sok helyen: *wnn.sn*

²⁷³ egyes helyeken *jt.w* (a „w” és a plur. det. előtt A40 isten-determinatívummal.)

²⁷⁴ Ag(pL4): *r^c nb* után: *ky dd*

²⁷⁵ Vignetta: a – Ag(pL4), B – La(pLe1)

²⁷⁶ Mentuhotep(cL1): *jw mh.n.j m jr.t n.t Hr(w)*; La(pLe1), Ag(pL4), Ba(pBe1), Ani(pL3): *jw mh.n.j NN*.

(vagy j szuffixum helyett csak NN.); La(pLe1), : *jr.tj=fj*; shC1, Am(pL12), Ag(pL4), Ba(pBe1), Ani(pL3): *jr.t helyett Wd3.t*

²⁷⁷ vagy: *hb^c=s*; Mentuhotep(cL1): *k3s=s*

²⁷⁸ IC2: *pf*, sok helyen: *pwj*

²⁷⁹ előtte TT87, IC2: *h3 rh.wj*, Mentuhotep(cL1): *hrw pw n h3 rh.wj*, Cc(pC3): *hrw pwj h3 rh.wj ptr r.f sw*

²⁸⁰ *hrw pw után* TT87: *h3 hn^c Stš jm=f*; shC1 *hrw pw n h3* helyett: *hrw pn n Hr(w) jm=f hn^c Stš*; Am(pL12) *hrw n h3*; pV1, La(pLe1), : *hrwr pn* helyett *hrw pf h3.n.Hr(w) jm=f hn^c stš*; Ba(pBe1), pL5, Ani(pL3). *pwj*; Da(pDu1): *hrw pn{w} n h3 Hr(w) hn^c Swtj*; Ba(pBe1) *pwj* után: *h3.n Hr(w)*; *n h3 Hr(w)* etc. (pL5); pL5: *h3.n.j Hr(w) jm=f hn^c Stš*

²⁸¹ *Stš*, vagy *Swtj*

²⁸² TT87, pL5 *m* helyett: *m-ht*; *m hr n Hr(w)* helyett TT87: *m jr.t Hr(w)* – hibás ortográfiával, Mentuhotep(cL1): *m tp=f*; Cc(pC3): *Hbn<w>*; pL5: *m Wd3.t Hr(w)*

²⁸³ Nu(pL2), Ag(pL4), Ba(pBe1), Da(pDu1): *Swtj*, pL5: *Swtš*

²⁸⁴ sok helyen: *jr gr.t*

²⁸⁵ TT87: *jrj nn m sš m {rnp.wt}=f* (em. – *db^c.w=f*)

²⁸⁶ Mentuhotep(cL1): *jw* nélkül áll; La(pLe1), : *jw tsj.n.j n N*. etc.;

²⁸⁷ Ani(pL3): nincs 's'

²⁸⁸ Mentuhotep(cL1) előtte: *wd3.t m gr.t Dh.w.tj pw tsj šnj jm=s*

²⁸⁹ Juja(pC1): *m-ht=f m-ht h3b.f.sj*; pT1: *m-ht h3b.f.sj n nh wd3 snb*

²⁹⁰ Am(pL12), Ag(pL4): *m-ht h3b^c=s*

²⁹¹ La(pLe1), *st*, Ba(pBe1), Ani(pL3): *sw*

²⁹² vagy *jr*

²⁹³ *m* hiányozhat

²⁹⁴ vagy *n*

²⁹⁵ Ag(pL4): *nn bgsw nb*, Ba(pBe1): *nn b3g* ('betegség') *jm=s r^c nb*; Ani(pL3): *n bg3 n^{sic} nb*, Da(pDu1): *nn bgsw nb*

²⁹⁶ La(pLe1): *jr.tj=fj*, Ani(pL3): nincs *f* szuffixum

²⁹⁷ *tj* helyett állhat *s*, *sj*

²⁹⁸ *Hr* is állhat, de a prepozíció hiányozhat is

²⁹⁹ Nu(pL2), Da(pDu1): *snw.t=s* – mindkét hely 'sic' a determinatívum mellett. Nu(pL2): D5, Da(pDu1): D4. Ebből válik egyértelművé, hogy a másik Hórosz-szemről van szó.

³⁰⁰ *r.f* e.p. gyakran *jr=f* alakban, Ba(pBe1) – *jtf* elírás *jr=f* helyett

³⁰¹ *r* helyett *hr* is állhat

³⁰² Vignetta: Da(pDu1), Képfelirat: Ani(pL3): *mh.t wr.t jr.t R^c* – Mehet-Ueret, Ré szeme

GLOSSZA:

³⁰⁷ptr r.f sw ° nw pw n XXXVI nwy.t n.t p.t ° ky dd twt pw n jr.t R^c ° dw3 r ms.t=f r^c nb ° jr gr.t
Mh.t-wr.t ³⁰⁸wd3.t pw n.t R^c

19. szakasz:

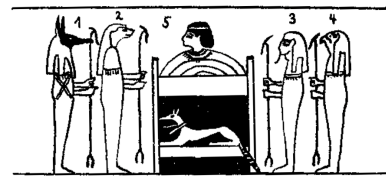
hr XXXVII nt.t jnk ³⁰⁹w^c m nw n ³¹⁰ntr.w jmj.w-ht Hr(w) ° ³¹¹mdw hr tp=f mry nb=f

GLOSSZA:

ptr r.f st ° XXXVIII <J> mstj H^cpy Dw3-mw.t=f Kbh-snw=f

20. szakasz:³¹²

jnd hr=tn nb.w ³¹³M3^c.t d3d3.t h3 Wsjr ° XXXIX ³¹⁴djdj.w š^c.t m
jsf.tjw ° jmj.w-ht ³¹⁵Htp=s hw.s ° ³¹⁶mj.tn ³¹⁷wj jj.kwj hr=tn ° ³¹⁸dr.tn
dw.t nb.t jr.t=j ° mj XL nw jrj.n.tn n ³¹⁹3h.w sfh.w jpw ° jmj.w
³²⁰šmsw nb Sp3 ° jrj.n Jnpw s.wt=sn ° ³²¹hrw ³²²pf n XLI mj jrk jm °

Vignetta - Da**GLOSSZA:**

ptr r.f ³²³st ° jr nn n ³²⁴ntr.w nb.w M3^c.t ° ³²⁵Stš pw hn^c Jsds nb Jmnt.t ° jr d3d3.t h3 XLII Wsjr °
<J> mstj H^cpy Dw3-mw.t=f Kbh-snw=f ° ³²⁶n3 pw ³²⁷ntj.<.w> m-s3 p3 ³²⁸Hpš m p.t mht.t ° XLIII
jr djdj.w š^c.t m jsf.tjw ° jmj.w-ht Htp=s hw.s ³²⁹°Sbk.w(?) pw jmj.w ³³⁰mw ° jr Htp=s hw.s XLIV
³³¹jr.t pw n.t R^c ° ky dd Nsr.t pw wnn=s m-ht ³³²Wsjr ° hr s3m b3.w ³³³hftj.w=f ° jr gr.t dw.t nb.t

³⁰³ IC2: r^c helyett hrw; Mentuhotep(cL1): p3 pw; a legtöbb helyen: pwy; Ba(pBe1): jw m33.n.j R^c pwy; pL5: jw m33.n.j pw

³⁰⁴ Cc(pC3): hr

³⁰⁵ Pc(pP2). kéziratában: wd3=f wd3=j wd3=j wd3=f; shC1: wd3.t pw n R^c wd3=f wd3 N.

³⁰⁶ wd3=f wd3=j wd3=j wd3=f

³⁰⁷ előtte IC2: sbj pw R^c pw msy m sfr hpdw Mh.t-wr.t; Mentuhotep(cL1): sbj pw msj m sf R^c pw msy m sfr hpdw Mh.t-Wr.t

³⁰⁸ TT87, IC2, Mentuhotep(cL1): wd3.t pw, Cb(IC1): wd3.t pw n.t R^c r^c nb; Aa(pL1), shC1: wd3.t pw n.t r^c nb, TT82: wd3.t pw n.t r^c

³⁰⁹ Mentuhotep(cL1): hr-nt.t w^c pw m nw n (nincs ntr.w); pP5, Juja(pC1), Aa(pL1), Nu(pL2), shC1: hr-nt.t jnk w^c m nw n (nincs ntr.w); La(pLe1), : hr-ntj N. [...n]n n ntr; Ag(pL4), Ba(pBe1), Ani(pL3): hr-ntj jnk w^c-wr m nw (Ba(pBe1): nn) n ntr.w; pL5: hr-nt.t jnk w^c m nw n hr.tj; Ani(pL3): hr-ntj jr N. w^c-wr m nw ntr.w

³¹⁰ ntr.w hiányozhat

³¹¹ előtte TT87, IC2: sbj.tj pw w^c m nw n jmj.w-ht (TT87 hibás ortográfiával) Hr(w) (Hórosz csak IC2-ben)

³¹² Vignetta: Da(pDu1), Képfelirat: Ani(pL3): 1. Dw3-mw.t=f 2. H^cpy 3. <J>mstj 4. Kbh-snw=f 5. j3.t 3bdw

³¹³ Ba(pBe1) még hozzáteszi: swy m jsf.t

³¹⁴ pL5 előtte: <J>mstj H^cpy Dw3-mw.t=f Kbh-snw=f n3 pw ntj; pP5: dw.t nb.t=j; Cc(pC3), TT82, pL5: dw.t jr.t=j; La(pLe1), : jrj=f

³¹⁵ pT1: Htp=s; La(pLe1), : m r^c shtp-hwj

³¹⁶ TT87: ptr r.f Htp=s hw.s (az innen következő rész komoly elírásokat tartalmaz, amelyek erre a szövegre általánosan jellemzőek) sbh.t {n}(em.- m) nsr.t djdj.t sh3 (em.- sh3p) Wsjr r 'smj3.t b3 htwf3=f^{sic} (utóbbi szakasz szinte bizonyosan a glosszát idézi, amely a többi szövegben csak később kezdődik: s3m b3.w hftj.w=f)

A javasolt emendált változat tehát: sbh.t nsrt djdj.t sh3p Wsjr <h>r s3m b3.w hftj.w=f

³¹⁷ Ta: tn n wj; La(pLe1), : mj.tn N.

³¹⁸ TT87: hsr.tn dw jr.t=j; Mentuhotep(cL1): dw.t n.t N.;

³¹⁹ TT87, IC2: jpw helyett pw; Cc(pC3): 3h.w hmnw jpw; TT82, shC1: 3h.w jpw; La(pLe1), : 3hw sjsw; Ag(pL4): n b3.w jfdw jpw; Ba(pBe1): n 3h.w pwy

³²⁰ sok helyen csak šms; TT87: nb r dr; IC2, Mentuhotep(cL1), Cb(IC1), nb sp3.t; pL5: nb sp3.t Jmn.t.t; TT82: nb sp3 njsw.t

³²¹ Mentuhotep(cL1): hrj d3d3.tjw N3-3rw(?) (utóbbi vélhetőleg Naref-re utal)

³²² vagy: pwy

³²³ számos helyen sw

³²⁴ ntr.w csak itt: Ba(pBe1), Cb(IC1); TT87 jr.w št3.w (a szöveg érthető, de az ortográfia teljesen helytelen)

³²⁵ Mentuhotep(cL1): Jsds után W24 (redundáns nw-edény), majd: Jsmn (ismét W24) nb Jmn.t.t; másutt Dh.w.tj; Le(pLe2): Dh.w.tj pwy

³²⁶ vagy: nw

³²⁷ Ba(pBe1): n3 ntj pw

³²⁸ Hpš gyakran fonetikusán kiírva

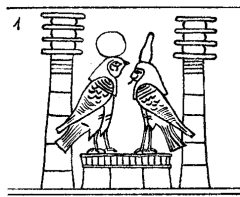
³²⁹ több helyen sing., gyakran pl. isten-determinatívummal is.; pL5: nb jtrw

³³⁰ Ag(pL4): jtrw

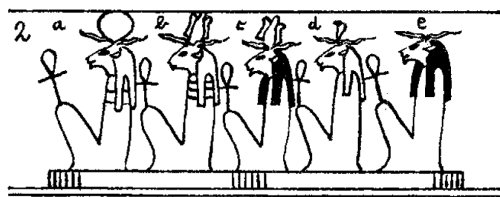
³³¹ Juja(pC1), pT1: Wd3.t

³³⁴jr.t=j ◦ jr.wt XLV N.³³⁵m-m nbw ³³⁶Nhḥ ◦ ³³⁷dr h3j=f m-h.t n.t mw.t=f ◦ jr gr.t XLVI ³³⁸3h.w sfh.w jpw <J>mstj H^cpy ◦ Dw3-mw.t=f Kbh-snw=f ◦ m33.n jt=f ◦ ³³⁹Hrj b3k=f ◦ Hr(w) m XLVII hn.t jr.tj ◦³⁴⁰rdj.tw ³⁴¹s{t} pw jn Jnpw ◦ ³⁴²m-s3 krs.t n.t Wsjr ◦ ky dd m-s3 ³⁴³w^cb.t n.t Wsjr ◦ ky dd jr 3h.w ³⁴⁴sfh.w XLVIII jpw ◦ ³⁴⁵Ndhḥ ◦³⁴⁶3kdkd ◦ ³⁴⁷k3 ³⁴⁸n rdj.n.f nbj=f hntj hw.t=f ◦ ³⁴⁹k-hr jmj XLIX wn.wt=f ◦ dšr jr.tj jmj hw.t Jnsj ◦³⁵⁰3sb-hr prj m-htht ◦ m33 m grḥ jnj.n.f m L hrw ◦ jr ³⁵¹hrj d3d3.t=³⁵²tn ◦³⁵³3rf ³⁵⁴wr rn=f ◦ jr ³⁵⁵gr.t hrw pf n mj jrk³⁵⁶n=j ◦ dd Wsjr pw n R^c mj LI jrk ³⁵⁷n=j ◦ m33.n.j tw ³⁵⁸hrw.fj sw r ³⁵⁹Jmn.t

21. szakasz:³⁶⁰

Vignetta - Ani

Vignetta - Ag

³⁶¹jnk b3.wj=fj hr.wj jb t3.wj=fj

GLOSSZA:

³³² Cc(pC3), Cb(IC1), pV1: Jtm(w)

³³³ sok helyen nw

³³⁴ vagy jr.t N.

³³⁵ így több kéziratban

³³⁶ utána Mentuhotep(cL1) a 'dr h3j=f'-val kezdődő szakaszig: jr d3d3.t h3 Wsjr rd.t st pw jn Jnpw m s3 krs.t Wsjr

³³⁷ Cb(IC1): jnk N. dr h3.t=j m-h.t n.t mw.t=j

³³⁸ pP5: 3h.w jpw; TT82: 3h.w sfh.w; shC1: 3h.w jpmw; La(pLe1), : 3hw sjsw kd.t; Cc(pC3), Ag(pL4): hw hmnw jpw; Ani(pL3): 3h.w jpw sfh.w

³³⁹ előtte Mentuhotep(cL1): jnj.n.f n=f m hrw

vagy: rdj.n.sn Jnpw; rd.t s.t pw jn Jnpw

³⁴¹ rdj.tw.sn? Amennyiben nem téves írásmód, lehetséges, hogy újegyiptomi ortográfia (T/3 szuffixum)

³⁴² s3 mint védelem, s mint (a védelmet ellátó) csoport; Cc(pC3): m-hr krs.t rdj<.w> pw n Wsjr (rdj talán p.p.p., ahol a 'y' nem jelenik meg.)

³⁴³ Ag(pL4): m-s3 w^cb.t ntj hr m h.t n.t Wsjr

³⁴⁴ Cb(IC1): nincs sfhw; shC1: csak pluralis jelölés; pV1: psdw; La(pLe1), : sjsw; Ag(pL4): jfdw

³⁴⁵ Mentuhotep(cL1) felcseréli a következő névvel: Nkdkd; pP5: Ndh

³⁴⁶ Mentuhotep(cL1) felcseréli az előző névvel: Ndhḥ, La(pLe1), : Kdkd, Ba(pBe1): itt m^{3c}-hrw áll, s véget ér a szöveg, majd a HK 83 következik, pL5: Wkdkd, Ani(pL3): Jkdkd, Ta: Jkdkd

³⁴⁷ Mentuhotep(cL1):k3 [...]hntj h3.t=f; La(pLe1), : k3{.t} n rdj.n.f nb.t=f hntj h3m=f; Ag(pL4): k3 n rdj.n.f Wsjr^{sic}=f hntj hh=f ky dd m-s3 w^cb.t jpw Ndhwh {J3jw}Kdkd jr b3=f p3 etc. (* vélhetően redundáns); pL5: k3 n rdj.n.f nbj=f hrw h3.w=f; Ani(pL3) csak: n rdj nsb.f hntj hh=f

³⁴⁸ D35 is állhat

³⁴⁹ Cc(pC3): k-hr wnw.t=f; shC1: k-hr után R8-jel itt talán determinatívumot jelölhet; La(pLe1), : k-hr wnw.t dw3.t=f

³⁵⁰ leginkább 3bs-ként áll

³⁵¹ Mentuhotep(cL1), La(pLe1), : jr gr.t hrj d3d3.t; Juja(pC1), pT1, pL5: jr d3d3.t

³⁵² Tn csak itt: Juja(pC1), Cb(IC1)

³⁵³ Ar előtt állhat D35(n), vagy m is.

³⁵⁴ Cc(pC3): wr helyén a G6-jel áll. Talán G36 alakját helyettesíti, mert a mindenhol megjelenő A40 isten-determinatívum mögötte áll, hasonlóképp Ani(pL3), csak itt a flagellum nélküli sólyomalak áll; pL5: rn N-jrf wr rn=f; Ani(pL3)-ban az előbb említett sólyomalak egyértelműen olvasandó: Hr(w)-nd-hr-jt=f

³⁵⁵ pL5: jr; Ani(pL3): jr prt (em. grt)

³⁵⁶ több így jm helyett

³⁵⁷ több helyen mj, vagy mj r.k

³⁵⁸ Am(pL12): hs^{sic}.n.f sw

³⁵⁹ utána: pT1: jnk rn=f jr gr.t hrw pf n mj r.k n jw^{sic} (D54) dd Wsjr pw n R^c mj jr=k m33.n.j tw hrw.fj sw r Jmn.t;

³⁶⁰ Vignetták: 1.: Ani(pL3), 2.: Ag(pL4). Képfeliratok: 2.: Ag(pL4): a. R^c b, Šw c, Tfn.t d, Gb e, b3 dd.t

³⁶¹ előtte pT1: jnk rn=f jr grt hrw pf n mj r.k n jw^{sic} (D54) dd Wsjr pw n R^c mj jr=k m33.n.j tw hrw.fj sw r Jmn.t; N. n<▷k b3.w<j> hrj-jb t3.wj=fj

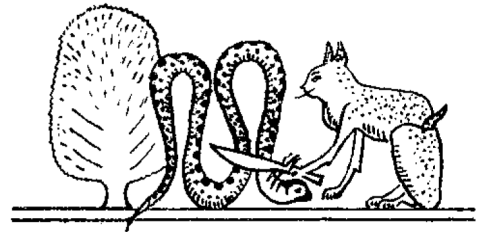
ptr r.f sw ° ³⁶²*Wsjr pw m* ³⁶²*ƕ=f r Dd.t* ° **LII** *gm.n.f b3 jm n R^c* ° ³⁶³*ƕ^c.n hpt.n* ³⁶³*ky ky* ° ³⁶⁴*ƕ^c.n hpr*
m b3.wj=fj ° *jr gr.t* ³⁶⁵*Ɣ.wj=fj Hr(w) pw nd-hr-jt=f* ° **LIII** *hn^c* ³⁶⁶*Hr(w)* ³⁶⁷*m-hntj-n-jr.tj* ° *ky dd*
jr ³⁶⁸*b3.wj=fj hr.wj-jb Ɣ.wj=fj* ° *b3 pw n R^c* ³⁶⁹*b3 pw n Wsjr* ° *b3 pw* **LIV** *jmj Šw b3 pw jmj Tfn.t*
 ° ³⁷⁰*b3.wj=fj pw jmj.w Ddt*

22. szakasz:³⁷¹

*jnk mjw pwy*³⁷²³⁷³ ° ³⁷³*pšn jšd* **LV** *r-gs=f m Jwnw* ° *grh*
pf n ³⁷⁴*ƕ³-^c* *n jr.t s3w.t* ³⁷⁵*sbj.w* ° ³⁷⁶*hrw pw n htm.tw*
hftj.w nw nb-r-dr jm=f °

GLOSSZA:

ptr r.f sw ° **LVI** *jr mjw* ³⁷⁷*pw R^c pw ds=f* ° *dd.tw n=f*
mjw ³⁷⁸*m-dd Sj3* ° ³⁷⁹*mjw sw m nn n jrj.n.f* ° ³⁸⁰*hpr rn=f pw n mjw* ° *ky dd wnn* **LVII** *Šw pw* ° *hr*
jr.t jmj.t-pr ³⁸¹*n Gb n Wsjr* ° *jr gr.t* ³⁸²*pšn jšd r-gs=f m Jwnw* ° ³⁸³*wn msw bds.t pw hr* ³⁸⁴*<s> m3^c*
LVIII *jrj.t.n.sn* ° ³⁸⁵*jr gr.t grh pf n ƕ³-^c* ° *ƕ.sn pw m* ³⁸⁶*j3b.t.t n.t p.t* ° ³⁸⁷*ƕ^c.n ƕ³-^c hpr m p.t* °
m Ɣ r-dr=f

Vignetta - Ag

23. szakasz:

³⁸⁸*j R^c jmj swh.t=f* ° **LIX** *psd* ³⁸⁹*m jtn=f wbn m* ³⁹⁰*3h.t=f* ° ³⁹¹*nbj hr bj3=f* ° *jwtj snw=f m ntr.w* °
LX *skdd hr sts.w Šw* ° *djdj Ɣw m hh n r3=f* ° *šhd Ɣ.wj* ³⁹²*m 3hw=f* ° **LXI** ³⁹³*nħm.k N. m-^c ntr*
³⁹⁴*pwy št3-jrw* ° ³⁹⁵*wnn jnh.wj=fj m rmn.wj mh3.t* ° *grh* ³⁹⁶*pf n hsb* ³⁹⁷*ƕw3j* °

³⁶² La(pLe1), Cb(IC1), pT1, Nu(pL2) kivételével mindenhol *Dd.w* (Buszirisz) áll *Dd.t* (Mendész) helyett; pP5: *Dd.w* írásmódja teljesen más: D37(*dj*) kettőzve + G43 (*w*) + O49 (város determinatívum); Aa(pL1): nincs *pw*

³⁶³ pV1: *ky ky* után még hozzátesszi: *jm=sn*

³⁶⁴ Mentuhotep(cL1): csak *ƕ³.n b3.wj* áll; shC1, La(pLe1), : *jn* (shC1), *jr gr.t* (La(pLe1),) *b3.wj=fj hrj-jb Ɣ.wj=fj*

³⁶⁵ *Ɣ.wj=fj* után shC1, La(pLe1), még hozzátesszi: *hrj-jb Ɣ.wj=fj*

³⁶⁶ pP5 *Hr(w)* után *pw*

³⁶⁷ shC1, La(pLe1), Ag(pL4), Le(pLe2): *m* nélkül áll; pL5: *hr jr.tj=fj*

³⁶⁸ Mentuhotep(cL1) a megelőző *ky dd jr* -szakaszt kihagyja; pL5, Ani(pL3): *jr b3 hrj-jb b3.wj=fj* (Ani(pL3): *jr gr.t*)

³⁶⁹ előtte La(pLe1): *hn^c*

³⁷⁰ alighanem így olvasandó a KB és Későkori változatokban gyakran kettőzve áll a jel. Itt egyedül áll a logogramm jellel, s a 'ff' masc. dualis szuffixummal. Mentuhotep(cL1), pV1, La(pLe1), pL5: *b3 pw n* (Mentuhotep (cL1), La(pLe1)) *jmj.w dd.t* (pV1, La(pLe1)): *ddw*;
 Ag(pL4): *b3 pw n nb ddw*

³⁷¹ Vignetta: Ag(pL4)

³⁷² ³ nélkül is állhat

³⁷³ vagy: *psš*; La(pLe1):; *hr psš jšd.t r-gs=fj* } *m Jwnw*

³⁷⁴ Le(pLe2), pL5: *ƕ³-^c.wj*; Le(pLe2): {*r*} ³⁷⁵*t³ic s3w.t sbj.w* (em. – *jr.t s3w.t*); pL5: *jrj.n.s3w.t sbj.w*

³⁷⁵ shC1-ben nincs jelen; Ag(pL4): *n ƕ³ s3w.t sbj.w*

³⁷⁶ La(pLe1): *hftj.w=f; hrw pwy n htm.tw.f.r.f m33 hftj.w(?) mw nb r dr*; Le(pLe2), pL5: *hrw pwy* ³⁷⁷

³⁷⁷ szinte minden helyen *pwy* ³, Lappnál a Grapow által hozott változat (t.i. '3' nélkül) nem szerepel; Aa(pL1): *mjw pwy Ɣ*

³⁷⁸ shC1, Ag(pL4): *m-dd šj3*

³⁷⁹ Pc(pP2): *mj wd3 sw*

³⁸⁰ Le(pLe2): *hpr.w=f pw m mjw*

³⁸¹ pT1: egyedül itt *jmj.t-pr Gb n Wsjr*

³⁸² sok helyen *psš*; shC1: *jn grt pš.t³ic jšd m Jwnw*; La(pLe1), : *jr grh³ic ntj hr psš jšd r-gs=f m Jwnw*; Le(pLe2) ³⁸³*t³ic psš jšd N. r-gs=f m Jwnw*

³⁸³ *wn* mindenhol geminált alakban. A Grapownál feltüntetett alak egyik változatban sem jelenik meg.

³⁸⁴ leginkább *sm3^c*

³⁸⁵ vagy: *jr grh pf/pwy n ƕ³*; pL5: *ƕ³-^c.wj*

³⁸⁶ gyakran *n.t* nélkül; Mentuhotep(cL1): *ƕ^c=sn pw r 3h.t[...]n.t p.t*

³⁸⁷ Mentuhotep(cL1): *ƕ^c.n* nélkül; shC1: *ƕ^c.n ƕ³-^c m p.t m dr=f*

³⁸⁸ Ag(pL4). *j* után egy teljes szakasz kimarad, a megszólított *b{b}.t=j jw.tj snw=f m ntr.w* (*bb.t* második *b*-je elírás *j* helyett: a *bj3* – 'égbolt' szóról van szó)

GLOSSZA:

ptr r.f sw ◦ *jn*³⁹⁸ *ƒpw* ◦ **LXII** ³⁹⁸*jr grh* ³⁹⁹*pf* ⁴⁰⁰*n hsb* ⁴⁰¹*ƒw*³*j* ◦ *grh* ⁴⁰²*pw n* ⁴⁰³*nsr.t n hry.t* ◦ ⁴⁰⁴*djdj sphw m jsf.tjw r nm.t=f* ◦ **LXIII** ⁴⁰⁵*dnt b3.w* ◦

GLOSSZA II:

ptr r.f sw ◦ *Šsmw pw sj3tj pw n Wsjr* ◦ *ky dd* ⁴⁰⁶*ƒ3pp pw* ◦ ⁴⁰⁷*wnn=f m-tp wƒ hr M3ƒ.t* ◦ **LXIV** *ky dd Hr(w) pw wnn=f* ⁴⁰⁸*m tp.wj* ◦ *wƒ hr M3ƒ.t ky hr Jsf.t* ◦ *djdj=f Jsf.t n jrj sj* ◦ *M3ƒ.t n jj* ⁴⁰⁹*hr=s* ◦ **LXV** *ky dd Hr(w) pw ƒ3 hntj-hm* ◦ *ky dd Dhw.tj pw* ◦ *ky dd Nfr-tm pw s3 B3s.t.t* ◦ *d3d3.t pw* ⁴¹⁰*hsf* ⁴¹¹*jh.wt* ◦ **LXVI** *hftj.w nw nb-r-dr*

24. szakasz:

LXVII ⁴¹²*nħm.k* ⁴¹³*N. m-ƒ nw n jr w* ⁴¹⁴*st3.w* ◦ *jmnħj.w spd.w dbƒ.w* ◦ **LXVIII** *mrw hsk jmj.w-h.t Wsjr* ◦ *nn shm.sn* ⁴¹⁵*jm=j* ◦ *nn* ⁴¹⁶*h3y.j* ⁴¹⁷*r ktw.t=sn*

GLOSSZA:

ptr r.f sw ◦ ⁴¹⁸*Jnpw pw* ◦ **LXIX** ⁴¹⁹*Hr(w) pw m-hntj-n-jr.tj* ◦ *ky dd d3d3.t pw* ⁴²⁰*hsf.t jh.wt* ◦ ⁴²¹*n hftj.w* ⁴²²*nw nb-r-dr* ◦ *ky dd wr swnw pw n šny.t* ◦ **LXX** *nn shm ds.w=sn* ⁴²³*jm=j* ◦ *nn h3y.j* ⁴²⁴*ktw.t=sn* ◦ **LXXI** *hr nt.t wj* ⁴²⁵*rh.kwj st* ◦ ⁴²⁶*rh.kwj* ⁴²⁷*rn jrj* ◦ ⁴²⁸*rh.kwj rn n mdd pwy* ◦ *jmj sn n pr Wsjr* ◦ ⁴²⁹*stj m jr.t=f n m3.n.tw=f* ◦ **LXXII** ⁴³⁰*dbn pt* ⁴³¹*hh n r3=f* ◦ ⁴³²*smj Hƒpj n m3.n.tw.f*

³⁸⁹ Mentuhotep(cL1), La(pLe1), : *m nélkül*

³⁹⁰ Mentuhotep(cL1): *wd3 m 3h.t=f n rƒ nb*

³⁹¹ Cc(pC3): *n bj hr sts.w Šw*

³⁹² pL5: *m hnmn.t*

³⁹³ Cb(IC1): *nħm.k wj jnk N. m-ƒ ntr pwy št3-jrw*

³⁹⁴ Nu(pL2), pL5: *pwy ƒ3*

³⁹⁵ La(pLe1), : *rnn.wj helyett ƒ.wj*; Le(pLe2), pL5: *wnn jnh.wj=fj m rmt hr=f m tzw^{sic}(Le(pLe2))/ tzm.w (pL5)*

³⁹⁶ vagy *pwy*, TT82 *grh=f pw* etc.

³⁹⁷ Ag(pL4): *msj ƒ3ƒw3.w (?)* – utóbbi írásmódja vélhetően téves;

³⁹⁸ sok helyen: *jr gr.t grh*

³⁹⁹ pP5: *pw*

⁴⁰⁰ több kéziratban 'n' nélkül

⁴⁰¹ ld. megjegyzést LXI-ben ugyanezen szóra

⁴⁰² több helyen *pf*

⁴⁰³ Le(pLe2), pL5: *ns<w>.t n hry.w*

⁴⁰⁴ szövegkiegészítés

⁴⁰⁵ vagy *dnd*

⁴⁰⁶ Cc(pC3): *Rftf pw*; shC1: *Hr(w) pw*; pV1: *tffj*; La(pLe1), : *tfff ƒpp^{sic}*

⁴⁰⁷ shC1: *wnn.f m tp=f*; La(pLe1): *wnn m tp*

⁴⁰⁸ TT82: *hr*

⁴⁰⁹ Cc(pC3): *hr=s* nem jelenik meg

⁴¹⁰ a legtöbb helyen *hsf.t*

⁴¹¹ TT82: *hsf.t jh.wt nw nb r dr*; *n* helyett *r (hftj.w)* (shC1), *hr* (pV1)

⁴¹² a kéziratok többségében inkább: *nħm.tn*

⁴¹³ pV1, La(pLe1), : *nħm.tn N.*

⁴¹⁴ La(pLe1): *s{s}3w* (em. - *st3w* - 'sebesülés')

⁴¹⁵ shC1, pV1: *jm=f*; La(pLe1), : *m N.*

⁴¹⁶ a legtöbb helyen *h3j*; Mentuhotep(cL1), pV1, La(pLe1), : *nn h3j.f*; shC1: *nn h3j N.*

⁴¹⁷ vagy: *wh3.t=sn*

⁴¹⁸ pT1: *Hr(w) pw Jnpw m-hntj-n-jr.tj*

⁴¹⁹ pV1: *Hr(w) pw ƒ3 hn.tj-Hm*

⁴²⁰ TT87: *hsf.t jh.wt=f* (ld. Cc(pC3) írásmódját); La(pLe1), , Ag(pL4): *hsf hftj.w*

⁴²¹ Cc(pC3): *nincs n*

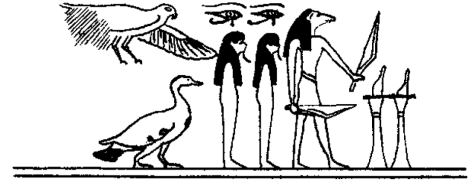
⁴²² TT87: *Rƒ?* (determinatívum nélkül?), vagy *rdj? Nn hr n (?) ds.w=tn*

⁴²³ a legtöbb szövegben: *m N.*

⁴²⁴ TT87: *h3y.j h3ds.w(?)=tn*; Mentuhotep(cL1), pP5: *n h3j.f (pP5) r wh3.wt=sn*; La(pLe1), : *{d}* (em. - *n*) *h3y.f r k3j.w=sn*

25. szakasz:

⁴³³*jnk wd3 tp-t3 hr R^c* ◦ ⁴³⁴*mnj-nfr LXXIII hr Wsjr* ◦ *nn hpr*
⁴³⁵*3b.t=tn* ⁴³⁶*jm=j* ◦ ⁴³⁶*n n3 n hrj.w* ⁴³⁷*h.w=sn* ◦ *hr nt.t* ⁴³⁸*wj m*
šmsw n nb-r-dr ⁴³⁹*r sš.w LXXIV n* ⁴⁴⁰*Hprj* ◦ ⁴⁴¹*hy.j m bjk* ◦
⁴⁴²*ngg.j m smn* ◦ ⁴⁴³*sk.j* ⁴⁴⁴*nḥḥ mj nḥb-k3.w* ◦

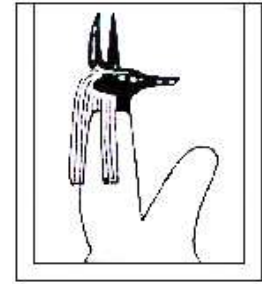
Vignetta - La

GLOSSZA:

LXXV *ptr r.f sw* ◦ *nw pw n hrj.w* ^c*h.w=sn* ◦ *tw pw n jr.t-R^c* ◦ *hn^c twt* ⁴⁴⁵*pw n jr.t* ⁴⁴⁶*Hr(w)*

26. szakasz:⁴⁴⁷

⁴⁴⁸*R^c LXXVI Jtm(w) nb ḥw.t-^c3.t* ◦ ⁴⁴⁹*jty ntr.w nb.w* ◦ *nḥm.k N. m-^c ntr*
*pwy*⁴⁵⁰ ◦ **LXXVII** *ntj hr=f* ⁴⁵¹*m* ⁴⁵²*tsm* ◦ *jnḥ.wj=fj m rmt* ◦ ⁴⁵³*ky dd*
⁴⁵⁴*jnm=f m rmt* ◦ ⁴⁵⁵*nh m hry.t* ◦ **LXXVIII** ⁴⁵⁶*jrj k3b pwy n š n sd.t* ◦ ^c*m*
⁴⁵⁷*h3.wt* ◦ ⁴⁵⁸*hnp h3tj.w* ◦ *wdd* ⁴⁵⁹*st3.w n* ⁴⁶⁰*m3.n.tw.f* ◦

Vignetta - Aa

GLOSSZA:

ptr r.f LXXIX sw ◦ ^c*m ḥḥ.w rn=f* ◦ *wnn=f m š n Wn.t* ◦ *jr gr.t š* ⁴⁶¹*pwy n*

⁴²⁵ számos helyen *tw=j*; Mentuhotep(cL1): *hr nt.t r.f^{sic} rn jrj rh stj m jr.t=f*; Juja(pC1): *hr-nt.t tw=j rh.kwj rn.w=tn*; shC1: *hr-ntj sw rh sn*; *hr-nt.t wj rh.j sn*
⁴²⁶ shC1: *rh*; La(pLe1), : *rhw*
⁴²⁷ pP5, shC1, pV1, La(pLe1), : *rn.w jrj*; Ag(pL4): *rn.w=sn jw=j jmj.w= {t}^{sic} sn n pr Wsjr*
⁴²⁸ pP5, Aa(pL1), Nu(pL2): *rn nélkül áll*, Juja(pC1): *rh.kwj rn n mdd pwy jmj=sn n pr Wsjr*; shC1: *rh mdd pwy* etc.; La(pLe1), : *rh rn mdd pwy* etc.
⁴²⁹ pP5: *stj m (sšr?) m jr.t=f*
⁴³⁰ pP5: *hns*, TT82 *hnt?*; pT1, shC1, Ag(pL4): *phr*; Nu(pL2) ?*n*;
⁴³¹ így Juja(pC1) és pT1, máshol: *nsr.t n r3=f*
⁴³² Aa(pL1): nincs *n* tagadókar
⁴³³ La(pLe1), : *N.*
⁴³⁴ pP5: *mnj hr Wsjr*; Ag(pL4): *mnfy.t=f hr Wsjr (mnfy.t – elit különítmény/csapat, itt vélhetően elírás)*
⁴³⁵ shC1: *m N.*
⁴³⁶ *n n3 n'*-ban állhat az első helyen N35 helyett D35.
⁴³⁷ Nu(pL2), Ag(pL4): *h3wt=sn*
⁴³⁸ TT87, pP5, Cc(pC3), pV1, : *tw=j*; Mentuhotep(cL1): *N.*; shC1: *sw*; La(pLe1), : *hr=sn st*
⁴³⁹ pV1: *jr*, La(pLe1), : *n sšw n Hprj, sšw n Hprj*
⁴⁴⁰ a kéziratok többségében így áll
⁴⁴¹ La(pLe1), : ^c*hy.f N.*
⁴⁴² Mentuhotep(cL1): *ngg.f m smn*
⁴⁴³ Cc(pC3), TT82: *nn skj*; Cb(IC1), pV1: *n skj*
⁴⁴⁴ Cb(IC1), pT1: *r nḥḥ*
⁴⁴⁵ *pw* gyakran hiányzik
⁴⁴⁶ La(pLe1), : *Jtm(w)*
⁴⁴⁷ Vignetta Aa(pL1) – A 18. dinasztiaiban a 17. fejezethez nem tartoztak vignetták egy Aa(pL1)-ban található fekete vonalrajzú, sakálfejű ülő istenséget kivéve. A fejezet *ntj hr=f m tsm* passzusa rá vonatkozhat. (ld.: MILDE 1991, 4, 31)
⁴⁴⁸ vagy csak *Jtm(w)*; la(pV1): *j R^c jmj swḥ.t=f Jtm(w) nb ḥw.t-^c3.t*
⁴⁴⁹ Aa(pL1), La(pLe1), : *jty: nḥ.w wd3.w snb.w*
⁴⁵⁰ Mentuhotep(cL1) itt még hozzáteszi: *3*
⁴⁵¹ La(pLe1): *m sr*
⁴⁵² TT82: *m hr n tsm*; pLe: *sj {w}*
⁴⁵³ ez a variáns hiányozhat
⁴⁵⁴ Cb(IC1), Juja(pC1), pT1, La(pLe1), megismétli: *jnḥ.wj=fj m rmt*
⁴⁵⁵ TT87 innen folytatja *ntj hn.t=f m tsm* után. *hry.t* írása defektív: *h<r>y.t*; több helyen ^c*nh.f*; La(pLe1): hangzócserevel értelmes új szót használ, s ennek megfelelően determinálja: *rh.y.t*
⁴⁵⁶ TT87 *mrr kd=f k3b pw n š n sd.t*; Cc(pC3): *jrj k3b pwy n š n fsj*
⁴⁵⁷ TT87: *wd^{3sic}(?)*
⁴⁵⁸ La(pLe1), Le(pLe2): *hrp*
⁴⁵⁹ La(pLe1), *st3w=f*; Le(pLe2): *st3w=s*
⁴⁶⁰ TT87: nincs tagadó *n*; utána *jr ntr pw ^c.w^{sis} nw gm<h.t>?*
⁴⁶¹ *pwy* nélkül is állhat, vagy *pw*-val

sd.t ° ⁴⁶²*p3 pw ntj r jmjtw nj N3-3rf* ° **LXXX** *r šny.t* ° *jr* ⁴⁶³*hnd nb hr=f* ° *s3t<.w>* *hr=f n š^c.t* ° *ky*
dd ⁴⁶⁴*m_ds rn=f* ° **LXXXI** *jrj* ° *3 pw n Jmn.t* ° ⁴⁶⁵*ky dd* ⁴⁶⁶*B3b3 rn=f* ° ⁴⁶⁷*ntf s3w k3b pwy n Jmn.t* °
ky dd hrj ⁴⁶⁸*sp=f rn=f*

27. szakasz:

j nb nrw ⁴⁶⁹*hrj tp-t3.wj* ° *nb dšrw* ° **LXXXII** *w3d nm.wt* ° *ñh m* ⁴⁷⁰*bsk.w*

GLOSSZA:

LXXXIII *ptr r.f sw* ° *h3tj pw n Wsjr* ° ⁴⁷¹*ntf wnm š^c.t nb.t*

28. szakasz:

⁴⁷²*rdy n=f wrr.t 3w.t-jb* ⁴⁷³*m-hnt Nnj-njsw.t* °

GLOSSZA:

LXXXIV ⁴⁷⁴*ptr r.f sw* ° *jr rdy n=f wrr.t 3w.t-jb m-hnt Nnj-njsw.t* ° ⁴⁷⁵*Wsjr pw*

29. szakasz:

wdd n=f hk3.t m ⁴⁷⁶*ntr.w* ° *hrw pf n* ⁴⁷⁷*sm3.t-t3.wj* **LXXXV** *m-b3h-^c nb-r-dr* °

GLOSSZA:

ptr r.f sw ° *jr wdd n=f hk3.t m ntr.w* ° ⁴⁷⁸*Hr(w) pw s3 3s.t* ° ⁴⁷⁹*shk3.n.tw.f m s.t jt=f* **LXXXVI**
Wsjr ° *jr hrw pf n sm3.t-t3.wj* ° ⁴⁸⁰*dmd t3.wj pw* ° *r krs Wsjr*

30. szakasz:

⁴⁸¹*b3 mnh* ⁴⁸²*jmj Nnj-njsw.t* ° ⁴⁸³*djdj k3.w* ° *dr* **LXXXVII** *jsf.tjw* ° *sšm.w n=f w3.t nhh* °

⁴⁶² gyakran csak *ntj jmjtw* (r nélkül); TT82: *jmjtn N3-3rf šny.t*; Nu(pL2) *nj* nincs *N3-3rf* előtt; shC1, La(pLe1), Le(pLe2): *p3 ntj r* (r csak itt: shC1, La(pLe1)); shC1: *jmjtw 3nrjf {pr} šny.t* (elírás a kétszer írt O1 okán, ezért állhat itt a D54, mint látszólagos determinatívum); Le(pLe2): *N3-jrf šny.t*

⁴⁶³ Cc(pC3): *hmn*;

⁴⁶⁴ Le(pLe2): *m tsm rn=f*

⁴⁶⁵ ez a variáns hiányozhat

⁴⁶⁶ vagy *B3b3y*;

⁴⁶⁷ La(pLe1), : *J* (vocativus) áll előtte; Le(pLe2): *j* (vocativus) *nb^{sic} ntf s3w k3b š pw jrj-^c pwy n Jmn.t ky dd B3b3(y) rn=f j nb ntf s3w k3b š pwy n.t Jmn.t.t*

⁴⁶⁸ pP5: *hrj smy.t=f rn=f*

⁴⁶⁹ TT87: *hrj-tp dš<r.wt> w<3>d nm.wt*; La(pLe1), : *hrj-jb tp-t3.wj*

⁴⁷⁰ Aa(pL1) ezt követően a glossza jelzése előtt: [...] *s3w k3b pwy n Jmn.t*

⁴⁷¹ shC1: *jrj š^c.t nb.t*; pV1, La(pLe1), pL5: a *wnm* és az *jmj* nisbe-alak hasonló írásmódjával élve elhagyják a determinatívumot (A2), így a szerkezet jelentése lehet: 'ő az, ki minden mézárulásban benne van'

⁴⁷² TT87: *rdy n {t} =f wr<r.t>*; Le(pLe2): *rn^{sic} n=f wrr<.t>*

⁴⁷³ TT87, pT1: csak *m*

⁴⁷⁴ a glossza hiányozhat

⁴⁷⁵ Le(pLe2): *Wsjr pwy n wd {n} n=f [...] psd.t^{sic}*

⁴⁷⁶ pP5: *wdd n=f hk3.t m hmw.t(?)*

⁴⁷⁷ La(pLe1), : *smn t3.wj*, Le(pLe2): *smn {t} t3.wj*

⁴⁷⁸ Cb(1C1): *Hr(w) pw*

⁴⁷⁹ pV1: *hk3.n.f*; Mentuhotep(cL1), pP5, Cb(1C1), Aa(pL1), Juja(pC1), Aa(pL1), Nu(pL2): *shk3<.w> m s.t jt=f Wsjr*

⁴⁸⁰ TT87: csak *krs {r} t gm<h.t>?*

⁴⁸¹ írásmódjában itt E10 áll, de lehet G29 is. TT87: *R^c(det* nélkül, vélhetően a Rére utal, máshol nem szerepel, a *b3* szó írásmódja is teljesen egyéni)

⁴⁸² *jmj* helyett állhat *n-hmw n is*.

⁴⁸³ Ai(pL31): *djdj(w) n nb-r-dr r jsf.tjw*

GLOSSZA:

ptr r.f sw ◦ *R^c pw ds=f*

31. szakasz:

⁴⁸⁴*nḥm.k N. m-^c ntr pwy* ◦ **LXXXVIII** *t3w b3.w* ◦ *nsb* ⁴⁸⁵*jw.tjw* ◦ *nh* ⁴⁸⁶*m ḥw33.t* ◦ *jrj kkw* ◦ *jmj*
⁴⁸⁷*snk.t* ◦ ⁴⁸⁸*snd.w n=f* **LXXXIX** *jmj.w b3gj* ◦

GLOSSZA:

ptr r.f sw ◦ ⁴⁸⁹*Stš pw* ◦ *ky dd* ⁴⁹⁰*sm3 wr pw* ◦ ⁴⁹¹*b3 pw n Gb*

32. szakasz:⁴⁹²

Vignetta - La

j Hprj ⁴⁹³*hr-jb XC* *wj3=f* ◦ *p3w.tj d.t=f d.t* ◦ ⁴⁹⁴*nḥm=k N. m-^c nw n* ⁴⁹⁵*jrj.w sjp.w* ◦ ⁴⁹⁶*rdj.n n=sn*
XCI *nb-r-dr* ⁴⁹⁷*3h* ◦ ⁴⁹⁸*r jr.t s3w.t* ⁴⁹⁹*hftj.w=f* ◦ *djdj.w s^c.t* ⁵⁰⁰*m-hnw* ⁵⁰¹*j3tw.w* ◦ *jw.tj.w pr.t m* **XCII**
s3w.t=sn ◦ ⁵⁰²*nn h3b.w ds.w=sn* ⁵⁰³*jm=j* ◦ ⁵⁰⁴*nn k.j* ⁵⁰⁵*r j3tw.w=sn* ◦ *nn h3y* ⁵⁰⁶*r(-hnw) nm.wt=sn* ◦

⁴⁸⁴ TT87, TT82, pT1: *nḥm.k wj*; *nḥm N. m-^c ntr pwy*; Le(pLe2): *nḥm.k N. d3 m ntr pwy* 3 t3.w b3{t}.w

⁴⁸⁵ Ag(pL4), Ani(pL3): *h3tj.w*

⁴⁸⁶ TT87, La(pLe1), , Le(pLe2): *m* hiányzik

⁴⁸⁷ Ani(pL3): *Skr(j)*

⁴⁸⁸ TT82: *snd.w jmj.w b3gj*

⁴⁸⁹ Nu(pL2), Ag(pL4), Ani(pL3): *Swj pw*

⁴⁹⁰ pP5: *Sw.tj sm3 wr*, Cc(pC3): *sm3{g}wr pw*

⁴⁹¹ Ani(pL3): csak *b3 n Gb*

⁴⁹² A szakaszban több mondatrész részleges, vagy teljes egyezést mutat HK 176-tal (ld. Naville, Ca(pP7).): HK17, XC-XCI ↔ HK176, 3 (részleges mond. egy.); HK17 XCII ↔ HK176, 2 (részleges mond. egy.); HK17, XCIII ↔ HK176, 2 (teljes mond. egy.)

⁴⁹³ Aa(pL1): *j hrj wj3=f*

⁴⁹⁴ TT87, Mentuhotep(cL1), pV1: *nḥm.k wj*

⁴⁹⁵ TT82, Aa(pL1): *jrj.w* kimarad

⁴⁹⁶ Mentuhotep(cL1) előtte: *Hprj*

⁴⁹⁷ La(pLe1), : *h.t*; Ani(pL3): *3h n=f (n=f redundáns)*

⁴⁹⁸ D.21: 'r' helyett 'n *mrwt*'

⁴⁹⁹ vagy: *sbj.w=f*; La(pLe1), , Le(pLe2): *m hftj.w=f*

⁵⁰⁰ vagy csak 'm' az itt álló 'm-hnw' helyett

⁵⁰¹ Ia(pV1): *jsf.tjw*

⁵⁰² TT87: *nn hr=j(?) n ds.w=tn*

⁵⁰³ La(pLe1), : *jm=j* helyett: *m N.*

⁵⁰⁴ előtte TT87: *nn h3j.j r h3d.w=tn*

⁵⁰⁵ Le(pLe2): *nn <j3t>w=sn*

⁵⁰⁶ a *hnw* hiányozhat

XCIII ⁵⁰⁷nn hmsj.j m-hnw h3d.w=sn ◦ nn jrj.tw ⁵⁰⁸n=j jh.wt m nw n bw.wt ntr.w ◦ hr nt.t jnk⁵⁰⁹sw3 w^cb.w hr-jb **XCIV** msk.t ◦⁵¹⁰rdy n=f⁵¹¹msy.t m thn.t ⁵¹²jm(j).t Tnn.t ◦

GLOSSZA:

ptr r.f s⁵¹³w ◦ jr Hprj hr-jb wj3=f ◦ R^c pw ds=f ◦ **XCv** jr nw n jrj.w sjp.w ◦ Bn.tj pw 3s.t pw Nb.t-hw.t pw ◦ jr nw ⁵¹⁴n bw.wt ntr.w ◦ hs pw ◦ **XCvI** grg pw ◦ ⁵¹⁵jr sw3 w^cb.w hr-jb msk.t ◦ Jnpw pw ◦ ⁵¹⁶jw=f m-s3 ^cfd.t ◦ ⁵¹⁷nt.t hr mhtw n Wsjr ◦ jr⁵¹⁸rdy n=f msy.t **XCvII** m thn.t ◦ jm(j).t Tnn.t ◦ Wsjr pw ◦ ⁵¹⁹jr msy.t m thn.t ⁵²⁰jmj.t Tnn.t ◦ p.t pw t3 pw ◦ ⁵²¹ky dd⁵²²knkn Šw t3.wj pw ◦ m Nnj-njsw.t ◦ ⁵²³jr thn.t ⁵²⁴jr.t Hr(w) pw ◦ jr Tnn.t ◦ **XCvIII** ⁵²⁵h3.t pw n.t Wsjr

33. szakasz:

Vignetta – La

kd.wj pr=k Jtm(w) ◦ snt.wj hw.t=k Rwtj ◦ ⁵²⁶phrr ⁵²⁷sp snnw ◦ ⁵²⁸twr Hr(w) ◦ ntr.j **XCIX** ⁵²⁹Stš ⁵³⁰ts-phr ◦ ⁵³¹jj.n.j m t3 pn ◦ jtj.w.n.j ⁵³²m rd.wj=j ◦ ⁵³³jnk Jtm(w) ◦ ⁵³⁴jw=j m njw.t=j ◦ h3.k⁵³⁵rw ◦

⁵⁰⁷ Ani(pL3), Cb(1C1): nn wrd.n.j m-hnw sm3.wt=sn
⁵⁰⁸ pV1: n=j hiányzik jh.wt jm [...]; La(pLe1), : nn jrj.tw.f(?) jh.wt m nw hstb.w^{sic}(?); Le(pLe2): nn jrj.tw n=f n N. jh.wt m nw hnm.t bw.wt ntr.w; Ani(pL3): , nw bw.wt ntr.w
⁵⁰⁹ gyakran: js sw3, La(pLe1), , Le(pLe2): jnk N. sw3 w^cb<.w>
⁵¹⁰ rdy n=f csak: La(pLe1), , Le(pLe2), a többi helyen jnj n=f
⁵¹¹ vagy: msj.t; kettős j olvasata gyakran w; pT1: jn {n}y n=f m msy.t; La(pLe1), : rdy n=f msy.t thn.t; Le(pLe2): rdy n=f msy.t m tj<h>n.t
⁵¹² TT82: jmj
⁵¹³ Nu(pL2): st
⁵¹⁴ TT87: bw.t ntr.w hs pw mwy.t pw; pLe1: n nélkül; Le(pLe2): jr nw n <h>nm<.t> bw.wt ntr.w hs.t pw;
⁵¹⁵ TT87: hr nt.t jnk sw3 hr-jb msk.t; Le(pLe2): sw3 w^cb<.w> hr-jb msk.t
⁵¹⁶ Le(pLe2): jw=f ^cfd.t
⁵¹⁷ TT82: n.t Wsjr; Aa(pL1): nt.t mhtw Wsjr; pT1: ntj hr mhtw=f n Wsjr; Le(pLe2): ntj hr-h.t n Wsjr; Ani(pL3): nt.t hr mhtw n<.t> Wsjr
⁵¹⁸ így áll azon kéziratokban is, amelyeknél a főszövegben jny n=f áll; TT87: rdy n=f msy.t njw.t; Le(pLe2): jr rdy n=f msy.t thn.t; pLe3: jr rdy.t n=f msy.t m thn.t
⁵¹⁹ Grapow nem jelzi, itt azonban számos változatban: ky dd
⁵²⁰ Cc(pC3): jmj.t nélkül; Juja(pC1): m thn.t; pLe1: m thn.t tnn.t
⁵²¹ Cc(pC3): ky dd=f^{ic}
⁵²² vagy: krkr(t); Cc(pC3), Cb(1C1): knkn.t; TT82: knkn t3.wj pw Šw m Nnj-njsw.t; számos helyen: t3.w; Nu(pL2): krkr.t Šw pw t3.w pw m Nnj-njsw.t
⁵²³ Ani(pL3): jr msy.t m thn.t
⁵²⁴ TT87: jr.t Hr(w) pw hwj.k; pP5, Aa(pL1): Hr(w) jr.t pw
⁵²⁵ Mentuhotep (cL1): h3y.t; La(pLe1), : jn tnn.t; vagy: Pc(pP2): hw.t; Cc(pC3), TT82, Ani(pL3): sm3.t; Le(pLe2): h3 pwy n Wsjr
⁵²⁶ La(pLe1), : ph.n.f mw phr.t; phrwy mw snnw
⁵²⁷ phrr phrr nw
⁵²⁸ Mentuhotep(cL1): wr; La(pLe1), : wr.t
⁵²⁹ pP5, Cb(1C1), Nu(pL2), Le(pLe2): Swtj
⁵³⁰ twr Stš ntr.j Hr(w)
⁵³¹ La(pLe1): s3j.n.j; Le(pLe2): jj.f N.
⁵³² TT82: m nélkül áll; La(pLe1), : jtj.t.n.f m rd.wj= {k}j (=ky helyett em. =fy); Ani(pL3): jtj.t.n.f m rd.wj=f
⁵³³ La(pLe1), : N. ntf Jtm(w) jw=f m njw.t=k; Ani(pL3): N. Wsjr ntf Jtm(w) jw=f m njw.t=k

C *hđ r3 pds tp* °⁵³⁶*hm n*⁵³⁷*ph.tj=j* ° *ky dd* °⁵³⁸*hm*⁵³⁹*ph wj* ° *jrj s3w.t* ° *n* °⁵⁴⁰*m3.n.tw.f* °⁵⁴¹*m s3w* **CI** *wj*
 ° ⁵⁴²*jnk 3s.t* ° ⁵⁴³*gm.n.k wj* °⁵⁴⁴*psh.n.j šnj=j n hr=j* ° ⁵⁴⁵*thth*⁵⁴⁶*r3 wp.t=j* ° ⁵⁴⁷*jwr.n.j m* **CII** *3s.t* °
⁵⁴⁸*bnn.n.j m Nb.t-hw.t* °⁵⁴⁹*3s.t dr=s*⁵⁵⁰*s3w.t=j* ° *Nb.t-hw.t* °⁵⁵¹*bhn.s hnnw=j* ° *nrw* **CIII** =*j* °⁵⁵²*m-*
ht=j ° *ššf.t=j*⁵⁵³*tp* ° *rwj=j* ° ⁵⁵⁴*k^ch.n.j hñ.w rmn.w=sn* ° *phr n=j*⁵⁵⁵*rhy.t* °⁵⁵⁶*hbj n=j wndw.t*
CIV⁵⁵⁷*hftj.w=j* ° *kf3 n=j skm.yw*⁵⁵⁸*rmn.w=sn* °⁵⁵⁹*rdj n=j*⁵⁶⁰*snsn bnr.t* °⁵⁶¹*km3 n=j jmj.w Hr-^ch3* °
CV *jmj.w Jwnw* ° ⁵⁶²*ntr nb hr snd* ° *n wr n* °⁵⁶³*t n nd.j ntr m-^c shwr sw* ° *stj.n.j*⁵⁶³*w3d.w* ° *ñh.j r*
mrr.j ° **CVI** °⁵⁶⁴*jnk w3dy.t* °⁵⁶⁵*nb.t*⁵⁶⁶*wmm.w* ° <*j*>⁵⁶⁷*r.sn n=j* ° *ñd jm=sn* °

GLOSSZA:

ptr r.f sw ° ⁵⁶⁷*šb jr w*⁵⁶⁸*ñ.wj Hmn* ° *rn n*⁵⁶⁹*h3d* ° ⁵⁷⁰*m33 jn.t=f hr-^c* ° *rn n* °⁵⁷¹*krj* ° *ky dd rn n nm.t* °
jr rw hđ r3 pds tp ° **CVII** *hnn* °⁵⁷²*pw n Wsjr* ° *ky dd* °⁵⁷³*hnn pw n R^c* ° ⁵⁷⁴*jr psh.n.j šnj=j n hr=j* °

⁵³⁴ vagy: *jj.n.j*
⁵³⁵ Ani(pL3): *Rwhw*; La(pLe1): *Rwh*
⁵³⁶ Mentuhotep(cL1): *nhm phrry=j* → Ez alighanem hibás átírása a hieratikus *ph.tj=j*-nek. A helyes átírás {*n*}*hm phjt=j*. (*nhm* az itt álló determinatívummal – D55 – nem állhat, így vagy hibás írása '*hm*'-nek, vagy archaikus írásmódja *nhm*-nek.) részletesen ld. alább; D.21 *nhm.w n ph.tj=f*.
⁵³⁷ Aa(pL1): talán: *šn^c jrj=j*?, vagy *ph.tj* kontaminált alakja, ld. alább
⁵³⁸ La(pLe1), : *nhm m ph.w sw*
⁵³⁹ vagy: *ph=j*; D.21.: *hm nn ph.tj=f*
⁵⁴⁰ pL5, Ani(pL3): *n m33.n.tw.f s3w.t=f* (Ani(pL3): *s3w.tj*); Aa(pL1): *n m33.n.tw.f s3w.n wj 3s.t*; La(pLe1), : *nn m3^c.n.tw.f m s3w[...]* m3^c-*hrw*
⁵⁴¹ Mentuhotep(cL1): *m s3w.k wj*; D.21.: *m s3w.t <j>?=f*
⁵⁴² pL5, Ani(pL3): *N. ntf 3s.t*
⁵⁴³ La(pLe1), : *gm.n sw*; pL5: *gm.t.f sw*; Ani(pL3): *gm.t.n.f sw*
⁵⁴⁴ Mentuhotep(cL1): *hr psh šnj=j hr=j*; Mentuhotep(cL1), D.21.: még *hr* áll a *psh* előtt; Juja(pC1), Pc(pP2): *p3 psh n=j*; La(pLe1), : *ps{n}*;
⁵⁴⁵ *šnj n hr=f*
⁵⁴⁶ pL5: *thth^{pic}.j r3-wp.t=f*
⁵⁴⁷ Mentuhotep(cL1): *hr wp.t=j*; Cb(IC1), Cc(pC3), t^c: *r r3 n wp.t=j*
⁵⁴⁸ pP5: *jwr.j*; pL5: <*j*>*wr.n.f*; Ani(pL3): *jwr.n.f*
⁵⁴⁹ Mentuhotep(cL1): *bnn m Nb.t-hw.t dr s3w.t=j*; TT82, pT1: *bnn.j*; La(pLe1), Ani(pL3): *bnn.n.f m Nb.t hw.t*; pL5: *bnn.f m Nb.t hw.t*
⁵⁵⁰ TT82: *3s.t rdj s3w.t=s*; Ani(pL3), Aa^{ter}: *bhn.sn hnnw=j* a 7. és 8. sorok helyett
⁵⁵¹ D.21.: *s3w.t helyett dw.t nb*
⁵⁵² Mentuhotep(cL1): *Nb.t hw.t bñh.s hnnw=j*; pP5: *bñs.s hnnw=j*; pT1: *b<h>n.s hnnw=j*; La(pLe1), : *bñs.sn*; pL5: *b<hs>/b<hn>.s hnnw=f*;
 Ani(pL3): *bhnn.sn hnnw=f*
⁵⁵³ TT82, pV1: *j szuffixum nélkül*; La(pLe1), pL5, Ani(pL3): *m-ht=k*
⁵⁵⁴ vagy: *hr ^cwj, r ^cwj, m-hr ^cwj*; Cc(pC3), pL5: *m-tp ^cwj=j* (Cc(pC3) *ff*(pL5)
⁵⁵⁵ Cc(pC3): *k^ch.n.j rmnw=ns^{sic}* (em.-*sn*); La(pLe1), Ani(pL3): *k^ch.k r hñ.w rmn.w=sn* (La(pLe1), : {*n*}*mn=sn* – em.-*rmn<.w>=sn*); pL5:
⁵⁵⁶ *k^ch.k rmn r hñ.w rmn=s^{sic}* (em.=*sn*)
⁵⁵⁷ Aa^{ter}: *p^c.t rhy.t*; Ani(pL3): *phr.n.k rhy.t*
⁵⁵⁸ vagy: *hbhb.n.j, shhbh.n.j* és hasonlóképp; Mentuhotep(cL1) (Juja(pC1)): *sbh.n.j jt.w mw.wt=j*; pP5: *sd n=j hnm.t*; Cc(pC3): *hbhb n=j*
⁵⁵⁹ *sw3* (- 'környék, környezet') *hftj.w=j*; TT82: *wnd.wt=f hftj.w{n}=j*; pT1: (La)pLe1: *shhbh{nt}* (em. – *shhbh*) *n=k ^cwj=j* (A40)? *hftj.w*
 (La)pLe1) számos pontatlanságot, és egyedi variánsot tartalmaz. A40 - pluralis végződésével - olvasata bizonytalan, lévén szinte kizárólag
 istendeterminatívumként, vagy sg.1. szuffixumként jelenik meg; pL5: *shhbh.k <wn>dw.t hftj.w=f*; Ani(pL3): *shhbh^{sic}.t.k* (em. –
⁵⁶⁰ *shhbh.<n>.k) wndw.t hftj.w*
⁵⁶¹ D.21.-ben *hftj.w* hiányzik
⁵⁶² Aa(pL1): *^cwj=sn*, Aa^{ter}: *k^ch.w=sn*; La(pLe1), : *kf3 n=k*
⁵⁶³ Aa^{ter}: *ndr n=j b3.t km3.tw htp.t shtp.j dnd/dndn? nw jmj.w Hr-^ch3*; Mentuhotep(cL1): *rdj<.w> n=j jm3.t* ('barátságot', 'üdvöt') *bnr.t*; pL5,
 Ani(pL3): *rdj<.w> n=k sns bnr.t=k*
⁵⁶⁴ vagy: *sn.wj?* vagy: *snsn.tj*
⁵⁶⁵ Aa(pL1): *km3 n=j* helyett *shtp.n.j*
⁵⁶⁶ pL5: *ntr nb hr snd=k wr ššf.t=k <s>ñh.k ntr nb m shwr sw*; Ani(pL3): *ntr nb snd {nnk} wr{.t} ššf.t=k ntr nb m shwr sw*
⁵⁶⁷ *w3d.w* M13A helyett M13 logogramm jel nélkül; Cc(pC3): *r w3d.w*; TT82: *r wd.w^{sic}* (em. – *w3d.w*); pL5: *stj w3d.w*; Ani(pL3): *st.t w3d*
⁵⁶⁸ Aa(pL1): *jw=j m šms n W3dy.t nb.t p.t*
⁵⁶⁹ Juja(pC1): *nb.t wmm.w*; Aa(pL1): *nb.t p.t*; Nu(pL2): *nb.t 3mw*
⁵⁷⁰ esetleg *wmm.yt*, vagy *jmy.t*, másutt azonban (Ta, Aq(pL27), Cb(IC1)) egyértelműen *3m.w*; áll Q7 után még O49-determinatívummal,
 amely arra utalna, hogy a szó egy város nevét takarná, amelynek Uadzsit (Utó) az úrnője. Ez esetben ez P-vel, vagyis Butóval kellene, hogy
 azonos legyen.
⁵⁷¹ pL5: *šb šb jr w*
⁵⁷² TT87: kettős kar nélkül csak *Hmn{j}*; pL5: *djdj Mn(wj)?* (kettős A40 isten); Ani(pL3): *djdj Mnhw*
⁵⁷³ Ta: *j3d.t*; pL5: *h3d{d}.t*
⁵⁷⁴ Mentuhotep(cL1), pP5, Nu(pL2), pL5: *hr ^cwj*
⁵⁷⁵ Ani(pL3): *k^ch*
⁵⁷⁶ pL5: *hnn n Wsjr*
⁵⁷⁷ pT1: *hnn pw n Wsjr* (pontos ismétli az előző mondatot); TT82 hozzászól: *ky dd*

*thth*⁵⁷⁵ *r3 wp.t=j* ° *576 wnn 3s.t CVIII pw hr*⁵⁷⁷ *št3<y.t>* ° *578 h^c.n⁵⁷⁹ sjn.n.s šnj=s* ° *580 jr w3dy.t nb.t wnm.w* ° *581 jr.t R^c pw* ° **CIX** *jr*⁵⁸² *(j)^cr.sn n=j* ° *583 nd jm=sn* ° *wnn sm3y.t*⁵⁸³ *Stš pw* ° *584 hr*⁵⁸⁵ *tkn jm=s* ° *586 dr nt.t*⁵⁸⁷ *tkn pw jm=s*⁵⁸⁸ *3m(.w)*

Zárószakasz:⁵⁸⁹

*590 dd s r3 pn*⁵⁹¹ *w^cb(.w)* ° *pr.t m-hrw m-ht mnj=f* ° *jrj.t hpr.w r djdj(.w) jb=f* ° *592 jr gr.t šdd sw nb hr=f r^c nb* ° *wd3 pw tp-t3* ° *jw=f prj.f m h.t nb.t* ° *n spr n sw jh.t nb.t dw.t* ° *šsr m3^c hh n sp* ° *593 jw m3.n.j* ° *jw hpr(.w) m-*⁵⁹⁴ *wr.t*

Másik változat (Ani papirusza alapján):⁵⁹⁵

*dd.tw r3 pn*⁵⁹⁶ *w^cb(.w)* ° *597 pr<.t>*⁵⁹⁸ *pw m hrw m-ht mnj* ° *598 twt djdj jb=f* ° *jr gr šdd r^c pn nb hr=f* ° *wd3 pw jrj.n.f*⁵⁹⁹ *tp-t3* ° *jw=f prj.f m h.t nb.t* ° *nn phr sw*⁶⁰⁰ *jh.t nb.t dw.t nb.t jr.t=f* ° *šsr m3^c hh n sp*

III.3. Fordítás⁶⁰¹

Cím:

I Kezdetre a dicséretnek és mondásoknak,⁶⁰² a nekropoliszból való feljövételnek és alászállásnak,⁶⁰³ a szép Nyugat(-országban) való üdvözült létnek, az Oszirisz követésében

⁵⁷⁴ Mentuhotep(cL1): *jr psh snj r hr=j*; Ag(pL4): *jr psh.j hr=j*, pL5: *r psd.n.k šnj=f n=k {n} hr=k* (em. *jr psh.n.k šnj=k r hr=k*); Ani(pL3): *jr ps {d} h^{sic}.n.k šnj=k*

⁵⁷⁵ Mentuhotep(cL1): *thth hr* [...]; Cc(pC3), Cb(IC1), TT82: *thth {r} r3 wp.t=j*; Ag(pL4): *thth r3 {r} wp.t=j*; pL5: *thth r3 wp.t*; Ani(pL3): *thth.j n r3 wp.t*

⁵⁷⁶ Mentuhotep(cL1): *wnn 3s.t n hr št3*; Ag(pL4): *3s.t pw št3*

⁵⁷⁷ Cb(IC1): *št s<j>*, Cc(pC3): *št3*

⁵⁷⁸ Mentuhotep(cL1): *h^c.n šnj=s thth hr wp.t?=s*

⁵⁷⁹ Ag(pL4): *jn^c.n.s*

⁵⁸⁰ pP5: *nb.t* hiányzik; Cc(pC3), TT82: *šhm.w^{sic}* (em. talán Cb(IC1) és Nu(pL2) mintájára: *3m.w*); Ag(pL4), pL5, Ani(pL3): Z11 *jmj*-olvasata miatt kiírt *j*, valószínűleg: *wnmy.t* - 'a felemésztő (t.i. láng)'

⁵⁸¹ Ag(pL4): *jr.t pw n.t R^c*

⁵⁸² Aa(pL1): *jr <j> r.sn {t}* and *jm=sn*

⁵⁸³ pP5, Nu(pL2): *Swj*

⁵⁸⁴ La(pLe1): *hr tkn jm=sn <rdj.n.>* *tw^{sic} m sjpw n jmj ddw s {j} 3mw^{sic} b3.w nw hfj.w=f*, D.21.: *hr tkn jm=sn rdj.n.tw m sjp.w n jmj dd.t sj3<t>w? n b3.w mw hfj.w=f*;

⁵⁸⁵ Mentuhotep(cL1), Juja(pC1), pT1: *tkn*

⁵⁸⁶ pL5: *dry.n.sn n=f h3j jm=sn rdj.tw m sjp {n} n jmj dd.w s3m<.w> b3.w nw hfj.w*

⁵⁸⁷ pP5, pT1: *nincs pw*; Juja(pC1): *tkn pw jm=s 3m(.w)*

⁵⁸⁸ vagy: *m 3m*

⁵⁸⁹ Az ÚB óta (először Mentuhotepnél) a 17. fejezet zárószakasza a 18., illetve a 20. fejezetnél áll.; Lapp ezzel a szakasszal nem foglalkozott.

⁵⁹⁰ Mentuhotep(cL1)-, Juja(pC1)-, Nu(pL2)-, Aa(pL1)-, és mások változata. Ia(pV1)-nál a kezdet: *jr rh r3 pn...stb.*

⁵⁹¹ Pd: *jw=f w^cb*

⁵⁹² az itt következő helyett Ia(pV1)-nál: *wn m šmsw n Wnn-nfr htp m šbw n Wsjr pr.t r hrw m33 jtn wd3 tp-t3 hr R^c m3^c hr Wsjr* (Ia(pV1)-nál itt a szöveg véget ér), Pd: *n šhm b3 hrw n krs k^c m-ht* (Pd vége)

⁵⁹³ Mentuhotep(cL1): *jw m3.n.j hpr wr.t*

⁵⁹⁴ Cb(IC1) továbbá hozzáteszi: *(...m-^c=j) jnk pw prj.kwj m 3gbj rdy.n.f b^ch šhm? [...]*

⁵⁹⁵ valamint a 15. sor hasonlóképpen Pd-ben is.

⁵⁹⁶ a szó írásmódja egyetlen D60 jel.

⁵⁹⁷ 't' infinitivus-i végződés jelölése nélkül

⁵⁹⁸ az innen következők D.21.-ben ugyanígy

⁵⁹⁹ D.21.: *hr-tp t3*

⁶⁰⁰ D.21.: *hr.t nb dw.t*

⁶⁰¹ = K.1

⁶⁰² *s3h.w* (rituális mondás/vagy *s3h.w*, mint liturgia) helyett gyakran *sh3.w* (emlékezések) áll.

levésnek, a 'Jó-lény'⁶⁰⁴étkével való eltelésnek, a nappal való előjövételnek,⁶⁰⁵ az alakot öltésnek⁶⁰⁶ **II** bármely alakban, amelyben csak létrejönni kíván,⁶⁰⁷ a szemet játszásának,⁶⁰⁸ a csarnokban ülésnek,⁶⁰⁹ s az élő 'bA'-ként való előjövésnek⁶¹⁰ N. által⁶¹¹ révbe érése⁶¹² után. / miután révbe ért. Üdv lészen **III** annak, ki ezt cselekszi a földön.⁶¹³ Teljesüljék (hát) az úrnak,⁶¹⁴ Atumnak szava.⁶¹⁵

1. szakasz:

Én vagyok Atum.⁶¹⁶ Egymagam léteztem az Ösvízben.⁶¹⁷ Én vagyok Ré az ő felkelésében⁶¹⁸, **IV** amikor uralkodni kezdetett azon, amelyet megalkotott.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez: Ré az, amikor uralkodni kezdetett azon, amelyet megalkotott?⁶¹⁹ Annak kezdetét, amikor Ré [az általa teremtettek]⁶²⁰ királyaként trónra lépett,⁶²¹ mint ki létezett, mielőtt még **V** Sútartóoszlopai⁶²² léteztek volna, amikor a Hermupoliszban lévők Ósdombján volt,⁶²³ amidőn kiadattak neki a 'gyengeség szülöttei'⁶²⁴ 1. a Hermupoliszban lévők Ósdombján / 2. a Hermupoliszban lévő istenekkel.⁶²⁵

2. szakasz:⁶²⁶

Én vagyok a nagy isten, **VI** aki önmagától keletkezett.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez:⁶²⁷ „A nagy isten, ki önmagától keletkezett”? A víz az, az Ösvíz az, az istenek atyja. Másképp szólva: Ré az.⁶²⁸

⁶⁰³ = K.2

⁶⁰⁴ Am(pL12): az első istenség nevének kitörés, 'Jó-lény' helyett Oszirisz

⁶⁰⁵ gyakran: a mondásnak, hogy előjöhesse nappal; Cb(IC1) előtte: Mondás:

⁶⁰⁶ Cb(IC1), pT1: hogy felöltse alakját bármilyen alakban.

⁶⁰⁷ Így a szabályosan előforduló változatokban; vagy: bármely alak felöltésnek, amelyben csak létrejönni kíván. *hpr jm=f* is hiányzik néhol. An(pL23): *jr.t hpr.w m dj.t jb=f m hp[r]* – létrejönni olyan alakban, amelyben a szíve csak létrejönni (i.e. kíván)→amely megjelenési alakot szíve kíván megjelenési formaként.

⁶⁰⁸ A túlvilági utat tükrözi annak minden veszélyével és lehetőségével. (Id.: HORNUNG 1990, 424)

⁶⁰⁹ Ba(pBe1), Ag(pL4): a csarnokban felüldülésnek/pihenésnek.

⁶¹⁰ Az 'élő 'b3'-ként való előjövésnek'-szakasz után Pc(pP2): a 'Jó-lény' követésében levésnek, a napkorong látásának, a vízen való uralomnak, a Szép Nyugat(ország)ban való megbékélésnek; Pe(pP1): Víz ivásának a Nílus ivóhelyéről a Jó-lény követésében levésnek, mikor láttam a napkorongot kora reggel.

⁶¹¹ IC2, (pL5), Ani(pL3), Da(pDu1): Mondás N. által:

⁶¹² Az egyiptomi 'mnj' – kikötni, révbe érni eufemisztikus terminus technicus a 'meghalás' kifejezésére.

⁶¹³ t.i.: amíg a földön van – amíg él. Tehát a mondás az élők számára is aktualis. Da(pDu1): amint az '3h'-szellemek a földön

⁶¹⁴ Máskor: az emberek országa urának, vagy: az emberek két országa urának

⁶¹⁵ pP5, pL5: Mondás: teljesüljék hát...etc.

⁶¹⁶ előtte Ag(pL4): Mondás.; Pe(pP1): Az egyetlen vagyok, ki Atumként keletkeztem. Egyedülként léteztem.

⁶¹⁷ Ani(pL3) előtte hozzátézi: amikor létrejöttem az Ösvízben.

⁶¹⁸ TT87, Mentuhotep(cL1), shC1: Én vagyok Ré első felkelésében. shC1 ezután megismétli: Én vagyok Ré a földön való felkelésében.

⁶¹⁹ Cc(pC3): Ré az felkelésében, amikor uralkodni kezdett azon, amelyet megalkotott; La(pLe1): Ré kezdetekor, amikor királlyá emelkedett (t.i. trónra lépett) Herakleopoliszban; var. Ani(pL3): Amikor Herakleopoliszban királlyá emelkedett (t.i. trónra lépett); Ap(pL13), Da(pDu1): amikor felkelt/dicsőségben megjelent Herakleopoliszban.

⁶²⁰ csak a kéziratok egy részében, feltehetőleg hibás

⁶²¹ = K.3

⁶²² Id.: lábjegyzetet ugyanezen kifejezéshez a 14. szakasz glosszájában.

⁶²³ Jujánál az innen következő szakasz hiányzik

⁶²⁴ vagy: amidőn a gyengeség szülötteit elpusztította

⁶²⁵ mindkét változat jól alátámasztható

⁶²⁶ Neszi-Honszu (D.21.) papiruszában a szöveg így szól: N. nagy istennő, ki magától keletkezett.

⁶²⁷ csak a kéziratok egy részében áll itt 'mit jelent hát ez', másutt a főszöveg után rögtön 'a víz az' stb. következik

⁶²⁸ pL12 előtte: Mit jelent hát ez: A nagy isten, ki önmagától keletkezett? Ré az, az istenek atyja. pL12, Ia(pV1): Kit jelent hát ez?; Hornung felteszi a kérdést, hogy vajon Nunt, vagy Rét kell itt az ősiszettek tekintetű? (Id.: HORNUNG 1990, 424)

3. szakasz:

Aki megalkotta⁶²⁹ neveit,⁶³⁰ az isteni Kilencség ura.

GLOSSZA:

VII Mit jelent hát ez: „Ré az, aki megalkotta⁶³¹ tagjai⁶³² neveit”? Ezen⁶³³ istenek létrejötté az, akik az ő követésében⁶³⁴ vannak.

4. szakasz:

Én vagyok⁶³⁵ az, ki nincs akadályoztatva **VIII** az istenek között.⁶³⁶

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Atum az, ki napkorongjában⁶³⁷ van. Másképp szólva: Ré az, aki felragyog az ég keleti horizontján.⁶³⁸

5. szakasz:

Én vagyok⁶³⁹ a tegnap, ismerem **IX** a holnapot.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Ami a tegnapot illeti: Oszirisz az, ami a holnapot: Ré az. Eme⁶⁴⁰ napon, amelyen⁶⁴¹ legyőzték a Mindenség Urának ellenségeit,⁶⁴² **X** amikor fiát, Hóroszt uralomra helyezték. Másképp szólva: a „Megmaradtunk”- ünnep⁶⁴³ azon napján, amikor elrendeltetett⁶⁴⁴ Oszirisz temetése atyja, Ré által.

6. szakasz:

XI Az istenek harctere elkészítettet parancsom szerint.⁶⁴⁵

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez?⁶⁴⁶ A Nyugat az. Megalkották azt az istenek ‘bA’-i számára, Oszirisz, a nyugati-sivatag urának parancsa szerint. Másképp szólva: A Nyugat az⁶⁴⁷, az (a hely), **XII** ahová Ré minden istent⁶⁴⁸ alászállani kényszerített, s ahol azután harcolt érettük.⁶⁴⁹

⁶²⁹ Juja(pC1): amint megalkotja neveit

⁶³⁰ vagy singularisban: nevét

⁶³¹ Aa(pL1): amint megalkotja neveit

⁶³² vagy: tagjainak, vagy: teste (ez esetben nyilván: nevét); shC1: amint megalkotja valamennyi nevét, - (mint?) az isteni Kilencség ura -, s tagjai neveit.

⁶³³ vagy shC1: emezek isteneként való létrejötté az

⁶³⁴ vagy: akik Ré követésében vannak

⁶³⁵ az ‘én vagyok’ hiányozhat

⁶³⁶ vagy: az istenek által

⁶³⁷ = K.4; TT87: KB változat alapján: A létopoliszi Hórosz az.

⁶³⁸ shC1: aki felkél a horizonton.

⁶³⁹ Aa(pL1), Bb, Ta az ‘én vagyok helyett’: ‘a tegnap hozzám tartozik’, vagy: ‘enyém a tegnap’; Ag(pL4): Én vagyok N. (a tegnap helyett N. áll)

⁶⁴⁰ vagy: az a nap, ama napon

⁶⁴¹ vagy: az ellenségek legyőzésének eme napján

⁶⁴² D. 21.: lázadóit / lázongóit (t.i. az ellene lázadókat)

⁶⁴³ = K.5;

⁶⁴⁴ D.21.: ‘Hórosz’ is állhat Oszirisz helyett

⁶⁴⁵ Ia(pV1): az ő parancsa szerint; La(pLe1): amint Oszirisz, a nyugati sivatag ura parancsolta; Ag(pL4): Ahogyan Oszirisz, Ra-Szetjau ura parancsolta. Másképp szólva:; Ani(pL3): Oszirisz, a Nyugat(ország) ura; TT87: Elkészítettet az az istenekkel szemben lévő helyként, aszerint, amint Oszirisz, a nyugati sivatag ura, az Örökkévalóság ura mondta.; pP5: [...]Oszirisz, a Nyugat szentsége urának parancsa szerint, másképp szólva: A Nyugat(ország) az.;

⁶⁴⁶ Cb(IC1): Ami az istenek eme harcterét illeti; Mentuhotep(cL1): Ami az istenek harcterét illeti;

⁶⁴⁷ TT87: és megtörtént a Nyugat harca.

⁶⁴⁸ vagy: isteneket

7. szakasz:

Ismerem⁶⁵⁰ azt a nagy istent, ki benne lakozik.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Oszirisz az. Másképp **XIII** szólva: Ré⁶⁵¹ az ő neve, 'Ré dícsérője' az ő neve, Ré 'bA'-ja, ki önnönmagával közösül.

8. szakasz:

Én vagyok a nagy főnix,⁶⁵² ki Heliopoliszban van. Felülvizsgálója annak⁶⁵³, mi létezik.

GLOSSZA:

Mit jelent **XIV** hát ez? Oszirisz az. Azt illetően,⁶⁵⁴ mi létezik: testnedve az.⁶⁵⁵ Másképp szólva:⁶⁵⁶ porhüvelye az. Másképp szólva: Az örök létforgás az az örökidővel. Ami az örök létforgást illeti:⁶⁵⁷ a nappal az. Ami az örökidőt illeti: az éjszaka az.

9. szakasz:

Én vagyok⁶⁵⁸ **XV** Min⁶⁵⁹ az ő kijövetelében.⁶⁶⁰ A kettős tollkoronát a fejembe(?)⁶⁶¹ helyeztem.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Ami Min-t illeti:⁶⁶² Hórosz az,⁶⁶³ atyjának oltalmazója. **XVI** Ami 'kijövetelét' illeti: világra jött az.⁶⁶⁴ Ami fejében lévő kettős tollkoronáját illeti: Elment Iszisz Nephtisszel,⁶⁶⁵ s fejébe⁶⁶⁶ helyezték azt⁶⁶⁷, amikor **XVII** kányák voltak, az pedig fejében fog maradni. Másképp szólva: a két nagy, s hatalmas ureusz az, amely atyja, Atum homlokában van.⁶⁶⁸ **XVIII** Másképp szólva: két szeme⁶⁶⁹ (az) fejében lévő kettős tollkoronája.

⁶⁴⁹ Grapow másolatában hiányzik az 's' szuffixum utáni 'n' és plur. jel, vagyis a szuffixum T/3 comm. = 'sn', amely Naville-nál világosan látszik. Eszerint magával a Nyugattal harcolna az istenekért(?): 's ahol azután harcolt vele/legyőzte őt őérettük.'(t.i.: a Nyugattal/a Nyugatot az istenekért); La(pLe1): N. a cselekvő.

⁶⁵⁰ Az ÚB és a későkori változatban 'nevét' értsd: 'ismerem eme nagy isten nevét' nélkül.; TT87, IC2, Mentuhotep(cL1): annak a nagy istennek a nevét, ki benne lakozik.

⁶⁵¹ gyakorta így áll; számos kéziratban a 'Ré az ő neve' hiányzik; a 'Ré dícsérője' az ő neve' helyett 'Ré dícsérője az' is állhat.

⁶⁵² A 'nagy' olykor hiányzik

⁶⁵³ Ba(pBe1), Ani(pL3): felülvizsgálója vagyok annak etc.; Le(pLe2), Ap(pL13): aki eljön, hogy felülvizsgálja azt, mi létezik. Ap(pL13) még hozzát teszi: N. A mondat ebben az esetben egy hosszú AB nominális mondatnak tekinthető: Én vagyok ... (A)= N. (B.)

⁶⁵⁴ Így Jujánál és másutt

⁶⁵⁵ helyette Aa(pL1): A nagy isten (az.); Ia(pV1), Le(pLe2), pL13: ami létezik Ra-Szetjauban

⁶⁵⁶ Da(pDu1): 'másképp szólva' után: Ré magasztalója ő;

⁶⁵⁷ Ani(pL3): Ami testnedvét és azt illeti, ami létezik: porhüvelye az. Másképp szólva: az örök létforgás az az örökidővel.

⁶⁵⁸ La(pLe1): N., én vagyok.

⁶⁵⁹ Aa(pL1), Ta, Ia(pV1), Am(pL12), Pc(pP2) (glosszában): Jahesz

⁶⁶⁰ = K.6

⁶⁶¹ Ag(pL4), Le(pLe2), pL5, pL13: fejére; ebből: Ag(pL4) és Ani(pL3): fejébe; pL13 fejébe N.-nek.

⁶⁶² A főszöveg ellenére Am(pL12) is így

⁶⁶³ Az 'Ami Mint' illeti' szakasszal Da(pDu1) a folytatás talán birtokviszonyban áll(?): Ami a két kánya Minjét illeti: te vagy az (?). //Ez a megoldás valószínűtlen. 'ntk' E/2, masc. független névmás után várnánk egy 'pw' kopulát, viszont az utána álló 'sw' már bizonyosan a következő mondat alanyát jelöli, s a 'sw.tj'-fejdíadémra utal. Ez a részlet a többi változatban később jelenik meg, s ott rendre 'jsk' n.e.p. áll ezen a helyen. // A 'hr' itt prepozíció, az 'j' kontamáció, utána az adverbális mondatnál elvárt infinitív áll: mn, amely után a többi változat egy prepozíciót jelöl, amely általában 'm' (LAPP 2006, 64a-65a), majd: másképp szólva:

⁶⁶⁴ 'világra jött az' után Da(pDu1): ami a két nagy és hatalmas ureuszt illeti:

⁶⁶⁵ Így csak Aa(pL1); vagy: amikor Iszisz elment Nephtüsszel

⁶⁶⁶ vagy: fejére

⁶⁶⁷ t.i. a kettős koronát; Ia(pV1): *h3s.t* nyilvánvalóan kontamináció, csak ebben a szövegben fordul elő.

⁶⁶⁸ = K.7

⁶⁶⁹ vagy: szeme

10. szakasz:

Országomban vagyok⁶⁷⁰, eljövén városomból.⁶⁷¹

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez?⁶⁷² Atyám, Atum horizontja az.

11. szakasz:

XIX Legyőzetett vétkem⁶⁷³, kiűzetett gonoszságom.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Azt, hogy N.⁶⁷⁴ köldökzsinórja⁶⁷⁵ elvágott.

12. szakasz:

XX Minden⁶⁷⁶ hozzám tartozó gonoszság elűzetett.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Megtisztulásom az, születésem napján a két nagy és hatalmas lábpan,⁶⁷⁷ mely **XXI** Herakleopoliszban van, a köznép ételáldozatának napján ama nagy istennek, ki ott lakozik.

GLOSSZA II:

Mit jelent hát ez?⁶⁷⁸ Évmilliók az egyiknek neve, Tenger⁶⁷⁹ a másiknak neve, **XXII** vagyis a Nátron-tó az a *M^c3.t*-tóval.⁶⁸⁰ Másképp szólva:⁶⁸¹ Évmilliók irányítója⁶⁸² az egyiknek neve, Tenger a másiknak neve. Másképp szólva: évmilliók magja⁶⁸³ az **XXIII** egyiknek neve, Tenger a másiknak neve. Ami pedig azt a nagy istent illeti⁶⁸⁴, ki ott⁶⁸⁵ lakozik, Ré maga az.⁶⁸⁶

⁶⁷⁰ La(pLe1), pLe3: *wnn m N. m t3=f*-ben az első 'm' és N. egyértelműen felcserélődtek: N. az ő országában van.

⁶⁷¹ Le: Eljöttem máma, én vagyok Atum Heliopoliszban / vagy Heliopoliszból; Cb(IC1): Eljöttem máma Heliopoliszból, városomból; Aa(pL1) figyelemre méltó variáns: eljöttem szememmel, vagy: eljöttem, mint szemem. Ebben a formában a halott megszólalhat, mint az eltávozott Napszem., hiszen Atum/Ré-ként beszél és itt az ő szeméről van szó.; La(pLe1), Ani(pL3): eljött ő városából; Ba(pBe1): Eljöttem országomból, eljöttem városomból.

⁶⁷² előtte: Le(pLe2), pL5: Én vagyok Atum városomban., Heliopoliszban.

⁶⁷³ Mentuhotep(cL1): Legyőzetett N.gonoszsága

⁶⁷⁴ N. (név) hiányozhat

⁶⁷⁵ La(pLe1)-nál 'n N.' talán nem genitivusi, hanem dativusi: 'átvágattak a farpofák / tomporok N. számára' (t.i., hogy világra jöhessen.) ld.: 18. szakasz

⁶⁷⁶ 'minden' hiányozhat

⁶⁷⁷ Ba(pBe1), Bb, Ia(pV1): 'amint megtisztultam a két nagy és hatalmas lábpan'; 11. és 12. szakasz is a születéssel foglalkozik. Feltételezhető, hogy a hajnali újjászületésről van szó, mint a 33. szakaszban. Így Hornung is: (ld.: HORNUNG 1990, 63: 'meiner (neu)geburt') → Cf.: K.26/III. 3.

⁶⁷⁸ előtte TT87, Mentuhotep(cL1): Ré maga az. Ami a két nagy és hatalmas lápot illeti; IC2 még: Ré maga az. a Mit jelent hát ez a két nagy és hatalmas lábpan?; innen TT87: ami Herakleopoliszban van.

⁶⁷⁹ ld.: HEERMA VAN VOSS 1963, 24: megtartja az eredeti terminust: 'Nagy Zöld'

⁶⁸⁰ shC1, Ba(pBe1): A *M^c3.t*-tóval; Mentuhotep(cL1): csak *M^c3.t*, majd folytatja: aki belép az égbolt keleti részébe Héliopoliszban és Narefben. A 'Nátron-tó' és a 'M^c3.t.-tó' a megtisztulás és újjászületés helyei. (ld.: MUNRO 2010, 51)

⁶⁸¹ ez a glosszapár csak a kéziratok egy részében

⁶⁸² vagy: ki évmilliók fölött rendelkezik

⁶⁸³ Ba(pBe1), Ag(pL4). - *wtt hh* = évmilliók nemzője

⁶⁸⁴ előtte Le(pLe2), Da(pDu1): Másképp szólva

⁶⁸⁵ az 'jm=s' visszautalás *Nnj-n(j)sw.t*-re, Herakleopoliszra vonatkozik.

⁶⁸⁶ Da(pDu1): aki azon < az úton > jár, amely ismert

13. szakasz:

Járok az úton, mely ismert számomra a **XXIV** Megigazultak-szigete felé.⁶⁸⁷

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Ra-Szetjau az, Naref déli kapuja, Oszirisz dombjának északi kapuja⁶⁸⁸. Ami pedig az Megigazultak-szigetét illeti: **XXV** Abüdosz az.⁶⁸⁹ Másképp szólva: az út az⁶⁹⁰, melyen atyám, Atum járt⁶⁹¹, mikoron kiment Jaru-mezejére.

14. szakasz:

Elérkeztem a horizontlakók szigetére,⁶⁹² **XXVI** kimenvén a szent kapun.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Jaru-mezeje az,⁶⁹³ mely táplálékot terem⁶⁹⁴ a szentély körülötte oltalmazó-isteneknek. Ami **XXVII** eme szent kaput⁶⁹⁵ illeti, Sú-(ég)emelésének⁶⁹⁶ kapuja az. Másképp szólva: A Túlvilág kapuja az.⁶⁹⁷ Másképp szólva: Két ajtószárnya az, melyen atyám, Atum áthalad, **XXVIII** mikoron az ég keleti horizontjára tart.

15. szakasz:

Ősistenek,⁶⁹⁸ nyújtsátok nekem karjaitokat!⁶⁹⁹ Én vagyok az, ki belőletek keletkezett.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? **XXIX** A vér az, amely aláfolyt Ré falloszából, mikoron arra szánta magát,⁷⁰⁰ hogy önmagát megsebesítse. Azután istenekké lettek, akik Ré előtt vannak:⁷⁰¹ Hu⁷⁰² **XXX** és Szia az. Atyámat,⁷⁰³ Atumot követve létezem⁷⁰⁴ nap, mint nap.⁷⁰⁵

⁶⁸⁷ = K.8 ; Da(pDu1): a Megigazultak-tava felé; a kéziratok felváltva használják a N18 (sziget) és az N37 (tó) jelet, míg D.21 hieratikus szövegben N36 (csatorna) szerepel.; pL12 utána: Másképp szólva

⁶⁸⁸ Ag(pL4) kapujában; shC1: Oszirisz idejében

⁶⁸⁹ Le(pLe2): Abüdosz helyett az ég keleti oldala; pL5: Kelet

⁶⁹⁰ Le(pLe2): 'az út az' helyett 'a szél(?) az'

⁶⁹¹ TT87:átvonult

⁶⁹² D.21.: csatornájához; Aa(pL1): földjére

⁶⁹³ 'az' hiányozhat. Jaru mezejéről, és a szentély körüli oltalmazóistenekről ld.: K.26/III. 3.; előtte TT87: Ezen horizontlakók az égben; IC2:

A horizontlakók ezen országa; Mentuhotep(cL1): Ami hát a horizontlakók eme országát illeti

⁶⁹⁴ TT87, IC2, Mentuhotep(cL1): az, amely az istenek táplálékát megtermi (lit.: megszüli); shC1, Ia(pV1), Ag(pL4), Ba(pBe1), pL5: az istenek, akik a szentélyek körül vannak.

⁶⁹⁵ HORNUNG 1990, 64: Védelmeszt kapu - ('Abgeschirmte Tor')

⁶⁹⁶ = K.9

⁶⁹⁷ var.: (Ba(pBe1), La(pLe1), Juja(pC1), D. 21): „Ami az északi kaput illeti: A Túlvilágnak kapuja az.; pL5: *jr gr.t sb3.t mh.tj ky dd sb3.t n dw3.t* ami pedig az északi kaput, másképp szólva a Túlvilág kapuját illeti; Ani(pL3): Ami a Túlvilág északi kapuját illeti; Da(pDu1): Ami pedig a Túlvilág kapuját illeti;

⁶⁹⁸ Ba(pBe1): Akik az ő követésében vagytok

⁶⁹⁹ La(pLe1): nyújtsátok karjaitokat N.-nek, hisz ő közöttetek keletkezett

⁷⁰⁰ La(pLe1), D.21.: miután

⁷⁰¹ ld. Ag(pL4). Vignettáját; La(pLe1): Azután létrejött az istenek között, akik Ré előtt vannak.; Nu(pL2), shC1: ezen istenekként; Ag(pL4), Ba(pBe1): Azután ők létrejöttek ezen istenekként

⁷⁰² = K.10

⁷⁰³ vagy néhol: atyáimat

⁷⁰⁴ vagy: léteznek

⁷⁰⁵ Ag(pL4): *r^c nb* után: Másképp szólva

16. szakasz:

Teljessé tettem a szemet⁷⁰⁶ szétzúzása után a két küzdőfél harcának ama⁷⁰⁷ napján.

GLOSSZA:

XXXI Mit jelent hát ez? Azt a napot⁷⁰⁸, amelyen Hórosz Széth-tel küzdött, amikor is ő⁷⁰⁹ sebet ejtett⁷¹⁰ Hórosz arcán, s amikor Hórosz elragadta **XXXII** Széth heréit. Thot volt hát az, ki ezeket saját kezűleg megcselekedte.⁷¹¹

17. szakasz:

Kiemeltem a szempillát az ép(Hórosz)-szemből dühöngése idejében.⁷¹²

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? **XXXIII** Ré jobb szeme⁷¹³ az ellene⁷¹⁴ való tombolásában, miután elküldte őt.⁷¹⁵ Thot volt hát az, ki a szempillát belőle kiemelte. Mikoron⁷¹⁶ elhozta őt életben, üdvben s egészségben anélkül, **XXXIV** hogy bármi sérülése lett volna.⁷¹⁷ Másképp szólva: szeme⁷¹⁸ beteg volt, mikoron párja után sírt.⁷¹⁹ Azután pedig Thot fogta magát, s reaköpött.

18. szakasz:

Láttam, **XXXV** hogy Ré az⁷²⁰, ki megszületett tegnap Mehet-Ueret⁷²¹ tomporain át⁷²². Az ő épsége az én épségem⁷²³ és viszont.⁷²⁴

GLOSSZA:

⁷⁰⁶ Mentuhotep(cL1): Teljessé tettem Hórosz szemét; La(pLe1), Ag(pL4), Ba(pBe1), Ani(pL3): Teljessé tettem N.-nek (vagy N. teljessé tette); La(pLe1): két szemét; shC1, pL12, Ag(pL4), Ba(pBe1), Ani(pL3):szemét helyett az 'wDA.t'(-szemet)

⁷⁰⁷ IC2: pf, sok helyen: eme, ezen

⁷⁰⁸ előtte TT87, IC2: a két fél küzdelme, Mentuhotep(cL1): a két küldőfél harcának napja az.; Cc(pC3): a két küldőfél harcának eme napját. Mit jelent hát ez?; 'azt a napot' után TT87: az ott történt harcot Széth-tel; shC1

a harc ama napja helyett: eme napja annak, amikor Hórosz Széth-tel ott volt; pL12 A harc napja; Ia(pV1), La(pLe1): a harc eme napja helyett: annak ama napja, amikor Hórosz harcolt ott Széth-tel; Ba(pBe1), pL5, Ani(pL3). Eme; Da(pDu1): a harcnak eme napja, amikor Hórosz harcolt Széth-tel; Ba(pBe1) eme napja után: amikor Hórosz harcolt etc.; Ani(pL3). Hórosz harcának etc.; pL5 Harcoltam Hórosz(ként?) ott Széth-tel

⁷⁰⁹ t.i. Széth

⁷¹⁰ HORNUNG 1990, 65: port szórt; TT87, pL5: miután; 'Hórosz arcán' helyett TT87: 'Hórosz szemében' – hibás ortográfiával. Mentuhotep(cL1): fején; Cc(pC3): Hebenu - talán Hebenu alvilági istenséget jelöli(?), vagy a 'hbn'-győzedelmeskedni p.i.a. alakjából képzett istennév: 'A győzedelmes, aki győzedelmeskedik' Lapp 'sic'-et jelöl a szó mellett, így annak átírása talán 'hbnj' – íbisz, ami elképzelhető és figyelemreméltó mitológiai utalás lehet Thotra. Bővebben ld.: VI.3.2.4.1. A 'msk.t' szerepe a napi istenkultuszban és a halotti szertartásokban;

⁷¹¹ lit.: ujjával; TT87: aki ezeket írásban ujjával meghagyta; Lapp rámutat, hogy a *rnp.wt* alaki hasonlóság alapján a *db^c.w*-ből tévesztett írásmód. LAPP 2006, 352

⁷¹² La(pLe1): kiemeltem N.-nek etc.; Ani(pL3): a dühöngés idejében

⁷¹³ Mentuhotep(cL1) előtte: Az 'w^d3.t'-szem, abból pedig Thot volt az, ki a szempillát kiemelte

⁷¹⁴ t.i. Ré ellen

⁷¹⁵ Juja(pC1): azután, miután elküldte őt; pT1: miután elküldte őt életre, üdvre és egészségre. (Az 'n' szerepe nem világos, amely a csoportot bevezeti); pL12, Ag(pL4): összezúzása után

⁷¹⁶ 'mikoron' hiányozhat

⁷¹⁷ Ag(pL4): anélkül, hogy bármi sérülése; Ba(pBe1): hogy egy nap sem volt benne betegség; Ani(pL3):

bármi sérülés nélkül; Da(pDu1): bármiféle sérülés nélkül.

⁷¹⁸ La(pLe1): két szeme; Ani(pL3): nincs E/3 masc. szuffixum;

⁷¹⁹ Ré születéséről van szó. Épsége, maga az ép szem. Az ég megáradt vizei a síró szemre utalhatnak. Így Ré reggeli újjászületése elrabolt szemének visszatérése. ld.: 18/gl./XXXVI.; Nu(pL2): D5, Da(pDu1): D4. Ebből válik egyértelművé, hogy a másik Hórosz-szemről van szó.

⁷²⁰ IC2: Ré helyett Hórosz; Mentuhotep: Az (masc. mutató névmás) az; a legtöbb helyen: eme; Ba(pBe1): Láttam, hogy eme Ré az; pL5: Láttam azt.

⁷²¹ Faulkner a nevet égi tehénként fordítja. ld.: FAULKNER 1973, 263 sk.

⁷²² Cc(pC3): Tomporainál/tomporain keresztül

⁷²³ Pc(pP2) kézirata: Az ő épsége az én épségem, az én épségem az ő épsége. ; shC1: Ré Udzsdát-szeme (ép Hórosz-szeme) az. Ha ő ép, ép N. is.; Le Page Renouf az istennőben az eget látta, amelyből a Nap naponta megszületik. (ld.: LE PAGE RENOUF-NAVILLE 1904, 47)

⁷²⁴ i.e. (Az ő épsége az én épségem,) az én épségem az ő épsége.

Mit jelent hát ez?⁷²⁵ Ama **XXXVI** megáradt vizeit az égnek. Másképp szólva: Ré szemének képmása az, ki korán felkél, hogy magasztalja⁷²⁶születését⁷²⁷ minden nap. Ami pedig Mehet-Ueretet illeti: Ré ép szeme az.⁷²⁸

19. szakasz:

XXXVII Mivel egy vagyok ama istenek⁷²⁹közül, kik Hórosz kíséretében vannak, az, ki szót emel⁷³⁰ azért, mit ura óhajt.

GLOSSZA:

Mit jelent ez? **XXXVIII** Amszetet, Hápít, Duamutefet és Kebehszenuefet.

20. szakasz:

Üdv néktek, Igazság urai,⁷³¹Oszirisz körülötti⁷³²isteni tanács, kik rettenetet keltenek **XXXIX** a gonosztevőkben,⁷³³akik Hetepesz-khuesz⁷³⁴kíséretében vannak. De figyelmezzetek,⁷³⁵eljöttem hozzátok, hogy elűzzetek minden hozzám tartozó gonoszságot, amiképp **XL** ama hét '3h'-szellemével⁷³⁶ is tettétek, kik Szepu urának kíséretében vannak,⁷³⁷kinek (lak)helyeit Anubisz megalkotta **XLI** a „Jöjj hát el” ama⁷³⁸napján.⁷³⁹

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Ami ezen isteneket,⁷⁴⁰az Igazság urait illeti, Széth⁷⁴¹az Iszdesszel, a Nyugat urával. **XLII** Ami az Oszirisz mögötti isteni tanácsot illeti: Amszet az Hápival, Duamuteffel

⁷²⁵ előtte IC2: Ré elmente az, amely megszületése tegnap Mehet-Ueret tomporain át.; Mentuhotep(cL1): Elmente az, tegnapi megszületése az, Ré az, aki megszületett tegnap Mehet-Ueret tomporain át.

⁷²⁶ = K.11

⁷²⁷ t.i. Ré születését.

⁷²⁸ TT87, IC2, Mentuhotep(cL1): Az 'wd3.t'-szem az; Cb(IC1): Ré ép szeme ('wd3.t'-szem) az minden nap; Aa(pL1), shC1: Minden nap 'wd3.t'-szeme az; TT82: a Nap ép szeme ('wd3.t'-szeme) az.; Ag(pL4)-ben (NAVILLE 1886/1971 I/XXIX)és Dzshutimesz sírjában (TT 32)Thot Mehet-Ueret előtt guggol, s a visszahozott ép napszemét ajánlja fel neki, a szövegnek megfelelően. (MILDE 1991, 35) TT 32-ben Thot mögött a sírtulajdonos guggol, az istenhez hasonlóan 'wd3.t'-szemet tartve bal kezében és adorálva a jobbal, de a nála lévő szemnek nincs pupillája (kitörés?). Figyelemre méltó, hogy a tehénistennő háta fölött egy, a Thot kezében lévővel tükröszimmetrikus 'wd3.t'-szem van, mintegy előbbi párja. (ld.: KÁKOSY ET AL 2004. 198)

⁷²⁹ az 'istenek' hiányozhat. Így: 'egy vagyok azok közül' stb...; Mentuhotep(cL1): Mivel egy az azok közül; pP5, Juja(pC1), Aa(pL1), Nu(pL2), shC1.; Mivel egy vagyok azok közül; La(pLe1): Mivel N. [...az]on isten<ek> közül; Ag(pL4), Ba(pBe1), Ani(pL3): Mivel én vagyok az egyetlen nagy azon (Ba(pBe1): istenek közül; pL5: Mivel egyetlen vagyok ama Tülvilágiak között; Ani(pL3): Mivel ami N.-t illeti: Az egyetlen nagy ő azon istenek közül

⁷³⁰ előtte TT87, IC2: Az egyetlen átvándorló vagyok azok közül, akik Hórosz kíséretében vannak (TT87 hibás ortográfiával); Hórosz csak IC2-ben);

⁷³¹ Ba(pBe1) még hozzáteszi: kik mentesek a álnokságtól

⁷³² ld.: VI.3.1.2.6. A Hórosz-fiúk és a 'Gliedervergottung' - Atum ikersarjai

⁷³³ vagy: kik vérontást csapnak a gonosztevők között. Fábán Zoltán a szót nem 'bgs'-ként, hanem 'b3gsw' (=tör)-ként olvassa: 'akik tört szúrnak a hamisakba' FÁBIÁN, Z. I.: *A Halottak Könyve 17. Kiadatlan kézirat*. ld még.: 32/XCL); pL5 előtte: Amszet, Hápí, Duamutef és Kebehszenuef, ők azok, kik rettenetet keltenek/vérontást csapnak a gonosztevők között etc. Azok akik etc.; pP5: Minden gonoszságot; Cc(pC3), TT82, pL5: hozzám tartozó gonoszságot; La(pLe1): a hozzá tartozó

⁷³⁴ „Öröme az, ha oltalmazhat” (ld.: LGG V, 579) Hetepesz-khuesz a dühöngő napszem vonásait viseli; pT1: Hetepesz; La(pLe1): Szehetep-khui közelében

⁷³⁵ Ta: figyelmezzetek rám; TT87: Ki hát Hetepesz-Khuesz? Emendált változat: A lángoló/v. tüzes kapu(?), amely gondoskodik Oszirisz megvédelmzéséről, elégetvén ellenségei 'b3'-ját;

⁷³⁶ TT87, IC2: eme helyett ama; sok helyen: Eme hét '3h'-szellemével; Cc(pC3):Eme nyolc '3h'-szellemével; TT82, shC1: Eme '3h'-szellemével; La(pLe1): Hat '3h'-szellemével; Ag(pL4): Eme négy 'b3'-éval; Ba(pBe1): Eme '3h'-szellemeknek

⁷³⁷ = K.12; TT87: a Mindenség Urának; IC2, Mentuhotep(cL1), Cb(IC1), a nomosz urának; pL5: A nyugati nomosz urának; TT82: a király nomosza urának

⁷³⁸ vagy: eme;

⁷³⁹ előtte Mentuhotep(cL1): aki Naref isteni tanácsának felügyelője. (Talán Anubiszra utal).

⁷⁴⁰ 'isteneket' csak itt: Ba(pBe1)., Cb(IC1)

⁷⁴¹ Aa(pL1), Pc(pP2), La(pLe1) és másutt állhat Thot is.; Mentuhotep(cL1): Iszdesz után W24 (redundáns *mw*-edény), majd: Iszden, (ismét W24) A Nyugat ura; Le(pLe2): Thot az, Ba(pBe1): Azok azok, akik az Ökörcomb mögött vannak az északi égbolton.

és Kebehszenuffel, azok, kik az Ökörcomb⁷⁴² mögött vannak az északi égbolton.⁷⁴³ **XLIII** Ami azokat illeti, kik rettenetet keltenek a gonosztevőkben, kik Hetepesz-khuesz kíséretében vannak: a krokodilok⁷⁴⁴ azok, melyek a vízben vannak. Ami Hetepesz-khueszt illeti, **XLIV** ő Ré szeme.⁷⁴⁵ Másképp szólva: a láng, ki Oszirisz⁷⁴⁶ kíséretében van elégetvén ellenségei 'bA'-it. Ami pedig a minden hozzám⁷⁴⁷ tartozó gonoszságot illeti: **XLV** (azok) amelyeket N.⁷⁴⁸ elkövetett az örök létforgás urai között⁷⁴⁹, mióta anyjának méhéből alászállt. Ami pedig **XLVI** ama hét '3h'-szellemet⁷⁵⁰ illeti: I. Amszet, II. Hápi, III. Duamutef, IV. Kebehszenuf, V. „Atyját szemlélő”⁷⁵¹, VI. ⁷⁵² „A moringa fája alatt lévő”⁷⁵³, VII. Hórosz, **XLVII** kinek két szeme nincsen homlokában (az)⁷⁵⁴. Oszirisz sírjának védelmezőiként⁷⁵⁵ való állításuk az, Anubisz által.⁷⁵⁶ Másképp szólva: Oszirisz balzsamozókamrája mögé.⁷⁵⁷ Másképp szólva: ami **XLVIII** ama hét fenséges '3h'-szellemet⁷⁵⁸ illeti: I. Nedzsehdzseh⁷⁵⁹, II. Akedked,⁷⁶⁰ III. „A bika⁷⁶¹, ki nem borítja lángba parázsló orcáját”⁷⁶², IV. „A lenyugvó arcú, ki **XLIX** a maga órájában van”⁷⁶³, V. Kinek vörösek szemei, ki a vérvörös vászon házában van.⁷⁶⁴, VI. „A sugárzó arcú, ki visszafelé jár”⁷⁶⁵, VII. „Ki éjszaka azt szemléli, mit nappal (el)hozott”⁷⁶⁶. **L**

⁷⁴² = K.13

⁷⁴³ ld.: VL3.1.2. 20/glossza/XLII szakasz – 'Hps/Mshjtjw' és a Hórosz-fiúk

⁷⁴⁴ ld.: VL3.1.2.7. 20/glossza/XLIII – Az Északi Konstellációk és a 'krokodilok' kapcsolata; több helyen sing., gyakran pl. istendeterminívummal is.; pL5: a folyó (Nílus ura)

⁷⁴⁵ Juja(pC1): 'wd3.t' / i.e.: az ép Hórosz-szem

⁷⁴⁶ Cc(pC3), Cb(IC1), Ia(pV1): Atum

⁷⁴⁷ vagy N.-hez tartozó

⁷⁴⁸ minden kéziratban így áll

⁷⁴⁹ utána Mentuhotep(cL1) a „mióta anyjának méhéből alászállt” szakasz előtt még beilleszti: Ami az Oszirisz körüli tanácsot illeti, az az, amelyet Anubisz állított Oszirisz sírjának védel(mező)jéül.

⁷⁵⁰ pP5: Azon '3h'-szellemeket; TT82: Hét '3h'-szellemet; shC1: Ezen '3h'-okat; La(pLe1): Eme hat megjelenésű '3h'-szellemeket; Cc(pC3), Ag(pL4): Ama nyolc '3h'-szellemet; Ani(pL3): Ama hét '3h'-szellemet

⁷⁵¹ ld.: LGG III, 199 sk.; ld.: NEUGEBAUER-PARKER 1969, 195 sk.

⁷⁵² előtte Mentuhotep(cL1): s amit elhozott neki(?)nappal.

⁷⁵³ ld.: LGG VI, 36 sk.

⁷⁵⁴ ld.: LGG V, 262 sk.

⁷⁵⁵ 's3' mint védelem, s mint (a védelmet ellátó) csoport; Cc(pC3): a sír elé, amely Oszirisznak készült.

⁷⁵⁶ vagy: Anubisz odahelyezte őket; Ennek megcselekedése az Anubisz által

⁷⁵⁷ (való állításuk) Újabb szójáték a m-s3.(w)=védelemként, védelmezők(k)ént és m-s3=mögé homofón szavakkal. Ag(pL4): A balzsamozókamra, amely Oszirisz testét őrzi

⁷⁵⁸ Cb(IC1): nincs 'hét'; shC1: csak pluralis jelölés; Ia(pV1): kilenc; La(pLe1): hat; Ag(pL4): négy

⁷⁵⁹ ld.: LGG IV, 604 sk. – emberfejű istenség (KB: CT IV, 268-269b) var.: +HDH ld.: LGG VII, 650. ülő, felemelt farkú pávián, térdre lógó karokkal. Istencsoport tagjaként az Amduat első órájában jelenik meg az ŪB-ben harmadikként azon kilenc pávián közül, akik istenekként a nagy 'b3'-t nyitják ki (ntr.w-wn.w-b3-3?), mint 'bntjw'-páviánok, akik a Napistenek az ajtószárnyak kitarják. ; TiC^b: Dehdeh (ld.: CT IV, 268a); Mentuhotep(cL1): Neqedqed; pP5: Nedzsehdzseh

⁷⁶⁰ Ta: Ikedked. ld.: LGG I, 82 – kígyófejű guggoló istenség; HORNUNG 1990, 67: „Alvó”; var.: TiC^b, BiP, MiN4: Nidid; MiC: Ned (KB: CT IV, 268-269b); Mentuhotep(cL1) felcseréli az előző névvel: Nedehdeh, La(pLe1): QedQed, Ba(pBe1): itt 'm3^c-hrw' áll, s véget ér a szöveg, majd a HK 83 következik, pL5: Weqedqed, Ani(pL3): Jaqedqed, Ta: Iqedqed

⁷⁶¹ Mentuhotep(cL1):bika[...]arcát (parázsló) tüze; La(pLe1): A bika, ki nem borítja lángba parázsló orcáját Ag(pL4): A bika, ki nem helyezi Osziriszét tüzes lehellete elé, másképp szólva: eme balzsamozókamra mögé, Nedzsedzsehuh, {Jaju?}, Qedqed, ami 'bA'-ját illeti(?)A lenyugvó arcú, ki a maga órájában van;

pL5: bika aki nem teríti szét lángolását(?) parázsló tüze által; Ani(pL3) csak: Akinek nem borítja lángolásba arcát tüzes lehellete; Cc(pC3): aki belép órájában; shC1: 'k hr után R8-jel itt talán determinatívumot jelölhet; La(pLe1): Aki belép reggele órájában;

⁷⁶² kígyófejű guggoló istenség var.: BgC^b, M4C: Bika, ki elcsitítja (?) (s3f ~ s3r?) tüzes orcáját. (homlokát) (KB: CT IV, 268-269b)

⁷⁶³ 'k-hr' – var.: a „megnyerő és tetterős”, ld.: VI.3.1.2.8. 20/glossza/XLVI – Az Északi Konstellációk régiójának szerepe; LGG II, 229 sk. – emberfejű guggoló istenség (KB: CT IV, 268-269b)

⁷⁶⁴ ld.: LGG VII, 571. – emberfejű guggoló istenség (KB: CT IV, 270-271a)

⁷⁶⁵ ld.: LGG I, 80 sk. – emberfejű guggoló istenség (KB: CT IV, 270-271a)

⁷⁶⁶ ld.: LGG III, 203 sk. – ülő istenség (KB: CT IV, 270-271c); Fábán: 'Nemlankadó-Sosemalvó; Tüzes Bika, Aki Éget; Aki Belép Ahhoz, Ki Órájában Van; Vörös-szemű, a Rőt Várbeli; Lángarcú, Aki Háttal Jön Elő; Aki Meglátja Éjjel, Mit Hoz Nappal' - FÁBIÁN, Z. I.: A Halottak Könyve 17. Kiadatlan kézirat

Ami eme⁷⁶⁷ isteni tanács vezetőjét⁷⁶⁸ illeti: „Nagy Áref⁷⁶⁹” az ő neve. Ami a „Jöjj hát el⁷⁷⁰ hozzám” ama napját illeti, az az, amit Oszirisz mondott Rének: „Jöjj **LI** hát el, hogy láthassalak téged” - szólt ő⁷⁷¹ - ”a Nyugatra!

21. szakasz:

Én vagyok⁷⁷² két ‘b3’-ja, ki két ikersarjában⁷⁷³ lakozik.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Oszirisz az, mikoron Mendészbe⁷⁷⁴ lépett, s ott **LII** Ré ‘b3’-jára talált, majd megölelte ki-ki⁷⁷⁵ a másikat, majd létrejött (Oszirisz) két ‘b3’-ja⁷⁷⁶. Ami pedig két ikersarját illeti: Hórosz az, ki atyját oltalmazza, **LIII** s Hórosz, kinek két szeme nincsen homlokában.⁷⁷⁷ Másképp szólva: ami két ‘b3’-ját illeti⁷⁷⁸, kik két ikersarjában vannak, Ré ‘b3’-ja az és Oszirisz ‘b3’-ja az⁷⁷⁹. A ‘b3’- az, **LIV** ki Súban, s a ‘b3’-, ki Tefnutban van.⁷⁸⁰ Két ‘b3’-ja az, kik Mendészben vannak.⁷⁸¹

22. szakasz:

Én vagyok eme Nagy⁷⁸² Kandúr, ki széthasította⁷⁸³ **LV** a mellette álló Ised-fát Heliopolisban. A harcnak és a lázongók⁷⁸⁴ őrzésének ama éjjelén. A nap az, amelyen megsemmisítették a Mindenség Urának ellenségeit.⁷⁸⁵

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Ami ama kandúrt illeti⁷⁸⁶: Ré **LVI** maga az. Kandúrnak nevezik, amiképp Szia mondta⁷⁸⁷ róla: „Hasonló ő⁷⁸⁸ ezekben⁷⁸⁹, melyeket cselekedett.”⁷⁹⁰ Így keletkezett hát

⁷⁶⁷ ‘eme’ csak itt: Juja(pC1), Cb(IC1).

⁷⁶⁸ Mentuhotep(cL1), La(pLe1): Ami a tanács vezetőjét illeti; Juja(pC1), pT1, pL5: ami a tanácsot illeti

⁷⁶⁹ vagy ‘N’/‘M’ ‘r’ előtt (i.e.: Maref/Naref). Vélhetően ugyanazon helyre utal, amelyik a 13./XXIV szakaszban is megjelent; Cc(pC3): ‘wr’-madárral írt ‘nagy’ jelentésű szó helyén a G6-jel áll, hasonlóképp Ani(pL3), csak itt a flagellum nélküli sólyomalak áll; pL5: a név, „Nagy Nairef” a neve; Ani(pL3)-ban az előbb említett sólyomalak egyértelműen olvasandó: Hórosz, atyjának oltalmazója

⁷⁷⁰ több helyen: jöjj, vagy jöjj hát el (TT82 - hozzám)

⁷⁷¹ vagy: ‘amint ő közeledett hozzám (t.i. Ré Oszirisz felé) a Nyugatra’

⁷⁷² La(pLe1): N. te vagy az ő két ‘b3’-ja amelyek két ikersarjában vannak

⁷⁷³ Hornung úgy véli itt ‘Kettőshordozóról’ van szó, amelyeket Ani(pL3) vignettája alapján két ‘dd’-oszloppal azonosít. (ld.: HORNUNG 1990, 425 sk.)

⁷⁷⁴ La(pLe1), Cb(IC1), pT1, Nu(pL2) kivételével mindenhol *Dd.w* (Buszirisz) áll *Dd.t* (Mendész) helyett.

⁷⁷⁵ Ia(pV1): ki-ki a másikat után még hozzát teszi: ott;

⁷⁷⁶ Mentuhotep(cL1): csak ‘majd két ‘b3’-ja’ áll; shC1, La(pLe1): (shC1), (La(pLe1)) ami két ‘b3’-ját illeti, amely két ikersarjában van

⁷⁷⁷ shC1, La(pLe1), Ag(pL4), Le(pLe2): „Hórosz, akinek két szeme a homlokában van”; pL5: „Aki birtokában van két szemének”

⁷⁷⁸ Mentuhotep(cL1) a megelőző ‘másképp szólva, ami...illeti’-szakaszt kihagyja; pL5, Ani(pL3): Ami a ‘b3’-ját illeti, amelyik két ‘b3’-ja között van

⁷⁷⁹ előtte La(pLe1): Ré ‘b3’-ja az Oszirisz ‘b3’-jával

⁷⁸⁰ vagy Süként és Tefnutként létezik/van

⁷⁸¹ = K.14 ld. még VI.3.1.2.6. A Hórosz-fiúk és a ‘Gliedervergottung’ - Atum ikersarjai; Mentuhotep(cL1), Ia(pV1), La(pLe1), pL5: ‘b3’-ja az a (Mentuhotep(cL1), La(pLe1)) Busziriszban (Ia(pV1), La(pLe1): a Mendészben lévőknek; Ag(pL4): A Mindenség Urának ‘b3’-ja az

⁷⁸² állhat ‘nagy’ nélkül is

⁷⁸³ La(pLe1): amint széthasította

⁷⁸⁴ shC1-ben nincs jelen

⁷⁸⁵ ld.: 5. szakasz/glossza, 32. szakasz; ; La(pLe1): ellenségeit; Ag(pL4): eme napján, amikor megsemmisítettetett, látván a Mindenség Urának ellenségeit; Le(pLe2), pL5: eme nagy napon

⁷⁸⁶ szinte minden helyen ‘eme nagy (t.i. kandúr)’ áll, Lappnál a Grapow által hozott változat (t.i. ‘r’ nélkül) nem szerepel; Aa(pL1): eme fiatal kandúr

⁷⁸⁷ shC1, Ag(pL4): amint Szia mondta

⁷⁸⁸ Pc(pP2). amint ép ő

⁷⁸⁹ Újabb szójáték: ‘mjw sw’ – melléknévi állítmánnyal: hasonló ő. A ‘mjw’-szó kandúrt jelent, ahogy az a szakasz elején is áll ugyanezen írásmóddal, mindössze a determinatívumuk más.

⁷⁹⁰ Var.: Miként ép ő ezekben, amelyeket megtett - Pc(pP2)

„Kandúr” neve.⁷⁹¹ Másképp szólva: **LVII** Sú az, amint végrendeletet készít Geb és Oszirisz részére.⁷⁹² Ami pedig azt illeti: „Ki széthasította”⁷⁹³ a mellette álló Ised-fát Heliopoliszban”: (Arra utal,) mikoron a gyengeség szülöttei⁷⁹⁴ igazolni⁷⁹⁵ igyekeztek(?), **LVIII** amit cselekedtek. Ami a harc ama éjjelét illeti:⁷⁹⁶ Belépésük az az ég keleti részébe.⁷⁹⁷ Aztán nagy harc támadt az égben és szerte az egész földön.⁷⁹⁸

23. szakasz:

Ó,⁷⁹⁹ Ré, ki tojásában van. **LIX** Ki tündököl napkorongjában⁸⁰⁰, mikor felragyog horizontján, s ércégén úszik.⁸⁰¹ Kinek nincs párja az istenek között. **LX** Ki Sú-tartóoszlopai felett hajózik. Ki szelet támaszt szája tüzes leheletéből. Ki beragyogja a két országot fényességével.⁸⁰² **LXI** Mentsd meg N.-t eme⁸⁰³ titokzatos alakú isten karjából.⁸⁰⁴ Kinek két szemöldöke a mérleg két karja.⁸⁰⁵ A rabló⁸⁰⁶ elszámoltatásának ama⁸⁰⁷ éjjelén.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Az, ki elhozza a maga részét. **LXII** Ami pedig a rabló⁸⁰⁸ elszámoltatásának ama⁸⁰⁹ éjjelét illeti: A láng és a lesújtottak éjjele az⁸¹⁰. Ki összelasszóz a gonoszokból vesztőhelyére,⁸¹¹ **LXIII** hogy a ‘bA’-kat lemészárolja.

GLOSSZA II:

Mit jelent hát ez? Sezemu az, Oszirisz megcsonkítója. Másképpen szólva: Apep az⁸¹², ki egy fejében bírja az Igazságot.⁸¹³ **LXIV** Másképp szólva: Hórosz az, kinek két fejből az egyik az Igazságot bírja, a másik a Gonoszságot.⁸¹⁴ Ki gonoszat cselekszik az azt művelőkkel, s

⁷⁹¹ Le(pLe2): kandúrként való alakja az

⁷⁹² = K.15; pT1: egyedül itt Geb és Oszirisz végrendelete

⁷⁹³ shC1: Ami a Heliopoliszban lévő Ised-fa széthasítását illeti; La(pLe1): Ami azt illeti, aki az oldalán álló Ised-fát vágta ki Heliopoliszban

⁷⁹⁴ több helyen, így: Cc(pC3), Nu(pL2), shC1, Ag(pL4) ureusz istennő-determinatívummal; igen figyelemre méltó Ag(pL4): *msw bds*w szerepel kígyó-determinatívummal (I15) és pluralis jelöléssel. Mintha a ‘*bds*t-gyengeség’ és a ‘*dšrw*-vörös/vér/düh’ szavak kombinációjából állna és a determinatívumból egyértelmű a kapcsolat Apep (Apóphisz) alakjával.

⁷⁹⁵ vagy a legtöbb esetben: megbüntették /értelmileg, mint → megregulázták/ (azért), amit cselekedtek

⁷⁹⁶ vagy: ami a harc azon/eme éjjelét illeti

⁷⁹⁷ Mentuhotep(cL1): keleti horizontjára

⁷⁹⁸ = K.16; Mentuhotep(cL1):azután nélkül; shC1: azután nagy harc támadt az egész égben

⁷⁹⁹ Ag(pL4). Az ‘Ó’ invokáció után egy teljes szakasz kimarad, a megszólított maga égbolt, amelyhez itt látszólag egy E/1 szuffixumhoz kapcsolódik egy N4 jel, amely esős eget ábrázol: Ó, ércég, kinek nincs párja az istenek között!

⁸⁰⁰ Mentuhotep(cL1), La(pLe1): kinek tündököl napkorongja; Mentuhotep(cL1): ki átvándorol horizonján minden nap

⁸⁰¹ Cc(pC3): Aki Sú tartóoszlopain úszik

⁸⁰² pL5: a ‘Nap-nép’ körében

⁸⁰³ Nu(pL2), pL5: eme nagy isten karjaiból

⁸⁰⁴ Cb(IC1):Ments meg engem - hisz én vagyok N. – eme titokzatos alakú isten karjaiból

⁸⁰⁵ La(pLe1):váll helyett karja; Le(pLe2), pL5: akinek két szemöldöke egy ember, kinek arca egy kutyáé. (Le(pLe2))/ kutyáké(pL5)

⁸⁰⁶ determinatívuma gyakran I12 (ureusz); Le(pLe2), pL5: elírás ‘c’ nélkül; a sok helyen megjelenő ureusz-istennői determinatívum I12, valamint La(pLe1), -ben álló ‘t’ végződés arra utalnának, hogy egy istennőről lenne szó. Mindazonáltal a nőnemű végződés csak utóbbi egy helyen jelenik meg. Feltételezhető azonosítása Apep (Apóphisz) alakjával. Ezt az alábbi II. glossza is igazolni látszik.

⁸⁰⁷ eme

⁸⁰⁸ ld. megjegyzést LXI-ben ugyanezen szóra

⁸⁰⁹ pP5: azon

⁸¹⁰ több helyen ‘ama éjjelen’, Le(pLe2), pL5: *ns<w>.t n hry.w* a láng (itt nem *nsr.t*, hanem *ns<w>.t*) és a lesújtottak éjjele az. *hry.t* fordítása lehet mézszárlás is, amelyet a kontextus meg is enged.

⁸¹¹ szövegbetoldás

⁸¹² Cc(pC3): Reftef az shC1: Hórosz az; Ia(pV1): Tjefefi; La(pLe1) talán: aki összezavarja Apepet (Apóphiszt)

⁸¹³ shC1: akinek van feje

⁸¹⁴ = K.17

igazságot az azt bírva érkezőkkel.⁸¹⁵ **LXV** Másképp szólva: A nagy Hórosz az, ki szentélye előtt van. Másképp szólva: Thot az. Másképp szólva: Nefertum az, Básttet fia. Az isteni tanács az, amely a **LXVI** mindenség ura ellenségeinek dolgait távol tartja.⁸¹⁶

24. szakasz:

Mentsd meg⁸¹⁷ N.-t **LXVII** ama gyilkosoktól, (és) mészárosoktól, kiknek ujjai élesek, **LXVIII** a megátalkodott fejet vevőktől, kik Oszirisz kíséretében vannak! Nincs hatalmuk rajtam.⁸¹⁸
Nem zuhanok katlanjaikba.⁸¹⁹

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Anubisz az.⁸²⁰ Hórosz az, **LXIX** kinek két szeme nincs homlokában.⁸²¹
Másképp szólva: az isteni tanács tagjai azok, kik a Mindenség Ura⁸²² ellenségeinek ügyeit akadályozzák.⁸²³ Másképp szólva: A Senit⁸²⁴ (-kamra?) főorvosa az. Nem fognak **LXX** rajtam (kova)késeik.⁸²⁵ Nem zuhanok katlanjaikba⁸²⁶, mivel **LXXI** ismerem őt⁸²⁷, ismerem⁸²⁸ saját⁸²⁹ nevét⁸³⁰, ismerem eme „betaláló” nevét⁸³¹, ki köztük lakozik, s Oszirisz házából való, ki anélkül vizslat⁸³² szemével, hogy közben látnák⁸³³; ki körülöleli⁸³⁴ **LXXII** az eget szája tüzes leheletével,⁸³⁵ s hírül adja az áradást, mikoron az még nem is látható.⁸³⁶

25. szakasz:

Ép vagyok⁸³⁷ a földön Ré előtt, s boldog révbeérésű⁸³⁸ **LXXIII** Oszirisz előtt. Belőlem nem lesz⁸³⁹ ünnepi áldozatotok ama tűzüstjeiket⁸⁴⁰ felülvizsgálók számára, **LXXIV** mivel én⁸⁴¹ a

⁸¹⁵ Cc(pC3): s igazságot azoknak, kik eljönnek

⁸¹⁶ TT82: amely a mindenség urának dolgait távol tartja; az ellenségeitől(shC1), az ellenségeit felett (Ia(pV1));

⁸¹⁷ számos kézirat: mentsétek meg!

⁸¹⁸ shC1, Ia(pV1): rajta; La(pLe1): N.-en

⁸¹⁹ vagy: üstjeikbe; Mentuhotep(cL1), Ia(pV1), La(pLe1):nem zuhan / száll ó alá; shC1: N. nem zuhan/száll alá

⁸²⁰ pT1: *Hr(w) pw Jnpw m-hntj-n-jr.tj*; Hórosz az - vagyis Anubisz – akinek két szeme nincs a homlokában

⁸²¹ Ia(pV1): A nagy létopoliszi Hórosz az

⁸²² TT87(talán: Ré(determinatívum nélkül?), vagy *rdj(?)* aki nincs késeitek alatt/anélkül, hogy késeitek alatt lenne

⁸²³ TT87: akik akadályozzák ügyeit (ld. Cc(pC3) írásmódját); La(pLe1), Ag(pL4): akik ...ellenségeit akadályozzák/visszatartják.

⁸²⁴ WB IV/504 – A Senit ház-determinatívummal egyfajta helyre utal, ahol a Túlvilágon az istenek idejüket töltik.

⁸²⁵ a legtöbb szövegben: N.-en

⁸²⁶ TT87: hogy alászálljon hálóitokba/varsáitokba (nincs tagadókar előtte, tehát talán az előző mondatot fordítja: aki nincs késeitek alatt, hogy alászálljon etc.); Mentuhotep(cL1), pP5: nem száll ó alá (cL1)/nem szálllok alá (pP5) üstjeikbe; La(pLe1): {d} (em. - n) nem száll be ő hajójukba (egyedi variáns: a *k3j* egy núbiai típusú hajót jelöl, s vélhetően a Túlvilágra való átkelés eszközeként jelenik itt meg.)

⁸²⁷ Mentuhotep(cL1): mivel ismerem saját (t.i. valódi) nevét, ismerem azt, ki szemével nyilaz; Juja(pC1): Mivel ismerem neveiteket; shC1: mivel ő az, ki ismeri őket; pL4: mivel ismerem őket

⁸²⁸ shC1, La(pLe1): aki ismeri/ismerője

⁸²⁹ = K.18

⁸³⁰ pP5, shC1, Ia(pV1), La(pLe1): saját nevét; Ag(pL4): neveiket, mert közöttük vagyok/voltam Oszirisz házában

⁸³¹ pP5, Aa(pL1), Nu(pL2): 'nevét' nélkül ál, Juja(pC1), La(pLe1): Ismerem eme „betaláló” nevét, aki közöttetek van Oszirisz házában;

shC1: ismerem eme „betalálót” etc

⁸³² pP5: nyilakat szór szemeiből

⁸³³ Vagy: ki úgy vizslat szemével, hogy közben nem látják

⁸³⁴ pP5: körbefutja, TT82 *htm?*; pT1, shC1, Ag(pL4): körbejárja; Nu(pL2) ?n;

⁸³⁵ így Juja(pC1) és pT1, másutt: szája lángoló leheletével

⁸³⁶ Aa(pL1): nincs 'n' tagadókar

⁸³⁷ La(pLe1): N.

⁸³⁸ pP5: s ki Oszirisz előtt ér révbe; Ag(pL4): kinek révbeérése Oszirisz előtt van. (*mny.t* itt emendált, az valójában itt álló *mnyf.t* – elit különítmény/csapatra *mny.t* elírása)

⁸³⁹ shC1: N.-ből

Mindenség Ura kíséretében vagyok Khepri könyve⁸⁴² szerint, sólyomként repülök⁸⁴³ majd fel, s libaként gágogok.⁸⁴⁴ S úgy töltöm⁸⁴⁵ az örök létforgást⁸⁴⁶, mint Neheb-kau.⁸⁴⁷

GLOSSZA:

LXXV Mit jelent hát ez? Ama tűzüstjeiket felvigyázók azok. Ré szemének képmása s Hórosz⁸⁴⁸ szemének képmása.

26. szakasz:

Ó Ré-**LXXVI**Atum,⁸⁴⁹ a Nagytemplom ura!⁸⁵⁰ Minden istenek fejedelme.⁸⁵¹ Mentsd meg N.-t eme istentől,⁸⁵² ki arc(á)ra **LXXVII** agár,⁸⁵³ két szemöldökére nézvést ember⁸⁵⁴. Másképp szólva:⁸⁵⁵ kinek bőre emberé, s vágóáldozaton él.⁸⁵⁶ Ki ezen belső tájékához(?) tartozik a **LXXVIII** Tűz-tónak⁸⁵⁷, hullákat nyeldes és szíveket ragad el⁸⁵⁸. Ki anélkül ejt sebet⁸⁵⁹, hogy közben látnák.⁸⁶⁰

GLOSSZA:

Mit jelent hát **LXXIX** ez? „Az évmilliók elnyelője” az ő neve, s Uenet-tavában lakozik. Ami ezen⁸⁶¹ Tűz-tavat illeti: Az az,⁸⁶² amelyik irányvást Náref és **LXXX** (a) Senit(-kamra?) között fekszik. Bárki, ki tisztátalanul haladna⁸⁶³ át rajta, késektől hullik el.⁸⁶⁴ Másképp szólva: „Átható”⁸⁶⁵ az ő neve. **LXXXI** A Nyugat(ország) kapuőre ő. Másképp szólva:⁸⁶⁶ Baba az ő neve. Ő⁸⁶⁷ a Nyugat(ország) eme belső tájékának őre. Másképp szólva: „Ki alkalma ura”⁸⁶⁸ az ő neve.

⁸⁴⁰ Nu(pL2), Ag(pL4): áldozati asztalaikat (felülvigyázók)

⁸⁴¹ Mentuhotep(cL1): N.; shC1: ő

⁸⁴² Aa(pL1), Pc(pP2)(?) – ’átalakulások könyve’. ld. még: K.19; Ia(pV1): ami Khepri könyvét illeti, La(pLe1) em.: r-re – szerint, a birtokos szerkezetnek itt nincs értelme

⁸⁴³ La(pLe1): N.

⁸⁴⁴ Mentuhotep(cL1): libaként gágog (ő).

⁸⁴⁵ Cc(pC3), TT82: anélkül, hogy úgy tölteném; Cb(IC1), Ia(pV1): n skj;

⁸⁴⁶ Cb(IC1), pT1: s úgy töltöm az időt az örökkévalóságig

⁸⁴⁷ = K.20

⁸⁴⁸ La(pLe1): Atum

⁸⁴⁹ vagy csak: Atum; Ia(pV1): Ó, Ré, ki tojásában van, Atum, a Nagytemplom ura!

⁸⁵⁰ Var.:Ia(pV1) = Ó Ré, ki tojásában van; Atum, a Nagytemplom ura!

⁸⁵¹ Aa(pL1), La(pLe1) fejedelem – Élet! Üdv! Egészség!

⁸⁵² Mentuhotep(cL1) még hozzáteszi: nagy (istentől)

⁸⁵³ La(pLe1): kos

⁸⁵⁴ Cb(IC1), Juja(pC1), pT1, La(pLe1) megismétli: két szemöldökére nézvést ember

⁸⁵⁵ az itt álló variáns hiányozhat

⁸⁵⁶ TT87 innen folytatja ’aki arcára nézvést agár’ után: aki ott vágóáldozaton él; La(pLe1): hangzócserével értelemes új szót használ, s ennek megfelelően determinálja: ’rhy.t’: aki a köznépéből él. Ennek a sornak itt nincs igazán értelme.

⁸⁵⁷ TT87: Aminek láng az alakja, a Tűz-tó belseje az; Cc(pC3): Aki a felforrás tavának eme belső tájékához tartozik

⁸⁵⁸ aki a szíveket eltéríti;

⁸⁵⁹ La(pLe1): sebet (masc.); Le(pLe2): sebet (fem.)

⁸⁶⁰ vagy: ki úgy ejt sebesülést, hogy közben nem látják.; TT87: nincs tagadó ’n’; utána: ami ? azon istenét illeti

⁸⁶¹ ’ezen’ hiányozhat; vagy ’azon’

⁸⁶² gyakran csak: az amely Náref és a Senit-kamra között van, így TT82 is; shC1, La(pLe1), Le(pLe2): az amely ...felé (r) van (r csak itt: shC1, La(pLe1)); shC1: amely Anrif Anrif és a Senit-ház/kamra között áll; Le(pLe2): amely Náref és a Senit-kamra között van.

⁸⁶³ Cc(pC3): ereszkedik alá

⁸⁶⁴ vagy: megszárlásban hullik el.

⁸⁶⁵ Le(pLe2): „Agárként élő” az ő neve

⁸⁶⁶ az itt álló variáns hiányozhat

⁸⁶⁷ La(pLe1):(vocativus) áll előtte, Le(pLe2): Ó úr, ő, ki a tó belső részének felügyelője, a Nyugat eme kapuőre, másképp szólva, kinek Baba a neve (majd megismétli): Ó úr, ő, ki a Nyugat eme tava belső részének felügyelője

⁸⁶⁸ vagy: ki ura tettének

27. szakasz:

Ó, Rettenet Ura, a két ország legfőbb vezére;⁸⁶⁹a vérszomj⁸⁷⁰ura, **LXXXII** kinek virulnak mézsárszékei, s ki zsigereken él.⁸⁷¹

GLOSSZA:

LXXXIII Mit jelent hát ez? Oszirisz szíve az. Az, mi minden lemészároltat felfal.⁸⁷²

28. szakasz:

Akinek a boldogság koronája adatott⁸⁷³Herakleopolisz előtt.⁸⁷⁴

GLOSSZA:

Mit jelent **LXXXIV** hát ez:⁸⁷⁵„Akinek a boldogság koronája adatott Herakleopolisz előtt”?

Oszirisz az.⁸⁷⁶

29. szakasz:

Akinek az istenek⁸⁷⁷feletti uralom kijelöltetett. A két ország egyesítésének⁸⁷⁸ ama napján, **LXXXV** a Mindenség Urának színe előtt.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Azt illetően, „akinek az istenek feletti uralom kijelöltetett”: Hórosz⁸⁷⁹ az, Iszisz fia, aki uralkodóvá tétetett⁸⁸⁰atyja, **LXXXVI** Oszirisz trónusán. Ami a két ország egyesítésének ama napját illeti: A két ország egybegyűlése az, hogy eltemesse Osziriszt.⁸⁸¹

30. szakasz:

A tetterős 'b3'⁸⁸², ki Herakleopoliszban van, ki 'k3'-kat ad,⁸⁸³elpusztítja **LXXXVII** a gonoszokat, s akihez az örök létforgás útja vezet.

GLOSSZA:

Kit jelent hát ez? Rét, magát.

31. szakasz:

Óvd meg⁸⁸⁴N.-t ettől az istentől, **LXXXVIII** ki elragadja a 'b3'-kat, ki lenyeli az elrothadókat,⁸⁸⁵s a foszló testeken él. Ki az éjsötéthez tartozik, s a sötétségben lakozik.⁸⁸⁶Kit rettegnek **LXXXIX** a megfáradottak.

⁸⁶⁹ TT87: A csillogó vörösség (? – det.: S15 – talán a friss vérre gondol), kinek virulnak mézsárszékei; La(pLe1): aki a két országban lévők (i.e. élők) szívében lakozik

⁸⁷⁰ vagy: a vér

⁸⁷¹ Aa(pL1) ezt követően a glossza jelzése előtt: [...] a Nyugat eme belső tájának felügyelője

⁸⁷² shC1: *jrj s^c.t nb.t*; Ia(pV1)- 'ő az, ki minden mézsárlásban benne van'

⁸⁷³ TT87: akinek a boldogság koronája(?) adatott; Le(pLe2): neve a boldogság koronája.(?)

⁸⁷⁴ TT87, pT1: Herakleopoliszban

⁸⁷⁵ az itt álló glossza hiányozhat

⁸⁷⁶ Le(pLe2): em. - Ezen Oszirisz az, akit az isteni Kilencség [...] kijelölt.

⁸⁷⁷ pP5: *wdd n=f hk3.t m hny.t(?)* Akinek a (?) fölötti uralom kijelöltetett. A 'hny.t' szó írásmódja alapján jelentése: muzsikáló táncosnóket jelent, ennek egy derivált alakja lehet 'hmv.t', amely egy, a templomhoz tartozó személyt jelöl. (Ld.: Wb. III, 286, 288). Míg első a kontextust tekintve kizárható, a templomi személyzet értelmezés elképzelhető lehet.

⁸⁷⁸ La(pLe1),(pLe2): vélhetően elírások. Az ország tartóssá tételének ama napján

⁸⁷⁹ Cb(IC1): Hórosz az

⁸⁸⁰ vagy: aki uralkodott; Ia(pV1):uralkodott; Mentuhotep(cL1), pP5, Cb(IC1), Aa(pL1), Juja(pC1), Aa(pL1), Nu(pL2): *Wsjr*; aki király lett atyja, Oszirisz trónusán

⁸⁸¹ = K.21; TT87:(?) eltemetése

⁸⁸² TT87: Ra(det nélkül, vélhetően a Rére utal, máshol nem szerepel, a 'b3' szó írásmódja is teljesen egyéni)

⁸⁸³ Aki a mindenség urának adatik a bűnösökkel szemben (itt *dj(dj(w))* p.p.p. – t.i., hogy védelmezze)

GLOSSZA:

Ki ez hát? Széth az. Másként szólva: a nagy vadbika az.⁸⁸⁷ Geb 'b3'-ja az.

32. szakasz:

Ó Kheperi, ki **XC** bárkájában van! Ősisten, kinek teste az Öröklét. Mentsd meg⁸⁸⁸ N.-t eme elszámoltatóktól⁸⁸⁹, kiknek **XCI** a Mindenség Ura '3h'-erőt⁸⁹⁰ adott⁸⁹¹, hogy örködjének⁸⁹² ellenségei⁸⁹³ felett. Kik vérengzést csapnak a vesztőhelyeken,⁸⁹⁴ kiknek nincs menekvés **XCII** őrizetéből. Nem küldetnek belém késeik,⁸⁹⁵ nem fogok belépni vesztőhelyeikre.⁸⁹⁶ Nem fogok alászállni mézsárszékeik mélyére.⁸⁹⁷ **XCIII** Nem fogok csapdáikban ülni.⁸⁹⁸ Nem tétetnek meg⁸⁹⁹ velem dolgok az istenek ama utálatosságai közül, mivel én vagyok az,⁹⁰⁰ ki megtisztulva kél át⁹⁰¹ a **XCIV** 'msk.t'-en, akinek fajansz-estebéd⁹⁰² adatott,⁹⁰³ mely Szokarisz-szentélyéből való.⁹⁰⁴

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? Ami Kheperit illeti, ki bárkájában van: Ré maga az. **XCV** Ami eme elszámoltatókat illeti, a két pávián⁹⁰⁵ az, Iszisz az, s Nephthüsz az. Ami az istenek ama utálatosságait illeti⁹⁰⁶: ürülék az, s hazugság **XCVI** az. Ami azt illeti⁹⁰⁷, ki megtisztulva kél át a 'msk.t'-en: Anubisz az, amint a láda mögött van⁹⁰⁸, amely Oszirisz zsigereit őrzi.⁹⁰⁹ Ami azt illeti, kinek **XCVII** fajansz estebéd adatik,⁹¹⁰ amely Szokarisz-szentélyéből való: Oszirisz az.

⁸⁸⁴ TT87, TT82, pT1: Óvj meg engem / Mentsd meg N.-t ezen isten karjaiból; pL4: Óvd meg N.-t minden lénytől, ki így szól (t.i. N.); Le(pLe2): Mentsd/óvd meg N.-t, ki szól, eme nagy istentől, aki elrabolja a 'b3'-kat.

⁸⁸⁵ Ag(pL4), Ani(pL3): a szíveket

⁸⁸⁶ ki Szokarisz(ként létezik)

⁸⁸⁷ pP5: Széth, a nagy vadbika

⁸⁸⁸ TT87, Mentuhotep(cL1), Ia(pV1): Ments meg!

⁸⁸⁹ TT82, Aa(pL1): akik elszámoltatnak

⁸⁹⁰ La(pLe1): üdvöt/fenségességet/Ax-erőt

⁸⁹¹ = K.22, Mentuhotep(cL1) előtte: Kheperi

⁸⁹² D.21.: 'kiknek a Mindenség Ura szeretetből(?) '3h'-erőt adott, hogy örködjének' stb.

⁸⁹³ vagy: lázadó / lázongói fölött (ld.: 5. szakasz/glossza, 22. szakasz); La(pLe1), Le(pLe2): lázongói között

⁸⁹⁴ vagy: a vesztőhelyek mélyén, vagy: Ia(pV1): a bűnösök között; . Fábán Zoltán a szót nem 'bgs'-ként, hanem 'b3gsw' (=tör)-ként olvassa: 'akik tört szűrnak a hamisakba' FÁBIÁN, Z. I.: *A Halottak Könyve 17. Kiadatlan kézirat*; ld még.: 20/XXXIX.)

⁸⁹⁵ TT87: nem vagyok késeitek alatt. cf.: TT87: 24/LXIX/glossza; La(pLe1): belém helyett N.-be

⁸⁹⁶ előtte TT87: nem szállok/zuhanok alá vermeitekbe/csapdáitokba/hálóitokba; Le(pLe2): Nincsenek (meg) vesztőhelyeik

⁸⁹⁷ vagy: mélyére hiányozhat → mézsárszékeikbe

⁸⁹⁸ Ani(pL3), Cb(IC1): nem fáradok meg kínzókamráikban (sm3.t – ld.: BUDGE 1911, 348);

⁸⁹⁹ Ia(pV1): 'velem' hiányzik 'dolgok azok közül', [...]; La(pLe1): Nem tétet<nek> dolgok azon utálatosságok(?) – itt talán a *hsd* – duzzadt kelés, hólyag; Le(pLe2): nem tétetnek meg N.-nel az istek ama bűzös utálatosságai; Ani(pL3): azon istenek ama utálatosságai

⁹⁰⁰ én vagyok az, aki ím...

⁹⁰¹ La(pLe1), Le(pLe2): Én vagyok N., aki megtisztulva kél át

⁹⁰² vagy: *msj.t*; kettős *j* olvasata gyakran *w*; pT1: akinek vacsoraként elhozatik

⁹⁰³ Mentuhotep(cL1), Juja(pC1), Aa(pL1): hozatott

⁹⁰⁴ ld.: VI.3.2. A 32/XCIV szakasz – Átkelés a 'msk.t'-en. – a szoláris/chtonikus elképzelés

⁹⁰⁵ Ré fiai

⁹⁰⁶ Le(pLe2): ami az istenek ama bűzös utálatosságait illeti: ürülék az; TT87: az istenek utálatossága: ürülék az, és vizelet az

⁹⁰⁷ TT87: Mivel én vagyok az, ki átkél a *msk.t*-; Le(pLe2): aki megtisztulva kél át a 'msk.t'-en

⁹⁰⁸ Le(pLe2): Anubisz az, aki odavezet <ahhoz>, ami Oszirisz testén van. Újabb szójáték: a legtöbb szövegben „Anubisz az, amint a láda mögött van” szerepel, ahol is a láda olvasata: 'fd.t'. Le(pLe2) imént idézett szava az ezzel homofón 'fd', amely 'vezetni'-t jelent. Ez Anubisz szerepére utal, mint beavató. Ld. bővebben: VI.3.2.4.3 A 'msk.t' szerepe a 32. és 33. szakasz tükrében – a beszélő, mint felkelő Nap

⁹⁰⁹ Aa(pL1): amely(ek) Oszirisz zsigerei; pT1: amelyik Oszirisz zsigereit őrzi; Le(pLe2): Amely Oszirisz porhüvelyét őrzi; TT87: akinek a város vacsorája adatott; Le(pLe2), pLe3: Ami azt illeti, hogy fajansz-estebéd adatott neki

⁹¹⁰ így áll azon kéziratokban is, amelyeknél a főszövegben *jny n=f* áll

Ami a fajansz estebédet illeti,⁹¹¹ amely Szokarisz-szentélyéből való: az ég az, s a föld az.⁹¹² Más szóval, az az, amikor SÚ lesújt⁹¹³ a két országra Hérakleopoliszban. Ami a fajanszot illeti⁹¹⁴: Hórosz-szeme az;⁹¹⁵ ami Szokarisz szentélyét: **XCVIII** Oszirisz sírja az.⁹¹⁶

33. szakasz:

Ó, mily' (jól) épült házad, Atum! Ó, mily szép alapozású templomod, Ruti! Fussátok be⁹¹⁷, fussátok be ezeket! (Ha) megtisztult⁹¹⁸ Hórosz, úgy isteni **XCIX** Széth és viszont.⁹¹⁹ Eljöttem⁹²⁰ ebből az országból.⁹²¹ Elhozattam lábaim által.⁹²² Én vagyok Atum.⁹²³ Városomban vagyok.⁹²⁴ Vissza, oroslán!⁹²⁵ **C** Fehér pofájú és lapított fejű.⁹²⁶ Hátrálj meg erőmtől!⁹²⁷ Másképp szólva: Hátrálj,⁹²⁸ engem elérő, ki úgy örködik, hogy nem látják.⁹²⁹ Ne őrizz **CI** engem!⁹³⁰ Én vagyok Iszisz.⁹³¹ Reám találtál,⁹³² arcomra söpörtem hajam⁹³³, s összeziláltam⁹³⁴ választékom. Megfogantam⁹³⁵ **CII** Isziszben, nemzetem⁹³⁶ Nephthüszben⁹³⁷. Iszisz⁹³⁸ véget vet őrizetemnek,⁹³⁹ Nephthüsz elüzi feldúltságom. Rettenetem **CIII** mögöttem⁹⁴⁰, tisztelem előttem. Milliók hajlítják meg⁹⁴¹ nekem karjaikat. A nép⁹⁴² hozzám fordul⁹⁴³. A csapatok végeznek⁹⁴⁴ számomra **CIV** ellenségeimmel.⁹⁴⁵ A Megőszültek⁹⁴⁶

⁹¹¹ Grapow nem jelzi, itt azonban számos változatban: másképp szólva

⁹¹² Cc(pC3): másképp szólva

⁹¹³ számos helyen: országokra

⁹¹⁴ Ani(pL3): Ami a fajansz estebédet illeti

⁹¹⁵ TT87: Hórosz szeme az, óvd (hát) meg!; pP5, Aa(pL1): A szem Hórosza az.

⁹¹⁶ Pc(pP2)- *hw.t* – szentély; Cc(pC3), Ta, Ia(pV1) (?), Aq(pL27); Cc(pC3), TT82, Ani(pL3): Oszirisz kinzókamrája az (ld. feljebb 32/XCII kapcsán); Ld. még: K.24; La(pLe1): Le(pLe2): Oszirisz tarkója(?) az. (véltetően emendálni kell: *h3<.t>* - Oszirisz sírja az)

⁹¹⁷ La(pLe1): elérte azokat, akik körbefutnak;

⁹¹⁸ Mentuhotep(cL1), (pLe1): nagy – a felcserélt jelek okán

⁹¹⁹ s megtisztult Széth, (úgy) szent Hórosz

⁹²⁰ La(pLe1): Elballagtam

⁹²¹ vagy: erről a földről.; La(pLe1): *šj.n.j*; Le(pLe2): Eljött N.

⁹²² La(pLe1): elhozott lábait {d} által. (=ky helyett em. =fy); Ani(pL3): Elhozott lábait által

⁹²³ La(pLe1): N. Atum. Ó a városodban van; Ani(pL3): N. Oszirisz, Atum ő, s a városodban van.

⁹²⁴ vagy: eljöttem városomból

⁹²⁵ Ani(pL3): *Rwhw*; La(pLe1): *Rwh* isten-determinatívummal, ahogy a főszövegben is.

⁹²⁶ 'Vissza! Fénylő oroslán, ki pályáján van'. Pierret alighanem a Napot látta az oroslánban. (ld.: PIERRET 1882, 60)

⁹²⁷ = K.25

⁹²⁸ vagy: Hátrálj! D.21: Aki hátrál, s nincs ereje.; La(pLe1): Hátrálj! Ne érd el őt!

⁹²⁹ pL5, Ani(pL3): Akinek nem látható az őrzése; Aa(pL1): Iszisz őrzött engem; La(pLe1): Mielőtt még meglátták volna, hogy örködik[...] az igazhangú

⁹³⁰ Mentuhotep(cL1): Ne őrizz te engem!; D.21.: Ne őrizzen ő! ?

⁹³¹ pL5, Ani(pL3): N. Iszisz.

⁹³² Mentuhotep(cL1), Juja(pC1): mikor; Pc(pP2): amikor annak idején arcomra söpörtem, etc...(véltetően nem masc. mutató névmás, hanem 'p3'-segédige Y1 det. nélkül); La(pLe1), pL5, Ani(pL3): megtalálta őt

⁹³³ Mentuhotep(cL1): amikor összekócoltam hajamat arcomon; Juja(pC1), Pc: Az, aki összekócolta nekem etc.; La(pLe1): *ps{š}.f šnj n hr=f* – amikor elválasztotta a haját arcán. (E/3 masc.)

⁹³⁴ pL5: összeziláltam választékát

⁹³⁵ pP5: megfogatok; pL5: megfogant ő; Ani(pL3): megfogant ő;

⁹³⁶ mindkét helyen múlt idejű passzív alak, E/1: *jwr.w.n.j*; *bnn.w.n.j*

⁹³⁷ Mentuhotep(cL1): nemzetem Nephthüszben, ki véget vet őrizetemnek; TT82, pT1: megfogatok La(pLe1), Ani(pL3): megfogant ő Nephthüszben; pL5: megfogant ő Nephthüszben

⁹³⁸ Ani(pL3), Aa^{ter}: a 7. és 8. sor helyett: Elűzik feldúltságom

⁹³⁹ D.21: 'őrizetemnek' helyett 'minden gonoszt'; TT82: Iszisz őrizeti őt; Mentuhotep(cL1): Nephthüsz elüzi feldúltságom; pP5, pT1.: elüzi feldúltságom; *b{s}n.s hmw=j*; La(pLe1): elűzik; pL5: elűzik feldúltságát (masc.); Ani(pL3): elűzik feldúltságom

⁹⁴⁰ TT82, Ia(pV1): E/1-suffixum nélkül; La(pLe1), pL5, Ani(pL3): mögöttem (masc.)

⁹⁴¹ Cc(pC3): hajlítják meg nekem karjaikat

⁹⁴² Aa^{ter}: emberek (pat) *rhy.t* - köznép

⁹⁴³ Ani(pL3): a nép hozzám fordul

⁹⁴⁴ vagy: eltíporják; Mentuhotep(cL1): [körülveszik(?)] számomra ...atyáim és anyáim / vagy atyáim anyáimat.;

kitárják⁹⁴⁷ nekem karjaikat, s édes illatot szagoltatnak⁹⁴⁸ velem,⁹⁴⁹ amelyet a Kherahában lévők és a CV Heliopoliszban lévők készítettek⁹⁵⁰ nekem. Minden isten⁹⁵¹ rettegi abbéli nagy hatalmasságom, amint az istent megóvom az őt káromlóktól. Szétszórtam a *w3d*-amuletteket,⁹⁵² hogy addig élhessek, ameddig (csak) kívánok.⁹⁵³ Én vagyok CVI Uadzsit, a lángok⁹⁵⁴ úrnője,⁹⁵⁵ Kevesen vannak közülük, kik (f)eljutnak hozzám.

GLOSSZA:

Mit jelent hát ez? A titkos alakú⁹⁵⁶, "Hemen karjai"⁹⁵⁷ a varsa⁹⁵⁸ neve."Ki rögvést látja, mit hozott"⁹⁵⁹ a viharfelhő⁹⁶⁰ neve. Másképp szólva, a mézárszék⁹⁶¹ neve. Ami az oroszlánt illeti, ki fehér pofájú és lapított⁹⁶² fejű: CVII Oszirisz fallosza az. Másképp szólva: Ré fallosza az.⁹⁶³ Ami azt illeti⁹⁶⁴: „arcomra söpörtem hajam, s összeziláltam⁹⁶⁵ választékom”: Iszisz CVIII az, amint a síron van.⁹⁶⁶ Azután⁹⁶⁷ lesimította⁹⁶⁸ haját. Ami Uadzsitot illeti, ki a lángok úrnője⁹⁶⁹: Ré szeme az. Ami azt illeti: „Kevesen vannak közülük, kik (f)eljutnak hozzám.⁹⁷⁰”: CIX Széth bandája az, amint közelítenek felőle,⁹⁷¹ mivel⁹⁷² „öfelőle való közeledésük lángoló.

pP5: A Nap-nép utat nyit nekem; Cc(pC3): Környezetem eltiporja nekem ellenségeimet. TT82: az ő csapatai ellenségeimet; pT1: La(pL1): *sbhbh{nt}*(em. – félretolják neked karjaim ? ellenségeket; pL5: Félretolod ellenségei csapatait; Ani(pL3): félretoltad az ellenséges csapatokat

⁹⁴⁵ D.21: az „ellenség” (*hf.tjw*) szó hiányzik

⁹⁴⁶ Aa(pL1): karjaikat, Aa^{ter}: vállait; La(pL1): felfedik neked;

⁹⁴⁷ = K.26

⁹⁴⁸ = K.27;

⁹⁴⁹ vagy: édes/megbecsült barátság adatott nekem; Aa^{ter}: Összefogják nekem a csokrot, akik áldozatot készítenek, hogy lecsitítsam azok dühét?, 'kik Kherahában vannak; Mentuhotep(cL1): Barátsággal és közkedveltséggel jutalmaznak; pL5, Ani(pL3): Barátsággal és megbecsültséggel jutalmaznak téged

⁹⁵⁰ *km3 n=j* helyett, *shp.n.j* – megbékítettem azokat, akik..., vagy *shp.w n=j* megbékítették számomra etc.

⁹⁵¹ pL5: minden isten rettegi nagy hatalmasságod/karizmád, hiszen te éltetsz minden istent az őt káromlók között; Ani(pL3): minden isten rettegi nagy hatalmasságod/karizmád, de minden isten káromolja is azt.

⁹⁵² pL5, Ani(pL3): Szórd szét a *w3d*-amuletteket!

⁹⁵³ így Allen is (ld.: ALLEN 1974, 32).

⁹⁵⁴ a szót írják város-determinatívummal is. Ez esetben lehetséges, hogy P-vel, vagyis Butóval lenne azonos.

⁹⁵⁵ vagy: Uadzsitot, az ég úrnőjét követetem.; Aa(pL1): az ég úrnőjét; Nu(pL2): az izzó lángok úrnőjét.

⁹⁵⁶ pL5: a titok, a titkos alakú

⁹⁵⁷ cL1: kettős kar nélkül csak: Hemen; pL5: Amelyet a két '(ismert) férfi ad(?) aki a két istenképmást adja(?) – vélhetően téves írásmód, a duális figyelemre méltó, csak itt áll.(kettős A40); Ani(pL3): amelyet a Mészáros ad (az istenséghez ld.: LGG III, 305);

⁹⁵⁸ = K.29; Ta: a háló

⁹⁵⁹ Mentuhotep(cL1), pP5, Nu(pL2), pL5: azonnal

⁹⁶⁰ pL5: a váll neve? Széth állat-(E20) és ég-(N1) determinatívummal, mint a többi változatban, ahol a viharfelhőt (*krj*) determinálják. A (*kʿh Stš* – Széth válla) genitivusi szerkezet kizárható.

⁹⁶¹ vagy: vesztőhely

⁹⁶² számos helyen: *pds* helyett *psd* áll; pL5: *hd jr^{sic} pspd tp*; Ani(pL3): *jr s^{sic} hd r3 ps {n} ^{sic} tp* – mindkét változat egyértelműen elírás. pL5-ben az '*jr p*'-ként is olvasható jelcsoport '*j*'-jele a logogramm vonal helyett állhat egy '*s*' után beszúrt redundáns '*p*'-vel, utóbbiban (Ani(pL3)) '*n*' – '*d*' alaki hasonlóságon alapuló felcseréléséről van szó. Figyelemre méltó, hogy a legtöbb változat felcseréli a *d*, *s* jeleket.

⁹⁶³ pT1: Oszirisz fallosza az (pontos ismétli az előző mondatot); TT82 hozzáteszi: másképp szólva

⁹⁶⁴ Mentuhotep(cL1): azt illetően, hogy arcomra söpörtem a hajam; Ag(pL4): ami arcom összezilálását illeti, pL5: (amennyiben *r – jr*-re emendálható:) azt illetően, hogy ragyogóvá tetted haját magad és arcod számára. (szinte bizonyos, hogy *psd* elírás *psj* helyett, de a szuffixumok eltérése miatt még így sem világos a mondat értelme. Ezért az alábbi em. megoldást jelenthet: Azt illetően, hogy arcodra söpörted a hajad; Ani(pL3): em.: azt illetően, hogy összeköcöltad a hajad, s összeziláltad választékokat (E/2, masc.)

⁹⁶⁵ Mentuhotep(cL1): és a [...] összezilálását a [...]; Cc(pC3), Cb(IC1), TT82: és választékom összezilálását; pL5: és a választék összezilálását; Ani(pL3): és, hogy összezilálom a választékokat

⁹⁶⁶ vagy: Cb(IC1): díszíti magát / szépítkezik (értsd: toalettet csinál); Cc(pC3): elrejtőzik;

Mentuhotep(cL1): Amikor Ízisz elrejtőzik; Ag(pL4): Iszisz az, a titok

⁹⁶⁷ Mentuhotep(cL1): Azután haja összezilálódott a fejbűbján.

⁹⁶⁸ Ag(pL4): összefogta / egybesimította

⁹⁶⁹ pP5: az 'úrnő' hiányzik; Cc(pC3), TT82: em. talán Cb(IC1) és Nu(pL2) mintájára: ami Uadzsitot, az izzó lángok úrnőjét illeti; Ag(pL4), pL5, Ani(pL3): Z11 *jmj*-olvasata miatt kiírt *j*, valószínűleg: *wmmy.t* - 'a felemészto (t.i. láng)';

⁹⁷⁰ Aa(pL1): Ami azt illeti: Kevesen vannak, akik feljutnak közülük

⁹⁷¹ = K.30

⁹⁷² pL5: Aki(ke)t ők körülvettek számára (?), azok, akik közülük alászálltak. A mendészbeilek elszámoltatójává tettek, akik elégetik ellenségei 'b3'-it. (A mondat első felének értelmezése bizonytalan, a mondat a többi változat *dr-nt.t* formájával paralel, ám a részlet itt relatív formaként került fordításra)

Zárószakasz:

(Ha) egy ember elmondja ezt a mondást⁹⁷³ megtisztulva,⁹⁷⁴ Nappal való előjövétel (lészen) az, miután révbe ért, s olyan alakoknak felöltése, amelyet (csak) szíve kíván.⁹⁷⁵ Bárki olyat illetően pedig, akinek ezt felolvassák minden nap: Ép (lészen) az a föld színén, kijön minden lángból, s nem éri el őt semmiféle ártó dolog. Igaz mondás az, milliószorosan.⁹⁷⁶ Láttam,⁹⁷⁷ hisz' megtörtént⁹⁷⁸ velem.

Másik változat (Ani papirusza alapján):⁹⁷⁹

Ki ezt a mondást megtisztulva elmondja, előjön az nappal, a révbe érés után⁹⁸⁰ olyan képmásban, amelyet (csak) szíve kíván. Ami pedig bárki olyat illet, kinek ezt felolvassák: Ép (lészen) az a föld színén. Előjön ő minden lángból, anélkül, hogy bármiféle dolog,⁹⁸¹ vagy bármifajta hozzátartozó gonoszság esnék meg vele. Igaz mondás az, milliószorosan.

IV. KOMMENTÁROK

(K.1) - A magyar nyelv eltérő szintaxisából adódóan a sorok (így Grapow /Zeilen/, valójában oszlopok) tagolása az élükön álló római számokkal csak jó megközelítéssel képes visszaadni az eredetit. Ennek ellenére használatuk indokolt a szakaszok részleteinek jobb összevethetősége okán.

(K.2) - Cím/I – hAj – Az alászáll lehet a helyes jelentéstartomány, hiszen a szöveg a halottat a Nappal azonosítja, a 'h3j(j).t', vagy 'h3y.t' pedig (ég-determinatívummal is áll) 'kapu', illetve 'átjáró' jelentéssel is áll. A Nap nyugati alászállása pedig a halott nekropoliszba való leszállásával azonosítható, míg a Nap hajnali felkelése a nekropoliszból való előjövételnek ('pr.t') felel meg. A kutatás már jól tudja, hogy a HK 17 egyfajta foglalatát jelenti az egész korpusznak, minek okán jelen fejezet az egyik leghosszabb összefüggő szöveg valamennyi közül. A több, egymással paralel rétegből felépülő értelmezési tartomány sarokpontjait a

⁹⁷³ Ia(pV1): Azt illetően, ki ismeri ezt a mondást. ...etc.

⁹⁷⁴ Pd: amikor tiszta

⁹⁷⁵ Az itt következők helyett Ia(pV1)-ban ez áll: s a „Jó-lény” követésében levés, Oszirisz étkével való eltelés, hangra való előjövétel, a napkorong (itt isten-determinatívummal: Aton) látása, épként létezés a földön Ré előtt, igazhangúként létezés Oszirisz előtt.; Pd: Nem lesz hatalmuk a b3-n temetése napján, s beléphet* majd azután.

* - a b3 sírba, vagyis a s^h-hoz való visszatérésére utalhat, vagyis a szabad be(és ki-)járásra.

⁹⁷⁶ Már milliószor bevált mondás.

⁹⁷⁷ Mentuhotep(cL1): Láttam, bizony megtörtént.

⁹⁷⁸ Cb(IC1) még hozzáteszi:... velem. Én vagyok az, ki előjöttem az Ósvízből, s ki az áradást adta[...]

⁹⁷⁹ valamint a 15. sor hasonlóképpen Pd.-ben is.

⁹⁸⁰ Innen D.21-ben is így.

⁹⁸¹ lit.: D.21: bármiféle ártalmas körülmény

kozmogóniai szegmens sajátos mitopoetikus hangja és a halott túlvilági útjának szubjektív leírása képezik. (Erről bővebben ld.: V.1. A struktúra általános áttekintése – főmotívumok)

(K.3) - 1/glossza/IV – var.: A *pw* B azonosítással, ahol 'š^c' nem a trónra lépés - vagyis az uralkodás - megkezdésére, illetve kezdetére utal, hanem maga Ré kezdetére. Így a szöveg kozmogóniai (1. réteg) és az isteni szférában értelmezett (2. réteg) tartalmára kerül a nagyobb hangsúly, nem pedig annak földi királyságként (3. réteg) levetített analógiájára.⁹⁸²

(K.4) - 4/glossza/VIII – Var: „napglóbuszában” – Az 'jtn' szóra használt standard fordítás a napkorong. Az Amarna-kor reliefjei azonban egyértelművé teszik, hogy tisztában voltak a Nap gömb természetével.

(K.5) - 5/glossza/X – Talán erre utal Plutarkhosz Manerósz kapcsán. A *mn.wjn* alak csak ÚB-ben. A későkori változatban csak *mn*. Elképzelhető 'jr' e. p.-vel: 'mn jr=n' – Maradjunk hát meg!⁹⁸³

(K.6) - 9/XV - var.: felkeltében. A 'pr.t' itt lehet egy égitest felkelése, lévén alább Min Hórosszal van azonosítva, akivel számos bolygót jelöltek: 'pr.t=f' i.e. 'msw.t=f', ahol is az (égre való) feljövetele = megszületése.

(K.7) - 9/glossza/XVII – Az 'j^cr.tj pw wr.tj š^c.tj jm(j).t h³.t jt=f Jtm' szerkezet 'jmj.t' alapja III. Thotmesz ú.n. Poétikus-sztéléjén is így szerepel egy hasonló forma⁹⁸⁴: 'šh.t jmj.t tp=k' – 'A kígyó-diadém, amely fejedben van', vagyis az ureusz(ok) kapcsán mindkét szöveg az 'jm(j).t'-alakot (*m*-nisejét), nem pedig a 'hr.t'-et, tehát nem „a két nagy, s hatalmas ureusz az, amely atyja, Atum homlokán van”, hanem „amely homlokában van”. Jellemző a 9. szakaszon végig uralkodó dualis használata: kettős tollkorona = két ureusz = két szem, két istennő = két kánya. Ebbe a gondolatmenetbe illeszkedik a 'ntr.tj'-eszköz is.⁹⁸⁵(ld. alább) Az azonosításokból egyértelmű, hogy a szöveg miatt az 'jm(j).t'-alakot használja. A kettős tollkorona, a két istennő, és a két ureusz azonosítása pedig a 'm³.tj' = 'Kettős Igazság'-ot jelképező istennők determinatívumaiként jelennek meg.⁹⁸⁶ Mindössze az ÚB változat 17. sorában jelzi Grapow, hogy az 'm'- prepozíció alkalmanként az 'r'- és 'hr'- prepozícióval

⁹⁸² A rétegekről bővebben, ld.: V.3. Szövegrétegek, magyarázó glosszák, homofónia

⁹⁸³ DE ISIDE §17

⁹⁸⁴ BUCK 1948, 54/7

⁹⁸⁵ WAITKUS 2003, 59

⁹⁸⁶ Wb. II, 21

alterálódhat. Bár az 'm' prep. használható velük rokon értelemben - innen felcserélhetőségük - , a kontextus és a nisbe használata okán szerepel jelen fordításban. A két istennő szerepe már az Óbirodalomban kettős volt. Egyszerre voltak Oszirisz siratói (*dr.tj*), s asszisztálók az újszülött gyermek megszületésénél. Mint egy - csak II. Pepi sírjában előforduló - piramisszövegből kiderül, a két istennő vasujjaival mosta ki a halott király száját. Az aktus Hórosz, mint apja örökösének feladata, aki ezt kisujjával végezte el (Pyr. 1330), majd négy fiának, akik immár fém-eszközzel (Pyr. 1983). A gesztus egy ősi születési áldozati rituálé része, amelynek az - újszülött gyermekként - újjászületett király szájának kisujjal való kitisztítása is részét képezte. Roth szerint történetileg ebből alakultak ki a fém '*ntr.wj*'-pengék, mint Hórosz ujjai. Az istennők ezért jelenhetnek meg a Westcar-papirusz meséjében a születő isteni gyermekek bábáiként. Egyszerre vannak jelen bábaként, és siratókként. A kör épp a siratott halott Oszirisz (király) újszülöttként való újjászületésével és szájmosásával zárul be.⁹⁸⁷ Az Otto által feldolgozott 75 jelenetből álló szájmegnyitás szertartásban a száj (1) kisujjal való érintése, amely a kimosást jelölheti ('*mdđ*'), a (2) '*ntr.tj*'/v. '*ntr.wj*'-vel való megnyitása, és a (3) kisujjal való megnyitás (*wp*) külön jelenetként szerepel, ráadásul elég távol egymástól.⁹⁸⁸ A megfelelő glosszákkal behelyettesítve: 'Én vagyok Hórosz, atyjának oltalmazója, ki világra jött, s elment Iszisz és Nephthüsz, hogy a kettős tollkoronát, mely Atum két hatalmas ureusza, s két szeme, a fejemre helyezze. Ebből következik, hogy a beszélő Hórosz és Min mellett Atummal is azonosítja magát. A két homlokdiadémként megjelenő ureusz a két egyiptomi királyságra, s azok két ősi uralkodójára Hóroszra és Széthre egyaránt utalhat. A kettős ureusz és a két napszem összekapcsolása hasonlóképp gyakori. A napszemmel '*M3^c.t*'-on kívül számos istennő kerül Ré leányaként azonosításra.⁹⁸⁹ A kettős tollkorona utalhat itt Oszirisz, de a szakasz elején megszólaló Hórosz, vagy Min ezen fejdíszére is, de hasonlóképp az alsó-egyiptomi királyi koronára is.⁹⁹⁰ Lévén a napszemekkel, s ureuszokkal tüzet kibocsátó, s ellenségeket elpusztító aspektusuk okán egyaránt azonosítják a koronákat, az itt szereplő kettős tolldísz is kétségkívül korona. Atum és Ré azonossága lévén érthető, miért vannak az ureuszok/napszemek Atum homlokában. Mivel az 5. szakaszban a beszélő épp a tegnap – Oszirisz, és a holnap – Ré azonosságára mutatott rá, s több szakaszban (pl.: 4, 26.) pedig Ré és Atum jelenik meg egyetlen istenségként (Ré-Atum), indokolt arra gondolni, hogy a szöveg itt egyaránt szól Osziriszről, s kettős tollkoronájában isteni- és ősi királyi koronájáról. Itt tehát valójában egyszerre jelenik meg Hórosz

⁹⁸⁷ ROTH 1993, 65 sk.)

⁹⁸⁸ OTTO 1960 I/35 sk.(1)→14. jelenet; OTTO 1960 I/56,71 (2)→26a, 27. jelenet; OTTO 1960 I/84-86 (3)→33. jelenet

⁹⁸⁹ Wb. VI 965 sk.

⁹⁹⁰ Wb. II, 143

születésének leírása, s a király uralmát elbeszélő 5. szakasz folytatása. A két nővér istennő jelenlétéből azonban látható, hogy itt az elhunyt király (Oszirisz) újjászületéséről is szó van. Erre a kontinuitásra enged következtetni az 5. szakasz, amelyben a beszélőben találkozunk tegnap és holnap, míg királyságának kezdete egybeesik Oszirisz temetésének napjával. Ennek időpontja azonban a Mindenség Ura ellenségeinek (i.e.: 'Gyengeség szülöttei') legyőzésével esik egybe, amely nem más, mint a hajnal, a naponta újrainduló örök ciklus kezdőpontja.⁹⁹¹ Ebben a szakaszban tehát ismét jól kivehető a természeti ciklusok (1. réteg) az isteni szféra (2. réteg), a mitologikus királyság (3. réteg) poetikus leírásának paralel megjelenítése. Le Page Renouf szerint a jelenet a sötétség erőire utal, amelyek szertefoszlanak és eltűnnek a Nap felbukkanásával.⁹⁹²

(K.8) - 13/XXIV – A jelenlegi alak *'jw n M3^c.tjw'* szerepel mind a KB, mind az ÚB változatban. A terminus (itt) egy lokalitást jelöl Abüdoszban, vagy környékén⁹⁹³, ahogy arra maga a szöveg is utal a glosszában. A *'M3^c.tjw'*-kifejezés az 'igazakat', vagy 'megigazultakat' i.e. a „dicső halottakat” jelöli⁹⁹⁴, míg a szöveg KK változatban a *'š m3^c.tjw'*-kifejezés áll, amelynek jelentése a „Kettős Igazság tava”.

(K.9) - 14/glossza/XXVII – Egy korábbi helyen 'Sú tartóoszlopai' állt, de a kontextus alapján a 'Sú-emelése' fordítás helyesebbnek tűnik, amelyet az ÚB írásmód is alátámaszt. Mindazonáltal egyes helyeken indokoltnak tűnik az első változat használata pl: 23. szakasz. A KK változat a *'sts Šw'*-kifejezést használja ('w' és pluralis-jel nélkül), amely tartalmilag a legközelebbi fordítást teszi lehetővé a relatív forma használatával: ('akit Sú felemelt' → *'Nwt'*). Az ÚB változat írásmódja alapján ez a fordítás még nem lehet megfelelő. 'Sú-(fel)emelése' itt: az ég felemelése, kozmogóniai aktus, amelyben Sú a cselekvő, nem a cselekvés tárgya, ezért az ebből adódó félreértelmezést elkerülendő áll itt betoldva az (ég) szó. Innen a Sú-(ég)emelése kifejezés.

(K.10) – 15/glossza/XXIX, XXX - Fábrián Zoltán rámutatott a fallosz *'b3h'*-és a *'hnn'*-kettős olvasatából adódó szójátékra, s az így adódó értelmezési lehetőségre, amelynek lehetőségét a glossza is alátámasztja. Eszerint: 'Istenekké lettek, akik a falloszából valók.' Megjegyzni, hogy

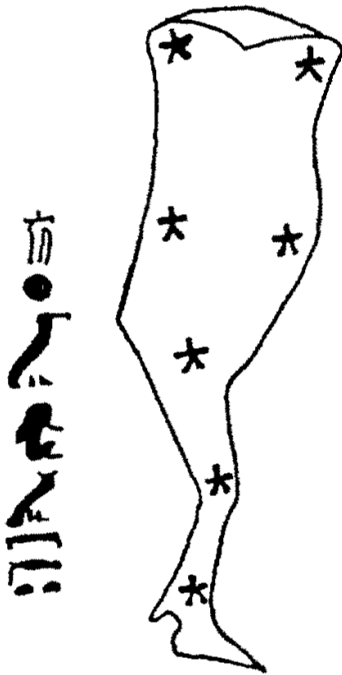
⁹⁹¹ Id.: alább a 22. szakasz glosszájának jegyzeteit; valamint: MOJSOV 2001/2002, 496

⁹⁹² LE PAGE RENOUF-NAVILLE 1904, 43

⁹⁹³ Wb. II: 21,12

⁹⁹⁴ ibid., 21,9

a két istenség megjelenik a Napbárkában, innen az Atumra való utalás a glosszában.⁹⁹⁵ A Hu az isteni szó, amellyel a kozmokrátor, Atum teremt, Szia az isteni gondolat. A két isteni princípium – nevük megemlítése nélkül ugyan – megjelenik a 'Memphiszi-teológiában' (53, 54. sor), mint a teremtő isten, Ptah szíve (a gondolat helye, s maga a gondolat = Szia), és nyelve (a szó megformálója = Hu), amelyek a 'Heliopoliszi-teológia' teremtőistene, Atum formájában öltöttek alakot, ('*hpr m ḥ3tj m tjt Tm hpr m ns m tjt Tm'*) „hogy az összes istennek és 'k3'-iknak életet adjanak”. Ezután (55. sor) utalás történik Atum onanizációval való teremtésére, ahol Ptah isteni Kilencsége játssza mind a kéz, mind a mag szerepét, hogy a (heliopoliszi) isteni Kilencség létrejöhesse. A szövegből kiderül, hogy a nyelv csak a tettet meghatározó szív gondolatát ismételve parancsol, s így teremt. (56. sor).⁹⁹⁶

A *Mshjtjw* csillagkép
(WAINWRIGHT 1932B, 163)

(K.11) - 18/glossza/XXXVI – 'dw3', mint korai időben fenn lenni / korai időben felkelni a magasztaláshoz/dicséret végzéséhez. A mondat poetikus utalás a napfelkeltére, ahol is megszemélyesített alakjában a Nap Ré szemeként jelenik meg, aki korán felkel, hogy tanúja legyen saját megszületésének, s azt magasztalja;

(K.12) 20/XL – Az itt jelölt hét '3ḥ'-szellem egyértelműen a 'Hps/Mshjtjw'-csillagkép hét csillagával van azonosítva⁹⁹⁷, de a szövegben másutt is megjelenő fordulat: 'akik XY kíséretében vannak' vélhetően hasonlóképp égitestekre vonatkoznak, mind a kíséretben lévő, mind maga a kísért alak is. Annak ténye, hogy ki kit kísér, avagy követ, könnyen megállapítható az égen egymáshoz képest elfoglalt helyzetük alapján.⁹⁹⁸

⁹⁹⁵ FÁBIÁN, Z. I.: A *Halottak Könyve 17. Kiadatlan kézirat*. Ezúton köszönöm Fábrián Zoltán Imrének, hogy rendelkezésemre bocsátotta a *Halottak Könyve 17. fejezetéhez* készített fordításának és kommentárjainak kiadatlan kéziratát.

⁹⁹⁶ LICHTHEIM 1973, 54 skk.; A 'Memphiszi-teológia' szerint a világ tehát az isteni gondolat (Logosz) által született meg, amelyhez hasonló gondolat áll János evangéliumának elején: 'Ev ἀρχῆ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος (Ján.1:1/Nestle GNT 1904).

⁹⁹⁷ Bővebben ld.: VI.3.1.2.3 A Hórosz-fiúk mibenléte és a meteoritikus vas funkciója a szájmegnyitás szertartásában

⁹⁹⁸ Pl.: Az égi vadászt, Oriont (Orion) az egyik görög mítoszban a Pleiászokat (Plejádok) - Diana istennő hét fiatal, hajadon társnőjét - üldöző óriásnak látták. A hajadonok előle menekültükben imával fordultak az istenekhez, akik végül galambokká változtatattak, s a csillagok közé helyezték őket. Orion őket üldözi, követi, vagyis kíséri, tehát a Plejádokhoz képest keletebbre látszik az égbolton. A Canis Major és Canis Minor csillagképeket viszont a vadász (Orion) hűséges kutyáinak látták, amelyek viszont az Orion vadászfigurájának kíséretében vannak, utána kelvén a keleti horizonton. A Sírúst a Canis Major legragyogóbb csillagaként Egyiptomban sokkal inkább egyenrangú kíséretársnak, a Nagy Csillagnak nevezték, aki Orion támasza volt. (ld.: AITKEN 1924, 14 ; BAILEY 1926, 416; KÁKOSY 1978, 63 sk, 89 sk.; TRENCSENYI-WALDAPFEL 1968, 77; WAINWRIGHT 1936, 45)

(K.13) 20/glossza/XLII – gyakran kiírva. 'Hpš' → 'Ökörcomb'. A 'Hpš'='Ökörcomb' másik nevén 'Mshjw', a nyugati kultúrában a 'Nagy Göncöl'-nek, vagy 'Nagy Medvé'-nek (Ursa Major) felel meg. Ugyanezen írásmóddal (csak a determinatívum más) és névvel illeték a szájmegnyitás szertartásnál használt szekercét, amelynek a csillagképpel való alaki és névbeli azonossága szimbolikus szereppel bírt, (elsősorban) a szájmegnyitás szertartásában.⁹⁹⁹

(K.14) - 21/glossza/LIV – A két „létrehozó”-'b3' a Mendészben található Osziriszé és Ré Napistené. Az ölelés jelképes utalás az Amduat 6. órájában beálló 'b3-dmd' állapotra, amelyben Oszirisz és Ré lelke egyesül, ezáltal adva életet egyik a másiknak.¹⁰⁰⁰ Erre utal a kifejezés: 'ḥ^c.n. ḥp.t.n ky ky' – vagyis mindkettő életet adott az öleléssel a másiknak. Oszirisz potencialitását Ré teszi aktívvá, hogy az az Alvilágban létezni tudjon, ám Ré hajnali újjászületésének záloga az Oszirisszal való egyesülés. Az ölelésből létrejövő két 'b3'-láthatóan egy szinttel lejjebb van a megnevezésre kerülő heliopoliszi isten-genealógiájában: két Hórosz aspektusról van szó Oszirisz révén, akik egyben Atum/Ré gyermekei is, tehát Súval és Tefnuttal azonosak. Az így létrejövő két istennel lesz teljes a mendészi négyesség, amelyre a mendészi kos négy feje is utal. Mindegyikük a napisten egyik 'b3'-ja, s így aspektusa, s a 'Heliopoliszi-teológia' genealógiájának férfiágát reprezentálják: I. Atum/Ré II. Sú, III. Geb IV. Oszirisz.¹⁰⁰¹ Moret arra utal, hogy Ré és Oszirisz lelkének ölelkezése a napi istenkultusz azon pontjára utal, amelyben a ceremóniát végző pap, vagy király megöleli az istenszobrot, visszaadván ezzel számára a lelkét. Ez Oszirisz halotti liturgiájára, de eredendően az abban dramatizált narratívára utal, amelyben a Széth által elragadott Hórosz-szem, amely a halott isten lelkét őrzi – visszakerül tulajdonosához, hogy az új életre kelhessen. Moret meglátása szerint a korábban, 20/XLI-ben elhangzó „Jöjj hát el!”-felkiáltás Oszirisz részéről, ugyanerről beszél, s itt, a 21. szakaszban láthatjuk, hogy Ré valóban el is jött Mendészbe, s megölelte őt (t.i. visszaadta lelkét). Amint a glossza rámutat, a két istennel azonos két ikersarj személye: 'Hórosz, ki atyját oltalmazza', s 'Hórosz, kinek két szeme nincs a homlokában' szintén ezt a feltételezést valószínűsítik.¹⁰⁰²

(K.15) - 22/glossza/LVII – Ez a glossza látszólag semmi összefüggésben nem áll azzal, amelyet magyaráz: a gyengeség szülötteinek legyőzése Apóphisz legyőzése a napisten által

⁹⁹⁹ Id.: előző lábjegyzet, valamint: TE VELDE 1967, 86 sk.; WAINWRIGHT 1932B, 163)

¹⁰⁰⁰ MOJSOV 2001/2002, 495

¹⁰⁰¹ Id. még: 20. szakasz, glossza/XLII jegyzeteit

¹⁰⁰² MORET 1902, 86 skk.

Kandúr alakjában.¹⁰⁰³ Ám mi köze lehet ennek a végrendekezéshez? A Grapow fordításkötetében hozott párhuzamok meglátásom szerint valójában nem idevágóak.¹⁰⁰⁴ Feltételezhető, hogy a válasz egy homofóniára épülő szójáték újabb szintje lehet. A *'mjw sw m nn n jrj.n.f'* másképp tagolva: *'mj jwsw m nn n jrj.n.f'*, vagyis (olyan,) mint a mérleg, azokban (a dolgokban), amelyeket elvégzett (tehát kimért). Az örökség igazságos kimérése az utódoknak Gebnek és Oszirisznak. Itt megjelenik a harmadik réteg kifejtett genealógiája: Ré/Atum - Sú - Geb - Oszirisz. A szöveg narratívájának már tárgyalt 3. rétegében Oszirisz ősi királyként jelenik meg. De jól ismert Sú és Geb uralkodói szerepe, hiszen Geb trónusát örökölte maga Oszirisz is. Sú királyságáról azonban csak egy ptolemaiosz-kori phakuszai feliratról tudunk. A szövegben azonban Szia Réről, a kandúrról beszél, tehát a mondat rá és utódaira vonatkozik. Ám lévén itt nem a glossza azon értelmezése az alap, mely a kandúr (*mjw*) aspektust és nevet magyarázza, hanem az, amely a végrendekezésre utaló későbbi sorra utal, az olvasatok - a releváns glosszával értelmezve – önálló, párhuzamos értelmezési lehetőségeket adnak: **I.** Én vagyok eme Nagy Kandúr, ki széthasította az oldalán álló Ised-fát Heliopoliszban. A harcnak és a lázongók őrzésének ama éjjelén. A nap az, amelyen megsemmisítették a Mindenség Urának ellenségeit. „Mit jelent hát ez? Ami ama kandúrt illeti: Ré maga az. Kandúrnak nevezik, amiképp az isteni gondolat (Szia) mondta róla: „Hasonló ő (homof. var.: kandúr) ezekben, melyeket cselekedett.” Így keletkezett hát „Kandúr” neve. Ami azt illeti: „Ki széthasította” az oldalán álló Ised-fát Heliopoliszban”: (Arra utal,) mikoron a gyengeség szülöttei igazolni igyekeztek, amit cselekedtek. etc... **II.** Én vagyok (eme Nagy Kandúr → Ré), ki széthasította az oldalán álló Ised-fát Helipoliszban. A harcnak és a lázongók őrzésének ama éjjelén. A nap az, amelyen megsemmisítették a Mindenség Urának ellenségeit. „Mit jelent hát ez? (Ami ama kandúrt illeti:) Ré maga az. (Kandúrnak nevezik), amiképp az isteni gondolat (Szia) mondta róla: (Olyan,) mint a mérleg, azon (dolgokban), amelyeket elvégzett. Másképp szólva: Sú az, amint végrendeletet készít Geb és Oszirisz részére. A szakasz így kapcsolódik az előbbihez, amely a mendészi kos 'b3'-it ismerteti, kik ugyanezen istenek. Ennek megfelelően a férfiúi-ág genealógiájának négy szintje egymással azonosítható, tehát Ré=Sú=Geb=Oszirisz.

(K.16) - 22/glossza/LVIII – A keleti horizonton születik újjá a Nap, azonban ez egyszerismind egy nagy csata színhelye is. A hajnal új kezdetet hozó fénye egyben Apóphisz

¹⁰⁰³ TARASENKO 2006, 344 sk.

¹⁰⁰⁴ ld.: GRAPOW 1915-1917B, 23, 1. lábjegyzet.

és társai - a gyengeség szülöttei - lemészárlásának lángjai is. A keleti horizonton van ugyanis a Tüztó, vagy Kések-tava, ahol a kozmikus ellenség elpusztítása zajlik.¹⁰⁰⁵

(K.17) - 23/glossza/LXIV Itt Apep és Sezemu - akit a glossza szövege Oszirisz megcsonkítójának nevez – jelenik meg. Mindkét isten azonosítható Széth-tel, innen a két fej egyike. Azonban LXIV a főalakot Hórosznak nevezi, akinek a két fej két aspektusa. Te Velde Keest idézve megemlíti, hogy számos egyiptomi nomoszban két sólyom volt vallásos tisztelet tárgya, akiket a kultuszban egy istenségként tiszteltek, így a 10. felső-egyiptomi nomoszban, Antaiopoliszban is. Antywey-ről (*ḥntywy* ~ KK-ban gör.: *Ανταίως*) 'Tbw' uráról van szó, ahol egy templomot ennek a kettős istenségnek (Hórosz-Széth) szentelték, s külön papja is volt. Az Amduatban és a Kapuk könyvében is megjelenik egy alak Hórosz és Széth két fejével, amelynek kapcsán Te Velde idézi Piankoffot is, aki szerint a két ellentét, a jó és a rossz erőinek megbéküléséről van szó, akik immár egyetlen alakot alkotnak.¹⁰⁰⁶

(K.18) - 24/glossza/LXXI – Itt az eredeti névre történik utalás, amelynek ismerete az egész korpusz meghatározóan fontos eleme a szöveg recitálójá számára.

(K.19) - 25/LXXIV –Ez elképzelhető, hogy a '*pr.t m hrw*' traszformációs fejezeteire (HK 76-88) utal, amelyet önálló korpuszként kezelne. A könyv efféle tematikus bontása, így a traszformációs fejezetek elnevezés P. Barguet nevéhez fűződik, de ez nem zárja ki azt, hogy az egyiptomiak is így klasszifikálták a szöveget, bár a fent jelölt fejezetszámok a Szaiszi-recenzió során alakultak ki, így nem tudhatjuk, hogy ebben a korban mi tartozhatott bele, amennyiben valóban erről van szó.

(K.20) - 25/LXXIV – Szó szerint: „A '*k3*'-k egybefogója”, vagy „Aki a '*k3*'-kat méltósággal látja el”. Neheb-kau a 42 túlvilági bíró egyike volt. A KB-ben az Áradás évszak utolsó, negyedik hava nevét róla kapta.¹⁰⁰⁷ Bár ezt az ÚB-ben felváltotta a Khoiak-hónap a hóvégi nagy ünneppel, a 18. dinasztiaától a Sarjadás évszak első havának kezdőnapján tartották a Neheb-kau ünnepet, amely tán a korábbi hónapnevet vette át, s az azt lezáró, s a sarjadást kezdő ünnep lett. Neheb-kau egy Osziriszéval azonos funkciót tölthetett be, így itt felmerül azonosíthatóságuk.

¹⁰⁰⁵ FARKAS 2004, 52

¹⁰⁰⁶ TE VELDE 1967, 68 sk.

¹⁰⁰⁷ ALLEN 2004, 108

(K.21) - 29/glossza/LXXXVI – A *'sm3-t3.wj'* /a két ország egyesítése/ és a *'sm3-t3'* /temetés/ egybehangzásával operál a szöveg, ahol utóbbi mint a szakasz utolsó mondatának – *'r krs Wsjr'* szinonim megfogalmazása. Mindehhez járul a megelőző sor *'dmd t3.wj'* kifejezése, amely a *'sm3'* és a *'dmd'* felcserélhetőségét jelezve a *'dmd'* szóval Oszirisz testrészeinek összeillesztésére utalhat, amelyet a következő sor is hangsúlyoz, amely az istenség (mint király) eltemetéséről szól. A szakasz elején álló *'sm3 t3.wj'*-kifejezés itt a Hóroszi királyság kezdetére utal. A Hórosz és Széth történet ismert végkifejlete épp a helyreállított rend és a Hórosznak ítélt Osziriszi örökség, a királyság megszerzését jelöli. Ehhez kapcsolódik jelen szakasz is, amely jelzi, hogy Oszirisz halálával és temetésével kezdődött meg Hórosz, vagyis a mindenkori királyi inkarnáció (*hm*) uralma. Egyszerre jelenik meg a kozmológiai (1) réteg, amelyre Plutarkhosz is utalt, mint a szárazságtól kiszáritott föld áradás által való újjáéledése,¹⁰⁰⁸ s így a természetes örök ciklikusság, valamint az isteni világon értelmezett (2) mindenkori földi királyság (3) képe.

(K.22) – 32/XCI - Mind a KB egyik változatában (D: *dw.t 3h.w*)!, mind a későkori változatban *'3h.w'* szerepel, amely itt varázserőt, az *'3h'*-szellemek, vagy szellemek hatalmát jelenti. Az imént idézett KB változat figyelemre méltó: Ez arra utal, hogy Oszirisz az elhunytak az *'3h'*-szellemek, vagy a varázserő gonoszságát adományozza. A változat ritka voltát talán az magyarázza, hogy Oszirisz korábban már látott vérszomjas, ellenséges, s nagyon is aktív karakterét háttérbe szorítsa, vagy épp komplementálja egy passzív (*'wrd-jb'*), jóakartú (*'Wnn-nfr'*) kép javára. Ez a változat az ÚB változatban már egyáltalán nincs jelen.

(K.23) - 32/XCIV – Paralel szövegrész a *'msk.t'*-en való átkelésre: Pyr. 279, 280.¹⁰⁰⁹ Teljes egyezés HK 176, 2-vel, s más helyeken (ld.: feljebb). HK 176,2: ' Nem tétetnek meg velem dolgok az istenek ama utálatosságai közül, mivel én vagyok az, ki megtisztulva kél át a *'msk.t'*-en Az idézett paralel mondás az ismételt halál elkerülését szolgálja, ahol a halott tabuja a keleti föld. Figyelemre méltó, hogy itt N. kapja meg a Mindenség Urának *'3h'*-erőit. Az *'3h'*-erőt Léfébure talizmánnak fordítja.¹⁰¹⁰

(K.24) - 32/glossza/XCVIII – A szót ld.: 32.szakasz, XCIII (Ani, Cb.) Vélhetőleg itt a sír értelmezés mellett a mézárszékről is szó van - amelyet a 93. főszövegének homofón kifejezése (*'h3.d'* – csapda), s glosszájának *'sm3.t'* variánsa is valószínűsít -, s itt újra Oszirisz

¹⁰⁰⁸ DE ISIDE §38-41

¹⁰⁰⁹ FAULKNER 1966, 154. Faulkner Tejúttról beszél, ám maga sem volt bizonyos, hogy ez a szó e a megfelelő terminus.

¹⁰¹⁰ LEFÉBURE 1893, 434

egy sötétebb aspektusa jelenik meg, mint korábban a 27. szakasz vérszomjas 'Rettenet Ura', kinek virulnak mézsárszékei stb., amely az istenség szíve, illetve a 32. idézett KB variánsában az általa adott '3h'-szellemek gonoszsága'. Utóbbi akkor áll fenn, ha a 'Mindenség Ura' epiteton Osziriszt attribuíja. Mintha a szöveg arra utalna, hogy negatív ítélet esetén Oszirisz éppen olyan kegyetlen tud lenni, amennyire könyörületes és jóságos az 'Igazhangúval'. Egy név/szó – Oszirisz ↔ *h3t* / *h3d* jelentheti a megdicsőülést és a megsemmisülést is, így valójában minden N.-en áll.

(K.25) - 33/C – Mentuhotep: Két változat keveredése: '*hm*' – visszahúzódni, eltávolodni ige D54-determinatívummal, s a 21. din. változat '*nhm*' – megóvni ige A24-determinatívummal. Mentuhotepnél a '*nhm*'-szó D55-determinatívummal áll (D54 is használatos), ami tekintettel a felirat korára (17. din.) vélhetően nem tagadás (→ '*n hm*', ahol D35 és N35 váltakozik, ahogy az a 18. dinasztiában gyakori ortográfiai jelenség), tehát alighanem hibás alak, vagy a '*nhm*' archaikusabb formája, mint a '*nhm nmt.t*' kifejezésben¹⁰¹¹. Az utána álló alak '*phrry=j*'-ként szerepel U13 detereminatívummal. Ez alighanem hibás átírása a hieratikus '*ph.tj=j*'-nek. Összehasonlításhoz ld.: Ta. (Hasonlóan kettős joddal számos más kéziratban.) A helyes alak: '*hm ph.tj=j*' lehet (i.e. Hátrálj meg erőmtől!). D. 21: Óvjatok meg erejétől (t.i. az oroszánétól).; Aa. talán: 'hátrálj meg feltartóztatásomtól?'. Lehetséges, hogy itt is a '*ph.tj*' szó kontaminált alakja állna, s az U13, s az F22 (helyes forma) erős alaki hasonlósága állhatna a csere mögött. (?)

(K.26) - 33/CIV – felfedik(?) - a kifejezés egy üdvözlő karmozdulatra, illetve gesztusra utal. Aa: karjaikat (*ˁ.wj=sn*); Aa^{ter}: karhajlataikat (*kˁh.w=sn*). Tán ez utóbbi utal arra, hogy a karok együttes előrehajtásával, s így kinyújtásával - végzett üdvözlő mozdulatról lehet szó, amely által a karok belső hajlatai láthatóvá válnak: „felfedték nekem karhajlataikat”

(K.27) - 33/CIV – '*sn.tj*' esetleg jelenthet két közeli barátnőt, vagy két nővért, ám nem Y1 (absztrakt)-determinatívummal. Amennyiben előbbi jelentést vesszük alapul a fordítás: 'a két közeli barátnő/nővér kellemes/édes (dolgo)ka)t ad nekem', vagy: kellemeset cselekszik számomra. A két nővérben talán Isziszre és Nephthüszre történhet utalás (a 9. szakasz analógiájára)?, ám amennyiben a '*sn.tj*' fordításaként ezt elfogadjuk, a '*sn.wj*' olvasatot és 'két fivér' fordítást kellene a törzsszövegben látnunk, amelyre nem található az iméntihez hasonló analógia. Ez esetben annak fordítása: 'A két fivér kellemeset cselekszik számomra'.

¹⁰¹¹ Wb. III, 79

Amennyiben a szó olvasata 'snsn', a 'baráti-, testvérbaráti viszony', vagy egy ebből származtatott főnév is egy lehetséges fordítási alternatíva lehet, amelyet az itt szereplő absztrakt tartalmakat jelölő tekercs (Y1) jelével determinálnak. Barguet is ezt az értelmezést preferálja.¹⁰¹²

(K.28) - 33/CV – A 'w3d' -amulettek a hosszú élet jelképei. vagy: 'w3d' - zöld kő. A zöld kő, a zöld papyrusnövényt idéző amulett, s maga a szín, mint a hosszú élet jelképe a Piramisszövegekre tekint vissza. A szétszórás gesztusa ezen a szöveghelyen (*stj.n.j w3d.w*) direkt utalás az óbirodalmi királyok asztrális túlvilághitének egyik poetikus megnyilvánulására a Piramisszövegekben (PT 350/Pyr. 567a-c), amelyben 'J3.t-wr.t' (Nut) a csillagok különféle zöld színű féldrágakövekhez hasonlított fényét szórja szét, vagyis megteremti a csillagokat:

'dd mdw j.J3.t-wr.t stj/stj w3d, šsm.t, mfk3.t sb3.w'

Mondás: Ó, Jat-Ueret, ki szétszórja a csillagok zöld-kövéit, malachitját, s türkizét

Azok zöld színével - szójátékkal - kapcsolja össze őket a hosszú élettel Pyr.567c:

'w3d.t w3d Ttj w3d hm-ḥnh.w'

Amint te virulsz, úgy virul Teti és úgy virul a 'hm-ḥnh.w'-virág.¹⁰¹³

A 17. fejezet itt függetlenül használ ÓB forrást, lévén a 33. szakasz megléte KB eredetijében nem alátámasztható.¹⁰¹⁴

(K.29) – vagy: csapda; vagy: halászháló, szák neve. (Korábban ld. 32./XCIII) A sor a szöveg más helyeihez hasonlóan kettős értelmezési lehetőséget ad, amelynek eszközéül a homofóniát választja. I. „A titkos alakú - amelyet Hemen ad - a harmat neve. II. A titkos alakú „Hemen karjai” a varsa neve. A kettős karral írt szerkezet lehet az 'ḥ'-kar szó dualis alakja, s ebben az esetben a karok funkciójukban lefedik a 'ḥ3d' – varsa szó értelmét, mint valami, amely foglyul ejt. Azonban a kettős kar egyaránt lehet a 'rdj' –adni ige p.i.p. alakja, amely itt egy relatív forma része, ahol a cselekvő Hemen, s az alternatív alak 'ḥ3d' helyett a hasonló hangzású 'j3d.t' áll, amely az itt álló N4 determinatívummal ugyan harmatot, s csapadékot jelent, de T90 és S28 determinatívummal (halász)háló, s szák jelentése van.

¹⁰¹² BARGUET 1967, 64

¹⁰¹³ LICHTHEIM 1973, 41

¹⁰¹⁴ GRAPOW 1915-1917, 85

(K.30) - 33/glossza/CIX – A szövegben 'jm=s' áll, amelynek a magyarázandó passzus alapján nincs értelme, hiszen annak 'ꞥ*nd jm=sn*' ('közülük kevesen vannak') alakja után szintén 'jm=sn' alakot várnánk, amelyet La is használ: 'Amint közelítenek közülük. La: S elszámoltatják azt, aki Busziriszban* van. Akik lángra lobbantják ellensége (masc.) 'b3'-it. D.21: 'Amint közelítenek közülük a Mendészb^{**} lévő elszámoltatóiként cselekedvén. Kik megcsonkítják ellenségei 'b3'-it.' Azonban valószínűbb, hogy 'jr.t R^c'-ra (Ré szemére) utal vissza, az előző glosszában. Így is lehetséges a fordítás: itt Széth bandája magából a szemből, avagy attól közelít. → Ré szeme itt Uadzszittal, a lángok (vagy 'elemésztők' – értsd: lángok, ez kiderül a determinatívumból) úrnőjével azonosulna, s Széth bandája a szöveg szerint lángolva érkezik. A lángoló napszem a szövegből korábbról már ismert 'msw bdš.t'-tel (i.e. Apóphisz és társai) azonosítja itt Széthet és csapatát, akik nem mint a büntetés eszközei, hanem mint annak immár lángoló elszenvetői menekülnek a Napszemtől, csak N. szubjektív eladásmódja láttatja közeledésüket. Kérdéses a 'ꞥ*r/jꞥr*' alak fordítása, miszerint 'eljutnak', vagy 'felemelkednek, feljutnak' értelemmel fordítandó. Amennyiben utóbbiról van szó, arra utalna, hogy a beszélő a magasban (talán az égben) tartózkodik.

* - Dzsedu-ként áll,** - Dzsedetként áll.

V. A SZÖVEG STRUKTURÁLIS ELEMZÉSE

V.1. A struktúra általános áttekintése - főmotívumok

A HK 17 korábbi változata, a CT 335 a legkorábbi és legfontosabb azon szövegek közül, amelyek a Nap teremtésben betöltött alapvető szerepével foglalkoznak. A fejezetben a kozmogonikus ciklus mítoszaiból jelennek meg töredékek¹⁰¹⁵, amelyekben az elhunyt a teremtőistennel, itt az Atummal már egybeolvadt Rével, a Nappal azonosítja magát, annak így éjszakából reggelre való előjövételét, saját sírból, vagyis a címben is szereplő nekropoliszból és a szép Nyugat(-országból) nappal való előjövételével azonosította. A mondást J. P. Allen két részre tagolja:

(1) - A halott Napként szólal meg, míg

(2) - később már ő szólítja meg a napot annak Ré, Atum, Oszirisz és Kheperer aspektusaiban, vagyis itt már nem azonos vele (2. rész)¹⁰¹⁶

¹⁰¹⁵ TARASENKO 2006, 339

¹⁰¹⁶ ALLEN (J.P.) 1988, 31. Allen az eredeti szövegben Ré-ként jelzett Napistent tudatosan a Napként fordítja.

Az első részben az elbeszélés E/1 személyben kezdődik a kozmokrátor általi egyfajta preegzisztens állapot leírásával. A teremtés folyamata a teremtő szavának (2. sor) kibontása. A teremtést két egymással azonosnak jelölt istenség végzi, akik létezése sem a másik istenség, sem pedig más létező által nem determinált. Az CT 335 csak az egyiküket, az Ósvizet nevezi meg, míg a HK 17 a Napot is. A 8. sorban megjelenő gondolat, amely a tegnapot Oszirisz alakjával, a holnapot Rével, vagyis a Nappal azonosítja, a fejezet elejének teremtésmítoszáat a mindennapi élet ciklusához kapcsolja, amelyben Oszirisz az új élet potencialitásának princípiuma, míg Ré - vagyis a Nap - ennek látható megnyilvánulása. Oszirisz és Ré 'dw3.t'-ban való egyesülése teszi lehetővé a Napnak, hogy életet adjon. Az élet folyamatosan megújuló ciklusának ezen mitikus megfogalmazása fejezi ki az egyiptomiak azon optimista életszemléletét, amely az örök ciklikusságot a Napban, s ekképp a sötétség felett mindig győzelmet arató fényben, az élettelenben kihajtó élet magját látja. Egy másik olvasat szerint a mítoszok elmesélése, leírása, vagy ábrázolása során kozmikus történések mentek, és mennek végbe, amely által, mintegy mágikus módon e mitikus eseménysorok eredőjükhöz, saját – földi, objektív realitástól független – szakrális idejükbe térnek vissza, abba a pontba, amely az élet kezdetét és a holtak újjászületését jelenti.¹⁰¹⁷ A demiurgosz szerepének egyik legfontosabb reprezentánsaként Atum vezető szerepét Amonnal és Rével való szinkretisztikus összeolvadása után is megtartotta az Újbirodalomban.¹⁰¹⁸ Ré HK 17-ben is jól látható, imént is tárgyalt teremtő isteni szerepét az Atummal még az 5. dinasztia idején történt szinkretizmusa révén nyerte el, amikor is a két istenség szinte teljesen összeolvadt. A szövegben két város jelenik meg, mint a teremtés helyszíne. Ezek közül Herakleopolisz az a hely, ahol Ré elnyerte királyi státusát, ezen felül Ré és Oszirisz egy fontos vallási kultuszközpontja. A 83-84. sorban ugyanezen város Oszirisz koronázásának helyéül szolgál. Itt kétségkívül az istenségek földi uralkodásáról van szó. A másik város Hermupolisz, amely Sű-tartópilléreinek megjelenése előtt, a Nunból önmagától előbukkanó ösdomb, vagyis az ég és a föld elválásának a színhelye volt. A mitikus cselekménysor említést tesz egy 'bdš.t' nevű teremtmény szülőitei ellen zajlott kozmikus méretű csatáról is. Ez időben a szöveg glosszája szerint akkor zajlott, amikor Ré macska képében felhasította a heliopoliszi *šd*-fa oldalát. A szöveghez tartozó vignettán azonban nem magát a fát, hanem egy kígyót levágó macska látható, bár a háttérben valóban ott áll maga a fa is. A legtöbb kutató szerint itt valójában ellenségének, Apóphisznak legyőzéséről van szó.¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁷ ALLEN (J.P.) 1988, 33 skk., TARASENKO 2006, 354

¹⁰¹⁸ *ibid.*, 341

¹⁰¹⁹ *ibid.*, 344 sk.

A kozmogonikus szöveg háttérben keveredni látszanak a mindenség létrejöttét leíró, mitikus ősidőbe nyúló események, s az olyan, sokkalta kézzel foghatóbb történések, mint Ré és Oszirisz koronázása és földi uralma. Ilyen szövegekben megragadható konkrétumok után kutatni félrevezető lehet, hiszen a szimbolikus nyelvezet gyakorta sokkal inkább egyszerű alapigazságok jelenlétére enged következtetni a háttérben, mintsem egy még összetettebb összefüggésláncre. Ahogy fentebb már említésre került, Allen az eredeti szövegben Ré-ként jelzett Napistent tudatosan Napként fordítja, egy kozmogóniai eseménysor szűrőjén át mutatva be a fejezetet.¹⁰²⁰ Lehetséges - s amint az alábbiakban az a szövegelemzés során bemutatásra kerül indokolt - azonban egy olyan komplex narratíva feltételezésével közelíteni a szöveghez, amelyben a Nap égi útjának ciklikus leírása a halotti liturgia-, és a mindennapi istenkultusz konkrét elemeivel alkot egységet számos további réteggel gazdagodva, s mint ilyen, nem teszi lehetővé a beszélő személyazonosságának általános értelemben vett meghatározását. Quirke legújabb 'pr.t m hrw' fordításában rámutat, hogy a szöveget egyes kommentátorok, így Allen (T.G.) három fő szakaszra osztják.¹⁰²¹ A felosztás alapjául CT 335 fentebb már említett¹⁰²² előzménye szolgált, amely eredetileg két részből (335a-b) állt.¹⁰²³ Az Atum házának dícséretével kezdődő szakasz (c = 33. szakasz) csak a HK 17-ben szerepel.

- (a) - Hosszú, deklaráció szakasz, amelyben a beszélő a kozmokrátorral, Atummal (Atum.-Rével) azonosul,
- (b) - A halott Napistenhez intézett fohásza, amelyben megmentéséért könyörög
- (c) - Atum-házának dícsérete, amelyben a beszélő ismét Atummal azonosulva jelenik meg

Az alábbi táblázat Allen valamint Assmann és Kucharek felosztását illusztrálja:

Assmann/Kucharek	Allen	Assmann/Kucharek	Allen	Assmann/Kucharek	Allen
1	a1	12	a8-ban	23	b1
2	a2	13	a9	24	b1-ben
3	a2-ben	14	a9-ben	25	b2
4	a2-ben	15	a10	26	b3
5	a3	16	a11	27	b4
6	a4	17	a11-ben	28	b4-ben
7	a4-ben	18	a12	29	b4-ben
8	a5	19	a12-ben	30	b4-ben
9	a6	20	a13	31	b4-ben
10	a7	21	a14	32	b5
11	a8	22	a15	33	c

1. Assmann/Kucharek és T. G. Allen fejezetrész számozása a HK 17-hez (QUIRKE 2013, 52 nyomán)

¹⁰²⁰ ALLEN (J.P.) 1988, 31

¹⁰²¹ QUIRKE 2013, 52; ALLEN 1974, 26-32

¹⁰²² Id.: II.7.1. Előzmények (CT 335 és CT 336) és források

¹⁰²³ Egyesek úgy vélték, hogy az első részben a Napisten, míg a másodikban a halott önmaga beszél, vagy esetleg más istenséggel azonosítja magát. Heerma Van Voss úgy vélte, hogy ezzel szemben a szöveg sokkal homogénebb, s a halott végig Napistenként egymaga beszél. (Id.: HEERMA VAN VOSS 1963, 2)

V.2. A lineáris és polifon értelmezés

Amint az a fentebb leírtakból is látható, a szöveg egymással párhuzamba állított transzparens rétegek egymásra exponálásával jelenít meg különböző szinten és minőségben zajló mitologikus és kozmogónikus eseményeket. A szöveg olvasásában ezen rétegek közötti átjárás elsődleges eszközének a glosszákat tekinthetjük. Azonban ezek egymás után való olvasása egy olyan sűrű és többszörösen összetett tartalmi anyagot eredményez, amelyben a narratíva és az összefüggésrendszerek gyakorlatilag követhetlenné válnak. Ezt a megközelítést *lineáris értelmezésnek* nevezem, amelyen belül szükségszerűen csak egyes hosszabb-rövidek egységei tekinthetők át konzisztens tartalmi egységként. Amennyiben az egymással fedésben lévő rétegek azonosítása-, s a szöveg formai felépítése által biztosított önálló vizsgálatuk megtörténik, lehetővé válhat ezek önálló, önmagukban történő értelmezése. Ezen belül tehát ismét lehetőség van a lineáris megközelítésre, ám immár több, párhuzamos, egyes rétegeiben követhető narratíva keretein belül. Amennyiben ezeket a rétegeket önállóan kezeljük, lehetővé válik a jelentésrétegek egy-egy szegmensének konzisztens áttekintése, ám ezek mindegyike önmagában csak egy részét képes visszaadni annak a komplexitásnak, amelyet ezen rétegek egymásra helyezése eredményez. Ezt a megközelítést - *polifon értelmezésnek* nevezem.

Az önálló értelmezések egymással való összevetése lehet tehát az a megközelítés, amely segíthet megérteni azt a belső logikát, amely szerint az egyiptomi teológus kompilátorok a szöveget megszerkesztették. Értelmezésem szerint a glosszák képezik azon illesztési pontokat, amelyek mentén kijelölhetőek a különböző réteghatárok érintkezési pontjai, tehát egymás után való olvasásuk alternatívájaként egymásra vetítésüket tartom egy lehetséges megközelítésnek szövegösszefüggések vizsgálatában. A szöveg a glosszák használatával didaktikus módon mutat rá a fejezet ily módon történő megközelítésére. Ebből kiindulva felismerhető, hogy a fejezet egyik ki nem mondott feladata, vagy funkciója az lehet, hogy a homofóniára épülő szójátékokkal és népi etimológiákkal operálva egyetlen szövegbe sűrítse azt a tartalmi gazdagságot, amely által olvasója számára az egyiptomi vallásos-, és mitologikus szellem működésébe engedhet bepillantást.

V.3. Szövegrétegek, magyarázó glosszák, homofónia

Az erős szimbolikus nyelvezet és képi jelrendszer arra mutat rá, hogy szó, kép és valóság az egyiptomi gondolkodásban egységet alkot.¹⁰²⁴ Ezek különböző szinten megjelenő rétegeit kísérli meg vizsgálni az alábbi megközelítés is. A glosszák használata nem szükségszerűen tesz lehetővé pontos megfeleltetéseket az egymás mellé helyezett vallási koncepciók között. Mindazonáltal az alábbiakban ismertetett pontokban megkísértem a szövegben általam azonosíthatónak tartott rétegeket felsorolásszerűen elkülöníteni. Lévén teljes szétválasztásuk a legtöbb ponton nem lehetséges, részletes, független elemzésükre a szöveg összetettsége okán itt nincs lehetőség. Azon elemek azonban, amelyek a dolgozat központi kérdése szempontjából relevánsak, az alábbiakban önálló fejezet részeként kerülnek elemzésre. Ezek egy olyan metanyelvként is felfoghatóak, amelyeknek bár elkülönülhetnek egymástól, a szöveg képezi alapvető közös értelmezési tartományát. Ezeknek megfelelően beszélhetünk:

- (1) Kozmológiai megközelítésről, amelyben a cselekmény középpontjában a világot felépítő és működtető elemi természeti jelenségek megfigyeléseinek visszatükrözése, ezen belül is elsősorban a Nap, mint égitest napi és éves ciklusának leírása áll.
- (2) Kozmogóniai megközelítésről, ahol a világ teremtésének momentumai az istenek világára transzponálódnak, s ahol Ré/Atum alakja, mint teremtő isten jelenik meg. Az összefüggések megegyeznek az 1. rétegével, hiszen egyazon jelenségek leírására szolgálnak, csak immár egy absztrakt, teológiai nyelv segítségével megfogalmazva.
- (3) Ósi királyságeszmény „aurea aetas” világában értelmezett megközelítésről, amelyben Egyiptom királyai még a Heliopoliszi-teológiai férfifágának istenei: Ré, Sù, Geb, és Oszirisz voltak. Az ő mitikus uralkodásuk és küzdelmeik eseményei tükröződnek ebben a rétegben, amelynek központi eseménye magának a 'Királyságnak' megkezdése Ré által.
- (4) Hórosz és Széth harcának mítosza, amelynek különböző eseményei jelennek meg. Ehhez szorosan kapcsolódik az elkóborolt, vagy épp elragadott Napszem mítosza, s az annak visszaszerzéséért véghezvitt események, ahol is utóbbi szoros összefüggésben áll a szájmegnyitás szertartásával.
- (5) Átmeneti rítusok megfogalmazódásai, amelyek között helyenként szerves összefüggések figyelhetőek meg. (ld. bővebben: VI.2. Az átmeneti rítusok kontextusa) Gyakori konkrét utalásaik a halál és a temetés között lezajló rítusokra vonatkoznak, amelyek a halottat személyiségreszeinek

¹⁰²⁴ FAULKNER 1994, 15 skk.

továbbéléséhez, valamint a túlvilágon való áthaladáshoz és sikeres újjászületéséhez segítik hozzá. Mint ilyenek, konkrét templomi rítusok részeként is funkcionálhattak.¹⁰²⁵

Ahogy az rögtön a szöveg elején, az 1. szakasz glosszájában (IV.) is megfigyelhető, vélhetőleg az 1. réteg szereplői kerülnek átvétítésre jelképes formában az isteni régióba, amelynek további antropomorfizálása révén jelennek meg a szöveg harmadik rétegében, mint konkrét egyiptomi városokban és egyéb helyszíneken lezajló mitikus cselekmények szereplői. A szöveg egy adott rétegen belül további szinkretisztikus gesztusok útján von össze további szereplőket, (pl.: Ré=Atum) így adva még határozottabban átfogó jelleget, és további súlyt a szövegnek (1. réteg: Nap, mint égitest = 2. réteg: Ré/Atum, mint teremtő napisten = 3. réteg: trónra lépő király, a hermupoliszi ősdombon). Mindazonáltal a rétegek nem egymásnak alárendeltek, hanem analógiákként egy szinten mozognak, csak így lehetséges, hogy a király uralkodói kötelességeinek, aktusainak teljesítésével képes a világban fennálló isteni egyensúly, a 'M3'.t' fenntartására. Fontos megjegyezni, hogy a fent elkülönített rétegek

- nem követhetők végig megszakítás nélkül a teljes szövegben, hanem a már említett fragmentumok és a többi réteggel alkotott átfedések formájában jelennek meg,

ebből adódóan

- nincs közöttük szilárd cezúra, sőt, a szöveg szándékosan elmosza a határvonalakat a paralel vizsgálható rétegek (pl.: pl. a királyságeszmény isteni volta és a világot teremtő aktus súlya) között, így éreztetvén azok immanens azonosságát és felcserélhetőségét.

Adott szöveghelyeken ezért többféle értelmezés, s így eltérő rétegekre vonatkozó fordítás – lehetséges egyazon mondaton belül. Mindezen túl lehetséges egy mondaton belül több réteg együttes megjelenése is, a rétegek közötti textuális visszacsatolás így jelenik meg a legtömörebb formájában. Az I. szakasz példáját illusztrálva tehát: Ré kezdete <annyi, mint> (1/2) az általa alkotottak királyaként való trónra lépése (3). A királyi uralkodás megkezdése tehát a Nap Ősvízben való magányos létezése (*wnn.j wʕj.kwj m Nwn*) utáni első felkelésével (*hʕj*) kerül azonosításra. Megfigyelhető, hogy a Piramisszövegek terminológiájában a „b3”-

¹⁰²⁵ QUIRKE 2013, 52. Quirke A. von Lievenre hivatkozva emlékeztet, hogy a HK 1 és a HK 17 illusztrációik egy válogatott anyagával együtt az Oszirisz új életre keltését célzó abüdoszi templomban is felírásra kerültek, I. Széthi temploma mögött. A szövegek elhelyezkedése a nagy oszlopcsarnok felé vezető átjárón Oszirisz templomi rítusaiban való használatukra utal, amely az akadálymentes Túlvilágra való belépést, valamint az onnan való kilépést szolgálta. Ezen kívül feltételezte, hogy a szöveg a balzsamozás specifikus keretei közé tartozik. Itt utal a Nebszeni papiruszban található sakálfejű ülő istenalakra, aki a halott bebelzsamozására és védelmére utal. Milde ezzel szemben úgy véli, az ábrázolás a közelében álló 26/LXXVII-ban megjelenő agárfejű alakra utal (*hr=f m tzm*). (ld.: MILDE 1991, 4, 31) A 18. dinasztia végétől gyakori összefüggő jelensor – amely jelen dolgozatban Grapow nyomán elemeire bontva jelenik meg – Quirke véleménye szerint a HK 1 hosszú halottas menetet ábrázoló vignettáját idézi, amely szintén ekkor a kortól jelenik meg a szövegek kísérőjeként. (QUIRKE 2013, 54)

jához/'k3'-jához/'3h'-szelleméhez tért" fordulattal azt az átlényegülést jelzik a szövegek, amelyben az istenek és a király haláláról szólnak. Ezen kontextusban ez annyit jelent, hogy az istenek és/vagy a király befejezte földi létét, hogy megkezdje az égít. A szövegekben így explicit módon megjelenik az említett rétegek közötti átmenet.¹⁰²⁶

A szövegrétegek közötti átjárást primer módon az ún. glosszák alkotják, amelyek magyarázatokkal látják el a szöveg megfelelő szakaszait, vagy akár annak tagmondatait. Az egyik korai, mára már kevésbé tartható elképzelés szerint az „állítólagos glosszák” tulajdonképpen próbatételek voltak, amelyeket a halottnak ki kellett állnia, s a fenti kérdések hasonló szerepet tölthettek be, mint a hajó, amelynek részeit fel kellett ismernie és megneveznie, hogy továbbjuthasson. A különbség mindössze ebben az esetben az, hogy itt kozmogonikus istenségekről van szó, s a glosszák eszerint a szöveg szerves részét képeznék.¹⁰²⁷ Valószínűbb azonban, hogy azt az összefüggő, több rétegben építkező gondolatrendszert kívánták felvázolni általuk, amely a szöveg adott rétegeinek megismerhetőségén túl a kompilátor(ok) és magyarázó(k) gondolkodásmódjának rekonstruálására is lehetőséget ad. Ezen felül a glosszák egy másik szerepe a szövegben megfogalmazott szimbolikus nevek és kifejezések magyarázata volt.¹⁰²⁸ Quirke Assmannt, s Kuchareket idézve rámutat, hogy a glosszák feltett kérdéseinek és válaszainak célja nem az, hogy egy szótár vagy lexikon módjára magyarázzanak és feloldjanak, hanem az, hogy bemutassanak egy folyamatot, amelynek célja a tudás felmérése.¹⁰²⁹ További hasonló, a szakrális régiót érintő tudást felmérő fejezetek ismertek még a 'pr.t m hrw' korpuszból (HK 52, 58, 99, 125, 189), de megjelennek direktebb kérdés-felelet párhuzamokat bemutató szövegek is. (HK 64, HK 15). Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy a jelen kor számára nem ismert (vagy ismerhető) összefüggések felismerésének hiánya semmiképp sem teszi indokolttá ezen hiányosságoknak az óegyiptomi kompilátorok gondolkodásmódjába való modern belevetítését. A glosszák egymás mellé helyezése tehát szükségszerűen okkal történt, - még ha ezen ok a mai kutatás számára nem is minden részletében világos - amelyre hosszú idejű hagyományozásuk az egyik talán legfontosabb bizonyíték. Az egyiptomi nyelv a Piramisszövegek óta gazdagon élt az egybehangzó szavak nyújtotta gondolattársításokkal, szójátékokkal és eufemizmusokkal.¹⁰³⁰ Ezek egyszerre szolgálhattak a szöveg színezésére, de egyszersmind mágikus céllal is. A gyakori 'ts-phr' kifejezés, a szöveg vica-versa olvasatát

¹⁰²⁶ ŽABKAR 1968, 8

¹⁰²⁷ AMÉLINEAU 1910A, 403

¹⁰²⁸ MUNRO 2010, 51

¹⁰²⁹ QUIRKE 2013, 52;

¹⁰³⁰ ALLEN 1974, 4

jelentette, amely néha palindrómákat idéző formában is megjelenhetett. Az egyik leggyakoribb szójáték a HK 85-ben jelenik meg: *'hpr.n.j ... m rn.j pwy m Hprj'* – Létrejöttem ezen Kheperi nevemben. Ehhez hasonló példa a HK 17 16/XXX - XXXII is, ahol a *'rh.wj'* - 'két küzdőfél', a *'hrw pw 'h^c n Hr^w'* – 'Az a nap, amikor Hórosz harcolt...' kerül párhuzamba *'hr n Hr(w)'*- 'Hórosz arca' és az *'Hr(w) hr.wj'*- 'Hórosz...(Széth) heréit' jelennek meg együtt egyetlen rövid szakaszon belül.¹⁰³¹ Szintén gyakoriak az eufemizáló idiomatikus kifejezések, mint a *'mnj'* - kikötni, *'s3h t3'* – 'elérni a földet', amelyet a 'meghalni' ige helyett használtak, hasonlóképp a *'M3^c-hrw'* – 'igazhangú' kifejezés a halottat jelölhette. A halott *'mwt'* kifejezést igen ritkán használták. A terminus vallási alapvonásai az Óbirodalomig, vagy talán még korábbra vezetnek vissza, ahol a halott megistenítését, hatékony lényé tételét célzó rítus, a *'s3h.w'* volt hivatott elérni, hogy a két létaspektus, a *'k3'* és a *'b3'* egyesülésével létrejöhessen az *'3h'*-szellem, vagyis a halott *'3h'*-há váljon. Amennyiben a két aspektus nem tudott egyesülni, a megmaradt entitás tovább létezett ugyan, de nem tartották többé élőnek.¹⁰³² Az imént említett példák egyszerre:

- vallási- mitológiai alapállásokként, valamint mágikus mondásként való használatra utalnak,
- funkciójukat az irodalom kifejezőereje által közvetítik,
- a narratívában futó cselekményszálak és jelentésrétegek között asszociációk révén hoznak létre kapcsolatot

A *'pr.t m hrw'* szövegei az imént említett eszközöket szisztematikus módon használják. Erik Hornung rámutatott, hogy a szövegek versekben, strófikus szerkezetekben íródtak, s G. Fecht az egyiptomi metrika terén végzett helyreállító kutatásainak köszönhetően lehetőség nyílik az egybecsengő, egybehangzó szövegrészek és az általuk ekképp jelzett allúziók kiemelésére. Ezért szemben a korábbi prózai változatokkal, 1979-es teljes fordítását már ezen metrikus keretrendszeren belül készítette el, ahol a cím nem-, a zárószakaszok pedig külön részét képezik a keretnek.¹⁰³³

¹⁰³¹ *jw mh.n.j jr.t m-ht hk=s ° hrw pw n 'h3 rh.wj ptr r.f.sw ° hrw pw 'h3 n Hr(w) jm=f hn^c Stš ° m wd.t=f st3w m hr n Hr(w) ° m jt.t Hr(w) hr.wj n Stš ° jn gr.t Dhw.tj jrj nn m db^c.w=f* - Teljessé tettem a szemet szétzúzása után a két küzdőfél harcának ama napján.- Mit jelent hát ez? Azt a napot, amelyen Hórosz Széth-tel küzdött, amikor is ő sebet ejtett Hórosz arcán, s amikor Hórosz elragadta Széth heréit. Tot volt hát az, ki ezeket saját kezűleg megcselekedte.

¹⁰³² ALLEN 2005, 7, a *k3*, a *b3* és az *3h* szerepéről ld. bővebben: VI.3.1.3.3. - VI.3.1.3.7.

¹⁰³³ HORNUNG 1990, 17. Köszönöm Fábíán Zoltán Imrének, aki felhívta a figyelmemet a HK 17 strófikus bontásának és fordításának lehetőségére, s aki saját fordítását ezen szempontok figyelembevételével készítette el. Tekintettel azonban arra, hogy Hornung maga is rámutat a rekonstruált metrikus rendszert illető számos jelenleg még fennálló bizonytalanságra és ellentmondásra, amelyeket az újabb redakciók, rövidítések és variánsok csak tovább növelnek, a jelen dolgozatban használt fordításban eltekintettem a verses forma használatától, elegendőnek tartván rámutatni a rendszer néhány alapelemére, s a szövegben rejlő strukturáltabb, poetikus szerkezet lehetőségének kiemelésére.

VI. AZ ASZTRONÓMIAI KONNOTÁCIÓK VIZSGÁLATA

VI.1. Bevezetés és háttér: A *DW3.T*

A *'pr.t m hrw'* szöveganyagában megfigyelhető fejlődés vizsgálata egyben magának a túlvilághitnek a fejlődését is jelenti. A szövegekörpuszban megfigyelhető redakciós cezúrákra tekintve jogosnak mutatkozik az a feltételezés, amely ezeket történelmi változásokkal kívánja kapcsolatba hozni. Ez mindenesetre nem magyarázható mindössze az egyiptomi államszerkezetet érintő közigazgatási és gazdasági összeomlásokkal, az átmeneti korok kríziseivel, de bizonyos más történelmi töréspontokkal is összefüggésben áll, amelyek újonnan felmerülő igények, célok és feladatok megjelenésével kapcsolódnak össze. Ennek Hornung a tárgyat érintő legfontosabb megnyilvánulását az i.e 19. század első felében, II. és III. Szenszert uralkodásának idejében látja, amely olyan külső változásokban is lemérhető volt, mint a piramisok alaprajzának megváltozása, vagy új művészeti formák megjelenése, ám egyben egy olyan szellemi irányzat lezárását is jelöli, amelynek kezdetei az Óbirodalomba nyúlnak vissza. Ez az a szellemi, gondolati háttér, amely magyarázatot ad a túlvilághit azon eltéréseire, vagy fogalmi keveredéseire, amelyek az asztronómiai konnotációkban is jól lemérhetőek. Az Óbirodalom és a Piramisszövegek gondolatvilága az elsődleges túlvilági régiót, a *'dw3.t'* –ot elsősorban az északi égbolt cirkumpoláris csillagok zónájában képzelte el, ám egyéb asztrális-, és szoláris elemek mellett. Azonban már PT-körpuszban is megjelennek azok a chtonikus tendenciák, amelyek a Hornung által kiemelt időszakra válnak valóban dominánssá. Így kerülnek előtérbe a mélység túlvilágképei, annak a helynek aspektusai, ahova az égitestek alászállnak.¹⁰³⁴ Ez jól látható a chtonikus túlvilághit központi figurája Oszirisz-, valamint kultuszhelye, Abüdosz szerepének középpontba kerülésében is.¹⁰³⁵ A *'pr.t m hrw'* világának *'b3'*-leke még továbbra is megjelenik, mint aki Rét kíséri égi útján, ám kevés kivétellel a hangsúly már a túlvilági régiókban való tartózkodásra, az ott való jelenlétre esik.

A jelen dolgozat által vizsgált két alapvető asztronómiai párhuzam azért került kiválasztásra mert bár két eltérő túlvilágszemléletet képviselnek, az Óbirodalomtól az Újbirodalomig ívelő

¹⁰³⁴ HORNUNG 1990, 21

¹⁰³⁵ Az 5. dinasztia végére Osziriszt a Piramisszövegekben a halott királlyal azonosították, de Abüdosz, mint Oszirisz vélhető származási helye, később, a 6. dinasztia végén nyert lényegesebb vallási és politikai szerepet. Abüdosz fontossága ugrásszerűen megnőtt a Középbirodalomban, mint Oszirisz kultusközpontja, és mint a hely, ahol a mítosz szerint testét elrejtették. Az Első Átmeneti Korban Oszirisz fontossága és hatásköre szignifikánsan megnőtt, majd a Középbirodalomra par excellence halotti istenné lett, amelyben minden halott, magához ragadva a királyi temetkezéssel járó előjogokat, maga is Osziriszá vált, és eképp a halott király módjára ábrázoltatta magát. (ld.: ALDRED 1984, 134 sk.)

közel ezer éves időszakot kapcsolják össze egyetlen szövegben indirekt, ám jól kitapintható módon. A két vizsgált párhuzam tehát:

- (1) – Az Óbirodalom asztrális túlvilághite ('*mshtjw* és a szájmegnyitás szertartása'),
- (2) - Az Újbirodalom szoláris-cthonikus túlvilághite ('*msk.t*' – az újjászületés helye)

A két rendszer közötti kapcsolatok és különbségek megértéséhez röviden szükséges a Túlvilág fogalmának áttekintése a tárgyalt és az azt megelőző időszakban az asztronómiai szempontok figyelembevételével, amelyek legkorábban, s egyszemesmind legvilágosabban a *d3.t/dw3.t* – Túlvilág/Alvilág¹⁰³⁶ leírására szolgáló legkorábbi jelben tükröződnek.

A Gardiner-féle jellistán N15 besorolással szereplő jel egy szabályos, ötágú csillagot ábrázol egy kör közepén. Hannig szótárában¹⁰³⁷ az N14 (csillag) hieroglif jel variánsának tekinti.¹⁰³⁸ A jel Allen szerint az egyiptomi geográfia részeként az alvilág egyfajta keresztmetszeteként jelenik meg. Ebben a világvázlatban a világ egy buborékban létezett, amelynek külső határát az azt minden irányból körbefogó Ősvíz (*Nw, Nwn*), vagy égi óceán fogott körbe. A két világ határát, vagyis a gömb falát az ég (*p.t*), illetve perszifikációja (*Nw.t*) képezte, amelyet a fényt és atmoszférát megszemélyesítő Sű (*Šw*) tartott a magasban. Létezett azonban olyan elképzelés is, amely szerint az ég egy hatalmas vasköpeny (*bj3*), amelyet a négy Hórosz-fiú támaszt az ég négy sarokpontján, mint annak tartópillérei.¹⁰³⁹ De létezett egy kép egy, az eget alátámasztó hatalmas fáról.¹⁰⁴⁰ Az egyik legősibb elképzelés azonban az égben egy óriási arcot látott, '*Hr*'-istent, akinek jobb szeme a Nap, míg bal a Hold volt.¹⁰⁴¹ Az égi óceán alvilági pandanját '*Nwn.t*', az alvilági vizek összessége alkotta, amelyen a napisten éjszakai útján a '*msk.t.t*' bárkáján átkelt.¹⁰⁴² Egy hasonló interpretáció szerint az alvilág rendelkezett egy titokzatos folyóval, amely felhúzódik az élők világába, s Elefantínéhoz közel két örvényben tör elő, s a Nílusként egész Egyiptomon végighalad.¹⁰⁴³

¹⁰³⁶ specifikus volta okán indokolt lehet a '*k3*', '*b3*', '*3h*' és '*M3.t*' analógiájára megtartani a '*dw3.t*' /Duát kifejezés megtartása.

¹⁰³⁷ HANNIG 2009, p.1358

¹⁰³⁸ A gardineri jelkészlet előtt is létezett már klasszifikáció. 1843-ban jelent meg Champollion nyelvtana, amely már tartalmazott egy komplett osztályozási rendszert, amely a későbbiek alapjául szolgált. Itt „Chapitre Premier, 6” (ld.: CHAMPOLLION 1841-1843, p.465) sorszámú szerepel a kötet végén. Kissé megtévesztő, lévén a jelek részletes ismertetésénél a Ch. I/6- számot kapta. Leírásánál a következőket találjuk: „Szimbolikus jel: A világegyetem (al)része, vagy zónája, amely az égi- és a földi világ közé van helyezve, s a testüktől elszakított lelkek számára szolgál lakóhelyül. A Hold és a Föld közötti intervallumot tölti ki; a lelkek régiója, avagy zónája – Nephthüsz, a lelkek zónájának úrnője, a testvér istennő; hm mantaeie – a lelkek lakhelyében. (ld.: CHAMPOLLION 1841-1843, p.13) „A későbbiekben megjelent újabb katalógusban a '*d3.t/dw3.t*' – jel már az A 43 (ld.: ROUGÉ 1851, p.4; CAT. 1873, p. 8) pozíciót foglalta el.

¹⁰³⁹ HASSAN 1946, p. 186

¹⁰⁴⁰ HASSAN 1946, p. 188

¹⁰⁴¹ HASSAN 1946, p. 195

¹⁰⁴² ALLEN 2004, p.21

¹⁰⁴³ ERMAN 1907, p.7.; Pyr. 306; 882; 1014; 1172; 1973; 1986 - vid.: WB V, BEL. 62A; mint a Nílus forrása még vid.: DE GARIS DAVIES 1903, p.27, 9-10. (Figyelemre méltó hogy míg a hagyományos túlvilág-elképzeléseket és pantheont az Amarna-kor szinte teljességgel száműzte, az egyetlen Aton, mint a '*dw3.t*'-on átkelő Napisten képe mégis megmaradt Tutu 2. himnuszában.)

A legkorábbi szöveghelyek a Piramisszövegekben említik a 'dw3.t'-ot, ahol is az általa jelölt helyet az ég keleti horizontjánál képzeltek, ahol a Nap és a csillagok felkelnek.¹⁰⁴⁴ Az Első Átmeneti Kortól, s főként a Középbirodalomtól a régió a föld alatti részt is magába foglalta (ennek neve 'd3.t/dw3.t hr.t').¹⁰⁴⁵ Itt képzeltek el a halott istenek, majd az elhunyt királyok¹⁰⁴⁶ pihenőhelyét. A Középbirodalomban a 'dw3.t' írásmódja egy 'hw.t' jelbe írt csillagot ábrázolt, 't'-fonetikus komplementummal és ház-determinatívummal, s gyakorta az N14 (csillag)jelet használta az N15-helyett.¹⁰⁴⁷ Később ez azon föld alatti régiót jelölte, ahová a Nap éjjeli útját megtenni lenyugodott, s ahol Oszirisz és a halottak lakoztak, akiket magukat is így nevezték: 'jnj.w dw3.t'.¹⁰⁴⁸ Ez az Újbirodalom alatt a sírt jelentette,¹⁰⁴⁹ s általánosan az abyszumokat, a mélységet. Ebben a korban a szó írásmódja a középbirodalmihoz hasonlóan az írásmódban gyakorta N14-et használt. Egyedisége a pluralisban írt N15.¹⁰⁵⁰ Visszatérve a piramisszövegekbéli előfordulásaira, szembetűnő, hogy gyakorta jeleznek vele egy túlvilági tavat, vagy tavakat, esetleg tengert. Ez a már említett 'nwn.t' fényében nem lenne meglepő, ám itt behatárolt területről van szó, amely többször egy másik hasonló tóval, az 'š-s3bj'-val, a Sakáltóval együtt jelenik meg. Ezeket, mint a megtisztulás helyeit jelzik a szövek:

„Megtisztulsz a Sakál-óban, megtisztulsz a 'dw3.t'- tavában”¹⁰⁵¹

„Megjelent ez a Pepi az ég nyugati oldalán, s alászállt, mint zöld madár.

Alászálltak [...]---ához a 'dw3.t'-tavainak urai.,

Megtisztul Pepi a 'smn'-ludak tavaiban.”¹⁰⁵²

„Megtisztulsz a 'dw3.t'-tavában, elfoglalod trónusod 'B3rw'-mezején”¹⁰⁵³

„Megtisztulsz a Sakál-tóban, feloldódsz a 'dw3.t' -tóban.”¹⁰⁵⁴

Más hang fogalmazódik meg, amikor egyértelműen csillagokról szól a szöveg:

„Ez az Unisz alattaok ül, 'dw3.t' -i(-csillagok)/ 'dw3.t' -iak.”¹⁰⁵⁵

„A 'dw3.t' Hóroszaként lépsz elő, mint a pusztulást nem ismerők előljárója”¹⁰⁵⁶

A leginkább viszont akkor válik kézzel foghatóvá a dw3.t kettős jellege, amikor megvizsgáljuk az alábbi mondásokat:

¹⁰⁴⁴ Pyr. 372; 715; 820; 1164; 1527; 1530; 1987; 2170; továbbá az égben: Pyr. 282; 390; 802; 953; 1301; 1432; 1717 (vid.:WB V, BEL. 62A), vid. BUDGE 1978, p.865B, HANNIG 2003, p1467

¹⁰⁴⁵ LACAU 1905, p.218 – A szöveg *Mshjtj* assziuti szarkofágján található, amely a IX.-X. dinasztia idejéből származik. KB; Apophisbuch (II. Zusatz) 28,12 vid.: WB V, BEL. 62A, HANNIG 2006, 2768

¹⁰⁴⁶ Der große Papyrus Harris I, 2. vid.: WB V, BEL. 62A

¹⁰⁴⁷ HASSAN 1946, p. 276

¹⁰⁴⁸ többek között: Pyr. 2084, pRhind II 2,6; Edfu I. 482 vid.: WB V, BEL. 62B

¹⁰⁴⁹ többek között: Thebanische Grab Nr. 23 (Zaj) <1570>19. dinasztia vid: WB V, BEL. 62B

¹⁰⁵⁰ HASSAN 1946, p. 277

¹⁰⁵¹ Pyr. 1164c

¹⁰⁵² Pyr. 1530c

¹⁰⁵³ Pyr. 1987b; 1987c

¹⁰⁵⁴ Pyr. 2170

¹⁰⁵⁵ Pyr. 953 a

¹⁰⁵⁶ Pyr. 1301a

„Felállítatik neked egy lépcső (a) *'dw3.t'* ama helyére, ahol a *'S3h'*-csillag(kép) van, s ahol az égi marha(csillaga) megragadja kezedet.”¹⁰⁵⁷

„Létrát állított fel (ő), hogy felkapaszkodjon rajta annak „ami az égbe mászó” neve által.

Átúszta hajóját a pusztulást nem ismerő csillagok *'dʿm'*-jogaraival -

Az égi bika szarvait elhajlította, mely által továbbindul(hatott)t a *'dw3.t'*-tavai felé.”

Így látható, hogy a vizek egyaránt lehetnek *'Nwn'*-ban, és *'Nwn.t'*-ben. A pusztulást nem ismerő csillagok pedig hatalommal rendelkező (*'dʿm'*-jogarak) istenekként jelennek meg. Maspero még „alsó-egeknek” értelmezte *'Nwn.t'*-et, de jobb lehet a „fordított-égek” megfogalmazás.¹⁰⁵⁸

Stracmans bizonyosnak vélte, hogy a jel eredetileg a Vénusz bolygót jelölte.¹⁰⁵⁹ Ez egybevág azzal a gondolattal, hogy a jel az N14 alárendeltje, amely ideogrammként a *'sb3'* hangértékkel, s „csillag” jelentéssel bír.¹⁰⁶⁰ Az ebből (N14) levezetett *'sb3'* „tanítani” ige a „vezérlőcsillag ~ csillagként vezérelni” gondolattársítás alapján születhetett, ahogy erre egy assziuti sír felirata is rámutat.¹⁰⁶¹ Emellett *'dw3'*, valamint az *'wnw.t'* olvasata is van, ahol utóbbi az órák jelölésére használatos, lévén a csillagok egyenletes mozgása kiváló lehetőséget biztosított az idő mérésére, s a szó *'wnw.t'*, mint legkisebb időegység vált használatossá. A *'dw3'* olvasat képezi alapját a *'dw3w'* és a szó „reggel”, a *'dw3'* - korán reggel fent lenni/felkelni – igeinek, valamint a reggel, adoráló pózban végzett imának, vagyis a „dicsérni” jelentésű igeinek. Nyilvánvaló, hogy a szó alakja és egész későbbi jelentéstartománya erre épül: eredetileg a hajnali pirkadati homály helyét jelölték vele, ahonnan a Nap előbukkan.¹⁰⁶² Egyaránt elképzelhető azonban mint „az ég keleti részén felkelő egyetlen csillag”, amely Orionnal, és Szóthisszal átutazik az égen.¹⁰⁶³ A pusztulást nem ismerő északi/északkeleti csillagokkal egyesülő, óbirodalmi uralkodók egy ősi-asztrális túlvilághit üdvösségének ígéretében bízva írták fel ezeket a szövegeket piramisaikba, ahol madárként szállnak fel az égbe, ahol *'Nw.t'*, égistennő helyezi őket testére - vagyis az égbe -, mint *'3h'*-szellemeket, hogy Ré kíséretében az éjszaka során megfogantassanak, s keleten, az istenekkel együtt szülessenek újjá, s haladjanak az égen a Napistennel.¹⁰⁶⁴ Az Újbirodalom korában a napbárka

¹⁰⁵⁷ Pyr. 1717a

¹⁰⁵⁸ HASSAN 1946, p.178

¹⁰⁵⁹ STRACMANS 1946, p. 639. Ezt Hannig is megerősítette. vid.: HANNIG 2003, p.1466 → „Morgenstern”: Pyr. 1082b (ld.: ALLEN 2005, p. 179) – Stracmans megjegyzése csak a jel általa vélt eredeti jelentésére utal, amelyet Lefebvre valóban nem említ, csak az Alvilág kontextust, (vid.: LEFEBVRE 1955, p. 405). Tény, hogy a szó írásmódja változó determinatívummal szerepel. Míg egyes helyeken O1(ház), O49(város), másutt N14(csillag), vagy N15(körbe írt csillag), a Középbirodalomtól ismert determinatívummal szerepel. vid.: WB V, p415

¹⁰⁶⁰ HANNIG 2009, p.1358

¹⁰⁶¹ GRIFFITH 1898, p.30

¹⁰⁶² GARDINER 1957, p.487, SETHE 1908-1922, Vol. IV – Kommentár: I 49

¹⁰⁶³ Pyr. 243; 225 vid.: ERMAN 1907, p. 88

¹⁰⁶⁴ ERMAN 1907, p. 88, FAULKNER 1966, 153 sk.; Ez jobban érthetővé válhat, ha visszatekintünk az újbirodalmi királyi túlvilágkönyvek ábrázolásaira. Az Amduat-könyv ötödik órájából Szokarisz birodalmából Ré a hatodik óra régiójába távozik, ahol a kaput egy kígyó őrzi, ki maga nyitja ki azt, s mellette az ábrázoláson egy szabályos ötágú csillag jelenik meg, amely nem más, mint a Vénusz, s amelynek neve: 'az élő isten, ki megy, ki megy, ki átutazik'¹⁰⁶⁴ Nem nehéz itt a legkorábbi *'dw3.t'* elképzelésekre asszociálni, ahol a Nap, s a Vénusz egyaránt

útjának egét az Alvilágban a már említett 'Nwn.t' jelentette.¹⁰⁶⁵ Fentebb már szó esett róla, hogy a valamikor a 12. dinasztia időszakára tehető szövegredakció, drasztikus súlyponteltolódást jelentett a túlvilághitben - amely beláthatóan valamennyi ilyen jellegű szöveg legfőbb értelmezési tartománya - a szoláris-cthonikus elképzelések javára. A mindössze pár fejezetben visszaköszönő régi elképzelés látszólag teljesen kiszorult a vallási gondolkodás látómezejéről, bár kivételként jól ismert Szenenmut Deir el-Bahari-ban, a Hatsepszut templomának előudvara alatti sírja, amely számos illusztrált 'prt. m hrw' fejezetet és Piramisszöveget tartalmaz, valamint egy olyan csillagászati mennyezetet, amelyen az ebben a korszakban már a földalatti Alvilágban megjelenő dekáncsillagok, mint a túlvilági élet ígéretének reprezentánsai jelennek meg.¹⁰⁶⁶

Az alábbiakban a dolgozat a szövegből kiemelt és megvizsgált példákon keresztül arra kíván rámutatni, hogy míg a szövegkorpuszból látszólag teljesen eltűntek az asztrális túlvilághitre történő direkt utalások,¹⁰⁶⁷ a HK 17 szövegében megfigyelhető allúziók a látszólag száműzött gondolatrendszer aktív továbbélésére engednek következtetni. Ezt a szájmegnyitás szertartásának régi óbirodalmi rituáléja-, számos CT-fejezet-, valamint a szoláris túlvilághit indirekt közvetítése révén teszik. Ezekon keresztül a HK 17 rámutat, hogy összetett kozmogónikus szövegteste fenntartotta az asztrális-régió túlvilághitben betöltött szerepét, amelynek egyik legfontosabb vonatkozása az egymással hierarchikus viszonyban álló lélekaspektusok - a 'k3', a 'b3', és az '3h' - létében megfigyelhető szerepe volt.

VI.2. Az átmeneti rítusok kontextusa

Ha arra gondolunk, hogy a 18. dinasztia alvilágkönyvei csak az uralkodó és legfeljebb néhány, a szövegeket ismerő magasrangú papi személy számára volt elérhető, jó okkal érezhetjük, hogy a szövegek kizárólagossága csak a legmagasabb szinten beavatott számára volt elérhető. Ha azonban azt is számításba vesszük, hogy az ehhez hozzá nem férő többség - természetesen leginkább az arisztokrácia - 1 deben ezüstért bármikor vásárolhatott magának egy 'prt. m hrw' példányt, erősen megkérdőjelezhetővé válik a korpusz, mint „beavatási, szent könyv”¹⁰⁶⁸ képzete. Bár ez a korpusz is tartalmaz olyan fejezeteket, amelyek a szöveg exkluzivitását hangsúlyozzák (HK 133, 137A, 147, 148, etc.), Hornung véleménye szerint, akár a zárószakaszok „milliószor bevált” fordulatai, ezek is főleg a varázsszövegek presztizsét és

lehet a hajnalpír elhozója a 'dw3.t'-ban. Amint fentebb már említésre került, a Vénuszra használták ezen elnevezést. A Kapuk Könyvében az ötödik órában Ré a 'mhm'-kígyóval körülfogva utazik tovább Oszirisz régiója felé, s bárkáját a 'dw3t'-ban lévő, kiknek neve „a csillagok élén lévő”¹⁰⁶⁴ húzzák köteleikkel.

¹⁰⁶⁵ HASSAN 1946, p. 183

¹⁰⁶⁶ HORNUNG 1990, 22

¹⁰⁶⁷ ezalatt jelen esetben az északi égbolt cirkumpoláris csillagai között elképzelt túlvilági lét értendő

¹⁰⁶⁸ GEE 2010, 28 sk.

hatékonyát kívánták bizonyítani, semmint birtokosát egy kiválasztott közegbe való felvételtől biztosítani. Mindazonáltal hozzáteszi, hogy a szöveg egy bizonyos szempontból valóban tekinthető egyfajta beavatási szövegnek¹⁰⁶⁹, amennyiben az elhunyt a Túlvilág misztériumaiba kerül bevezetésre, s a halottat szemtől szembe – egyenrangú félként – az istenek színe elé, és társaságába helyezze. A 70 napos balzsamozást követően a halott sírba helyezése így valójában egyfajta régióváltást, egy határ átlépését jelenti, amelynek során - protektív szövegek kíséretében – a szó tényszerű értelmében bevezetésre kerül az Alvilágba.¹⁰⁷⁰ A HK 17 32. szakaszában (32/XCIII-XCVIII) egy olyan területet - mint határátlépési pontot – nevez meg (*'msk.t'*), amelyen áthaladni csak megtisztult állapotban lehet. A szakasz egy, az apoteózisához közelítő halottat mutatja be, aki mint a világrajövetel előtt álló Napisten készül az újjászületésre. Ez pontos párhuzamát adja a Ramesszida-szövegeket magyarázó kései pCarlsberg I/Ia hasonló képének, ahol ugyanezen régióról és a *'Nw.t'* testből épp újjászületni készülő Napról/Réről van szó (C. I, 43-II, 9). Itt kiderül, hogy a régió maga a *'dw3.t'* kapuja. A struktúra mindkét helyen azonos:

1. **Előzmény:** megtisztulás
2. **Cselekmény:** a kapu (t.i. határ) átlépése¹⁰⁷¹
3. **Következmény:** átlényegült lét → újjászületés

A HK-szöveg glosszájából megtudjuk, hogy az átkelő Anubisz, „amint a láda mögött van, amely Oszirisz zsigereit őrzi.” Ezek hangja határozottan hasonló azon CT-szövegekéhez, amelyek a fiú beavatásáról szólnak, amelyet Anubisz végez el.¹⁰⁷² A 24/LXVIII glosszájából megtudjuk, hogy Hóroszt és Anubiszt ezen a ponton a szöveg azonosnak tekinti. A szájmegnyitást és az atyja védelmét ellátó fiú maga Hórossz, aki – akár a napi istenkultuszban is az istent megölelő Hórosszal azonosított király – visszaadja atyja, Oszirisz lelkét, s így új életre kelti. Anubisz azonosul a halottal a *'msk.t'*-en való áthalásakor, míg C. II 7-ben Ré a megszületendő gyermekkel, Hórosszal azonosul. A 21/LII glosszája elmondja, hogy Atum két ikersarja – két *'b3'*-ja, Oszirisz és Ré, akik Mendésben megölelték egymást, s ezzel egyesültek. A szöveg mondanivalója világos: a két fél azonos. Ez alapján válik világossá, hogy a veszélyeken és megpróbáltatásokon (32/XCII-XCIII) túljutó halott eléri az apoteózist, vagyis megtisztul és Anubiszként áthalad a *'msk.t'*-en, ahol egyesül a két *'b3'* aspektus – Ré és

¹⁰⁶⁹ GEE 2007, 73

¹⁰⁷⁰ HORNUNG 1990, 25

¹⁰⁷¹ Különböző félcivilizált népeknél megfigyelhető, hogy az új élethelyzetekbe, társadalmi osztályokba, vagy csak más minőségbe való átlépésnek konkrét materiális megnyilvánulása van, amely valamilyen kapun, vagy ajtón való konkrét áthaladás formájában nyilvánul meg. (ld.: GENNEP 2007, 27, 55)

¹⁰⁷² minderről részletesen bővebben ld.: VI.3.2.4.3 A *'msk.t'* szerepe a 32. és 33. szakasz tükrében – a beszélő, mint felkelő Nap

Oszirisz - , melynek eredményeképp a halott átlényegül és a gyermek Napistenként, Hóroszként születik újjá. Ezt követi az a békebeli jelenet (CI-CVI), amelyben az immár átlényegült és újjászületett léleknek milliók hajolnak meg és köszöntik, s még az istenek is félik hatalmas erejét. Ismét egyértelmű, hogy a beszélő immár a Napistenként szólal meg. A hornungi értelemben értendő beavatási élmény ez, amelyben a halott az életben az „Ismeretlennel” azonos Alvilággal immár valóságosan szembesül, s oda belépve - a királyi alvilágkönyvekhez hasonlóan - a lélek legmélyebb zugait járja be – legelemibb félelmeivel, vágyaival, és igényeivel -, majd győzedelmesen emelkedik ki onnan.¹⁰⁷³ Először a halál küszöbének átlépése nyitja meg a lehetőséget az ember számára, hogy a korábban csak képmások formájában szemlélhető istenekkel immár szemtől szemben álljon, s velük egyenrangúvá válhasson.¹⁰⁷⁴ A *'pr.t m hrw'* „nappal való előjövetele” itt nem a földi létre való visszatérésre utal, hanem az égitestek megnyugtató ciklikussággal ismétlődő égi útjához való csatlakozásra. A Piramisszövegek régi elképzelésére való visszautalás ez, ám immár nem a csillagok és az örökké megújuló Hold, hanem a Nap társaságában.¹⁰⁷⁵ Meglátásom szerint itt azonban többről van szó. Nem pusztán a Napbárkába lépésről, de magával a Nappal való egyesülésről.¹⁰⁷⁶ A szöveg a halott megdicsőülését írja itt le, az *'3h'*-há válás Újbirodalomra átalakult folyamatának végeredményét. Valóban, már a Piramisszövegek korában is diverz képet mutatott az asztrális túlvilághit, ahol a halott király megdicsőült *'3h'*-szellemként a csillagokhoz utazott, vagy azokká vált, de megjelenhetett napkorongként, vagy más csillagok alakjában.¹⁰⁷⁷ Ez a gondolat az ÚB korára szinte teljesen kiszorult, s helyét átadta az itt is megfigyelt chtonikus-szoláris tendenciáknak, amelyek jegyében immár bárki, aki a szövegek egy másolatához hozzájuthatott, részesülhetett azok túlvilági támogatásából.¹⁰⁷⁸

Az itt vizsgált folyamatokat az teszi fontossá - s egy az Arnold van Gennepe által használt terminussal *szertartássorként* értelmezhetővé -, hogy bennük nem különböző rituális események szegmenseinek véletlenszerű egymás mellé helyezésével találkozunk, hanem ezekben megfigyelhető specifikus rítus-sorozatokkal, amelyek egymással egyezést

¹⁰⁷³ HORNUNG 1990,26

¹⁰⁷⁴ ibid, 36

¹⁰⁷⁵ ibid, 33

¹⁰⁷⁶ Bár lényegesen későbbi (i.sz. 2. század) szövegről van szó, ráadásul szépirodalmi műről, talán érdemes egy gondolat erejéig kitérni. A mystés alakjának lefestése ugyanis számos hasonlóságot mutat az itt leírtakkal. Apuleius *„Aranyszámár”*, másik címén *„Metamorphoseon”/„Átváltozások”* című művének főhőse, a beszédes nevű Lucius küzdelems útja végén egy apoteózist él meg, s több misztériumba is beavatást nyer. A műből származó alábbi rövid idézet azokat a gondolatokat tartalmazza, amelyeket az immár beavatott Lucius a laikusokkal megoszthatott átélte élményeiből: *„A halál határán jártam, Proserpína küszöbét tapostam, végigmentem az összes elemeken s visszatértem, láttam éjfélkor hóféhér fényben szikrázni a Napot, odajárultam az alvilági istenek s az égi istenek színe elé s színről színre imádtam őket. Íme, elmondtam neked mindent s mégis bizonyos, hogy hiába hallod, egy szót sem értesz belőle.”*(Révay József fordítása)

Ezután leírta öltözetét is, amelyről megemlítette: *„Napisten-öltözetemben szobor módjára álltam ott.”* (ld.: Apuleius: *Az aranyszámár*. (ford.: Révay József). Magvető, Budapest, 1963, 11. könyv, 354 sk.)

¹⁰⁷⁷ FAULKNER 1966, 153 skk.

¹⁰⁷⁸ HORNUNG 1990, 21 sk.

mutatnak.¹⁰⁷⁹ Az itt leírt szekvencia első része maga a halál küszöbének átlépése **(1)**, következő a 70 napos balzsamozás a temetés előtt, amely a hajdani test átalakítását célozza **(2)**, amely mindössze egy rigid burok, amely 's^h'-há, megistenített testté átalakítva egyszerre védelmet és az átjáráshoz szükséges hordozótestet is biztosítja a halott lélekaspektusainak egyesülési helyéül, mindazonáltal gátolja is a szabad mozgásban. Ezt követik azon 's^h.w' liturgiák **(3)**, amelyek ezeket az aspektusokat egyesítik, tagjait megistenítik (HK 42) és a múmiához kötött állapotból a halottat kiszabadítják, s a Túlvilágon felruházzák eredeti teste megistenített változatával, (amely itt nem azonos a s^h-hal).(HK 178), visszaadják száját és szemeit (HK 21-23), szívét (HK26-30) és fejét (HK 43).¹⁰⁸⁰, végül maga a temetés **(4)**. Hornunggal szemben úgy vélem, a Túlvilágra való belépés rítusa bár valóban megtörténik, mint „befogadó”-rítus (4), ám ezt szükségszerűen megelőzi

(1) - a halál „elválasztó”-rítusa;

(2) - a mummifikálás során leszakadt 'k3' és 'b3' távollétének átmeneti állapota, amely egyfajta „senkiföldjeként” fogható fel;

(3) - amelyet az előkészített múmia 'megistenítésének' - s ennek részeként a 'k3' és 'b3'-lélekaspektusok visszahozatala- és egyesítése által meghatározott - „határhelyzeti”-rítusa követ;

(4) - végül a sírbatétel, amely csak az utolsó „beillesztő”-, vagy „befogadó”-rítust jelképezi.(4)¹⁰⁸¹

Gennep rámutatott, hogy a kezdés- és befejezés-rítusai kiegyenlítik egymást, mivel úgy vélte, hogy „ez is univerzális szükségszerűsége a rítusok mechanizmusának”.¹⁰⁸² Ennek megfelelően **(4)** kiegészíti **(1)**-et, míg **(3)** kiegészíti **(2)**-t. **(4)** esetében megfordítottam Arnold van Gennepe kategóriakritériumát, lévén ő a temetési rítusokat elválasztó rítusokként osztályozta.¹⁰⁸³ Az egyiptomi túlvilághit keretein belül elképzelhető, hogy az eltemetett szövegeket a halottak a fenti szertartással épp ellentétes sorrendben alkalmazták. A túlvilágon működő megistenített teste és a *hk3* révén erre képes lehetett. A halottak által használt szövegekről alkotott egyiptomi elképzelésből ítélve az alábbi sorrend állítható fel:

¹⁰⁷⁹ GENNEP 2007, 25

¹⁰⁸⁰ HORNUNG 1990, 34 sk. Hornung mindezt a 'pr.t m hrw' keretein belül szemléli, s nem utal rá, hogy a megistenített test, a 's^h' állapot elérése, csakúgy, mint a szemek és a száj megnyitása eredeti, óbirodalmi rítusok szerint történnek.

¹⁰⁸¹ A rítusok terminológiájáról ld.: GENNEP 2007, 25

¹⁰⁸² ibid., 27

¹⁰⁸³ Tekintettel arra, hogy fenti rítusok nem az élők, hanem a Túlvilág felől kerülnek vizsgálatra, indokoltnak érzem, hogy ebből a szempontból a temetést a Túlvilágba való beillesztő-rítusként írjam le, míg a halál az élők világától való elválasztásként való bemutatása nem szorul magyarázatra. John H. Taylor rámutatott, hogy a holtak javára használt varázsszövegeknek két típusa létezik. Ezek közül az első a halotti liturgiáké, amelyek az élők által ténylegesen elrecitált szövegek a holtakért a mummifikálás, a temetés és a halotti kultusz során. A másik csoport pedig maga a halotti szövegeké, mint a 'pr.t m hrw'. Felmerülhet az a kérdés, hogy amennyiben a halott a sírbatétel végével mindezen rítusokon átesett, miért van szüksége a már megistenített test, elnyert '3h'-állapot, stb. mellett az elvégzett rítusok obskúrus módon előadott direkt-, vagy indirekt megfogalmazására? Miért kell a szövegeknek szinte mindig a halott szájából megszólalni? Erre Taylor azzal a magyarázattal él, hogy lévén az élők nem állhattak mindig a holtak rendelkezésére, a szövegeket gyakran mellékelték a sírban, azzal a céllal, hogy fenntartsák az elvégzett rítusok hatékonyságát külön emberi segítség nélkül. A második kategória, amely a 'pr.t m hrw' szövegeket jelöli, véleménye szerint eleve a halottak személyes használatára készült. Az így 'hk3'-val felvértezett halottak, mint önmagukért működő „varázslók” léphettek fel.(ld.: TAYLOR 2010, 29)

A szövegeket a Túlvilágon továbbélő halott használta, ha a rítusokat visszafelé kívánta megtenni: **contr.(4)** – (ált.) elhagyni a sírt a túlvilági testtel, **contr.(3)** – a különböző lélekaspektusokkal önálló tevékenységet folytatni: a 'k3'-val a sírban hozott áldozatokat élvezni, a 'b3'-val szabadon mozogni a két világ között. – az '3h'-szellemmel az istenek világára jellemző „ható” tevékenységet kifejezni a földi világra; **contr.(1)** – Bármilyen alakban újjá kívánt születni

VI.3. A kiemelt szöveghelyek

Az alábbiakban az asztrális túlvilághit gyökereihez kötődő aspektus kerül részletes vizsgálatra. Ennek fő szempontjait a szöveghely óbirodalmi rituális előzményekhez-, valamint ezen rítusoknak az emberi személyiség egyes aspektusainak halál utáni állapotához fűződő kapcsolata képezik. A vizsgálat ezenfelül rámutat az óbirodalmi Túlvilág említett elemeinek az újbirodalmi szájmenytítés szertartásban, valamint a napi templomi istenkultuszban játszott szerepére.

VI.3.1 A szájmegnyitás szertartása – az asztrális elképzelés

VI.3.1.1. A 's3h.w' – templomi és halotti liturgiák

Mielőtt a templomi és halotti liturgiák kapcsolatáról esne szó, röviden meg kell vizsgálni a 's3h.w'-k – „megdicsőítések” terminusának kérdését, amely elsősorban a halott hiányt nem szenvedő túlvilági életét, hatékonyságát és ellátottságát szolgálták. Mint látni fogjuk a halott, az istenszobor, s maga az isten ezen kontextuson belül hasonló szerepet töltöttek be. Ennek megértéséhez szükséges a halotti liturgiák és a halotti irodalom közötti különbségek-, és összefüggések vizsgálata. Bár mindkettő a halott túlvilági üdvét szolgálta, a halotti liturgiák azokat a szövegeket foglalják magukba, amelyeket a halotti kultusz során az elhunyt számára felolvastak, míg a halotti irodalom a halottal együtt a temetéskor a sírban elhelyezett szövegekre vonatkozik, amely a túlvilági létéhez szolgált támaszul és védelemül számára. Utóbbi egyben a kultikus recitációs formát is magába foglalja. Előadásuk helyszíne az élők világához kötődött, még ha feltűnési helyük, az elzárt sírkamra is volt. A halotti irodalom esetében a két hely megegyezik. Mindazonáltal létezik közöttük kapcsolat, hiszen a halotti irodalom a liturgiákból is merít.¹⁰⁸⁴ Amennyiben egy liturgikus szöveg halotti irodalomként jelenik meg, a funkció megváltoztatásáról van szó.¹⁰⁸⁵ Az egyetlen funkcióváltozáson átment

¹⁰⁸⁴ ASSMANN/BOMMAS 2002, 13

¹⁰⁸⁵ Még ha az Ó- és Középbírodalomban még a sírok kultuszkamráiban sem tűnnek fel felírva halotti liturgiák, az ÓB halotti áldozati rituáléjának „megdicsőítések” ('s3hw'-k) felolvasásával egybekötött ábrázolásaiból, valamint egyes átalakulást célzó szövegek ÚB sírokban való megjelenéséből mégis következtethetünk meglétükre. Előbbi példája az ÓB ábrázolásokon megjelenő három guggoló, vállon átvett

papirusztekercs, amelynek ábrázolásai egy egyértelműen elvégzett rituálét rögzítettek, amely hasonlóképp fennmaradt sírfalakon is: ez pedig a szájmegnyitás szertartása (*wpj.t-r3*). Hasonló rituálék ábrázolásait rögzítő papiruszokról csak elképzeléseink lehetnek, ahogy a templomi könyvtárakról is, ahol efféle tekercseket tárolhattak.¹⁰⁸⁶ Az egyik legfontosabb, mindazonáltal korántsem egyetlen - rítus, amelyben a *'s3h.w'*-k megjelennek: a napi, vagy ünnepi halotti áldozat kultusza. Ez két részre bontható: (1) a táplálékok felajánlására, míg a második (2) ezen felajánlásokat foglalja keretbe füstölők használatával, libációval és *'s3h.w'* -szövegekkel. Egy másik jelentős, ám teljesen eltérő példa az ún. „*Stundenwachen*”-rituálé, amely a balzsamozási szertartás lezárását képezte¹⁰⁸⁷ Bár látszólag igen eltérő rituálékról van szó, valójában tartalmilag kevésbé eltérőek, mint például az istenhimnuszok. Egy olyan műfajról van tehát szó, amelynek határai kevésbé markánsak, mondhatni elmosódottak.¹⁰⁸⁸ Fentiek fényében ezen szövegek mind a halotti liturgiák, mind a halotti irodalom területén belül értelmezhetőek, mely kettős szerepüket olyan halotti irodalmi művekké transzformált liturgiákként töltik be, amelyek legelső példái a Piramis- és Koporsószövegekből ismertek.¹⁰⁸⁹ Hays rámutatott, hogy a Piramisszövegek halotti rítusai és a templomi rituálé között igen sok a hasonlóság, nem a pusztán szövegek szó szerinti egyezése szintjén, de a résztvevők szerepét, és funkcióját illetően: áldozó ↔ áldozattal jutalmazott, hívők ↔ hívők tiszteletének tárgya is számtalan ponton találkoznak. Röviden elmondható, hogy mind a templomi rituálék, mind a sírok kultusz-gyakorlata szoros kapcsolatot mutat műfaji háttér és cselekmény tekintetében. A Papyrus Berlin 3055 kapcsán mindez az Újbirodalom kontextusában is elmondható.¹⁰⁹⁰

Assmann úgy véli, hogy a thébai klérus a Ptolemaiosz-kor kezdetén kezdte a templomi rítusokat a sírokban felvéteni, s bár előfordulnak liturgiák, amelyek megjelennek egyes *'pr.t m hrw'* papiruszokhoz kapcsolva (pl. pLouvre 3129), de általában külön tekercsre íródnak. Az épp itt tárgyalt *'s3hw'*-liturgiákkal kapcsolatban teljes bizonyossággal állítja, hogy templomi rítusokról, nem pedig halotti mondásokról van szó. Mindazonáltal elmondja, hogy legalább ennyire igaz, hogy a templomi rítusok tipikus halotti mondások kollekciónak állnak.

Erre mutat maga a név is (*'s3hw'* – *'3h'*-szellemmé tenni'), amely sokkal inkább a mortuáris vallás szövegeire jellemző. Vagyis: halotti liturgiákról van szó, amelyeket Oszirisz abüdoszi

szalaggal és parókával ábrázolt lektorpap, amint mindkét öklükkel rituális gesztussal - melynek neve *'hmnw'* – egyértelműen az ünnepleni jel. szóból – mellüket ütik. (ld.: ASSMANN/BOMMAS 2002, 13 sk.)

¹⁰⁸⁶ *ibid.*, 14

¹⁰⁸⁷ ASSMANN/BOMMAS 2002, 16 sk.

¹⁰⁸⁸ *ibid.*, 18

¹⁰⁸⁹ Amint látható azonban, ezen szövegek eredeti funkciója az élők halottak számára végzett hatékony szolgálatának biztosítása volt. Ezen szövegek száma azonban nagy mértékben lecsökkent a *'pr.t m hrw'* - korpuszon belül' *ibid.*, 18

¹⁰⁹⁰ HAYS 2012, Vol. I, 22 sk.

kultuszában celebráltak, s amelyek a ptolemaiosz-kori papok sírjainak falain templomi liturgiákként maradtak fenn, ám a bennük megjelenő szövegek jóval korábbi eredetre vezethetők vissza. Assmann 'megvilágosodásoknak'¹⁰⁹¹ nevezi a szövegeket, s rámutat, hogy a 's3hw' az '3h'-'ható lenni'→'szellem lenni' tő kauzatív alakja, tehát már magának a műfajnak a neve rámutat, hogy hatékony szövegekről van szó, amelynek megfelelő recitálása: '3h'-szellemmé transzformáló hatással bír. Az óegyiptomiak elképzelései szerint amennyiben ezeket a lektor pap rituális tisztaság állapotában recitálja, megfelelő esetben a szöveg által implicált állapot, vagyis a „megvilágosodottság”¹⁰⁹² állapota áll elő. Assmann arra is rámutat, hogy „az istenvilág titkaira vonatkozó beszéd különleges hatóerővel bír. E hatóerőt az egyiptomiak „akh”-nak ('3h') nevezik, s ebből vezethető le a „szakh” ('s3hI, „megvilágosodni”) szó.”¹⁰⁹³ A szövegek ismeretében a halott jogosultságot szerez a túlvilági régióba, s az '3h'-állapotba kerülésre.¹⁰⁹⁴ A HK 17 címében szereplő 's3h.w' ugyanerre utal, vagyis jelzi, hogy a szöveg transzformatív funkcióval bír. Ez érthetővé teszi a mondás zárószakaszának megjegyzését a szöveg hatékonyságát illetően. A 's3hw'- liturgiákban használt szövegek PT-től kezdődően folyamatosan eltűnnek a halotti irodalom korpuszából. Míg PT-ban 33% (Barta szerint az összes PT 's3hw'-k ból áll, s elveti ezt a fajta osztályozást), a CT-ben már csak 8% a reprezentációjuk, míg a 'pr.t m hrw'-ra mondhatni teljességgel eltűnnek. Ez nem a szövegek eltűnését jelenti a vallási gyakorlatból, hanem a halotti irodalom és a halotti liturgiák differenciálódását, amelynek során a 's3h.w'-liturgiák fokozatosan 'kiszorulnak' az önálló papiruszokra, majd a 18. dinasztiatól kezdve először differenciálódnak a sírokban (Rekhamiré, T100; Amenemope TT 29; Neferhotep, TT50) a halotti irodalomtól teljesen elkülönített-, funkcionálisan kijelölt helyekre.¹⁰⁹⁵ Eaton rámutat, hogy a 'pr.t m hrw' bizonyos szövegeiről kimutatható, hogy a rítusok adott napokon történő elvégzésére tartalmaznak utalásokat, illetve utasításokat az ún. bevezető- (P - preliminaries) és záró-(T-terminal additions) - vörös tintával írt - glosszáikban. (az ún. 'Ünnepi-csoport') Az ÚB-ben az

¹⁰⁹¹ ASSMANN 2010, 33. A „megvilágosodások” és „megvilágosodottság” az Atlantisz kiadónál megjelent kötet magyar fordításában (ford. V. Horváth Károly) szerepelnek. Sajnos nem nyílt mód az eredeti német szöveg terminológiáját megvizsgálni, mert bár az '3h' valóban jelenthet 'ragyogónak lenni'-t, s így a 's3h' logikusan 'ragyogóvá tenni'-t, a 'megvilágosodás' kifejezés napjainkra némiképp foglalt buddhista terminussá vált, s így nem kívánt áthallásokat eredményezhet, amelyet maga Assmann aligha kívánhatott, máskülönben utalt volna rá. Helyesebb lehet annak rögzítése, hogy a szövegek transzformatív funkcióval bírtak, amelyek hatására - megfelelő körülmények esetén - a halott '3h'-szellemmé minősült át. Hornung megemlíti, hogy az '3h'-szó a legtöbb esetben 'Verklärten' - 'megdicsőült' halott kifejezéssel adható vissza, (Az ennek is alapját képező igealak egy főnevesült formája lehetett a kifejezés, amelyre Assmann utalhatott az eredeti német szövegben: Verklärung) ld.: HORNUNG 1990, 18; ASSMANN / BOMMAS 2002, 21

¹⁰⁹² ld. az előbbi lábjegyzetet

¹⁰⁹³ ASSMANN 2010, 33 sk., 38

¹⁰⁹⁴ Assmann idézve K. Jansen-Winkel-n-t rámutat, hogy az '3h'-tő - 'hatékonyak lenni' egy olyan hatékonyságra utal, amelyben hatás és cselekedet vagy cselekvő között semmiféle kauzális összefüggés nincs, vagyis egy pusztán potencialitást ír le. Különösképpen vonatkozik ez a rejtettségéből való előtűnésre: a hatás érezhető, de annak oka nem ismert. Példaként megemlíti a Napisten reggeli feljövételét, akinek sugara már felkelte előtt látszanak. Érvéle szerint az '3h'-tő ezért a 'látható' és 'elrejtett', az 'itt' és 'nem itt' között, i.e. az Evilág és a Túlvilág közötti régióra vonatkoztatható azon hatékonyságra vonatkozik, amely képessé tesz a közöttük lévő határ átlépésére. A király ezért '3h' az istenek számára, s az istenek a király számára, éppúgy, mint az élő fiú (Hórosz) a halott atya (Oszirisz) számára és viszont. A halottkultusz és a 's3h.w'-liturgiák műfajában alapvető az élő fiú és a halott apa között fennálló ezen potencialitás, amely az Evilág és a Túlvilág közötti kapcsolatot mindkét irányban átéli. (ld.: ASSMANN/BOMMAS 2002, 21 sk.)

¹⁰⁹⁵ ASSMANN 1990, 3 skk., 23

alábbi csoportok tartoztak ebbe a csoportba: HK 130,133, 134, 135, 136a, 141-43, 148, 190), amely A csoport két másik vonása, amely a ünnepi rituálékhoz köti őket, hogy mindegyik az *3h*-szellem javát szolgálja, s Oszirisz-Wennoferrel áll összefüggésben. Közülük három a CT-fejezetek egy kötött csoportjával rokon, amelyek a 'Két út könyve' címet viselik. Hogy az 'Ünnepi-csoport' valóban előadásra került a templomi rituálékban, arra maguk a szövegek mellett templomi kontextusból előkerült gazdagon díszített edények utalnak, amelyek pontosan megfelelnek a glosszában előírtaknak. Ezen felül több instrukció és kommentár, - amely a jelzett csoport szövegeinek záróglosszáiban (T) megjelent – alkalmazható mind templomi-, mind sírban történő felhasználásra.¹⁰⁹⁶

VI.3.1.2 20/glossza/XLII szakasz - 'Hps̄/Mshtjw' és a Hórosz-fiúk

Ebben a szakaszban az 20/XLII szakaszban megjelenő kifejezés, a '*mshtjw*' és a hozzá kapcsolódó óbirodalmi eretű túlvilágkoncepció képezi a vizsgálat tárgyát. A csillagképhez, illetve a szakaszban hozzá kapcsolt Hórosz-fiúkhöz fűződő gondolatrendszer alapjai a Piramisszövegekben is megjelenő szájmegnyitás szertartásával állnak összefüggésben, amely az egyik legősibb halotti '*s3h.w*'-liturgia. A csillagkép direkt utalásként megjelenik – különös tekintettel négy, a Hórosz-fiúkkal azonosított csillagára – a rituálé alatt a száj és szemek megnyitására használt eszköz formájában, amely alakban és névben is megegyezett vele.¹⁰⁹⁷ A szimbolikus kapcsolatnak vallási jelentősége és azon specifikus funkciója volt, hogy a halott túléléséhez nélkülözhetetlen személyiségelemek fennmaradását biztosítsa.¹⁰⁹⁸ Ezt a folyamatot sokkal inkább egymásra épülő rituális gesztusok összefüggő láncolataként lehet elképzelni. semmint egy egyszeri, meghatározott eseményt.

VI.3.1.2.1 Személyiségaspektusok

A három¹⁰⁹⁹ alapvetően érintett személyiségelem a '*k3*', a '*b3*' és az '*3h*'. (Ezen aspektusok alább bővebben bemutatásra kerülnek) Elképzelésem szerint a három aspektus túlvilági élete hierarchikusan egymásra épül. A szoláris (Ré), és a chtonikus (Oszirisz) elképzelések mellett létező asztrális-túlvilághit az Óbirodalom során úgy tartotta, hogy a király az abban az időszakban soha le nem nyugvó északi, cirkumpoláris csillagok között találja meg a továbbélés módját és nyugalmat, mint kísérőjük, vagy társuk. Feltételezésem szerint a halott

¹⁰⁹⁶ EATON 2005/2006, 81 skk.; ALLEN 1960, 2

¹⁰⁹⁷ RELKE / ERNEST 2003, 66

¹⁰⁹⁸ GORDON / GORDON 1996, 34

¹⁰⁹⁹ az árnyékkal együtt valójában négy

testének és nem-anyagi személyiségrészeinek újraegyesíté céljából végzett „*šḥ.w*”-liturgia során a szekerce felső részében - különösen pedig a hozzárögzített vasérc pengében - a négy Hórosz-gyermek által képviselt emanáció hitük szerint nem pusztán szimbolikusan, hanem effektív módon is manifesztálódott. Ezek ugyanezen rítus során a halott elé helyezték, és 'k3'-jával azonosnak tartott szívet új életerővel látták el, vagyis revitalizálták. Feltételezem, hogy ezek az emanációk megegyeznek azokkal a létfunkciókkal, amelyeket az Óbirodalom óta kanopuszedényekben elhelyezett létfontosságú szervek a földi élet során elláttak, s amelyeket a kanopuszokedényekben a négy Hórosz-fiú védelmére bízta. Míg a 'sm'-pap a szív (és a comb) formájában meglelte és visszaszolgáltatta a 'k3'-t, a vele együtt felajánlott levágott ökörcombbal és a megfelelő szekercével azt újra funkcionálissá tette. A 'k3' ezzel képessé vált az áldozati felajánlásokban és recitációkban jelenlévő 'k3w' fogadására. A továbblépéshez egyesülnie kellett 'b3'-lelkével, amelynek eredményeként - sikeresen elvégzett rítusok esetén - létrejött az 'šḥ', a megdicsőült, megistenített szellem. Fenntartom, hogy nem pusztán az Oszirisz és Ré személyével egybekapcsolt szoláris/chtonikus, de az asztrális elképzelés is továbbélt az Újbirodalomban, óbirodalmi rituális alapokon, a rítusban eredetileg is képviselt funkciójában. A túlvilághit imént említett - szintén asztronómiai konnotációkban gazdag – típusa a „VI.3.2 A 32/XCIV szakasz – Átkelés a 'msk.t'-en. – a szoláris/chtonikus elképzelés” részben kerül vizsgálatra. Az imént bemutatott folyamat részletes vizsgálata és magyarázatai az alábbiakban részletesen bemutatásra kerülnek. A vizsgálat a három fő személyiségaspektus áttekintésével kezdődik.

Az egyiptomiak a *k3*, a *b3* és az *šḥ* fogalmára nem, mint minőségekre tekintették, amelyekkel egy lény bír, hanem, mint önálló entitásokra is, amelyek ezzel a lényel azonosak, vagy amellyé válnak.¹¹⁰⁰A különböző személyiségelemek, amelyekből az egyiptomi elképzelések szerint egy ember felépült, nem mindig szétválaszthatóak. Gyakran átfedések vannak funkcióik és jelentéseik között, s amennyiben megszemélyesítve jelennek meg, hasonló tevékenységeket végeznek. Mégis eredetük és alapvető funkciójuk tekintetében különböznek egymástól.¹¹⁰¹

A 'k3' óbirodalmi elképzelése eredetileg egy mesterséges koncepció volt a király isteni voltának magyarázatára.¹¹⁰² Általános értelemben v. Bissing a 'k3', mint „élelem/táplálék” jelentésű szóból kiindulva próbálta levezetni a fogalmat. Véleménye szerint az ember azon részét jelöli, amely lehetővé teszi számára, hogy táplálékot vegyen magához, s mint ilyen az

¹¹⁰⁰ZABKAR 1968, 8

¹¹⁰¹ibid., 112

¹¹⁰²GREVEN 1952, 12

életerőt, életprincípiumot jelöli. Ahogy a 'k3'-nak sincs preegzisztens állapota, a gyermek sem vesz magához önállóan táplálékot születése előtt. Ahogy az ember megszületik és növekszik, változik, úgy változik vele a 'k3' is. Halála után a testtől elszakadva egy testet birtokolva – legyen az múmia, vagy szobor – él tovább, s áldozati táplálékot vesz magához. Azon tény alapján, miszerint a 'k3' áldozati felajánlásokban és halotti imákban részesül, hasonlatos az istenekhez, akiknek szintén egy vagy több 'b3'-ja is lehet, v. Bissing úgy vélte, a 'k3' istenségnek tekinthető. Ez alapján válhatott általánossá, hogy írásképeben gyakran standardon istendeterminatívummal jelenjen meg. A 'k3' az, amely a halottat életerővel, az áldozat ízlelésének-, az életnek- és az ellenállásnak képességével ellátja. Erman szerint egy Ré által az embernek adott erő, amely ha elhagyja, meghal. Kees szintén istenealakot lát a 'k3'-ban, s hozzááteszi, hogy minden egyes 'k3' egy egyéni individuum.¹¹⁰³

Az ÓB 'k3', vagy 'k3w' szaváról úgy tartja, hogy azon egyedi sajátosságok összefoglaló nevét jelöli, amelyek az életerő fogalmát írják le. Ezzel szemben ezen tulajdonságok megszemélyesítéseként is megjelenhet. Junker ellenben úgy vélekedett, hogy a 'k3' nem a személyiség teljességének és tartalmának összessége, pusztán szükséges kiegészítése.¹¹⁰⁴ A 'k3' által biztosított, emberben működő erők nem csak életenergiával látták el, de meghatározták karakterét, gondolkodáskódját és érzéseit is.¹¹⁰⁵ Morenz a fizikai feletti életerőnek nevezte.¹¹⁰⁶ A Közép-, majd Újbirodalom korára továbbra is jellemzően megmaradt a 'k3' kettős főfunkciója, mint táplálékforrás és nemzőerő.¹¹⁰⁷ A 'k3'-val való együttlét, illetve egyesülés állapota a lezárása, csúcspontja, s valójában a foglalat a személyiségaspektusok egyesülésének, amint ennek a fizikai testet, vagyis annak (test)részeit érintő pandanja esetén a 'Gliedervergottung' – vagyis a tagok megistenítése felel.¹¹⁰⁸ A 'k3' átmehetett a testből a sírkamrába, ahol az áldozatokat elhelyezték. Szüksége volt egy fizikai testre, amelyet a test halála után belakhatott. Ezért kellett mumifikálni a testet. A templomban és a sírban felállított szobrokba lépett be, és ezen a testen keresztül fogadta a felajánlott áldozatokat.¹¹⁰⁹ A 'k3'-hoz kapcsolódó aspektusokról alkotott két fontos elképzelés szerint: - (1) A 'k3' átadása atya és fiú között úgy megy végbe, hogy az atya megöleli fiát; (2) - A 'k3' az individuummal együtt került megteremtésre, akit mint védőszellem, vagy hasonmás kísér.

¹¹⁰³ Pontosán ez az Erman és Kees által megfogalmazott alap gondolata képezi az alapját a vizsgált folyamatnak a szájmegnyitás szertartás kapcsán, ahol is a szobor nem rendelkezik sem 'k3', sem 'b3'-lelkével, egészen a szájmegnyitásig. A 'k3'-t alkotó összetevők továbbra is az asztrális szférához, a 'mshtjw' '3h'-ként funkcionáló 7 fősillagához kötődnek, amelyek közül négy (Hórosz-fiúk) szolgáltatja a 'k3' imént ismertett sajátosságainak megfelelően az azt alkotó alapvető életprincípiumokat, helyreállítva a 'k3' összetevőit, vagy a személyiség többi összetevőjét a 'k3'-val. (ld. alább)

¹¹⁰⁴ GREVEN 1952, 12 sk.

¹¹⁰⁵ SCHWEITZER 1956, 79

¹¹⁰⁶ GORDON / GORDON 1996, 31

¹¹⁰⁷ SCHWEITZER 1956, 68

¹¹⁰⁸ ASSMANN / BOMMAS / KUCHARÉK 2005, 94 sk.

¹¹⁰⁹ TAYLOR 2001, 20 skk.

Egy Ramesszida-korból származó 's3h.w'-litánia (N.R. 7.2. TT23§17) kapcsán Assmann rámutat, hogy a „te földön való léted” ('wnn=k tp t3') az első 'k3' aspektusra utal, amely jelentésében a 'bika, nemzés, nemzőerő' értelmezési területhez tartozik,¹¹¹⁰ de az atyaidinasztikus princípiummal is kapcsolatban áll, amely önmagát a dinasztikus láncon keresztül reprodukálja. A 'k3' és a szív összekapcsolódásának fontossága alapvető, hiszen a szájmegnyitás szertartása során a halottnak feláldozott szív a lelkét jelképezte. Ezzel paralel gondolat fogalmazódik meg PT 600-ban, ahol is Atum az istenekbe és a királyba azok megölelésével helyezi el 'k3'-jukat.¹¹¹¹

Erre a gondolatra vezethető vissza az az elképzelés is, hogy a királyi 'k3'-ban Hórosz testesül meg. A 'k3' és a szív igen közeli kapcsolatára, s gyakori azonosítására Sousa is rámutatott. Az elképzelés az Óbirodalom koráig, a Piramisszövegekig (PT 659, Pyr. 1869a) megy vissza, ahol a 'szív birtoklása' egyet jelentett a 'k3' birtoklásával is. (SOUSA 2003, 192) A TT100 áldozati rítusának 2. mondata (2. szakasz/§11) a 'k3'-val való távozásról beszél. Ebből a szövegből megtudható, hogy a 'k3'-társaságában való távozásnak specifikus isteni vonzata van, s a tisztasághoz köthető. Ezen felül világossá válik, hogy nem kizárólag a füstölők égetésének rítusához, de a Nut-fejezetekhez is kapcsolható, így vélhetően a sírbatételhez kapcsolódik. A második aspektus mögött pedig a 'k3j' - 'gondolkodni, akarni, tervezni' jelentés állhat.¹¹¹² A halott sírban lakozó 'k3'-ja, mint hasonmás lényegesen kötöttebb mozgástérrel bírt, mint a 'b3', vagy az '3h'. Az átminősített testet ('s'h') képes volt belakni, s fogadni a neki felszolgált áldozati felajánlásokat. Itt azonban hangsúlyozandó, hogy elsősorban a 'k3', nem pedig a fizikai test igényelt táplálást. Ez az áldozati formulákból jól látható.¹¹¹³

A középbirodalmi 'hbs-t3', a Túlvilág rituális színrevitelét célzó halotti liturgiája 2. mondatának második strófája (9-13. vers) a 'b3'-val és az árnyékkal való ellátásról beszél. Az itt megjelenő elképzelés szerint az életfunkciók visszanyerésének első lépése nem a 'k3', hanem a 'b3' és az árnyék megkapása. Az egész jelenet központi gondolatát a halott szellemi testi helyreállításá képezi. Geb jelenik meg és elrendeli a halott 'b3'-jának és árnyékának visszaadását, amelyet itt Ruti jelent be, s az meg is történik. A 'b3' és az árnyék máshol is összetartozik (HK 92), de ÚB alvilágkönyvekben, mint pl. a Föld-könyvében (a 'b3'

¹¹¹⁰ SCHWEITZER 1956, 20; RELKE / ERNEST 2003, 70 Szerzők rámutattak, hogy egyes Nílus-menti Szudánban élő törzsek ma is erősen hisznek abban, hogy egy bika spirituális esszenciájának összessége képes egyetlen végtagjába koncentrálni.; GORDON / SCHWABE 1998, 463 sk.

¹¹¹¹ TAYLOR 2001, 19

¹¹¹² ASSMANN / BOMMAS / KUCHARÉK 2005, 491 sk.

¹¹¹³ TAYLOR 2001, 95

árnyékoló páfránylevéllel), a Naplitániában, vagy az Amduat-ban is találunk erre utaló képi megjelenítést. Assmann utal B. George kutatásaira, aki megállapította, hogy a 'b3' és az árnyék két esetben rendre együtt jelenik meg: (1) Ha a szabad mozgás képességéről -, illetve (2) a test új életre keltéséről van szó. Ezen összetartozás fontosságát az is hangsúlyozza, hogy a túlvilági büntetések közé tartozik e két fél szétválasztása, míg a halott kívánsága ezek egyesítése. A 'b3' és az árnyék az a két személyiségrész, amelyek által a halott együtt hagyja el a sírját reggel, s tér oda vissza este.¹¹¹⁴ Először Kees volt az, aki a korábban Sethe által leegyszerűsített egyiptomi 'b3'-lélekfogalmat differenciáltabb módon kezdte kezelni, és rámutatott, hogy a 'b3' fogalmát különböző korszakokban eltérően kezelték, valamint annak eltérő jellegére, ha az istenek, a király, vagy az egyszerű emberek 'b3'-járól volt szó. Szintén ő volt az, aki hangsúlyozta, hogy a 'b3' valójában nem is egy, az emberi személyiség önmagában halhatatlan részét képezte, mint inkább egyfajta létállapotot, amelyet a elhunyt halála után elért. Végül rámutatott, hogy a 'b3' koncepciója, mint a test egyfajta kiegészítője későbbi fejlemény, s a 'b3' legfontosabb sajátossága a szabad mozgás lehetősége, amelyen át a halott további kapcsolatot volt képes fenntartani a fizikai világgal.¹¹¹⁵ Otto egyfajta hatalmat, vagy potenciált látott benne, amely az isten és király esetében a isteni és uralkodói hatalmát, míg az egyszerű halandó számára egyszerűen az élete folyamán birtokolt életerőt jelölte.¹¹¹⁶ Fontos tulajdonsága, hogy a sírszobrot belakó 'k3'-hoz hasonlóan – bár nagyobb mozgástérrel – szüksége van a testtel való állandó kapcsolatra. Otto ezért egy alapvetően földi koncepciónak tartotta.¹¹¹⁷ A CT-k legnagyobb része, amelyik a 'b3'-t említi ennek végső sorsával foglalkozik, amely nem más, mint hogy Atum, Hórosz, Ré vagy Oszirisz társaságába kerül majd befogadásra, s utazik a Napisten bárkájában, vagy Oszirisz esti bárkájában. Fejére ureusz kerül, megistenül és földön és égen nagyhatalmú lesz, valamint határtalan cselekvési- és mozgási szabadságot élvez. Szabadon járhat ki és be az ég keleti és nyugati kapuin és boldogulhat a földön.¹¹¹⁸ Szintén a Középbirodalomtól kezdődően erősödik fel a 'b3' és a szív kapcsolatának fontossága, egy olyan jelenség, amelyről az Óbirodalom időszakából a 'k3'-val kapcsolatban már esett szó. A korszakban ez a kapcsolat annyira fontossá vált, hogy a 'b3'-t egy olyan istenségnek tekintették, aki a szívben él, ahol is maga a szív a temploma.¹¹¹⁹ A Rekhmiré (TT100) sírjában található áldozati rítus 1. mondatában (A-változat, §2) felszólítják a halottat, hogy jöjjön el 'b3'-jaként, vagy a 'b3'-jához. A „'b3'-hoz érkezés” kifejezése a halál

¹¹¹⁴ ASSMANN/BOMMAS 2002, 74 skk.

¹¹¹⁵ A bA testtől való függéséből később kialakult egy reciprocitás. Ld.: ŽABKAR 1968, 107

¹¹¹⁶ ibid. 1 sk.

¹¹¹⁷ Ibid. 1968, 2

¹¹¹⁸ Ibid. 1968, 98 sk.

¹¹¹⁹ SOUSA 2003, 192

eufemisztikus kifejezésére szolgált. Ez felváltva szerepelhet '3h'-hal felcserélve. (így pl.: Szenenmut, vagy az abüdoszi-változat)¹¹²⁰ Ezen kívül azonban a „k3-hoz érkezés, vagy elmenetel” is használatos már az ÓB óta.¹¹²¹ Az istenek földi létük befejeztével egy örök égi szférába távoztak, Ré Nut vállain, Sú kíséreeivel; az istenek „felrepültek”, „elmentek k3-jukkal/vagy 'k3'-jukhoz/ 'k3'-ikhoz”, „'3h'-jukhoz” és vélhetően b3-jukhoz., bár erről az istenek esetében nem, csak a királyról ejtenek szót a szövegek.¹¹²² A 'k3' és 'b3' illetén funkciójának alkalmankénti felcserélhetőségére utal a személyiségelemek egyesítésében betöltött váltakozóként elfoglalt első helyük. A 'k3', 'b3' és '3h' égbé emelkedése közötti vacilláció a Piramisszövegekig vezethető vissza.¹¹²³

Az Újbirodalom korában nem történt semmi lényegi változás a 'b3'-ról kialakult koncepciót illetően. A korábbi középbirodalmi fejlődés eredményei egyszerűen megtalálták az útjukat az újbirodalmi halotti szövegek közé, s amelyek a későbbiekben lényegi változás nélkül megőrizték őket.¹¹²⁴ Egy ember boldog és megdicsőült túlvilági életéhez alapvető fontosságú volt az, hogy halála után fizikális- és anyagtalan személyiség-aspektusait mágikus eszközökkel újraegyesítsék számára. Ennek legismertebb példái a HK 89 („Mondás, hogy adassék, hogy a 'b3' testén lakozzon”, vagy „Mondás, hogy adassék, hogy a 'b3' testével egyesüljön a Túlvilágon”), a HK 91 (Mondás, hogy ne tartóztassák fel N. 'b3'-ját a nekropoliszban), valamint a HK 92 („Mondás, hogy kinyissák a sírt a 'b3' és árnyéka, Oszirisz N. számára”, vagy ...N. 'b3'-ja és teste számára). A jelen HK-fejezetek csak egy részét nevezik meg azoknak az alakoknak ('hprw'), amelyekben megjelenhetnek. Ezek mindegyike eltérő, ám megjelenésük sorrendje szövegenként változó lehet. Egy, a Leideni Múzeumban őrzött szöveg - amely egy, a 30. dinasztiaira, vagy a korai Ptolemaiosz-korra datálható szarkofágfedél-töredéken került elő - kontextusát tekintve igen hasonló: (A 'b3' testhez való elhozását célozza.) A szaiszi-recenzió számos 'pr.t m hrw' darabjának a végén kapott helyet, így T. G. Allen kiegészítő fejezetekként számozta be (HK 191 és HK 192), ám szövegei valójában egy Oszirisznak szentelt 's3h.w'-liturgiához tartoznak, amely négy részre, vagy könyvre tagolódott. Ebben a szövegben, szemben a fenti HK-fejezetekkel, enciklopédikus formában az összes élet-entitás megjelenik, amelyet az egyiptomiak ismertek, egy viszonylag rögzített sorrendben.¹¹²⁵

¹¹²⁰ ASSMANN / BOMMAS / KUCHAREK 2005, 75 skk.; ŽABKAR 1968, 8

¹¹²¹ ŽABKAR 1968, 51; (Urk. I 34/lin. 6,50; lin. 15, 71, lin. 4, 6, 73, lin. 2-3)

¹¹²² ibid., 7

¹¹²³ ibid., (Pyr. 17c, 136b, 826b, 832b; 1431b hozzáteszi a magyarázó appozíciót: 'sbj N. pn hr k3=fjr p.t')

¹¹²⁴ ibid..125

¹¹²⁵ SCHNEIDER 1994 356 skk.

Már a Középbirodalomból ismertek olyan szövegek, amelyek a 'b3' másokhoz álomban való elküldésével foglalkoztak.¹¹²⁶ Ezen felül hasonló szöveg ismert a Római-korból is (P. Louvre E. 3229). Mindazonáltal ilyen jellegű szövegek már az ÓB-ban is használatban voltak. Céljuk az volt, hogy egy rituálé elvégzésével rávegyék a 'b3'-t, hogy megjelenjen valaki számára. Amiért ez a szöveg a témáján kívül figyelemre méltó, hogy a 'b3'-t olykor '3h'-ként (megdicsőült '3h'-szellem), vagy 'ntr'-ként (isten) szólítják meg, de 'mwt'-ként is megjelenhettek. Gee ezek alapján azt a következtetést vonta le, hogy a 'b3' egy általános kategóriára utal, amelynek előbb említett példák alkategóriáját képezik.¹¹²⁷ Ez azonban vitatható, lévén bár valóban van összefüggés az aspektusok között, az '3h'-lét egy, a 's3h.w'-k segítségével a halott számára elérhető állapot. Taylor rámutat arra is, hogy az '3h'-lét csak a halál ill., számos veszély és próbatétel átvészélése után volt elérhető, ellentétben a 'k3'-val vagy a 'b3'-val, amely személyiségformák már az egyén életében léteztek.¹¹²⁸ Amennyiben erre nincs lehetősége mwt-tá, válik, amely betegségeket és rossz álmokat okozhat. Az válhatott mwt-tá, aki valamilyen oknál fogva (temetés hiánya, erőszakos halál, rossz életvezetés) nem nyert bebocsátást a Túlvilágra. Ellenük varázsszövegekkel igyekeztek védekezni. (ibid., 44) A túlvilági '3h'-há váláshoz elengedhetetlen volt a megfelelő temetés.¹¹²⁹ Gee megemlíti, hogy az '3h'-szellemek, mint 'b3'-k bár alá voltak vetve az istenek akaratának, az elátkozottakon ('mwt'), és az élőkön hatalommal bírtak, s pozitív hatást legalább úgy tudtak okozni (egészség, vagy gyermekáldás), mint negatívát (balszerencse, betegség, vagy anyagi válság). A feldühített '3h'-szellemeket áldozatokkal vagy megfelelő temetéssel mindazonáltal ki lehetett engesztelni. Ezen felül jó és rossz természetű kérésekkel is lehetett hozzájuk fordulni.¹¹³⁰ Ez összhangban áll Taylor véleményével is, aki megjegyzi, hogy az élők úgy vélték, Túlvilágra került megdicsőült ('3h') hozzátartozóik képesek közbenjárni értük olyan betegségeket, negatív életkörülményeket, ügyek megoldásában odaát, amelyeket a halottak hatásának tudtak be. Ügyeiket edényekbe rejtett, a halottakhoz hieratikus írással írott levelek formájában, illetve sztélék állításával adták elő. Erre szolgál például egy, az Első Átmeneti Korból származó halotti sztélé, amelyet egy beteg férfi állított elhunyt felesége számára, amelyen felesége közbenjárását kérte a Túlvilágon, továbbá arra, hogy az álomban megjelenve segítsen orvosolni baját.¹¹³¹

¹¹²⁶ (CT 89, 98-101, 103-104).

¹¹²⁷ GEE 2003, 230 skk.

¹¹²⁸ TAYLOR 2001, 32

¹¹²⁹ TAYLOR 2001, 31

¹¹³⁰ GEE 2003, 232

¹¹³¹ TAYLOR 2001, 42-43

VI.3.1.2.2. Óbirodalmi előzmények – az asztrális túlvilághit emlékei

Az '3h'-lét elérése volt a célja a legkorábbi, óbirodalmi halotti szövegek is, amelyek - mint Assmann rámutatott - számos ponton valójában funkcióváltáson átment halotti liturgiák voltak. Az északi ég domináns csillagképeinek, a 'Mshjtjw'-nak csillagai különleges szerepet játszottak a szájmegnyitás szertartásában, s így a halott '3h'-há tételének folyamatában. Fontos hangsúlyozni, hogy a végcél, továbbra is az '3h'-lét elérése volt. Mindazonáltal az egyiptomi vallási gondolkodás ezt már nem a cirkumpoláris csillagok zónájában képzei el, hanem a keleti horizonton, ahol a halott útja a 'msk.t'-en - vagyis jelen esetben a nappálya egyik keleti horizonthoz közeli állomáshelyén - át a szoláris újjászületésbe vezet. A folyamat kezdete azonban, amely az odajutást lehetővé teszi, az óbirodalmi túlvilágképen és annak egyik alapvető rituáléján, a szájmegnyitás szertartásán alapul. Ezért az alábbiakban röviden meg kell vizsgálni azt az óbirodalmi túlvilágkonceptiót, amely mindennek az alapját képezi.

Már a Piramisszövegek nagy hangsúlyt fektettek a halott Osziriszhez és Réhez való viszonyára. Allen a korábbi elképzeléssel szemben - amely a két témát valaha különállónak tekintette, amelyek a PT-ben egyesültek – a frissebb kutatásokra támaszkodva rámutat, hogy mindkét téma a halott halál utáni örök létezésének ugyanazon koncepcióhoz tartozott. A három legfontosabb személyiségrésze a test, a 'k3' és a 'b3'. Allen szerint minden 'k3' a teremtőistentől érkezett, s oda is fog visszatérni a test halála után. A 'b3'-t egy a nyugati lélek terminusához közelálló elképzelésnek tartja, amelyet ő a személyiséghez hasonlónak ír le. A halállal a 'k3' elszakadt a testtől. Ahhoz, hogy „hatékony” lélekként képes legyen létezni a Túlvilágon, 'k3'-jának és 'b3'-jának egyesülni kellett. A PT-ben, de másutt is a halottakat a már említett „akik 'k3'-jukhoz mentek” névvel illették. Az egyesülés eredményeként létrejövő entitás neve '3h'-volt, a kívánt „hatékony”-entitás. Az '3h'-ot immár semmiféle fizikai, vagy időbeli tényező nem határolta be, gyakorlatilag örökké élhetett akár a földön, akár az istenek égi régiójában.¹¹³² A PT-k alapfunkciója ennek az állapotnak az elérése volt, vagyis alapjukat a 's3h.w'-liturgiák jelentették. A folyamat kulcsa Ré és Oszirisz volt. A két istenség egymást komplementáló viszonya határozta meg a napi halál és újjászületési ciklusokat, s képezte ősformáját valamennyi élő hasonló élet-halál-újjászületés ciklusának. A halott 'b3'-ja – miként a Nap – átkelt a halál éjszakai, alvilági régióján, hogy hajnalban újjászülessen, amely azonban csak az Oszirisszel való éjszakai egyesülés által volt lehetséges. Amint Ré, a

¹¹³² ALLEN 2005, 7 sk.

Napisten 'b3'-ja egyesült Osziriszéval, a halott 'b3'-ja is saját Osziriszéval egyesült, amely által létrejöhetett a 's3h' állapot. A PT-k rendszerében az áldozatbemutatás fejezetei ellátták a halott 'k3'-ját a szükséges életerővel, ahol is a tápláló erőt (k3w) a számára felajánlott étel és ital biztosította. A nappali élet felajánlott használati tárgyai és kényelmi kellékei, mint szemfesték, ruha, vagy királyi regália a Túlvilág társadalmában való decens életéről gondoskodott. Az „Újjászületési-rituálé” biztosította a halott 'b3'-ját, hogy elszakadhasson a mummifikált test kötöttségeitől, míg egyéb személyes fejezetek távoltartották az éjszakai útja során rá leselkedő különféle veszélyeket.¹¹³³ A Piramisszövegek kozmikus világképe pontosan tükröződött a falakon, amelyekre felvésték őket. A halott lelke az Észak-Dél, Kelet-Nyugat tájolású sírkamrarendszeren keresztül – amely a túlvilági kozmogóniának megfelelően volt tájolva és felépítve – haladt. Útját a legbelső, nyugati sírkamrában lévő szarkofágban nyugvó mummifikált testénél kezdte, amellyel egyesült, majd a falakon végigjárva, először Nyugat-Kelet irányba, majd Délről Észak irányába haladva távozott a sírből. A hosszú, északra – az akkori északi póluscillagra - tájolt kifelé emelkedő kijárat akna - és az idevezető antekamra északi falain álltak azok a szövegek, amelyek az északi cirkumpoláris csillagokhoz való felemelkedését biztosították. („Felemelkedési szövegek”). A nyugati sírkamrából nyíló antekamrát a keleti oldalon egy háromosztatú kamra, a „szerdáb”, - zárta, amelyben a halott egy szobra állt. Az emelkedő, északra tájolt folyosó az antekamrából nyílt. A sír építészeti struktúrája pontosan leképezte azt a kettős túlvilágképet, amely már ekkor is domináns szereppel bírt,¹¹³⁴ s mint láthatjuk az HK 17 újbirodalmi szövegében is indirekt módon őrzi hatását. A nyugati sírkamra a 'dw3.t'-ot jelképezte. Benne a szarkofág Nut méhét, az Oszirisszal azonosított múmia pedig magát a halott Osziriszt, aki egyszersmind az újjászületés mozgatóereje is volt, amint a méhben feküdt újjászületésére várva. Az innen keletre álló rövid folyosóval átkötött antekamra az '3h.t'-et jelöli, vagyis a (keleti) horizontot, ahol az a halott elnyerte „hatékony” ('3h')-alakját. Ennek keleti falán és keleti tetőoromzati falán kapott helyet a PT 180, az. ún. „Kannibál-Himnusz”, amelynek elrecitálásával a halott immár az egész univerzum valamennyi erőjének esszenciáját és hatalmát elnyelte. Az ettől a szakasztól következő szövegek hangneme lényegesen személyesebb. Az innen keletre eső legbelső, háromosztatú szerdáb, amelynek hasonlóképp kozmikus jelentése volt: Az '3h.t' legkeletibb pontját jelölte, ahol a halott elhagyta a 'dw3.t'-ot, s megindult Nut szülőcsatornája felé, amelyet a Dél-Észak tájolású tört, emelkedő folyosó szimbolizált.¹¹³⁵ Visszatérve az

¹¹³³ ALLEN 2005, 8

¹¹³⁴ ibid. 10, Nyugat – Kelet: A Nap éjszakai útja a 'dw3.t'-ban a keleti horizonton az '3h.t'-en való újjászületés felé; Dél – Észak: az északi cirkumpoláris(i.e. Pusztulást nem ismerő) - csillagok zónájába felemelkedő '3h' útja, amely itt maga is csillagként megjelenő '3h'-szellemként létezik tovább.; EYRE 2002, 44 skk.

¹¹³⁵ ibid. 11

antekamra északi falához, ahol az '3*h.t*' elhagyásához szükséges feliratok álltak. A folyosón haladva elérte a vesztibulumot, majd az emelkedő folyosót, amelynek feliratai az antekamráéhoz hasonlóan az '3*h.t*'-ből az égbe való emelkedését segítik Ré és más istenek társaságában. Az architektúrából láthatjuk, hogy elérkeztünk ahhoz a ponthoz, amely a tárgyalt kérdéssel a leginkább egybevág. A felépítés részben a 4. dinasztia vége előtti piramisok felépítését idézi, s azt az asztrális túlvilághitét, amely a királyt a cirkumpoláris csillagok zónájába juttatta. Ennek halvány visszhangjai ugyan megjelennek a szövegben, de a legtöbb helyen ezeket már újraértelmezték a Nap keleti felkelésének leírásához.¹¹³⁶

A falakon szereplő szövegek rituálék, amelyeket egy lektorpap olvasott fel, aki maga a király fiának szerepét alakította a rítusok során. Három fő csoportjuk: (1)Áldozati- és Inszignia-; (2)Újjászületési- (3) Reggeli-rituálé. Jelen esetben a legfontosabb részt az Áldozati-rituálé képviseli, mivel ez különböző rituális cselekmények előkészítését kísérte jelesül egy nagy lakoma bemutatását, amely libációval, füstölökkel és sós vízzel való purifikációval, és a szájmegnyitás-szertartásával kezdődött, amelynek célja az volt, hogy rituálisan helyreállítsa a halott azon képességét, hogy az a táplálékokból részesülhessen.¹¹³⁷ A szövegek gyakran élnek az éppen aktuális áldozat nevére rímelő szójáttékkal. A felajánlott áldozat neve leggyakrabban a „Hórosz-szeme” nevet viselte. Rövid, képaláírást idéző sorokból épül fel, amelyek rögtön mitologizálják az áldozati gesztusokat, amelyeket kísérnek, hogy elősegítsék a test helyreállítását.¹¹³⁸ Az ökörcomb, a fej és a szív felajánlása egy olyan újjászületést és megújulást célzó rituálé részeként történt, amely alapvetően kapcsolódott a halotti rituáléhoz és belfoglalták a szájmegnyitás szertartásába.¹¹³⁹ A hús lényegesen többet jelentett, mint ételt a túlvilág számára, amely bővelkedett szimbolikus vonatkozásokban. A lábszár egyszerre egy eszközként is funkcionált, egy szekerce képében, hogy megnyissák vele a száját, hogy az működőképes legyen. Asszociációt szójáttékokkal is elértek, mint a '*stp*'-szekercével, amelyet a '*stpw*' („húsdarabok”) szó leírására használtak.¹¹⁴⁰

A leginkább ismert egyiptomi rituálék a napsiklusra, vagy az évszakok váltakozására fókuszálnak és azt imitálják. Templomi kontextusban hasonló rituálék a kozmikus világrend fenntartását szolgálják, míg temetési kontextusban feltámadást és újjászületést, valamint az élet halál utáni folytatódását. Ezzel szemben a napi templomi rítus – mint a halotti kultusz – formátumát a ház vezetője számára végzett napi személyes szolgálat cselekedeteire építette. A

¹¹³⁶ ALLEN 2005, 13

¹¹³⁷ ALLEN 2005, 6.

¹¹³⁸ *ibid.* 6; EYRE 2002, 52

¹¹³⁹ EYRE 2001, 53 sk.

¹¹⁴⁰ *ibid.* 54

rituális cselekmények valójában a megszokott viselkedés módosításai, amelyek kozmikus és örökkévaló jelentőségre tesznek szert, ahogy mitologizálják őket, vagy méginkább, ahogy mitológia és cselekmény egymást magyarázzák.¹¹⁴¹

A fenti példa rávilágított arra az óbirodalmi rituális kontextusra, amely, mint Allen leírásából látható, egy szerves folyamat egészének keretein belül magyarázza el - szimbolikus cselekmények szorosan egymásra épülő rituáléinak sorozatával- azt a folyamatot, amelynek célja a halott király „megdícsőítése”. Mivel a rituálé kontextuálisan erősen kötődik előadása helyszínének – külön e célre kialakított – architekturális sajátosságaihoz, a specifikusan elhelyezett feliratok nem hagynak semmi kétséget pontos funkciójuk mibenlétéről. Ez azért különösen fontos, mert ahogy a HK 17 megfelelő helyén (20/XLII) különböző egyéb szöveghelyek alapján igazoltá vált az ott szereplő 'mshtjw' és a szájmegnyitás szertartásának kapcsolata, indokolt lehet az eredeti óbirodalmi kontextust a HK 17 hivatkozó részeire alkalmazni. Vagyis lehetőség nyílik a személyiségaspektusok egymáshoz való viszonyával kapcsolatban korábban felvetett:

- (1) 'k3' = szív visszakapása → (2) száj megnyitása = életprincípiumok megkapása a 'k3' életképes működéséhez → (3) a 'k3' és a 'b3' egyesülése = a 's3h'-állapot létrejötte

kötött rendű, hierarchikus rendszer elfogadására.

VI.3.1.2.3 A Hórosz-fiúk mibenléte és a meteoritikus vas funkciója a szájmegnyitás szertartásában

A Piramisszövegek számos, már az előző pontban is vizsgált - mondása az '3h'-szellemé alakult király számára a cirkumpoláris csillagok zónáját jelöli meg, mint túlvilági nyughelyet. A HK 17 20/XLII-ben ugyanez a régió ismét '3h'-szellemek lakóhelyeként jelenik meg, amelyek ezúttal azonban immár konkrét formában, a 'Hps/Mshtjw' csillagai. Az „Ökörcomb” – csillagkép, mint az az alábbiakban bemutatásra kerül – továbbra is szoros kapcsolatban

maradt a király túlvilági életével, mint az újjászületés ősi – bár ellentmondásos – szimbóluma.

Letopolisz nomosz-standardja
(WAINWRIGHT 1932B, 163)

A négy Hórosz-fiú, mint a 'Hps/Mshtjw' négy domináns csillagának reprezentánsai a letopoliszi

¹¹⁴¹ ibid. 50 sk.

nomosz standardon látható – a csillagképet ábrázoló – *'Mšḥtjw'* felső részét jelölik ki, míg az ötödik 'Hórosz, kinek két szeme nincs homlokában', a nomosz fővárosának istene, az atyjuk. Hórosz Min és Amon mellett a harmadik *'k3-mw.t=f'*-istenség volt, akinek egy omphalloszkő alkotta kultusztárgyát több jelentős szentélyében. Ez maga egy meteorit volt, s az istenségek viharisteni aspektusára utalt. Letopolisz írásmódjában az Ahmim városának-, valamint városi istene, Min nevének írásához is használt belemnitida váz (R22) állt, amely eredetileg egy – a vas (*'bj3'*) akkori egyetlen forrásaként ismert - meteorit lehetett.¹¹⁴² Az egyiptomiak a vasat még az ÚB-ban is ritka presztizstárgyként kezelték, amely még akkor is kizárólag csak meteoritokból volt számukra kinyerhető. A meteorraj vallási korpuszban megjelenő képe a Piramisszövegekig nyúlik vissza (szózat a királyhoz):

'h3j.k ḥr nwh.w bj3 ḥr rmn.wj ḥr m rn=f jm ḥnw'

'vaskötelesen szállsz alá Hórosz vállain az ő „aki a Henu bárkában van” nevében' (Pyr.138c),

ahol a vaskötelek a meteoritok által az éjjeli égen húzott sávokat idézik. Letopolisz és a *'Mšḥtjw'*-csillagkép között további kapcsolatokat jelent a *'d^cm'*-jogaraikon támaszkodó négy istenség, ahol is a négy alak maga a négy Hórosz-fiú, vagy egy meg nem nevezett istencsoport (Pyr. 819a, 339, 355, 1510, 360).¹¹⁴³ A négy istenség, már a Piramisszövegekben is úgy jelenik meg, mint akik a királynak elhozzák „Cirkumpoláris csillag” nevét. (Pyr. 2102) I.e. 2500 körül - s előtte majd utána 2000 évig – valóban soha nem nyugodott le a csillagkép, hanem az északi póluscsillag, az ég egy üres, csillagoktól mentes középpontja körül keringett.¹¹⁴⁴ A szöveg itt arra utalhat, hogy a négy istenség – mint a *'Mšḥtjw'* domináns csillagai – közreműködői a király *'3ḥ'*-szellemmé - s így ezen kontextusban csillaggá – válásának. A görög mitológiában oly gyakori kataszteriszmoszok egyik legelső példájáról van itt szó, amely nem a mítoszok-, hanem a túlvilághit kontextusán belül jelenik meg. A szájmegnyitás szertartásánál használt vaspengével ellátott faszekerce (*dw3-wr / nw3 / mšḥtjw*), – amely az azonos nevű (*'mšḥtjw'*) valódi ökörcombbal együtt csak a 6. din. elejétől szerepel a szertartásban¹¹⁴⁵ - mint a *'s3ḥ'*-folyamatnak - vagyis a halott testének megistenítését (*'s3ḥ'*)* szolgáló rítusnak – alapvető eleme. A *'mšḥtjw'*-név Otto felsorolásában nem jelenik meg a szekerce alakú eszközök között (*'dwn-^c, nw3(-Jnpw), ntrj, wr-ḥk3w'*)¹¹⁴⁶, de a 26. jelenetben (26f, i) (ibid. pp. 81-83) a szövegvariánsból egyértelmű, hogy ez a név is használatos volt az

¹¹⁴² WAINWRIGHT 1932A, 6

¹¹⁴³ WAINWRIGHT 1932B, 163 skk.

¹¹⁴⁴ RELKE / ERNEST 2003, 66

¹¹⁴⁵ WAINWRIGHT 1932A, 11; ROTH 1993, 62

¹¹⁴⁶ OTTO 1960 II/18-20, 22

eszközre, amely - amint látható - számos mitológiai utalású nevet is viselhetett, vagy hasonló alakú eszközzel helyettesíthették. A 26. jelenet az egész szertartás legfontosabb szegmense, s eredetileg az ún. „Kézműves”-jelenetekhez tartozhatott, ahol a vaspengével ellátott faszekercével a szobor száján és a szemein végzett munka utolsó, ám legfontosabb mozzanatát elvégezték. A rítus konkrét szövege a PT-ig nyúlik vissza. Míg 26 b, c jelenet megfelel Pyr. 13a, b-nek, míg 26d Pyr. 13b-végének. Egyértelmű, hogy a mitikus narratíva az eszközt összefüggésbe hozza Széth-tel és a *'Mšhtjw'*-csillagképpel. Ennek a narratívának a része az is, hogy a rítust Hórosz végzi el apja, Oszirisz számára, hogy ezáltal az cselekvőképessé váljon, a héliopoliszi isteni Kilencség elé lépjen és a koronát magához vehesse. (ibid. p. 83) A szertartás szimbolikus módon adja vissza a halottnak azon létfunkciókat, amelyeket azon szervek biztosítottak számára, amelyeket kanopuszedényekbe, s így a megfelelő Hórosz-fiú védelmébe helyeztek. Magát a rítust a szöveg szerint Hórosz, illetve a Hórosz-fiúk végzik el. Előbbi egy vas-eszközzel, fiai vas-ujjaikkal. (Pyr. 1983e) Ezutóbbiak külön eszközökként is megjelennek a szertartásban, ám csak a rítust, vagy annak kellékeit említő legkorábbi ÓB szövegekben. Nevük itt *ntr.wj*, vagy *sb3.wj* (i.e.: 'két csillag' – jeleznén anyaguk égi eredetét). Ez a név *ntr.tj*-re módosulva az ÚB-rítusban is jelen van, de már egy szekerce nevéként.¹¹⁴⁷ Ezen módosulások, amelyek a Piramisszövegek adott részeiben is nyomon követhetőek, eredetileg egy – a halott király újjászületését és felnövekedését célzó és leíró – talán egészen a Nagada II. korra visszanyúló áldozati rituálé egyik utolsó fejlődési fázisát jelölték.¹¹⁴⁸ A szájmegnyitáshoz használt eszközök leltárakban - tehát nem rituális szövegekben - használatos neve utal arra, hogy a köznyelvben úgy tekintettek e tárgyra, mint aláhullott csillagokra.¹¹⁴⁹

VI.3.1.2.4. A *'mšhtjw'* kettőssége és megjelenése a napi istenkultuszban

Az újbirodalom Amarna-kort követő szakaszában a thébai elitsírokban az ún. „mindennapi élet jelenetei” helyét fokozatosan átvették a *'pr.t m hrw'* képei, majd II. Ramszesz korára teljes szövegei. Ez a kor vallási elképzeléseinek változásával összhangban történt, ahol a sír fokozatosan egy szent térré alakult, ahol a halott - személyes vallásosságát megélve - az istenek közelségét élvezhette. A szövegcsoportok bizonyos részét a mennyezetekre festették fel, amely vélhetőleg az égi szférával állt kapcsolatban. Ilyen sírt készíttetett magának Dzsehutimesz is (TT 32), aki Amon isten gazdaságának legfőbb vezetője volt II. Ramszesz

¹¹⁴⁷ WAINWRIGHT 1932B, 163, ROTH 1993, 57

¹¹⁴⁸ ibid., 63

¹¹⁴⁹ ibid., 70

uralkodása alatt. Előkelő sírjához kisebb piramis is tartozott, amelynek 260 cm x 236 cm méretű boltíves mennyezetű piramiskápolnájában, valamint a sír második, hosszanti szentélyének plafonján a 17. fejezet is megjelent.¹¹⁵⁰ Ugyanerre a korra tehető Nebszumeni sírjának (TT 183) hasonló megoldása, ahol is a mennyezet égi szférájában megjelenik a 23. fejezet is a szájmegnyitás szertartásával. Ennek szöveges tartalma, melyben a megszólalt halott az Orionnal (*s3h*) azonosítja magát, egyértelművé teszi a rítus és az égi világ kapcsolatát.¹¹⁵¹ A keresztterem keleti oldalának déli felén látható a szertartás azon szakasza, amelynek részeként mások mellett levágják egy bika/v. ökör combját is, s szívét eltávolítják, majd a halottat jelképező sírszobor elé helyezik.¹¹⁵² Rekhmiré 18. dinasztiaiból való sírjának egyik ábrázolásán egy, a halotti ceremóniák kezdetén útnak indított csónak látható, benne két alakkal, akik épp kifogtak egy szívet és egy áldozati állat elülső lábszárát (*hps*), amelyben Széth testesül meg, aki lenyelte Oszirisz szívét és lábszárát. A bárka a part felé vette az irányt, ahol a múmiának felállított szentély áll, majd az egyik alak látható, amint a szívet és a visszaszerzett lábszárát hozza. A két testrész maga a halott lelke.¹¹⁵³ A jelenet felirata: (*km3 hps h3tj n mr hm*). Moret Brugschra hivatkozva úgy véli, '*km3*' a '*gmj*'-találni szó alterált alakja, s ennek megfelelően fordítása: „találni”. A felirat fordítása eszerint így hangzik: 'megtalálni a horgász-csatorna ökörcombját és szívét'. (a '*km3 hps*'-nek '(f)eldobni az Ökörcombot' a pJumilhac mitológiai története fényében nagyon is lenne értelme, ám a szív jelenléte nem igazolja ezt a kontextust.)¹¹⁵⁴

A hosszú szertartás során az állatbőrt, és a széthi állatok megnyúzódásának jelenetét követően a halottnak elhozták a feláldozott állatok combját és a szívet, amelyben lelke rejtőzött, majd fia átölelte és isteni eszközök segítségével megnyitotta a halott száját és szemeit, s visszatda neki a lelkét, s teste használatának képességét, s ellátta az élet folyadékával. Moret szerint a szertartást egyszerűsíthették egy kőből, vagy fémből készült szívskarabeusz elhozatalával, s annak a halott szívében való elhelyezésével, miután száját megnyitották, s elmondták számára a 'szív elhozásának' - '*r3 n rdj.t-h3tj*' fejezetét. Később a halott ezen egyszerűsítéseknek köszönhetően már saját szívét (s lelkét) kapta vissza. A napi istenkultusz rítusában az abüdoszi 25. táblán az áldozó fáraó Amon-Rének ajánlja fel szívét (az isten elrabolt szívét, t.i: a Hórosz-szemet), hogy azt visszahelyezze megfelelő helyére, ahogyan Iszisz is elhozta azt

¹¹⁵⁰ BARTOS, Z. in: KÁKOSY ET AL 2004, 185-202

¹¹⁵¹ Az Orionnal való azonosulással Oszirisszal és '*b3*'-jával is azonosult, lévén a *s3h*, akár a Hold Oszirisz '*b3*'-ja. Hasonlóképpen Szopdet Iszisz '*b3*'-ja, a hajnali és alkonyati csillagok az edfui Hórosz '*b3*'-i míg Nut az égistennő, akinek megszámlálhatatlanul sok gyermeke van, az „akinek ezer '*b3*'-ja van” - '*h3 b3=s*' néven is ismert. (ld.: ŽABKAR 1968, 14)

¹¹⁵² OTTO 1960 1/47-51→24. jelenet, ASSMANN / BOMMAS / KUCHARÉK 2005, 137 sk

¹¹⁵³ MORET 1902, 41, 64; VANDIER 1961, 108

¹¹⁵⁴ *ibid.*

fiának, Hórosznak, hogy azt a helyére tegye, s Thot is 'Nsr.t'-nek, amint elégedett az istennő (Nsr.t) Thottal'. A templomok bas-reliefjei a sírokhoz hasonlóan bemutatják az ellenséges állatok megnyúzását, a comb és - ahogy láthattuk - a szív elhozatalát a 'barát', vagy áldozó által, majd a nagy szájmegnyitást. A szív és széthi állat combjának felajánlása tehát egyértelmű párhuzamokra talál a napi templomi istenkultuszban.¹¹⁵⁵

Jó okkal feltételezhető, hogy a PT 368 (Pyr. 636a-639b) és PT 369 (Pyr. 640 a-644 e /T., N./) is ugyanezen rituáléről beszél:

PT 368

(636a) *h3 Wsjr t. Hr(.w) nw m-hnw c.wj=k(j)*

(636b) *j.nd.f tw*

(636c) *3h n=f c n hr=k m rn=k n.j 3h.t prr.t R c jm=k*

(636d) *sbh.n.k c.wj=k(j) h3=f h3=f n bj3.f jr=k*

(637a) *n rdj.n Hr(.w) swnw.k wdj.n n=k Hr(.w) hftj=k hr rd.wj=k(j)*

(637b) *c nh.k rdj.n n=k Hr(.w) ms.w=f*

(637c) *j.s3j.sn hr=k n hmj jm=sn f3j.sn tw*

(638a) *ps3.n.s <j> mwt=k Nwt hr=k m rn=s n s.t-p.t*

(638b) *rdj.n.s wn.k m ntr n hftj=k m rn=k n ntr*

(638c) *hnm.s tw m-c jh.t nb dw.t m rn.s n hnm.t nb wr.t*

(638d) *twt wr.j jmj ms.w=s*

(639a) *htp n=k Gb (j.)mrj.n.f tw hw.n.f tw*

(639b) *rdj.n.f n=k tp=k rdj.n.f j c b tw dhw.tj*

(636a) Hé! Teti Oszirisze! Hórosz az, ki karjaidban van,

(636b) Hogy oltalmazzon téged.

(636c) Üdvös neki, hogy újra előtted lehet, a te 'Horizont, amelyből a Nap felkél' nevedben.

(636d) Körülfontad öt karjaiddal, s nem távolodik el ő tőled.

(637a) Hórosz nem engedi, hogy szenvedj. Hórosz ellenségedet lábaid alá vetette,

(637b) Élsz, neked adta Hórosz gyermekeit.

(637c) Lassan vonulnak ők alattad, s nem hátrálnak közülük, amint téged hordoznak

(638a) Szétterjesztette magát fölötted anyád, Nut az ő 's.t-p.t' nevében.

(638b) Ő tett róla, hogy istenként létezz, s hogy nincs ellenséged a te 'isten' nevedben.

(638c) Megőríz ő téged minden gonosz dologtól az ő 'Mindenség nagy oltalmazója' nevében.

(638d) Te vagy a legnagyobb gyermekei közül.

(639a) Megelégedett veled Geb, megszeretett téged, s megoltalmazott téged.

(639b) Visszaadta neked fejedet, s tett róla, hogy Thot egybeillesszen téged, hogy mi téged érintett, megszűnjék.

¹¹⁵⁵ ibid., 63 skk.

PT 369

- (640a) *dd-mdw h3 Wsjr T. ḥḥ rdj.n Ḥrw ḥḥ.k*
 (640b) *rdj.n.Gb m3 Ḥrw jt=f jm=k m rn=k n ḥw.t-jty*
 (641a) *rdj.n n=k Ḥrw ntr.w sjḥ(r).n.f n=k sn.j.shd ḥr=k*
 (641b) *rdj.n n=k Ḥrw jr.t=f m33.k jm=s*
 (642a) *wdj.n n=k Ḥrw ḥftj=k ḥr=k*
 (642b) *wts.f tw m sfhh.k jm=f*
 (642c) *jw.t=k jr kd=k t(3)s.n n=k ntr.w ḥr=k*
 (643a) *wp.n n=k Ḥrw jr.t=k m33.k jm=s m rn=s n wp-w3.wt*
 (643b) *ḥwj<.w> ḥftj=k jn ms.w-Ḥrw sdšr.n.sn ḥw.t=f*
 (643c) *jss.n.sn sw.j.bhn dw stj=f*
 (644a) *mdd.n n=k Ḥrw r3=k mh3.n.f n=k r3=k jr ks.w=k*
 (644b) *wp.n n=k Ḥrw r3=k*
 (644c) *jn s3=k mry=k sntj.n.f n=k jr.tj=k(j)*
 (644d) *n rdj.n Ḥrw nhrḥr ḥr=k*
 (644e) *m rn=k n ḥr ḥrj-tp Rḥy.t=f*

- (640a) Mondás: Hé! Teti Oszirisze! Állj fel! Felállít téged Hórosz.
 (640b) Geb megláttatta Hórosszal atyját tebenned, a te „palota fejedelme” nevedben.
 (641a) Neked adta Hórosz az isteneket, s arra bírta őket, hogy tehozzád felemelkedjenek, s felragyogtassák arcodat.
 (641b) Neked adta Hórosz szemét, hogy láthass veled.
 (642a) Hórosz ellenségedet alád vetette,
 (642b) Hogy az hordozzon téged. El ne engedd!
 (642c) Jöjj hát el alakodhoz! Az istenek helyére illesztették neked arcod.
 (643a) Hórosz megnyitotta neked szemed, hogy láthass veled annak „*Wp-w3.wt*”-nevében.
 (643b) A Hórosz-gyermekek által lesújtott ellenséged, kinek ütlegelését véresre fordították.
 (643c) Hálóval csapdába ejtették őt, hogy felhasítsák: a bűze irtózatos.
 (644a) Kimosta(?) neked szádat Hórosz, s szádat csontjaidhoz illesztette.
 (644b) Megnyitotta neked szádat Hórosz.
 (644c) Szeretett fiad volt az, ki megalkotta számodra két szemed.
 (644d) Hórosz nem engedi, hogy elcsüggedj,
 (644e) a te „Hórosz, „a nép vezére” nevedben.

A két idézett mondás egyes mondatai a korábbi PT 364-hasonló részleteit ismétlik. A hasonlóság lehet részleges, csak egy félmondatra terjedő, de szinte teljes, egész sort kitevő is. A kontextus egyértelműen azonos, s az ismételt részek közötti variációk figyelemre méltó

tematikai kapcsolatokat tárnak fel. Így vizsgálható a kapcsolat Pyr. 609c, 610a és Pyr. 641b, 643a; Pyr. 610b és Pyr. 642c, 644a; Pyr. 612b és Pyr. 640b; Pyr. 613a és Pyr. 641a ; Pyr. 615a-d és Pyr. 637c; Pyr. 616a és Pyr. 617a, 637a; Pyr. 616d és Pyr. 638a; Pyr. 617a-b és Pyr. 635a-b; Pyr. 619b és Pyr. 637b; Pyr. 620a és Pyr. 641a; Pyr. 621a és Pyr. 637b ; Pyr. 621b és Pyr. 636c, valamint Pyr. 626d és Pyr. 637a, Pyr. 642a között. A közös pontokból kirajzolódik egy szertartás, amelyben a halott szétdarabolt testrészeinek összegyűjtéséé, összeillesztéséé, s megvédélmezéséé a főszerep. Valamint hol az istenek, hol Hórosz gyermekei, hol a halott király ellensége kerülnek (lábai) alá, hogy ekképp hordozzák őt, s el ne távolodjanak tőle.¹¹⁵⁶ Az összefüggések azonban az imént idézett két mondásban látszanak a leginkább a szájmegnyitás szertartásának egyes jeleneteivel, ahol nem kérdéses, hogy egymással megfeleltethető rítuselemekről van szó:¹¹⁵⁷

(23 III,a/1, 5, 6) *dd-mdw jn hrj-hb.t hft sm j3m.n.j n=k sn jnj.n.j n=k hftj.w=k*

(23 III,b/2,3) *hnk.f hr=k °.wj=fj tp.w=f*

(23 III,c/1) *ng3.n n=k sw (J)tm.w(?) m (j)°r r ntr pf*

(23 III,a/1) Így szól a lektor pap a 'sm'-pappal szemközt: Megkötöttem őket neked (t.i. az áldozati állatokat) Elhoztam neked ellenségeidet,

(23 III,b/2,3) hogy az ^(sic) hordozzon téged, amint kezei fején vannak.¹¹⁵⁸

(23 III,c/1) Leölte őt neked Atum(?),¹¹⁵⁹ Ne közelíts ahhoz az istenhez!¹¹⁶⁰

Ezt követi a 24. jelenetben a comb és a szív kihasítása és felajánlása, valamint a leölt kecskebak és liba elhozatala.¹¹⁶¹ Ezután a 25. jelenetben történik a száj és a szemek megnyitása.

¹¹⁵⁶ Az Osziriszt hordozó Hórosz –fiúk kapcsán még ld.: K.27 III.1.3.

¹¹⁵⁷ Erre utal Otto is, s jelzi, hogy a szájmegnyitás rítusán belül is több helyen (14., 32. 45. jelenet, ahol a 45. a 25. ismétlése) visszatérő mozzanatról van szó. Konkrétan kitér a Pyr. 644-el való kapcsolatra, ahol szintén a száj csontokkal való egybeillesztéséről van szó. Otto úgy véli, hogy a jelenet a holttest kezelését illető tevékenységből ered, s a száj az alsó állkapocs rögzítésére utalhat a mummifikálás során. Helckre hivatkozva pedig megjegyzi, hogy egy másik lehetőség szerint a 'mh3' egy, a holttest kezelésének egy Egyiptomban nem egyértelműen kimutatható eljárására, s annak is egy részére utalhat, amelynek során a csontvázza szikkadt holttest feldarabolására majd újra összeillesztésére került sor. Az imént idézett Pyr. 644 (PT 369) a megelőző mondásokkal azonos csoportba tartozik. Eszerint Helck elképzelését erősíti Pyr. 635a-b: 'j°b.n n=k Hr(w) °.wt=k dmd.n.f tw ° n hnn.t jm=k' - 'Egyesítette neked Hórosz tagjaidat, összeillesztett ő, s nincs, mi rothadna benned.'

¹¹⁵⁸ A suff. hol E/3 masc., hol T/3 comm., amely némileg zavarossá teszi a leölt állat(ok) és az ellenség(ek) között megragadható pontos összefüggés igazolását. Mindazonáltal egyértelműnek látszik, hogy erről van szó.

¹¹⁵⁹ Bár az írásmódból a 'Leölte őt neked Atum'következik, Otto szerint ez a fordítás kizárt. Mindazonáltal at általa javasolt két alternatív fordítás helyett itt mégis ez áll, lévén minden változat istendeterminatívumot hoz 'tm'-után. Az Otto által elsőként javasolt fordítás 'ich habe ihn dir ganz getötet' nem igazán értelmes, hiszen az állat leölése nem fokozható cselekmény: vagy megtörténik, vagy nem. Ezért ez a fordítás nem valószínű. A második, 'ng3.n.j n=k sw tm (j)°r r ntr pn' valóban logikus fordítást eredményez (t.i. feloldja az egy sorban használt két alany kényelmetlen és nehezen érthető jelenlétét, bár az E/1, 'j' egyik szövegváltozatban sem szerepel), ám olyan komoly változtatást jelent valamennyi szövegben, amely elképzelhetetlen. (ld.: OTTO 1960, II. 75) Ezen felül maga Otto is a tárgyalt 'Nähre dich nicht diesem Gott!'-mondattal tökéletesen megegyező ortográfiájú 'm-°rw r ntr pf' helyet a 24b jelenetben 'in der Nähe dieses Gottes'-ként fordítja, bár itt is jelzi mind a fordítás bizonytalanságát, mint a szöveghely előző jelenetre tehető eredetét. (ibid. 77)

¹¹⁶⁰ OTTO 1960, I. 46-51; OTTO 1960, II. 73-76

¹¹⁶¹ ibid.: I. 51-55; ibid.: II. 76 skk.

- (25 a/1-6) *hrj-ḥb.t sm šsp ḥps wp r3 jr.tj n N. sp-4*
- (25 b/1-6) *dd-mdw¹¹⁶² h3 N. jj.n<.j> m šn=k jnk Hr(w) mdd.n n=k r3=k*
- (25 c/1-3) *jnk s3=k mry.k wp.n n=k r3=k*
- (25 d/1-3, 6) *ḥwj sw n mw.t=f rmj.s sw ḥwj sw n sm3.t r=f*
- (25 e/1,2,4,6) *ḥng.wj r3=k (?) mh3.n.j¹¹⁶³ n=k r3=k r ks.w=k*
- (25 f/1,1-2) *dd-mdw sp-4 h3¹¹⁶⁴ N. wp.n.j¹¹⁶⁵ n=k r3=k m ḥph jr.t Hr(w)¹¹⁶⁶*
- (25 a/) Lektor pap és 'sm'-pap. A comb megragadása és a száj megnyitása négyszer N. számára.
- (25 b/1-6) Mondás: Hé, N.! Téged keresvén jöttem. Én vagyok Hórosz, ki kimosta(?) neked szádat.
- (25 c/1-3) Én vagyok szeretett fiad, ki megnyitotta neked szádat.
- (25 d/1-3, 6) Ki anyjával egyesül, s ő megsiratja őt, ki társnőjével egyesül.
- (25 e/1,2,4,6) Mily' fogazott a te szád! Rögzítettem számodra szád csontjaidhoz.
- (25 f/1,1-2) Mondás négyszer: Hé, N. ! Megnyitottam neked szádat azzal, mi elrabolta Hórosz szemét.

Az idézett 25. jelenetet követi a szájmegnyitás a 'ntr.wj' - eszközökkel és a szekercékkel, tehát '25f' szinte egyenes átmenetet képez a 26.jelenethez. Ha most újra megfigyeljük a PT 368 és 369 egymást kiegészítő szakaszait, és az imént idézett szájmegnyitási rítus jeleneteit, az alábbi utalásértékű párhuzamok körvonalazódnak. Bár a jelenetek sorrendje nem következetes, a momentumok teljesen jól felismerhetőek:

- Pyr. 636a, d → a halott/szobor (Oszirisz) megölelése fia, Hórosz által, amely szimbolikusan a lélek visszaadását jelenti a halottnak. Erre utal Pyr. 637b is: 'Élsz, neked adta Hórosz gyermekeit.'
- Pyr. 640a → a halott/szobor felállítása
- Pyr. 640b → a 'sm'-pap álma, amelyben Hóroszként apja 'minden alakját' látja.
- Pyr. 641a → Pyr. 637b → A Hórosz-fiúk i.e. istenek odaadása. ¹¹⁶⁷
- Pyr. 642 a-b → Pyr. 637a-c → 23 III,a-b A halott alá helyezett ellenség(ek) és a Hórosz-fiúk azonosítása jelentheti a 'mshjw' itt vizsgált kettősségének alapját. ¹¹⁶⁸
- Pyr. 642c → újabb utalás a szájmegnyitás szertartás 10a-jelenetére, mint Pyr. 640b-ben
- Pyr. 643a → szemek megnyitása

¹¹⁶² 'dd-mdw twt n N. pn' csak 2.-ben.

¹¹⁶³ 'mh3.n.j' csak 6.-ban; 'mh3'="anfügen". ill. „einfügen” (ibid.: II. 78 sk.)

¹¹⁶⁴ 'dd-mdw sp-4' csak 1.-ben; 'h3' csak 1.,4.,6.-ban.

¹¹⁶⁵ E/1 suff. csak 4.-ben

¹¹⁶⁶ Utalás a szinte teljesen homofón 'hps'-re, az ökörcombra, amely a 'mshjw'-szekerce másik neve. Ez is a levágott ökörcomb és a szekerce azonosítását bizonyítja. (ld.: WB III, 268; HANNIG 2009, 640). Azonban a szó a szójátékon túl is bír jelentéssel: 'rabolni', talán a Napszem-mítoszra való utalásként.

¹¹⁶⁷ Pyr. 641b rögtön a Hórosz-szem odaadásával folytatódik, amely a halott/szobor visszaadott lelkét szimbolizálja

¹¹⁶⁸ Pyr. 641a-b elmondja, hogy Hórosz elhossa a halottnak az isteneket (és a Hórosz-szemet), hogy felragyogtassák a halott (Oszirisz) arcát. A Pyr. 637b -c paralel szövegéből látjuk, hogy az istenek a Hórosz-fiúk, akik lassan haladva hordozzák őt, s nem távoznak tőle, hogy a rögtön következő Pyr. 638a-ben Nut, az égistennő terjeszkedjen ki a halott fölé. A halott Osziriszhoz az égbe a négy fiú emelkedik fel, s az ég őt beborító testén hordozzák. Itt idézzük fel a 20/XLII. sorát a négy Hórosz-fiúról: 'Ami az Oszirisz mögötti isteni tanácsot illeti: Amszet az Hápival, Duamuteffel és Kebehszenueffel, azok, kik az Ökörcomb mögött vannak az északi égbolton.' A 20/XL-ből, s a 20/gl./XLVI-ből tudható, hogy a négy Hórosz-gyermek itt csillagokkal, s a mögöttük lévő, avagy velük azonosított 'jh'-szellemekkel azonosak. A jelen szöveghelyen így alighanem erre vonatkozik a halott arcának felragyogtatása ('shd'). Így tehát az Osziriszt megölő széthi 'Ökörcomb', és a négy fő csillagával azonosított - s a csillagképben a láthatatlan Osziriszt őrző - Hórosz-fiúk dichotómiája az idézett Piramisszövegekben - az isten ellenségeinek és Hórosz fiainak egymással váltakozó leírásában - keresendő, s egyben így is válik érthetővé.

Pyr. 643b-c → 23 III,c(?) a Hórosz-szemét (a halott lelkét) lenyelt széthi áldozati állat hálójával való csapdába ejtése, ütlegetése és felhasítása.

Pyr. 644a-c → a száj kimosása, megnyitása és a két szem megalkotása Hórosz, a szeretett fiú által.¹¹⁶⁹

Az itt megfigyelt párhuzamok nem csak a szájmegnyitás szertartására érvényesek. Számos egyéb párhuzam, illetve átfedés található a 'pr.t m hrw' fejezetei és a napi istenkultusz között.¹¹⁷⁰ Assmann szerint a levágott ökörcomb nem áldozati felajánlás a rítust végző 'sm'-pap kezében, hanem magának a megnyitásnak eszköze, mely a megegyező nevű szekercével azonos funkciót tölt tehát be.¹¹⁷¹ Kettősségére mutatott rá Te Velde hangsúlyozván, hogy a 'mshtjw' egyszerre Széth gyilkos combja, amely megölte Osziriszt, de egyszersmind annak életadója (t.i. a szájmegnyitás által.). Az ökörcomb csakúgy, mint az isten fejével díszített 'w3s' (és 'dcm') jogar szerepet játszhatott Széth omboszi és szepermenui kultuszában, ahol az 'erős mellsőlábú' epitetonnal illették. Széth, mint viharisten is ismert. A jogarok így villámokat, s azok pusztító erejét éppúgy szimbolizálják.¹¹⁷² Ekkép jelent meg a létopoliszi főpap (kinek címe: 'wn-r3' – „a száj megnyitója”) jelvényén két keresztbe fektetett nyíl, csillaggal váltakozva, amely egyértelműen a nyilak égi eredetére vall, vagyis 'mennykövekre' ('sšd'-meteorit) melyekre, mint gyorsan mozgó veszélyes csillagokra tekintettek. Egy III. Ramszeszt leíró szöveg úgy utal a fáraóra, mint 'ki nyilat nyílra (halmozva) küld, akárha mennyköveket ('sšd.w'). Széth pedig Nubtiként, mint viharisten egy késő 19. dinasztiai mágikus szövegben a 'Wntj' nevű gonosz kígyót győzi le, amint 'kilövi reá nyilait, miután eget és földet [...] mennydörgésével.¹¹⁷³ Ezek alapján jól látható, úgy Széth, mint Letopolisz példája alapján, hogy milyen kapcsolat lehet a csillagkép, a szájmegnyitás és a meteoritok között, amelyek pusztító, gyakran robbanásszerű ereje az, amellyel szinte felpattintják a halott/szobor/Oszirisz száját.¹¹⁷⁴ A szekerce hajlított fejének négy pontja a 'Hpš/Mshtjw' négy domináns csillagát jelöli, s ezen keresztül a négy Hórosz-fiúnak felel meg. Utóbbiak által jelképezett életfunkciók megegyezhetnek azokkal a princípiumokkal, amelyek a halott 'k3' – jának fennmaradásához nélkülözhetetlenek. De ezek szerepe közvetlenül összefügg azokkal a kiáramlásokkal, amelyek a halott porhüvelyéből való távozásuk után egyesülve a 'b3' létének alapját képezik. Lényükkel való azonosulása biztosítja a halott számára, hogy ne rothadjon el, ne enyésszen el, s ne zuhanjon a földre az égből (Pyr. 2057-2058d).¹¹⁷⁵ Kétségkívül ezekkel

¹¹⁶⁹ a 14. a-c jelenet kisujjal való kimosásra utal. A 'mdd'-nyomás/érintés helyett kimosás terminusához (ld.: ROTH 1993, 65 sk.)

¹¹⁷⁰ (Ennek okáról, s a lélek visszaszáradásának másik - a két szövegben paralel - módjáról bővebben ld.(a 'msk.t' kapcsán) VI.3.2.4.1. A 'msqt' szerepe a napi istenkultuszban és a halotti szertartásokban

¹¹⁷¹ FÁBIÁN 2008, 17 skk.; ASSMANN 2003A, 52, ASSMANN 2003B, 57

¹¹⁷² TE VELDE 1967, 87 skk.

¹¹⁷³ WAINWRIGHT 1932B, 160 skk.

¹¹⁷⁴ WAINWRIGHT 1932A, 7 sk.; WAINWRIGHT 1963, 13

¹¹⁷⁵ MATHIEU 2008, 10 sk.

állhatott kapcsolatban azon HK 161-ban megfogalmazott, igen rejtett leírás is, amelyben az égen nyíló négy nyíláson át – amelyek így a négy kardinális pontnak feleltek meg – kiáramló négy szél formájában - amelyeket két-két istennel azonosítottak - tért vissza a halotthoz tartozó ('*hr.t'*) négy életfunkció. Egy, az esznai-templomban lévő szöveg a déli szélnek az istenek '*b3'*-ját az égbe emelő szerepéről beszél.¹¹⁷⁶ Nem nehéz a négy égtájban és szeleiben az ég négy tartópillérére, s az azokat az ábrázolásokon gyakorta helyettesítő Hórosz-fiúkra, s az életfunkciókhoz kapcsolt szerepükre gondolnunk. A HK-fejezet esetében azonban ugyanazon folyamat egy későbbi fázisáról lehet szó, amelyben az életfunkciók megújulva visszatérnek a testbe. Tehát nem pusztán a '*k3'*', de a '*b3'*' életéhez is alapvető fontosságúak.

VI.3.1.2.5. A Hórosz-fiúk, az alapvető létfunkciók és az '*3h'*-lét

A herakleopoliszi dinasztia korára tehető Koporsószövegek egy csoportja (CT 99-104) utal. A herakleopoliszi-típusú koporsókban egymással szemközt a '*Hpš/Mšhtjw'* valamint '*S3h'*' és az őt kísérő '*sb3' 3'*' foglaltak helyet, amelyek rendre az északi, s a szemközi déli égboltot szimbolizálták.¹¹⁷⁷ A tárgyalt szövegek a halott '*b3'*-jának elküldésével, illetve annak a testből való eltávozásával foglalkoznak. A '*b3'*' itt a test nedveiből – a húsából kifolyó folyadékból és fejének verejtékéből – kilépve ölti fel azon alakját és formáját, amelyekben ezután létezni fog. A '*b3'*-t a szöveg szerint egy '*šnw.tjw(?)'*-nak nevezett isteni hatalmaktól álló csoport¹¹⁷⁸ viszi magával (*šdd*) a fény kapuinál (*dw3.w j3hw*) (CT II 94g-95a; 108d), - akik a Túlvilágból kiemelkedve a fényből kelnek ki, s szállnak ismét alá - (figyelemre méltó párhuzam a 17. fejezet címében megfogalmazódó kívánsággal). Az emanációk csoportja helyenként alterálódik a gyakran megnevezett Nepri-gabonaistennel (CT II 100a: B1C, B2L, B2P), így ő az, aki magához veszi a '*b3'*-t. A szövegből továbbá kiderül, hogy Nepri azonos Ozirissszal, aki magához ragadja őt, miután testfolyadékok formájában előjött (*šm*), s immár élő '*b3'*-ként uralja lábait (→szabad mozgás képessége), s így egy lehet az Oszirisz testét védelmezők közül. Bár itt a Nepri szó szerepel, a '*sk.tjw'* kifejezés Oszirisz testének védelmezőire utal.¹¹⁷⁹ A '*sk.tjw Nprj'* genitivusi szerkezete pedig egyértelműsíti a két istenség közötti azonosságot (CT II 108f-109b).¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁶ KÁKOSY 1978, 176

¹¹⁷⁷ WAINWRIGHT 1936, 45 sk.).

¹¹⁷⁸ Faulkner 'Atum százainak' fordítja a kifejezést és a csillagokkal azonosítja. ld.: FAULKNER 1973, 97 sk.

¹¹⁷⁹ HANNIG 2009, 839

¹¹⁸⁰ WILLIAMS 62, 52

Egy másik koporsószöveg, CT 269 a halottat alsó-egyiptomi árpa alakjában jelenik meg, aki aki Oszirisz bordáiból bokorban nő ki. (CT IV 6 - 7b) 'Npr ḥty.t' - gabona Neprijeként él. Faulkner így fordítja: 'N. füstölt gabonán él.'¹¹⁸¹. Ugyanígy fordítja az eddig tárgyalt (CT II 95e, 100a) részben is.¹¹⁸² Azonban a fordítást kérdésesnek tartotta - akár a Wb. III, 182/12 - amelyre a hivatkozó lábjegyzetben is utalt.¹¹⁸³ Ő 'ḥty'-t 'npr' jelzőjének, egy melléknévnek jelölte. A determinatívum alapján valóban ez tűnik a helyes fordításnak, azonban a kontextusból nem érthető, mi indokolja a gabona füstölését. A választ a fent említett CT 269 jelentheti, ahol a szó végén nem láng (Q7)-, hanem – marhafej és garat (F10), valamint istendeterminatívum (A40) áll, amely így gabonát (ḥty.t) jelenthet¹¹⁸⁴, s Nepri pedig Osziriszt, a gabona istenét. Vélhetően ismét a teljes homofónia (leszámítva 't' 'ḥty.t' végén, de ezt vélhetőleg nem is ejtették) ismét szemantikai kapcsolatot alkot, s a 'gabona Nepri-istene', s az általa megtestesített 'füstölt(?) gabona' kapcsolatára utal. Így 'm' egyszerre állhat 'm der Identität' -, valamint '-ból, -ből' jelentéssel. Így CT IV 7,e-f (TiL, SGqC):

'*ḥnh N pn m Npr ḥty<.t> N. pn pw n Nprj ḥty ḥnh.w'*

Ezen N. a gabona Nepri-isteneként (vagy belőle) él. Ezen N. a gabona Neprije, (mely) az élőké.

A mondás vége is (CT IV 7,k) Nepri és Oszirisz azonosságát jelzi:

'*N pn ḥnh m Wsjr'* (TiL); *N. pn pw ḥnh prj m Wsjr* (Sg6C)

'Ezen N. Osziriszként (vagy belőle) él (TiL); Ezen N. az, ki abból él, mi Osziriszből előjön' (Sg6C).

Tehát egyszerre él belőle, s egyszerre azonos vele. Azonban, ahogy az már említésre került, a négy Hórosz-fiú alakjában megszemélyesített életfunkciókra talán a kanopuszedényekben, mint testükben őrzött létfontosságú szervek utalnak a leginkább. Mindezek fényében, s azt figyelembe véve, hogy a négy istenség által kifejtelt 'Hpš/Mshjtjw' csillagkép az ún. 'Pusztulást nem ismerő' csillagok régiójának meghatározó alakja, érthető miért utal rájuk a fentebb is említett Pyr. 2102, mint azokra, akik a 'cirkumpoláris csillag'-név – és így lét - eléréséhez hozzásegíthetik az eltávozottat. Erre utal egy másik szöveghely is, amely megemlíti, hogy a király csontjai vasból vannak, s tagjai egy cirkumpoláris csillagot alkotnak. (Pyr. 1454) A vasból való csontozat azonban Széth egyik fő ismérve is, akit - mint láttuk -

¹¹⁸¹ FAULKNER 1973, 205

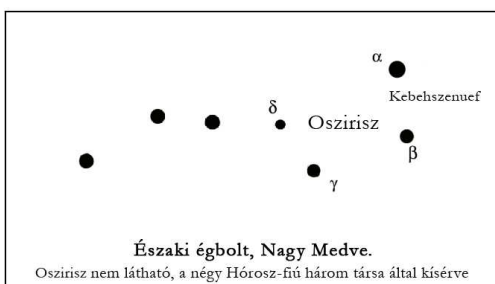
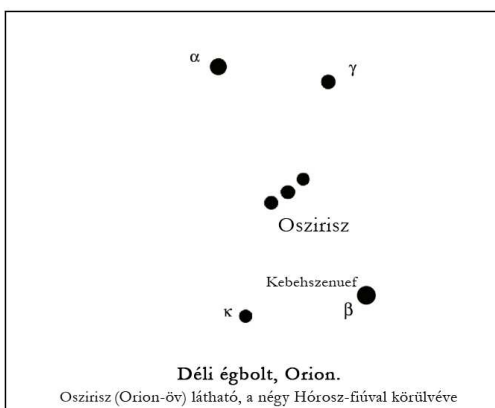
¹¹⁸² FAULKNER 1973, 97

¹¹⁸³ ibid., 98/4.

¹¹⁸⁴ Wb. III, 182/3

szintén a 'Hps/Mshjtjw'-csillagképpel azonosítottak.¹¹⁸⁵ Erre utal Pyr. 13-14 szájmegnyitási szövege is, amely leírja, hogy a 'mshjtjw'-szekerce vasa Széthből érkezett. (Pyr. 14a)¹¹⁸⁶

VI.3.1.2.6. A Hórosz-fiúk és a 'Gliedervergottung' - Atum ikersarjai

Oszirisz és a Hórosz-fiúk a déli és az északi égbolton

MATHIEU 2008 nyomán

Figyelemre méltó, hogy a 'Mshjtjw'-csillagképet mind Széth-tel, mind a letopoliszi istenséggel azonosították. Pyr. 148, 149 az elhunyt homlokát a letopoliszi – itt mint 'Hr(w) dw3.tj' a 'túlvilági' - Hórosszal, két karját és combjait pedig a négy Hórosz-fiúval azonosítja, s 'j.hm.w-sk' –'pusztulást nem ismerők'-nek nevezi. ('Gliedervergottung') Az elnevezés a cirkumpoláris csillagokra utal, amelyet Pyr 148c a kiírt determinatívummal meg is erősít. Jó okkal feltételezhető, hogy az 'j.hm.w-sk' kifejezésben nem pusztán az északi tengelypont körül keringő, s a horizont alá sosem bukó csillagokra, hanem magára a 'Hps/Mshjtjw' hét csillagára utalnak a szövegek. Pyr 149c a tagokat, s így a négy istenséget – mint '3h'-szellemet - Atum két ikersarjával, Súval és Tefnuttal azonosítja, amely egyéb helyeken is előfordul. (Pyr. 842a-b, Pyr. 552a-d) Pyr. 552c konkrétan rámutat,

hogy a négy Hórosz-fiú az, ki távoltartja az éhséget és szomjúságot a halottól. Egyértelmű, hogy egyfajta tápláltságot biztosítanak a halott és az ikerpár számára, akik itt is azonosak. Míg Pyr.1483b úgy írja le, mint akik 'nh.jw m M3t - 'M3t-ből élők', a CT II, 32d-e Sú és Tefnut párjáról írja: 'nh rn=f M3t rn=s' – (Sú) neve élet, (Tefnut) neve Igazság. Ezen négyes ikercsoportban leginkább Atum, a teremtőisten egységének expanziójára tekinthetünk, s a négy emanációnak nevezhetjük (Pyr. 2057).¹¹⁸⁷ Ugyanezen elképzelés fogalmazódik meg a négyfejű mendészi kos esetében is, ahol is a négy fej Oszirisz, vagy a napisten négy 'b3'-ja (Ré, Geb, Sú, Oszirisz), akik a heliopoliszi genealógia férfiágának megjelenési formái. A hét '3h'-szellem megfelelő helyén Ag(pL4) szövegvariánsa 20/XL-ben négy 'b3'-ról beszél,

¹¹⁸⁵ KÁKOSY 1978, 12, 29

¹¹⁸⁶ OTTO 1960, I, 61/26i; WAINWRIGHT 1932A, 9,

¹¹⁸⁷ MATHIEU 2008, 9

amelyeket a kos hieroglif jelével ír le. Bár Mendészt nem nevezi meg, az utalás egyértelmű, lévén más szöveghely nem hoz 'b3' olvasatot, csak az '3h'-ok száma változik néhány helyen.

A 21. szakasz úgy tűnik ezen ÚB teológiai koncepció nyomvonalán haladva bővíti tovább a Piramisszövegek már ismert emanációs körét: Oszirisz két 'b3'-jaként jelenik meg Mendészből SÚ és Tefnut, kik Ré és Oszirisz 'b3'-ival azonosak. (ebben a sorrendben: Ré-SÚ, Oszirisz-Tefnut). Eme 'b3'-k pedig a két ikersarjban lakoznak, akik pedig: Hórosz, kinek szeme nincs a homlokában (a letopoliszi Hórosz), s Hórosz, ki atyját oltalmazza (Harendotész). A Pyr. 1211, 1367, 2015 a letopoliszi Hórosz combjairól ('*mn.tj*') beszél, a HK 1 pedig az osziriszi-túlvilághit terjedésével Oszirisz jobb-, vagy bal - Letopoliszban lévő - válláról ('*kʿh*'), amelyet a város istene óv. További kapcsolatot jelent az égbe vezető létra megalkotása, amelyeket Széthhez ('*m3k.t*' – szilárd keresztfokokkal megerősített létra) és a négy Hórosz-fiúhoz, s a letopoliszi Hóroszhoz ('*k3s*' – kötél-létra) kapcsolnak a szövegek.¹¹⁸⁸ A négy végtaggal azonosított, avagy mellé rendelt Hórosz-fiúk, akik képesek hordozni őt (Pyr. 1092) a Koporsószövegekben az ég tartópillérei voltak, vagy az ég keleti felén ültek. (Pyr. 1105). A halott - mint Kebehszenuéf - azonosulhatott az északi égbolt domináns csillagképével szemben, Oszirisz csillagképének (*S3h*) négy fényes csillagából a legfényesebbel (Rigel), hogy az Orion-öv hármását kísérelje három másik társával, vagy ötödik tagként magával az Orion-övvel (amely Osziriszt jelképezte) a négy körülölelő Hórosz-fiútól kísérve (Betelgeuse / α -Orionis/ = Hapi, Bellatrix / γ -Orionis/ = Duamutef, Saiph / κ -Orionis/ = Imszeti, Rigel / β -Orionis/ = Kebehszenuéf). (Pyr. 1456b-1458a) A Hórosz-fiúk ezen sorrendje Pyr. 149a-b, Pyr. 1092c, Pyr. 1097b-c, Pyr. 1333b, Pyr. 1339c, és Pyr. 2101b-ben rendre a '*S3h*' négy imént idézett kísérőcsillagát jelölik.¹¹⁸⁹ Ezek a csillagok, mint Hórosz-fiúk a halott tagjaival is azonosak. Hapi és Duamutef a karokat, míg Imszeti és Kebehszenuéf a lábakat jelképezik, melyekkel a fordított égbe száll alá, mint Oszirisz.¹¹⁹⁰ Az északi égbolt '*Hps/Mshtjw*' csillagképében, Oszirisz nem látható, azonban a négy fiú kiegészül további három istenséggel, akik Oszirisz sírját védik. (20. szakasz, glossza LXVI). Itt a csillagok és a velük azonosított Hórosz-fiúk sorrendje: Megrez / δ Ursae Majoris/ = Imszeti, Phecda / γ Ursae Majoris/ = Hapi, Merak / β Ursae Majoris/ = Duamutef, Dubhe / α Ursae Majoris/ = Kebehszenuéf.¹¹⁹¹ Oszirisz, mint az idősebb Hórosz, mindkét égbolton való

¹¹⁸⁸ WAINWRIGHT 1932B, 163

¹¹⁸⁹ MATHIEU 2008, 13

¹¹⁹⁰ *ibid.* § 149a-c, PT 215 A fordított ég természetesen a horizont alatti régiót érinti, a Nap éjszakai útja mentén.

¹¹⁹¹ *ibid.*

jelenlétére utal az 1143. Koporsósöveg (CT 1143 → CT VII, 491h) is, mint aki a felső- és a szemben lévő alsó csillagokban lakozik.¹¹⁹²

A déli égbolt uralkodó csillagait – köztük a talán legdominánsabb, Oszirisszel azonosított 'S3h' csillagképpel - a dekán-csillagképek alkották, de itt voltak megfigyelhetőek a bolygók is. Az archaikus szövegezése alapján a legkorábbi – asztronómiai ábrázolásokat tartalmazó – koporsócsoporthoz visszanyúló¹¹⁹³, Orionnal azonosított 'S3h'-dekán csillagok között már megjelenik az isten al- és felkarjaként (*rmn hry*, *rmn hry*) azonosított páros.¹¹⁹⁴ A dekánábrázolások között Szenmutnál és másutt gyakran előfordulnak tojásdad alakzatok, avagy hal vagy ahhoz hasonló formák másutt, amelyeket a szövegek számoznak (*3-nwt ht*, *4-nwt ht*, etc.). Ezek nagyobb csillagcsoportokat, halmazokat jelölnek, amelyek közül a 6. (*6-nwt ht*) az Orion csillagképet jelöli. A megfordított szerkezet (a 18. dinasztiaiban Szenmutnál és később, I. Széthi A-nál, I. Széthi C-nél és Nékónál 'ht 6-nwt'-ot várnánk) a már említett archaikus, óbirodalmi nyelvfázisra mutat vissza, amely legalább KB eredetet jelent a szövegeknél.¹¹⁹⁵ A szövegek kora tehát indokoltá teheti annak feltételezését, hogy nem csak a CT-, de a PT-korpusz mondásaira nézve is relevánsak legyenek. A dekáncsillagokhoz istenségeket társítottak. A két kart néhány más istenség mellett gyakran 'Hórosz-gyermekeivel' vagy a Hórosz-szemmel is összekapcsolták, míg S3h'-dekánt - mint 6. halmazt - egészében Oszirisszel.¹¹⁹⁶ A Hórosz-fiúk egyenként kivétel nélkül más dekán-csillagképhez kapcsolódtak. Hogy a S3h' - mint par excellence oszirisi csillagkép - részeként karjait gyakran kollektívumként gyakran Hórosz-gyermekeivel azonosították, összefüggésben állt-e a Mathieu által bemutatott egyik déli figurációval (miszerint a fiúk atyjukat őrzik, aki a déli égbolton valóban látható), bár nem kizárható, megfelelő utalások hiányában nem marad több egy lehetséges feltevésnél.

VI.3.1.2.7. 20/glossza/XLIII – Az Északi Konstellációk és a 'krokodilok' kapcsolata

Ez a glossza csak a Thébai-, és a Szaiszi-recenzióban szerepel, a KB változatban nem. Itt olvasata 'Sbk.w', pluralisban, viszont istendeterminatívummal. Felmerülhet, hogy a pluralis elírás, s itt Szobek istenről lenne szó, nem pedig 'krokodilok'-ról. Ám a szóhoz egyeztetett 'jnj.w mw' szintén többes számot jelez, tehát lit.: Szobek. A későkori változat szintén használja a pluralist, ám pusztán az I3 logogrammal, s isten-determinatívum nélkül, ám nem

¹¹⁹² ibid., 12 sk.

¹¹⁹³ EAT I, 3

¹¹⁹⁴ EAT III/1, 114

¹¹⁹⁵ ibid, 3

¹¹⁹⁶ ibid., 112 skk., 163; MATHIEU 2008, 12 sk.

világos, hogy milyen olvasattal. Ami bizonyos, hogy a „krokodil” szóra a Wb. VI, 92 felsorolt olvasatainak egyike sem *'sbk'*. Erre csak Hannig hoz példát.¹¹⁹⁷ Itt az ÚB változatban indokolt lehet a Krokodilok olvasat, mint krokodil-alakú istenségek jelölése. A szöveg talán Szobek isten különböző lokalitásokban tisztelt alakjaira utal. CT 268 biztosítja, hogy a halott Szobekké, az örvénylő (égi) vízcsatorna urává változhasson, ahol is a halottat féregként aposztrofálja, aki az alsó lábszárból bújik elő, s felfalja Hehu istent, akit Széth (orrán) kifújta számára Geb titkainak mélyéről. A szójáték révén teremtett szemantikai kapcsolat figyelemre méltó: (*sbk* – Szobek/krokodil ↔ *sbk* – (alsó) lábszár). Megjegyzi, hogy 'övéi a bikák, és Anubisz szarvakat készít számára', s rögtön ezután így szól róla:

sbk pw ʕ3 nfr mhj nb sh.t ʕ3 ššf.t sm3y n wr pn hns jw.w š.w ° jj.n N pn m sh.t w3d.t ʕnn.n.f ʕ3.w sh(.w)t sbk(.w) n sh(.w)t. ° hns N. pn š jdh.w jw.w.

'N. a nagy (Szobek-)krokodil, ki az ár szépe, a láb ura, nagy karizmájú, s társa eme Nagynak, ki szigeteken, s tavakon kél át. Előjött ez az N. a zöld lápból, s körülölelte a láb(ok) sásoszlopaikat és a (Szobek-)krokodil(oka)t. Átkél ez az N, a deltavidék lábainak tavain, s a szigeteken' (CT IV, 1-3)

Hogy itt is ugyanazon krokodil-istenségekről lehet szó, mint 20/XLIII-ben, azt a CT IV 3b-ban álló *'Sbk.w'* szó írásmódja valószínűsíti. Egy, a Bibliában megjelenő párhuzamban Ezékiel próféta a fáraót egy helyen így nevezi: 'a nagy krokodil',¹¹⁹⁸ aki fekszik folyói közepette' (Ezék 29:3), amelyben Graves egy III. Thotmeszt dicsőítő győzelmi ének¹¹⁹⁹ hatását véli felfedezni, az alábbi szakasz alapján: 'Én (a legyőzött népekkel) olyan krokodilnak láttattam Öfelségét, aki félelmetes az ő vizeiben, amelyekhez egyetlen ember sem mer közelíteni'. (könyvbeli ford.)¹²⁰⁰ Ugyanezen gondolatot látja a kapcsolódó héber mítoszok alapján a 'Egyiptom égi szellemének' nevezett Leviatán alakja mögött is. Mint írja, Leviatán alakja azonosítható Ráhábbal, a tenger fejedelmével (Ésa 51:9), Ókeánossal és a Nagy

¹¹⁹⁷ HANNIG 2009, 745B

¹¹⁹⁸ Ezékiel szövegében:

:*דבר ואמרת כה־אמר אדני יהוה הנני עליך פרעה מלך־מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך יארייו אשר אמר לי יארי ואני עשיתני: Öökkévaló Isten: Én ellened vagyok fáraó, Egyiptom királya, a nagy vízi-szörny, ki folyamai közepén fekszik, ki azt mondta Nekem: Enyém a folyóm, és én teremtém azt.'*

A 'התנים' kifejezésről a Brown-Driver-Briggs-Gesenius lexikon elmondja, hogy arámi kölcsönző a 'תנינא' -ból, s a 'תנין' hibás alakja. Ezékiel a babiloni fogság idején élt, amikor is az arámi vált az elhurcolt nép nyelvévé. A szó jelenthet: 1. kígyót, 2. sárkányt, 3. tengeri- vagy folyami szörnyet (igen gyakran, mint krokodil, vagy Leviatán.) (ld.: BDBG 1980, 1072B) Itt bizonyos, hogy folyóról, ezen belül is a Nílusról van szó, erre világosan utal a 'יארי' szó, amely egyértelműen egyiptomi jövevényszó az 'jtr.w'-ből (kopt: EIOOP). (ld.: BDBG 1980, 384AB) A folyamai között fekvő nagy vízi-szörny képe pedig alighanem a Delta Nílus-ágakkal szabdaltságot mocsaras területeire és lakójára, a krokodilra vonatkozik. A kép tehát hiteles, s igen hasonló a CT IV, 1-3 imént hivatkozott részéhez.

¹¹⁹⁹ III. Thotmesz K.7-ben már említett ú.n. Poétikus-sztéléjéről van szó. Az adott részben Amon-Ré szól a királyhoz: 'dj.j m3.sn hm=k m dpy nb snd.w m mw n tkn.n.tw.f - '[...] és, hogy láttassam velük Felsőgedet, mint krokodilt, a félelem urát a vízben, ki megközelíthetetlen.[...] (BUCK 1948, 55/6-7) A 'dpy' kifejezés a 18. dinasztia kora óta a krokodil általános elnevezésén kívül - Hórosz ellenségeire, - Szobekre, valamint - az ellenségeit félelemmel eltöltő királlyal kapcsolatban használatos. (WB V, 447, 14-16). A CT IV, 2,h - 'nagy karizmájú' jelzője jól adja vissza a Poétikus-sztélé ellenségeitől rettegett királyát, és a paralel Ezékiel részletet is.

¹²⁰⁰ GRAVES/PATAI 1969, 40; a Nakht papiruszában (pL5) a 'víz ura' ('nb mw') kifejezés helyett a folyó, vagyis a Nílus ura ('nb jtrw') áll. Ebből kiderül, hogy a többi variánsban milyen vízre utal a szöveg. Ld.: LAPP 2006, 157/b

Sárkánnyal is,¹²⁰¹ akit 'Egyiptom égi fejedelmének' is neveztek. Leviatán testét egy napon Behemót, vad szarvasmarhaként görbe szarvaival felhasítja. Kitér arra is, hogy Behemót sokkal inkább vizilóként képzelhető el, majd utal Hérodotoszra, Diodóroszra és Pliniusra, akik a Nílusról szólva együtt említik a krokodilt és a vizilovat. Utóbbi nőstényét Hérodotosz szerint Paprémiszben Széth feleségeként 'T3 wr.t'-néven tisztelték, mint a terhes asszonyok pártogó istenségét.¹²⁰² T3 wr.t' - görög alakjában Toérisz - az északi csillagképek között is megjelenik, mint a Viziló-istennő.

Parker és Neugebauer rámutatott, hogy az ún. 'I. Széthi A-család'-ba tartozó csillagászati emlékek közül négy a Viziló-istennő csillagképét 'hs3-mw.t'-nak (a szerzők fordítása szerint: 'Az anya bősze') nevezi (kettőben nincs név az ábra mellett), így egyesítvén Toérisz gyermekszüléshez kapcsolódó- és félelmet keltő aspektusát. Míg egy KK shanhûri szöveg 'Jp.t'-nek, egy másik (Eszna C) egyszerűen 'wr.t'-nek ('Nagy') nevezi.¹²⁰³ Amennyiben hihetünk Hérodotosznak, a Vizilóistennő égen való elhelyezkedése talán nyújthat némi magyarázatot Toérisz Széth feleségeként való megjelenésére¹²⁰⁴, főképp, ha feltételezhető, hogy a csillagkép ezen nevét - általunk ismertén - csak későkori emléken viseli: A Viziló kivétel nélkül közvetlenül az Ökörcomb mellett kapott helyet az égen, olyannyira, hogy ő tartotta a két cöveket, amelyhez aranyláncon kikötve a Széth-tel azonosított comb, vagy bikaalak keringett.¹²⁰⁵ Egyértelmű, hogy míg az egyiptomi szövegekben a halott, vagy a király félelmetes krokodillal való azonosítása a dícsőítés eszközeként jelenik meg, a héber mítoszokban és az említett prófétai szöveghelyeken határozottan negatív asszociációkat hordoz, ahol is az egyiptomi fáraó alakja egy hatalmas, ősi szörnyalak, a Leviatán, vagy Ráháb – mint a káosz mitologikus megjelenítése¹²⁰⁶ – égi képéhez társul. Az előjelek ilyenén megfordítását figyelembe véve, nem volna meglepő, ha itt az egymás mellett álló északi konstellációk egymás ellen fordított alakjai jelennének meg a két mitikus szörny képében, mint Leviatán és Behemót küzdelme krokodil és bika, vagy viziló alakjában. A problémát ezen a ponton azonban leginkább az jelenti, hogy az ókori mediterráneum népeinek vallási és mítikus hagyománya még egy-egy adott népen belül is erősen keveredik, amint pedig több nép között megjelenő vándormotívumokról beszélünk, gyakorlatilag visszafejthetetlen, hogy egy adott poétikus kép, vagy mitológiai momentum valójában hol is eredeztethető. Éppen

¹²⁰¹ ibid. 37

¹²⁰² ibid. 41

¹²⁰³ EAT III/1, 190

¹²⁰⁴ RELKE / ERNEST 2003, 71

¹²⁰⁵ RELKE / ERNEST 2003, 65

¹²⁰⁶ BDBG 1980, 1072B

ezért – bár a hasonlóság nem elhanyagolható – az egyiptomi vallási szövegek héber mítoszokra és kanonizált vallási szövegekre való direkt áthatása legfeljebb sejthető, ám nem bizonyítható. Az imént idézett CT IV 1-3-ban a halott korokodilként a szövegben Hehu-t, és testvérét is felfalja, így a kapcsolat a rothadó húst evő *'fnt'*-féreggel nem lehet véletlen. Figyelemre méltó, hogy a szöveg a(z alsó)lábszárból (*'sbk'*) írja kilépni N-t, mint *'fnt'*-férget. Az északi égboltot ábrázoló konstellációk között számos krokodil alakja szerepel: *'hṭp-rdwj'*, *S3k / hkḳw3* (nem bizonyos, hogy egy, vagy két istenség), talán *'d3m.t'* is (Viziló hátán, de ez kérdéses), valamint a Viziló kezében lévő függőlegesen álló, a kikötőcövek párjaként.¹²⁰⁷ Ezek kis variációkkal állandó szereplői az északi égboltnak, közvetlenül a - vélhetően Ízisszel azonosított - Viziló mögött álló egyik sor kísérőisten közelében, akik között ott sorakozik a négy Hórosz-fiú, s a glossza egy 5. istensége: *'M33-n-jt=f'* is.¹²⁰⁸ A Halottak Könyve utolsó transzformációs fejezete (HK 88) funkciójában hasonló ehhez a mondáshoz, ahol is a halott krokodillá kíván változni. Mindazonáltal HK 88 mondása lényegesen rövidebb, s megvan a pontos megfelelője a Koporsószövegek korpuzában, a CT 969 és CT 991 formájában.¹²⁰⁹ A CT 268 annyiban is érdekes, hogy az ezt követő CT 269-ben felvett alak N.-t Oszirisz testéből kinövő alsó-egyiptomi gabonaként a túlvilági szférába helyezi, amely az északi konstellációkkal épp átellenben, a délkeleti horizont fölötti területen (*msk.t*) túl, Jaru-mezején, Oszirisz dekán-csillagképe - a *S3h* - régiójában kapott helyet.¹²¹⁰

A fentebb említett égi vízcsatornát (*'mr nh3'*) Krauss az ekliptika sávjának ('ekliptikalen Streifen') tartotta, s vitatta az iménti átírást, s úgy vélte, hogy nem 'örvénylő (égi) vízcsatorna'-ról van szó, hanem *'h3'*-csatornáról (*mr n h3*), amely egyaránt áthalad az ég látható, s horizont alatti részén is. Ezen felül van egy határozott északi és déli kiterjedése, amelynek tengelye az ekliptika vonala, s két – északi és déli – partján az Áldozatok-mezeje(Észak) és a Sás-mező (Dél) foglal helyet. Egy Wallin által idézett mondás a CT-ből (CT 62)¹²¹¹ arra utal, hogy a napbárkában utazó halott végcélja a *'w^r.t'*-régió, ahová a (napbárkákon) elhajóztatják a Pusztulást- és Fáradságot nem ismerő csillagok legénységei, parancsolván neki, s áthúzván őt rajta vasköteleken. (i.e.: a *'w^r.t'*-régió)¹²¹² A Pyr.138c kapcsán már szó esett a vaskötelekről.¹²¹³ Ott a halott király lelke szállt alá Hórosz vállain/karjain. Sethe és Faulkner egyetértettek abban, hogy a *w^r.t* a cirkumpoláris csillagok

¹²⁰⁷ EAT III/1, 189-194

¹²⁰⁸ EAT III/1, 194-199; A kísérőkről bővebben: VI.3.1.2.8. 20/glossza/XLVI – Az Északi Konstellációk régiójának szerepe

¹²⁰⁹ ld. korrelációs táblázat → ALLEN 1974, 231.

¹²¹⁰ Jaru mezejével kapcsolatban bővebben: VI.3.2.3. A'Tnn.t' / Jaru – mezeje - az „Örökkévalóság kenyere”

¹²¹¹ CT I, 270e-271c; B10Ca, B10Cc, B10Cb, B10Cd)

¹²¹² KRAUSS 1997, 48 skk; Wallin 2002, 121 sk.

¹²¹³ ld.: VI.3.1.2.3 A Hórosz-fiúk mibenléte és a meteoritikus vas funkciója a szájmegnyitás szertartásában

zónáját jelöli. Nem úgy Krauss, - aki a PT-korpusz asztronómiai kapcsolatait vizsgálta - aki úgy vélte, a PT korpusza nem szolgáltat alapot semmiféle biztos asztronómiai konnotáció megállapítására a *w^{r.t}* régióval kapcsolatban.¹²¹⁴

VI.3.1.2.8. 20/glossza/XLVI – Az Északi Konstellációk régiójának szerepe

A *'Hps/Mshtjw'* mögötti hét *'3h'*-szellem csoportjának ötödik tagja, *'M33-n-jt=f'* a Hórosz-fiúkkal együtt többek között Szenmut, és I. Széthi újbirodalmi sírjainak csillagászati ábrázolásain is megjelenik, ott 6. tagjaként egy 9 istenségből álló csoportnak, akik a Viziló északi csillagképe mögött állnak.¹²¹⁵ Több mitologikus papirusz is kapcsolatba hozza a Vizilovat és az Ökörcombot, így a Jumilhac papirusz is, amely megjegyzi, hogy a csillagkép Széth Hórosz által levágott és az égre felhajított combja, amelyet ott a Viziló istennő őriz, hogy többé ne hajózhasson az istenek között.¹²¹⁶ Ám a HK 17 jelen változatának korához közelebb eső például szolgálhat a 'Nappal és Éjszaka Könyve' VI. Ramszesz korából való mitologikus szövege is amely szerint az Ökörcomb - mely Széth combja - egy aranyláncon van kikötve két kovakő kikötőcövekhez, amelyeken az ábrázolások jó részén a Viziló támaszkodik. A kikötőcövek egyike valójában gyakorta egy farka hegyén álló krokodil, kinek száját a Viziló zárja markába.¹²¹⁷ A Viziló a szövegben Isziszként felügyeli a combot. (Később, a ptolemaiosz-, és római-kori szövegek merőben más kapcsolatot vázolnak a két csillagkép között, ahogy Iszisz és a Viziló alakja között is. Úgy tűnik a római-kori esznai-szöveg összekeveri Szóthisz alakját és a Vizilovat, amelyek egyértelműen az ég két ellentétes felén foglalnak helyet.)

Iszisz egyébiránt kevés kivételtől eltekintve mindig jelen van az ábrázolásokon, s helye, akárcsak a többi, két sorban egymással szemközt elhelyezkedő csillagistenségnek - akiket a fejükön lévő holdkorong okán a holdhónap különböző napjaival azonosítottak - kötött. Az Isziszt követő istencsoport mindig a Viziló csillagkép mögött foglal helyet, vagy a bal-, vagy a jobb oldalon, ahol is különböző végtagjaik fölött csillagok ábrázolása jelenik meg. A 18. dinasztiai Szenmuthoz köthető asztronómiai emlékek fő csoportján belül Iszisz fölött az Imszeti, az első Hórosz-fiú neve jelenik meg, úgy, hogy maga az istenség nincs jelen. Ennek megfelelően a velük szemközti oldalon áll az istenségek másik sora.¹²¹⁸ Schott megemlíti, hogy Széth bika alakjában ölte meg Osziriszt mellső-lábával.¹²¹⁹ Te Velde ez alapján úgy

¹²¹⁴ KRAUSS 1997, 122

¹²¹⁵ LGG III, 199 sk.; EAT III/1, 195 sk.

¹²¹⁶ VANDIER 1961, XVII 11-12, VANDIER 1961, 108, 129

¹²¹⁷ EAT III/1, 184 – Fig. 27, 185 – Fig. 28, 186 – Fig. 29

¹²¹⁸ EAT III/1, 189 skk.

¹²¹⁹ SCHOTT 1959, 328; Pyr. 1544c

vélte, a HK 17 által említett Hórosz-fiúk a comb őrzése végett foglalnak helyet a 'Mšhtjw'-csillagkép mögött, vagyis, hogy visszatartsák attól, hogy Osziriszhoz (t.i. a szemben, az északi égbolton lévő csillagképéhez) juthasson. Erre a Nappal és Éjszaka Könyvében vélt megerősítést találni, amely egy ponton megemlíti, hogy Iszisz a négy Hórosz-fiúval, akik 'a Nagy Viadal napján elűzik az ég viharát' gátolják meg az Ökörcombot az Osziriszhoz jutásban.¹²²⁰

Ennek ellentmondani látszik egy izolált eset, a 'Mšhtjw' egy i.e. 4. századi szent bika szarkofágjának fedelén látható ábrázolássora Abu Yasinból, amely Széth helyett Ozirisszal igyekezett azonosítani az Ökörcombot.¹²²¹ Az ÚB-ban a fentebb tárgyalt istenek csoportjai szoros közelségben jelennek meg a cirkumpoláris-csillagok zónájában, hol az Ökörcomb, hol pedig a közvetlenül mellette található Viziló részeként. Széth gyakran jelent meg viziló, vagy krokodil alakjában.¹²²² Lévén itt, az északi égbolton a vele azonos Ökörcombról van szó, érthető az Igazság urainak egyikeként való jelenléte jelen szakasz elején Iszdesz oldalán a 7 '3h'-mellett. Itt kiderül, hogy az isteni tanács azonos a hét '3h'-szellemmel. A Széth-tel itt szereplő Iszdesz az ÚB-ban emberalakú istenségként jelenik meg, főleg valamiféle bírói szerepkörben. Itt az Igazság Urainak egyike, HK 18-ban azon négy istenségből álló Nagy Kollégium negyedik tagja, amely a holtak útján van. (*d3d3.r-3.t-jmy.t-w3.t-mwtw*), ahol is Anubisz előtt foglal helyet, s a halottakat igazolja. A 20. dinasztia korából való 'Nappal és Éjszaka Könyvében' pedig egy tíz főt számláló isteni bíróság negyedik tagja.¹²²³ Innen hát az isteni tanács elnevezés. Hornung kitér rá, hogy Iszdesz Thot egyik megjelenési formája.¹²²⁴ A glossza XLVIII-ben hét újabb istenség (vagy démon) nevét említi, s azonosítja a hét '3h'-szellemmel. Ezek ember és kígyófejű guggoló istenségek, akik közös megjelenésére szöveges korpuszban jelen szakaszon kívül mindössze a HK 17 legkorábbi változatának, a CT 335 részeként van példa.¹²²⁵ A kései, i.sz. 4. századra datált Párizsi Mágikus Papiruszban szerepel egy látomás leírása. Ebben az idéző előbb hét, napkorongból előlépő, kígyófejű és aranyjogart tartó szüzet lát, akiket a szöveg sorsistennőknek nevez, majd hét istenséget, kiknek arca fekete bikaé, akik pedig az égi pólus felett uralkodnak. A két képet követi az aranyhajú, fehérruhás Napistené, aki kezében egy marhalapockát tart, amely a 'Mšhtjw'-csillagképpel azonos. Kákósy, aki idézi az iménti leírást, megjegyzi, hogy a hét bikafejű isten a csillagkép hét fő csillagát jelöli - csakúgy, mint a marhacsont a Napisten kezében -, mely a fáraókor

¹²²⁰ TE VELDE 1967, 87, a Hórosz-fiúk szerepéről bővebben ld.: VI.3.1.3 20/glossza/XLII szakasz - '?pš/Mšhtjw' és a Hórosz-fiúk

¹²²¹ KÁKÓSY 1978, 51 sk.; EAT III/1, 191; EAT III/2, PLATE 24

¹²²² HOPFNER 1913, 198; TE VELDE 1967, 59

¹²²³ LGG I, 560 sk.

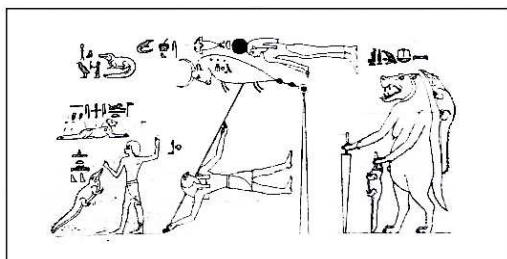
¹²²⁴ HORNUNG 1990, 425

¹²²⁵ CT IV, 268-269a; CT IV. 270-271c

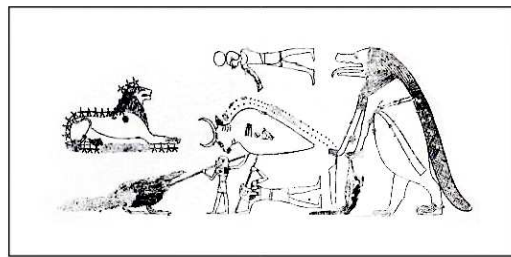
ábrázolások emlékét őrzi, ahol is a csillagképet gyakran ábrázolták bikafejjel, vagy egyenesen bika alakjában.¹²²⁶ Otto szájmegnyitás szertartást feldolgozó munkájának I. kötetében (szövegek), áll egy megfontolandó filológiai pont (46a), amely a szájmegnyitás - a dolgozatban több helyen is tárgyalt - 'Mšjtjw'-hoz, s bővebben az északi ég csillagaihoz fűződő kapcsolatára utalhat. A 46. jelenet a száj (és a szemek) szekercével történő megnyitásáról van szó, amelyben tudjuk, hogy a 'sm'-pap és a lektor-pap (*hrj-ḥb.t*) van jelen. A II. kötetben Otto a jelenetben megjelenő eszközökről és funkciójukról elmondja, hogy azon azonosak a 26. és 27. jelenetekéivel. Nevük: *dw3-wr* és *dwn-ꜥ*, vagy *nw3(-Jnpw)*. A 'dwn-ꜥ'-eszköz írásmódja a 2. és 4. sillaggal (*) jelölt helyein a balra látható szigonyozó embert ábrázoló hieroglifával (A200) szerepel, utána ajin, 'nw'-edény kettős csoportjával és a szekerce-determinatívummal. Otto úgy véli, hogy az írásmód téves, s 'Dwn-ꜥn.wj' istenség nevének ortográfiájával való hasonlóság alapján került az írásképbé.¹²²⁷ Ottonak igaza lehet, ám bekerülése nem véletlen. Elképzelhető, hogy - ahogy a 'mšjtjw'-eszköz is megegyezik névadó csillagképével -, a 'dwn-ꜥ'-eszköz is megegyezik¹²²⁸ a legelső megjelenéseitől az északi konstellációk részét képező - s az ábrázolásokon az Ökörcomb csillagképét szigonyozó - sólyomfejű emberalak csillagképével, amely An(u) néven ismert.¹²²⁹

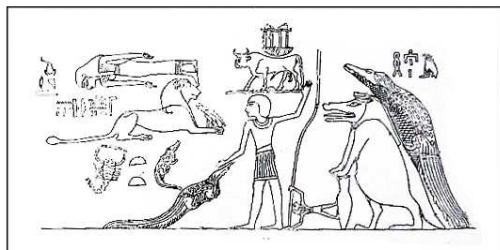
Az északi konstellációk:

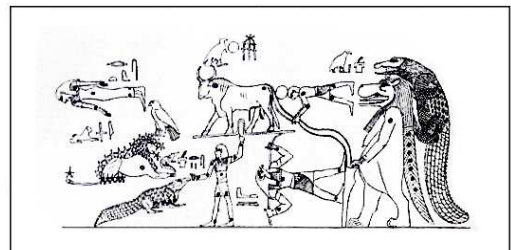
1.

3.

2.

4.

¹²²⁶ KÁKOSY 1978, 53 sk.; EAT III/1, 189 skk.

¹²²⁷ OTTO 1960 I/104; OTTO 1960 II/106 sk.

¹²²⁸ WAITKUS 2003, 455 sk.

¹²²⁹ RELKE / ERNEST 2003, 72

1. Szenmut (Szenmut A alcsoport) – mintaábra (EAT III/1 – Fig. 2, 27. alapján)
2. II. Ramszesz A (EAT III/1 – Fig. 28. alapján)
3. VI. Ramszesz C (Szenmut B alcsoport) (EAT III/1 – Fig. 29. alapján)
4. VI. Ramszesz B (I. Szeti A csoport) (EAT III/1 – Fig. 30. alapján)

Jelen névhasználat oka alighanem az, hogy ahogy a fenti szövegben 2.-nél, és 45.-nél, s a csillagképeken is – amennyiben a nevét kiírják – a hatalmas alak mögött álló ajin és 'nw'-edény kettőse (III. Ramszesz A-ban D40-kar, 'n', és pluralis jel) áll, amelynek alapján a konstelláció az An(u) nevet kapta. Annak ellenére ezt a nevet viseli Parker és Neugebauer EAT kötetében is, hogy szerzők leírták, Heny koporsóján, Szenmut A-alcsoportjában, III. Ramszesz A-ban ugyanezen jel, A200-hieroglifa szerepel 'n(w)' előtt, azzal a különbséggel, hogy emberfeje van. II. Ramszesznél azonban még ez sem igaz, lévén ott sólyomfejjel áll. Szenmut B-alcsoportja pedig egyáltalán nem írja ki az 'n(w)'-t 'dw3-mw.t'=f, mint dekanistenség nevének írásmódjánál, hanem az egész nevet az a A200-jellel írja. Az istennév megegyező írásmódja szerepel két, 18. dinasztia végéről származó mérőstandardon, amely Amenemope és Maja tulajdonában volt.¹²³⁰ Wainwrightra hivatkozva elmondják, hogy ő úgy véli, 'tw3-nw' az isten nevének teljes olvasata, ahol a sólyomfejű emberalak, mint önálló hieroglifa áll, amikor csak 'n(w)' szerepel a név írásában, s a nevét 'a szárnyak (vagy a karom felemelőjének) fordítja.¹²³¹ Az Otto által említett 'dw3-n.wj' istenség Pyr. 1098a-ban jelenik meg égistenként, a különböző emlékeken, mint 'dw3/dwn/dn n(w)'. Ami érdekessé teszi jelenlétét ezen a szöveghelyen, az a tény, hogy a Pyr. 1097b-c ben megjelenő négy Hórosz-fiút követi, akiknek a 'Mshjtjw'-val való kapcsolatáról az imént bővebben is szó esett. Mindegyikük neve mögött standardon ülő sólyom-determinatívum áll, amely az istendeterminatívumnak felel meg. Ezek megjelennek a szöveg 7. változatában a 'nw3'-szekerce (itt helytelenül a mutató névmás után) és a 'dw3-wr' után is, ám itt éppen a 'dwn-^c' után nem. A szöveg a késő-Ptolemaiosz-, vagy kora Római-korban íródott, ezért a determinatívumok lehetnek kontaminált változatok. Egy alább részletesebben is elemzett CT szöveghelyen: 'Ruti temploma az Alvilág/Túlvilág (vagy: a reggel) házának északi felén áll 'Dwn -n(w).wj' oldalán.¹²³² A kérdés, hogy a Pyr. 1098a-ban megjelenő istenség és a csillagászati ábrák 'n(w)-ja (dwn-nw) azonos istenség lehet-e, bővebb források hiányában jelenleg nem megválaszolható, ahogy bizonyosan az eszköz és az északi konstelláció-istenség kapcsolata sem. Mindazonáltal kétségtelen, hogy a szekerce a szertartási eszközök egyik

¹²³⁰ Wb. V., 433/3, Wb. V. Bel. P. 65; LEPSIUS 1865, 14, Taf, Ib, IIa

¹²³¹ EAT III/1, 191 sk.

¹²³² (CT V, 47, b). VI.3.2.4.4 A 'msq.t' szerepe a 32. és 33. szakasz tükreben – a beszélő, mint felkelő Nap

legrégebbike.¹²³³ A szekerce alakú eszközök szövegekben használt számos elnevezése (*dwn-ꜥ*, *dw3-wr*, *msjtjw*, *nw3*) - ahogy Otto is felvetette – megtévesztő, s megnehezíti az eszközök pontos számának meghatározását, tekintettel arra, hogy míg a jelenetek ábrázolásain egyszerre mindig csak egy ilyen eszköz látható, azon illusztrációkon, amelyek a szájmegnyitás szertartás teljes kelléktárát bemutatják, számuk 1 és 10 között igen eltérő lehet.¹²³⁴ Meri-meri 19. dinasztia korából származó szakkarai sírja pontosan listázza a szájmegnyításhoz használt eszközöket és számukat. Az imént tárgyalt eszköz itt egyértelműen ’*dwn-ꜥ*’-ként szerepel.

’*nw3 n 3bw dm.t=fm bj3 dwn-ꜥ rn=f*’

’szekerce elefántcsontból, pengéje vasból. Neve: ’*dwn-ꜥ*’¹²³⁵

Azon észrevétel, miszerint Széth gyakori megjelenési formája a viziló és a krokodil, más megvilágításba kerül az ÚB csillagászati ábrázolásait figyelembe véve, ahol az Ökörcomb, a Viziló és egy gyakran annak hátán kapaszkodó krokodil közvetlenül egymás mellett jelennek meg. Azonosításuk leegyszerűsítés volna, ám tény, hogy ezen konstellációk szinte valamennyi ábrázoláson szerepelnek, tehát An(u)val együtt ők nevezhetők az északi égbolt domináns konstellációinak.

Figyelreméltó, egy a **XLVIII**-ben szereplő csoport egyes istenségeinek nevében (III., V., VI.) megmutatkozó közös vonás. Eszerint mind valamilyen lángoló, ragyogó, tüzes sajátossággal bír, V. pedig vörös szemekkel jelenik meg, a vérvörös vászon házában, amely előbbiekhöz hasonlóan lángra, vagy egyéb fény (akár csillag) színére egyaránt utalhat. Nem zárható ki, hogy itt is csillagok, vagy más pontszerű égitestek leírásáról van szó, de *Htp=s hw.s* kísérlőként, mint ’kik rettenetet keltenek a gonosztevőkben’ egyszerűen pusztító lángokról is lehet szó. Egyes nevekből egyértelmű, hogy az istenségek mozgásban vannak. (VI. A sugárzó arcú, ki visszafelé jár, VII. Ki éjszaka szemléli, mit nappal elhozott) Ezért joggal felmerülhet az ’*ꜥk*’-ige ’lenyugodni’-ként való fordítása, hiszen a csillagként való azonosítás lehetősége a variánsokból egyértelmű. Az ’*ꜥk-hr*’, ’*ꜥk-jb*’ analógiájára jelenthet azonban egyszerűen ’megnyerő’-t is. Az első értelmezésből (’lenyugodni’) azonban az következne, hogy az égitest a horizont alá bukik, ergo nem lehet a cirkumpoláris csillagok között, tehát dekán-csillagról, vagy bolygóról van szó. A név második fele: ’*jmj wnw.t=f*’ - ’ki a maga órájában van’ arra engedne következtetni, hogy valóban dekán csillagot jelöl a név. Ilyen néven azonban sem

¹²³³ ’*dw3-wr*’ néven ld.: Pyr. 1329c

¹²³⁴ OTTO 1960 II/19

¹²³⁵ *ibid.* 22

bolygó, sem dekán, sem bolygó nem ismert. A déli égbolt csillagképeinek együttes jelenlétére mindazonáltal van példa. A két égfél csillagait ('Pusztulást nem ismerők' – észak; 'Fáradtságot nem ismerők' - dél) együttesen a napbárkák két legénységének tekintették, amelyben a halottat Napistenként betöltött szerepében segítették. Hozzájuk hasonlóan a két égfél két domins csillagképe ('*Mšhtjw*' – észak; '*S3h*' - dél) is ezzel a funkcióval bírt, amelyben a halottat az égre való felemelkedésében együttesen segítették, amely két CT szakaszból látható.¹²³⁶ Willems nyomán Wallin úgy véli, hogy a 2. szakaszban szereplő sor:

'*grg S3h hn^c Mšhtjw m wnw.t*'

'*S3h*' és '*Mšhtjw*' el vannak látva az 'Óra-csillagokkal' (Willems fordítása nyomán)

az ú.n. 'Stundenwachen' rituáléjára vonatkoznak, s ahol is „az '*wnw.t*'-csillagok - amelyek megfigyelése szabályozta az óránkénti vigília időrendjét – alá vannak rendelve a Nagy Medve csillagainak (akik a rítus elvégzői) és az Orionnak, i.e. Oszirisznak. Utóbbi a rítus archetipikus kedvezményezettjének tekinthető.” Az '*wnw.t*'-csillagok' elnevezés alapvetően – az '*3h3h*'-csillagokkal' együtt - a dekán-csillagokra vonatkozhatott, amelyek a déli égbolton voltak láthatók. A halott az északiak mellett az utóbbiakkal is azonosítva lehetett, amely tény talán megmagyarázza az egyes koporsók belső falain szereplő rézsütosan ábrázolt csillagórák jelenlétét. Mindkét csoport egy, a halott regenerációját segítő folyamat fontos szereplője lehetett, amely a napi ciklus formájában ábrázolta annak állandó megújulását. Ezt támogatja a már említett együttes jelenlétük a napbárkákban is, ahol a nappali bárkában '*Mšhtjw*', míg az éjszakaiban '*S3h*' jelenhetett meg a legénység egy-egy tagjaként, a nappal és az éjszaka óráit irányítva.¹²³⁷ Hogy a halott újjászületését a Nap, mint égitest - s így Ré, mint Napisten – újjászületésével azonosították, megerősíti azt az elképzelést, hogy a HK 17 egyes szakaszaiban a beszélő – vagyis a halott – Rével, vagy Ré-Atummal azonosul. Ennek szép példája a 33. szakasz, amelyben a halott hajnalban le nem győzötten¹²³⁸ felragyogó napként szólal meg, s mintegy záróglosszaként (a nem mindig megjelenő tényleges zárószakaszt nem számítva) magyarázza meg az egész gyűjtemény címét, s értelmét: '*r3.w nw pr.t m hrw*' – 'mondások, hogy előjöhessen nappal.'

¹²³⁶ (CT 61: CT 1, 264b-264h; B10Ca, B10Cb, B10Cc, B4C, B14; CT 399: CT V, 166d-166g; GIT, A1C, G2T)

¹²³⁷ WALLIN 2002, 124 skk., 129; ASSMANN 1990, 7, 13 sk.

¹²³⁸ a jelző használata nem véletlen tartalmaz utalást Ré győzelmére a '*mšw bds.t*' felett, bár az valójában a római birodalmi kultuszra és a keleti Mithrasz kultuszra épített. Sol Invictus római ünnepe (Dies Solis Invicti Natí) közvetlenül a téli napforduló után, december 25-re esett, amely a délkeleten felragyogó Nap születését (natalis) ünnepelte, amely ekkor kezdte meg visszaújtját a kelet-nyugati napéjegyenlőség pontok felé, s egyben egyre magasabban ívelő pályáján. (BARLOW 1993, 121, PONORI THEWREWK 2007, 117 skk.) A felkelés helyére a Carlsberg 1/1a papiuszbán a Nap születését magyarázó jegyzetben Parker és Neugebauer is utalt. (EAT I, 38)

VI.3.2 A 32/XCIV szakasz – Átkelés a *'msk.t'*-en. – a szoláris/chtonikus elképzelés

VI.3.2.1. *'msw.t'* és *'msy.t'* – a szójátokok szemantikai-asszociatív hatása: parallelizmusok

A rétegek közötti átjárás fentebb már vizsgált eszközének, a homofóniának és „népetimológiáknak” a szövegben fellelhető egyik legszebb változata az itt tárgyalt sor: „Kinek csillámló anyagból való születés adatott Oszirisz sírjában / Szokarisz szentélyében.” *'Msw.t'* /v. *'msjj.t m t̄hn.t jmj.t tnn.t'*. A *'msw.t'* / *'msy.t'* szó ortográfiája a KB óta alterálódhat: *'msw.t'*-ban a *'w'↔'y'* figyelhető meg. A Piramisszövegek óta használatos a kifejezés, s determinatívumaként X4 áldozati cipő és/vagy csillaggal ábrázolt éjszakai égbolt N46B szerepel. (Utóbbi csak a 18. dinasztia korától.)¹²³⁹ A *'msy.t'* / *'mswy.t'* / *'msw.t'* szó használatos a KB óta egy Szokarisznak szentelt ünnep elnevezésére is.¹²⁴⁰ Ez esetben determinatívuma W3, alabástromedény, amely a *'w3g'*-ünnepet, s az újholdünnepet, s általánosan az ünnepeket determinálja. A KB során, amikor Oszirisz kultusza a 12. dinasztia során széles körben elterjedtté vált, Szokarisz, a korábbi chtonikus istenség számos funkcióját átvette. A korábbi Szokarisznak szentelt ünnep és áldozati vacsora kapcsolatba kerülhetett – legalábbis nevében - Oszirisz születésének ünnepével, ugyanis ugyanezen *'msw.t'* / *'msy.t'* (– vacsora) szóval írják: *'msw.t-tp.t'* / *'msyt-tp.t'*. A szó fent már említett N46B determinatívuma utal rá, hogy este fogyasztották el. Lévén Neferhotep 19. dinasztiaiabeli thébai sírjában a *'msy.t tp-rnp.t'* leírásánál is használatos, amely az újév előestéjén elfogyasztott ünnepi vacsorát jelenti, feltételezhető, hogy ünnepek előestéjén fogyasztandó ceremoniális étkezéstről lehet szó. Dzsefai-Hapi assziuti nomoszkormányzó szerződéseiből és a Medinet Habuban lévő ünnepi kalendáriumból tudható, hogy a *'w3g'*-ünnep előestéjén is az áldozatok még gazdagabbak voltak, mint magán az ünnepen. Ez arra utalhat, hogy az ünnepek az előestén kezdődtek. A szó Szokarisz-ünnepét - s így vélhetően az ekkor felajánlott ünnepi áldozatot - jelölő legkorábbi megjelenése I. Szenuszert korából, az imént említett assziuti Dzsefai-Hapi szerződéseiből származik, ahol együtt említik a *'d̄hwt.t'* ünneppel, amely ebben a korban a *'w3g'*-ünnepet követte: *'msy.t m ḥb škr m d̄hwt.t.'*¹²⁴¹ A lakoma Szokarisz lakhelyén, a *'tnn.t'*-ben történik. Az elhunyt magát itt talán Szokarisszal azonosítja → *'rdy n=f'*: akinek készítetik. A fajanszból, vagy csillámló anyagból készült vacsora mibenléte azonban nehezen érthető. A egyiptomiak által gyakorta használt homofónia alapján: Oszirisz születésének ünnepe, mint fentebb áll: *'msw.t tp.t'* / *'msy.t-tp.t'*. Ez homofón a születés (*msw.t*) szóval,

¹²³⁹ Wb. II,142.

¹²⁴⁰ Wb. II,143.

¹²⁴¹ Wb. Bel. II, 210B/143,1 → Siut IV 82; LÄ VI, K.1135-1137

vagyis az 'első vacsora' → 'első születés' jelentés egybehangzó. Nem lehet véletlen, hogy épp Oszirisz születésének ünnepéhez választották ezt a nevet.

VI.3.2.2. A '*t̥hn<.t>*'

A kozmogóniai aktust hangsúlyozza az a variáns is, amely a fajansz-estebédet azzal az eseménnyel azonosítja, amelynek során Sút lesújtott a két országra Herakleopoliszban, bár ennek mibenléte nem egészen világos. A '*msk.t*'-ről és a '*t̥hn<.t>*'-ről Horhotep szarkofágjának glosszájában az áll, hogy míg *msq.t* a büntetés helye Herakleopoliszban, a '*t̥hn<.t>*' a szem, amely a '*h̥jw*'-szörnyeteget bünteti. '*tnn.t*' pedig Oszirisz csarnoka. A '*h̥jw*'-szörnyeteg egy széthi hulló, s Rerek és a bika variánsa, amelyeket a '*t̥hn<.t>*'-el büntetnek. Más szövegek arra utalnak, hogy '*t̥hn<.t>*' rendelkezik néhány téglával, amelyek Heliopolisz és Hermonthisz városainak templomaiban vannak. '*t̥hn<.t>*' téglái megegyeznek a '*tnn<.t>*' estebédjével.¹²⁴² '*t̥hn<.t>*' a téglák mellett jelenthetett jogart is. Az étel, téglák és a jogar egy tárgyba is sűrítetők, mint például egy négyszögeletes fajansz-amulett, amely '*w3d'*'-jogart ábrázol. Akárhogyan jelenjék is meg, funkciója mindig a széthi lények megbüntetése. A szertartások, amelyek ezekhez a talizmánokhoz, vagy '*3h'*'-hordozókhoz kapcsolódnak, egyetlen rítusba sűrítetők, amelynek legnyilvánvalóbb értelme a szoláris szimbolikában ragadható meg. Így lehetséges, hogy az 'égi büntető szem'-ben Sút, a levegő és fény istenét jelöli, aki megbünteti a két országot. Ha a '*t̥hn<.t>*' kristályként értelmezhető, a glosszák elvonatkoztatott értelemben is utalhatnak rá, mint abszolút ragyogó testre, s így a szoláris szimbolikából kiinduló szemantikai kör által válhat valóban érthetővé a funkciója. Amint a fény lehetett a szent szem, a '*t̥hn<.t>*' maga is így lehetett azonos ezzel a szemmel, vagyis Hórosz szemével.¹²⁴³

VI.3.2.3. A '*tnn.t*' / *Jaru* – *mezeje* - az „Örökkévalóság kenyere”

I. Széthi alabástromszarkofágjának egyik Kapuk Könyve jelenete (6. óra, Oszirisz ítélete) amely a HK 110 *Jaru-mezeje*hez hasonló régióban trónoló Oszirisz és a '*pr.t m hrw*' szívérlelésével azonos ítéletének-, valamint a régió megdicsőült lakóinak bemutatásával foglalkozik. A területet csatornák szabdalják, s egy része kis szigetek egy csoportját alkotta, amelyek között két csónak szállította az itt élőket. Ezeken a halott fel- és lehajózhatott,

¹²⁴² LEFÉBURE 1893, 444

¹²⁴³ *ibid.*, 448 sk.

amelyre a HK 72. mondása is utal.¹²⁴⁴ Ezek egyikén lakott Oszirisz az '3h'-okkal. Ez az Igazság-szigete nevet viselte, ahol az '3h'-szellemek égi eledelt készítettek, amelyen ők és az istenség éltek a túlvilági régióban. Míg egyesek a sarjadó búzahajtásokat gondozták, addig mások az érett kalászokat aratták le. A jelenetet kísérő szövegekből kiderül, hogy a kalászok „Oszirisz tagjai”, s a búzahajtások neve 'M3'.t'-növény. Oszirisz egy személyben volt gabonaisten és az Igazság megszemélyesítője. A megdicsőült '3h'-ok pedig az ő testét ették nap, mint nap 'akinek a szubsztanciája az „Örökkévalóság kenyere” volt, amelyről már a Piramisszövegekben is szó van.¹²⁴⁵ Pontosán ennek a jelenetnek a leírása szerepel a CT 269-ben, ahol N. úgy azonosul Ozirisszal, hogy alsó-egyiptomi árpává változik, ('*dd mdw hpr.w m jt mhj*') és az élet bokrának nevezi magát, amely Oszirisz bordáin nő, amelyen a köznép él, mely megisteníti az isteneket, és '3h'-há magasztosítja (*s3h*) az '3h'-okat, amely azoknak 'p3k'-sütemény készít.¹²⁴⁶ A 14. szakaszban róluk, mint horizontlakókról, s szigetükről van szó, amely mint a glosszából is kiderül, Jaru-mezején van, s táplálékot terem számukra, akik a szentély mögötti oltalmazó-istenek.¹²⁴⁷ A szentély ura pedig maga Oszirisz. A '*tnn.t*'-szó Szokarisz szentélyén túl Ptah és Oszirisz szentélyét (ált. egy memphiszi szentélyt) is jelölhette, emellett Barguet szerint az Ósdombot is.¹²⁴⁸ Ezen felül azonban a Túlvilág és a holtak kontextusában, és a '*pr.t m hrw*'-ban Oszirisz sírjával kapcsolatban is használatos.¹²⁴⁹ A '*tnn.t*'-ben felajánlott ételről van szó Paszer B sírjában:

'*snđm.k m hr-jb tnn.t snm.k k3.w n djdj n=k Pth*'

'Megelégedéssel telsz el a '*tnn.t*'-ben, s eszel a táplálékból, amelyet Ptah ad neked.'

Míg itt Ptah szerepel a táplálék forrásaként, az I. Széthi-féle szarkofág imént említett feliratában Oszirisz. Ezutóbbi szerint a túlvilágon, a '*dw3.t*'-ban megkapott égi-vacsoráról van szó, amelynek szubsztanciája maga az istenség. Hasonló gondolat fogalmazódik meg a Piramisszövegek egyik mondásában (Pyr. 1217) is, ahol az istenek csillagokkal kerülnek azonosításra, akik egy nagy mező létrehozásában segédkeztek annak a meg nem nevezett istennek, aki a királyt ide, mint lakhelyére vezeti. Megemlíti, hogy éjjel, amikor előbbi istenek fényesen ragyognak az égen, az elhunyt király az étel istenének teljességéből lakomázik.¹²⁵⁰ Ez a gondolatmenet állhat tehát a fajansz kifejezése mögött, amely csillámló, csillogó anyagot is jelent.

¹²⁴⁴ BUDGE 1898, 161/14

¹²⁴⁵ MOJSOV 2001/2002, 502; BUDGE 1920B, 30 skk.

¹²⁴⁶ CT IV6-IV7b

¹²⁴⁷ ld.: 14/XXVI/glossza

¹²⁴⁸ BARGUET 1967, 63

¹²⁴⁹ Wb. Bel.V, 57B/382,3 → Túlvilági kontextus: Paheri 3; Theb Grab Nr. 106 (Paszer B) <1193> 19.dinasztia; Leid V 17 19. dinasztia ; Theb Grab Nr 65 (Imiszeba) <643> 20. dinasztia, Kapuk Könyve 9. óra, felső sor (Tauszert után).

¹²⁵⁰ FAULKNER 1966 153.

A 32. szakasz 94. verse így fogalmaz:

'hr-nt.t jnk sw3 w^cb.w hr-jb msK.t rdy n=f msw.t / msy.t m thn.t jm(j).t tnn.t.'

Ahogy a glossza utal rá, a fajansz maga a Hórosz-szem, amely bárminek, mely az élet regenerálásával, vagy fenntartásával kapcsolatban áll, szimbólumává lett, s a király halotti kultuszából kiindulva a napi, templomi liturgiában is egészében – az istennek felajánlott - áldozattal, s egyben a 'M3^c.t'-tal, az isteni világegyensúllyal – vált azonossá. Ezen belül pl. a minőségi különbségeket hangsúlyozandó: a „vörös Hórosz-szem” a karneolt, míg a „zöld Hórosz-szem” a fajanszot jelölte.¹²⁵¹ A napi istenkultusz részeként a fáraó/főpap által az istennek visszaadott Hórosz-szem magát az isten lelkét jelképezte. A lélek pedig – ahogy a rítussal paralel halotti kultuszban - azonosult a Nappal, de még inkább a Holddal, s ezen égitestek periodikusan ismétlődő szorultságait tükrözte a kultuszban dramatizált, mitologikus tartalmak formájában. Ezek egyike az ég vízbe zuhanása, amiként Ré (a Nap) is minden nap eltűnik, hogy majd másnap reggel az égi Nílus – Nun – hullámaiból újjászülessen.¹²⁵²

VI.3.2.4. A 'msk.t'

VI.3.2.4.1. A 'msk.t' szerepe a napi istenkultuszban és a halotti szertartásokban

A korábbi kutatás úgy vélte, hogy a 'msk.t' szó azon állatbőr nevével rokon ('msk', 'msk3'), amellyel a halott kontraktált testét betakarták, s egy házat, vagy kamrát jelölt, amelyben a bőrt tartották. Átvitt értelemben a bőr magát a sírt is jelenthette.¹²⁵³ A képben nem nehéz a halál és születés körét bezáró eredeti magzatállapotra, s a bőrben a magzatburok képére gondolni, valamint a 'swħ.t'-tozás későkori terminusára a koporsóra. A szó egy mára már idejétmúlt interpretációja* szerint az újjászületés helyéül kijelölt külön kamrát is jelölhette.¹²⁵⁴

A 'msk.t' állatbőrként - illetve az annak tárolására szolgáló kamraként - való megjelenése a napi istenkultusz leírásának részeként, egy, I. Széthi abüdoszi templomának falaira felvett emlékből, és egy papiruszról ismert. Az I. Széthi templomának par excellence istensége Oszirisz, de mellette Hórosz, Iszisz, Amon, Ré-Harakhti, Ptah és maga I. Széthi is kapcsolatban állnak kultuszával. Az istenségeknek – s köztük a királynak - egy összefüggő

¹²⁵¹ WESTENDORF 1980, 49-50

¹²⁵² MORET 1902, 39

¹²⁵³ Wb. II/149, 10-'msk'; 150, 3 - 'msk3'; LEFÉBURE 1893, 433, 439; MORET 1902, 45

¹²⁵⁴ BUDGE 1920, 327B – számos írásmód több különböző forrást sejtet, de ezek egyike sem jelölt

szentély helyett hét párhuzamosan egymás mellett sorakozó szentélykamrája áll. A királyéban találhatóak meg azok a jelenetek, amelyek a királyi kultusz ünnepélyes jeleneteit (isteni születés, a koronázás megújításait, a 'sd'-ünnepet) örökítették meg a vallási ünnepek ábrázolásai helyett. A másik hat szentélyben azonban ugyanazon összefüggő rítus 36 képből/fejezetből álló sorozata látható, amelyek csak az adott szentélynek megfelelő istenségek ábrázolásában és a felírt nevekben térnek el egymástól. A királynak sorban végig kellett járnia a termeket, s a megegyező rítust - mutatis mutandis - el kellett végeznie a különböző istenségek számára az 36 ábrázolásnak megfelelően.¹²⁵⁵

Ugyanezen szertartás szövegének egy részlete fennmaradt a Berliini Múzeum egyik papiruszán (pBerlin 3055) is.¹²⁵⁶ Ez a szöveg 66 fejezetből áll, s a Amon-Ré thébai templomának napi rítusát írja le. Ennek 66 fejezetéből 29 jelenik meg pontosan Abüdoszban.¹²⁵⁷ Ezek közül azonban nem mindegyik jelenik meg valamennyi szentélyben. Vagyis, egyes fejezetek különböző prioritással bírtak az egyes istenségek napi rítusában. A rítust megfelelő formuláit és gesztusait eredetileg a királynak kellett elvégeznie, mint az istenség fiának és örökösének. Ám lévén az uralkodó nem lehetett jelen minden nap, hogy a szükséges rítusokat elvégezze, - ezt a feladatot a szertartás főpapjára ruházta. Ő azonban csak helyettesítette őt, hivatalosan, s így a falon látható jelenetekben is, a fáraó végzi a szertartást az istenszobron, amelynek magát a szertartást dedikálták.¹²⁵⁸ A 'msk.t' itt vizsgált jelentésének megértéséhez a korábban tárgyalt szájmegnyitás szertartása mellett Oszirisz isteni kultuszát kell megvizsgálunk.

A napi liturgia minket itt elsősorban érdeklő első része az isten lelkének visszaadásáról szó. Ez minden egyéb az istenek, vagy a halottak számára felajánlott áldozathoz hasonlóan Hórosz szemével kerül azonosításra. A fáraó, vagy pap, akiben a rítus értelmében Hórosz inkarnálódik maga hozza el saját szemét annak a kérdéses istennek, akinek a kultuszáról épp szó van. A kommentárokból kiderül, hogy Amont – vagy bármely istent – azon elképzelt rituáléknak megfelelően tisztelték a napi kultusz során, amelyet azon alaknak új életre keltésére használtak, aki először ízlelte meg a halált. Itt természetesen Oszirisz alakjáról van szó, akit fivére Széth ölt meg. Ebből látható, hogy Oszirisz kultusza végeredményben egy halotti kultusz. Moret a rítus jelen részének lényegét összefoglaló - némileg leegyszerűsítő,

¹²⁵⁵ MORET 1902, 1 sk.

¹²⁵⁶ I. Amenhotep rituáléja kiegészíti a 31. epizód jelentével, amely azon események köré csoportosul, amelyek a király által az istennek a szolgálat végén felajánlott étel körül zajlanak. NELSON 1949a, 202

¹²⁵⁷ DAVID 1973, 134 skk.

¹²⁵⁸ ibid., 4 sk.

mégis találó - interpretációja szerint ezek a szertartások érvényesek valamennyi istenre - akik bizonyos pillanatokban maguk is halottnak tűnnek -, de velük együtt mindazon elhunytakra is, akiket – akár az isteneket - megisteníti a halál, amennyiben Oszirisz módján hálnak meg. Bár ha a halál után testükről különféleképp gondoskodhattak, a lélek visszahívása nélkül új életre nem volt mód. A lélek maga különböző neveiben és formáiban, 'b3', 's \dot{h} m', 'k3', 'h3yb.t', 'rn' elindult a fény és az élet forrásai, a Nap és a Hold – a két Hórosz-szem – felé, ahol újra szembetalálkozott ellenségével, aki a testből távozásra bírta. Moret még hozzát teszi, hogy a Nap-, valamint a Hold második két negyedének fogyatkozása a sötétség gonosz erejének - az iménti ellenségnek, Széthnek műve. A mítikus interpretáció szerint fekete disznó-, kígyó-, vagy valamilyen szarvakkal bíró állat formájában nyeli így el az egyik, vagy másik Napszemet. De bevetheti a lelket a Nílusba, s hálóba fogva tartja őket benne, akár a halakat, de a vizilovaknak, vagy krokodiloknak is vetheti őket. Oszirisznak és az embereknek a Hórosz-szemben rejtőző lelke mindaddig nem térhetett hát vissza a testbe, amíg ezeken a megpróbáltatásokon át nem esett. A szemet meg kellett keresni ('*h \dot{h} j*'), meg kellett találni ('*gmj*') és vissza kellett adni ('*s \dot{j} p*') a halottnak.¹²⁵⁹

A papok tehát – vagyis Hórosz, az isten fia, segítőivel Isisszel, Nephthüsszel és 'barátaival' Thottal és Anubisszal a Hórosz-szem keresésére indulnak (*h \dot{h} j*), amelyben a testet revivifikáló lélek –különböző aspektusainak egységével - lakozik. Minden egészen addig tart, míg egy szarvakkal rendelkező állatot – legyen az szarvasmarha, vagy gazella - , amelynek alakjában Széth elrejtőzött el nem ejtenek (másutt az Apóphisz kígyó – Apep – bőrét jelöli, ami lényegileg ugyazest jelöli). Gyomrában meglelik ('*gmj*') a még emésztetlen Hórosz-szemet – benne a lélekkel -, s azt Oszirisznek, illetve a halottnak visszaadják. Ebben a kontextusban erre az eseményre használják a '*s \dot{j} p*'-kifejezést ('*s \dot{j} p n=k jr.t=k*'). Hasonló terminust használnak abban az esetben is, ha a szemet Széth a Nílusba vetette, s azt elmerülés fenyegeti, s a keresés eredményeképp azt kimentik a vízből, s így adják vissza Oszirisznek, vagy a halottnak. Az abüdoszi-rituálé 6. tábláján maga Hórosz indul szeme keresésére, néha az egyik szemet küldi el „küldetésbe”, hogy a másikat megtalálja, vagy SÚ találja meg a szemet, s visszaszerzi Széthtől. Ami figyelemre méltó, hogy Thot különös privilégiuma a szem megtalálása, s gazdájának való visszavitele. Thot az, aki a csillagok pályája felett rendelkezik, s aki a legjobban ismeri felkelésük és lenyugvásuk idejét. A '*pr.t m hrw*' vignettáin gyakorta ő jelenik meg, mint aki elhozza ('*j \dot{n} j*'), vagy aki „kiszolgáltatja” (lit. leszámolja, odaadja) ('*j \dot{p}* ') a szemet Hórosznak. Ezért az íbiszfejjel ábrázolt istent alkalmanként „Ré szíve” néven

¹²⁵⁹ MORET 1902, 32 skk.; 83

nevezik. Ismert az 'wd3.t'-szemet kezében tartó pávián.¹²⁶⁰ Az isteni kultuszban a naoszt felnyitó pap deklarálja, hogy immár nem Hórosz, hanem Thot. További azonosságukra utal a 23/LXIII-LXV II. glosszája, amely egyes istenségek – akik a Napszem-, valamint Hórosz és Széth harcának mítoszához, valamint az újvilági túlvilágkönyvek egyik főalakjához, Apephez (Apóphisz) köthetőek - egyfajta rövid, szinkretisztikus felsorolását tartalmazza, ahol a Hórosszal azonosított legelső isten maga Thot. A vízbe esés motívuma a Túlvilág folyójára értendő, ahogy az az abüdoszi rítus 9. táblájának egy záróformulájából kiderül Amon és Iszisz szentélyében:

'jnk hbj(?) pwy 3 <n> tj m Jwnw šhpt.n.j ntj m š-dw3.t sjp.n.j ntj m š-dw3.t sjp.n.j nt<j> wn[...]dj [...]wj n ntr.w ntr.wt jmj.w hw.t Mn-M3^c.t-R^c mn w3h n d.t'

'Én vagyok eme nagy íbisz, aki Heliopoliszban van. Megbékítettem azt, ami az Túlvilág tavában van. Visszaadtam azt, ami az Túlvilág tavában van. Visszaadtam azt, ami lét[ezik(?)]. [...]tak engem az isteneknek és az istennőknek, akik 'Mn-M3^c.t-R^c' (I. Széthi) templomában vannak, ki fennmarad, s megtartatik mindörökké. (A fordítás nem követi Moret-ét, csak az általa közölt hieroglif-szöveget.)¹²⁶¹

A szem visszaadása a lélek visszakapásával volt egyenértékű s ünnepélyes rítusok kíséretében zajlott, amikor is Oszirisznak vagy a halottnak (a múmiának) elhoztak egy szívet, valamint szobrát és árnyékát, fia pedig (legyen az a Hóroszként megjelenő király, vagy a halott fia) megfogván a múmia, vagy a szobor két karját, s megölelvén azt átadta neki életét. Ami tehát bizonyos, hogy a napi istenkultuszban az Oszirisz-kultusz valamennyi szertartása megjelenik, s bár olykor ugyan valóban csak egy-egy szó erejéig történik utalás az eredeti narratívára, bizonyos vezérmotívumok: egy(asztronómiai jellegű) fogyatkozás, egy állatbőr, az Apóphisz-kígyó, a Nílusba esett szem, a szem megtalálásáért indított küldetés, a szív, a lélek, vagy az árnyék elhozása és az istenszobor megölelése lehetővé teszik a pontos rítusok azonosítását.¹²⁶²

A halottat, vagy az istent a kérdéses állatbőrbe (*msk.t*) öltöztették, amely azon áldozati állat volt, amelyiknek gyomrában a Hórosz-szemet – a lelket – megtalálták, s a szertartást végző is egy párducbőrt öltött magára, így remélvén a valaha félelmetes erejű állat erejét magáénak tudni.¹²⁶³ Az isten naoszának kinyitása a Hórosz-szem mindenható erejének volt köszönhető, mert a naosz ajtószármait, az azt lezáró pecsét feltörése után még két retesz zárva tartotta. Ezeket Széth ujjjaival azonosították, s félrehúzásuk a Hórosz-szemnek az istenséghez való

¹²⁶⁰ Moret kutyafejűnek írja le, de itt egyértelműen a páviánról van szó. Ennek egy variánsa a HK. 17, 16. szakaszához tartozó vignetta Ag(pL4). változatáról. NAVILLE 1886/1971 I, XXIX

¹²⁶¹ MORET 1902, 85. Moret megjegyzi, hogy az „azt, ami az Túlvilág tavában van” kifejezés már a Piramisszövegekben (Unisz, Pyr. 372c-375b) kifejtésre kerül, mint a hely, ahonnan „Hórosz kiengedi Unisz 'k3'-ját. A szöveg elmondja, hogy a 'k3'-ja húsát és testét azzal tisztítja meg, ami Ré vállain van a horizonton, amelyet akkor kap meg, amikor a két ország felragyog s ő megnyitja az istenek arcait, majd 'k3'-ját testéhez vezet, amely a nagytemplomban/ v. a szentélyben van. Az idézett szöveg vége többek között azt is elmondja, hogy Unisz teljességgel életképessé, „működőképessé” válik, s 'k3'-ja el fogja őt érn.

¹²⁶² ibid. 34 sk.

¹²⁶³ MORET 1902, 46

eljuttatásának legfőbb akadályát hártotta el. Az ezután szabaddá vált istenszobrot az említett Széth-hez köthető állat (mint: disznó, gazella, szarvasmarha, juh, párduc, krokodil, viziló, valamint halak és madarak) lenyúzott bőrével, amely az egyik legősibb isteni – és halotti kultusznak egyaránt részét képezte, mint az újjászületés szimbólumával burkolták be. Az állatbőr eredeti neve: *'msk'*. A balzsamozási rítus megfogalmazása szerint ezen bőr általános funkciója az, hogy a halottat ellássák a megfelelő rítusokkal, s ellensége, Széth bőrével való temetéssel, hogy szíve sírjában békében nyugodhasson. A halottal így járnak el, hiszen így tettek Ozirisszal is, ezért minden, az Oszirisz rítusait tisztelő istenséggel is.¹²⁶⁴ Az ekképp reanimált test készen állt a további rítusokra.¹²⁶⁵ Moret itt leírt elképzeléseiben osztotta Fraser nézeteit.¹²⁶⁶

A szertartás mozzanatai akkor válnak valóban világossá, ha a konkrét halotti kultuszéival vetjük össze őket, amelyeket a múmiákon és a halotti szobrokon végeztek el. Ennek oka az, hogy az istenkultusz és a halotti kultusz rítusai között jelentős átfedések vannak, amelynek oka, hogy a fáraó az isten fiaként úgy tiszteli őseit, amint a sírokban a gyermekek szüleiket.¹²⁶⁷ A két szertartásor közül a halotti kultusz jobban megőrizte a *'msk'*-bőrhöz kapcsolódó rítust is, mint a templomi kultusz leírásai. A *'msk.t'* annak a kamrának a neve, amelyen a halottnak át kell haladnia, hogy megérkezhesen a Túlvilágra.¹²⁶⁸ Helyettesíthette a halottat a rítus elvégzésében Hórosz, vagy Anubisz, a halotti kultusz papjai, valamint néha a *'tekenu'* is. Ez talán megfogalmazható úgy, hogy a *'tekenu'* egy áldozati rituálé fejlődési fázisának a középső állomását testesíti meg. Moret szerint az alak egy igen korai temetési rítusban először egy feláldozott ember volt, akit a *'tekenu'*-alakja, mint a korábbi áldozat szimbóluma testesített meg. Az ő alakja végül a szájmegnyitás szertartásában megjelenő, ágyon alvó *'sm'*-papban jutott el utolsó fejlődési fázisába. Moret úgy vélte, hogy a *'sm'*-pap ekképp állatbőrbe csavarva egy pseudo-embriónikus alakot vesz fel, hogy így jelképezze azon halott ember újjászületését a *'msk.t'*-régióban, akiért oda átlép. A rítus alapvető célja szerinte a halott lelkének visszaszerzése volt, amely dramatizálva az elveszett Hórosz-szem megtalálása-, meggyógyítása- és visszahozásaként jelent meg. Frazer úgy vélte, hogy a halott addig nem juthatott a Túlvilágra, amíg lelkét vissza nem kapta, amelyet Széth egy szarvakkal bíró állat (ökör, gazella, vagy hasonló) képében felfalt, ezért azt vissza kellett szerezni az állat leölésével és gyomra felnyitásával, és az ott megtalált szem visszahozásával. A lelket a halott

¹²⁶⁴ MORET 1902, 42 sk.

¹²⁶⁵ ibid. p. 35, 44 skk.

¹²⁶⁶ BALY 1930, 174

¹²⁶⁷ MORET 1902, 6

¹²⁶⁸ ibid., 45

fia a múmia, vagy a szobor megölelésével juttatta vissza számára. Baly azonban cáfolja, hogy a 'sm'-pap és a *tekenu* alakja – amely más temetési rítusok szereplője között – kapcsolat lenne, ahogy azt is, hogy a 'sm' egy ökör bőrébe csavarná magát. Az ágyán fekvő *tekenu* és az alvó 'sm'-pap összetéveszthetőségének okát Moretnál ő Rekhmiré és Mentuherkhepsef akkoriban (1930) elérhető sírdokumentációjában megjelenő ábrázolásainak hasonlóságában látja. A 'sm' által felöltött ősi 'knj'-ruháról (vagy melldíszről) Sethe úgy vélte, hogy számos szövegben elsősorban a királlyal hozható összefüggésbe. A ruha ezenfelül egyfajta mágikus protektív funkcióval is bírt. A bőr és a 'knj' közötti kapcsolat tehát tisztázatlan, bár nem kizárt.¹²⁶⁹ Egy vele kapcsolatos szöveg így szól:

„Be vagyok burkolva a 'knj'-ruhába, ezért nem kényszeríthetnek belépnem a mézárálás helyére.”¹²⁷⁰

Itt hasonlóság fedezhető fel a 'msk.t' egyik megegyező jelentésével (mészárálás helye), s a 32/XCIII és XCIV ominózus mondatával:

'XCIII Nem fogok csapdáikban ülni. Nem tétetnek meg velem dolgok az istenek ama utálatosságai közül, mivel én vagyok az, ki megtisztulva kél át a XCIV 'msk.t'-en, kinek fajansz-estebéd adatott, mely Szokarisz-szentélyéből való.'

Látható, hogy ugyanazon mondat látszólag azonos kontextuson belül is hordozhat több jelentést, amelyek asszociatív módon mégis egyértelmű kapcsolatban állnak egymással. ('msk.t' → Tejút, mézárálás helye) A „csapda” szó ('h3d') másik, hasonló értelmű jelentése: „varsa”, vagyis egyfajta halászathoz használt kosárszerű háló. Ez a szó determinatívumából is látszik.¹²⁷¹ Ez a kifejezés áll 33/glossza/CVI-ban is, hasonló kontextusban:

'Mit jelent hát ez? A titkos alakú, "Hemen karjai" a varsa neve."Ki rögvést látja, mit hozott" a viharfelhő neve. Másképp szólva, a mézárászék neve.'¹²⁷²

A szájmegnyitás szertartásában a 'sm' akkor veszi magához a pálcákat és ölti fel a 'knj'-ruhát,¹²⁷³ amikor a lélek visszaszerzésének előkészületeibe fog. Ez közvetlenül követi azt a

¹²⁶⁹Assmann a 'knj'-melldísz (i.e. 'knj'-ruha) egy másik, a Dramatikus Ramesszeum papiruszban történő említése kapcsán rámutat egy lehetséges interpretációs lehetőségére, amely talán a kultusz és az istenvilág között fennálló viszonyban keresendő. Míg a kultusz az istenvilágban játszódó eseményekre tesz utalást, addig az istenvilág eseményei értelmezik a kultikus cselekményeket. Vagyis az istenvilág rétege a kultusz cselekményeinek interpretációjául szolgál. Így a két világ az utalás és interpretáció által kapcsolódik egymáshoz, amelyet előszeretettel, s így jelen esetben is – egy fentebb már vizsgált asszociációs módszer - a szójáték eszközével érnek el. A 'knj'-melldísz a 'knj'-megölelni igére vonatkozik – jelen esetben Hórosz és Széth ölelkezésére. Míg a 'knj'-melldísz utal az istenek 'knj'-ölelkezésére, a mítikus ölelkezés értelmezi magát a melldíszet, mint kultikus tárgyat. Ez az itt tárgyalt esetre értelmezve – mutatis mutandis – is igaz, ahol a fiút, Hóroszt jelképező 'sm'-pap a 'knj'-melldísz viselve 'apja', Oszirisz lelkének keresésébe kezd, amelyet visszaszerelve majd atyját, az istent megölelve ('knj') adja azt annak vissza. Mint tudható az istenkultusz Oszirisz kultuszára vezethető vissza ld.: ASSMANN/BOMMAS 2002, 24-27

¹²⁷⁰Textes religieux 63/2, Rec. trav., XXXI, 20

¹²⁷¹Wb. III/36, 4

¹²⁷²BALY 1930, 173 sk., ld.: VI.3.2.4.3. A 'msk.t', mint kultusztopográfiai-, és kozmográfiai-régió; valamint: K.28

szakaszt, amelyben álomba merülve megtalálja a halottat (i.e. 'az apját', ahogy a szöveg utal rá: 'látta minden alakjában'-10a jelenet), ahol kiderül, hogy a lélek nem kíván elindulni, tehát mintegy csapdába kell ejteni. Az elhangzó párbeszédben ekkor az alábbi mondat hangzik el:

'A 'csapdába ejtett arcú' csapdába ejtette őt' (*sht-hr*)

A csapdába ejtett arcú (*sht-hr*) jelenthet 'szótt arcút' is, ahogy az a 'sht' egyik jelentéséből (szöni) is következik, vagyis egy szótt hálóra utalna. A lélek csapdába ejtésének motívumáról lehet szó, amelynek pontos afrikai párhuzamaira Frazer és Baly is rámutatott, s amely nem feltétlenül hordoz negatív konnotációt. Erre mutat a szójáték is, ahol a Holdat ('j^ch'), mint Hórosz-szemét egy hálóval ('^ch') elfogják.¹²⁷⁴ Kérdéses, hogy a két imént idézett HK 17 szakaszban megjelenő hálószerű csapdának és mészárszéknek, s az odajutástól félő beszélőnek lehet-e bármi kapcsolata a szájmegnyitás- és a templomi kultuszban is meglévő állatáldozattal, amelynek szerepe, a már említett széthi tulajdonságokkal bíró állat(ok) által lenyelt Hórosz-szem, vagyis lélek visszaszerzése és helyreállítása.¹²⁷⁵ Ezt erősítené N. félelme a Mindenség Urának ellenségeit őrző, s lemászoló elszámoltatóktól (32/XC-XCIII).¹²⁷⁶ Az újjászületéshez azonban át kell haladnia a 'msk.t'-en, amely ebben a kontextusban az állatbőr felhasítását, tehát az állat levágását, ám egyben az ő (a lélek) visszahozatalát és a hozzátartozó test újjászületését is jelenti. Mint láttuk a 'sm'-által hordott 'knj'-ruha – amely Moret szerint bőr - királyi kontextusból származik. A királyra ráadták az áldozati állat bőrét, hogy - mint Lefébure is utalt rá – ezáltal hozzájusson annak képességeihez.¹²⁷⁷ Néha maguk az istenek is magukra ölthetik ezt a bőrt. Edfuban egy külön kultuszkamra volt, amely ezt a nevet viselte. A naphimnuszok pedig a lenyugvó napnak ezt mondják:

'hnm tw msk.t' – A bőr égi régiója egyesül veled. (ford.: Moret után)

Itt tehát a nyugati horizontra történik utalás. Felmerült az is, hogy egy egyszerű bőrbaldachinból ('msk') tevődött át a jelentés egy széthi állat (itt ökör, vagy bika) bőrének régiójára, amely elnyeli az isteneket. Ezen a bőrön, vagy régión álkelni annyit tett, mint megtisztulni, hogy átjuthasson – a halál által – egy régi életből egy újba. Ekképp cselekedett Oszirisz és a nyomában járók is.¹²⁷⁸

¹²⁷³ 11. jelenet, ld.: OTTO 1960 II, 60

¹²⁷⁴ OTTO 1960 II, 56, 59, BALY 1930, 177 sk.

¹²⁷⁵ ld.: VI.3.1.2.4. A 'mshtjw' kettőssége és megjelenése a napi istenkultuszban

¹²⁷⁶ Kétségtől megoszól itt a túlvilági bírák és démonok megtorlásától való félelem hangja, s az elhárításukra szolgálna N. megtisztult állapotának hangsúlyozása is – ám elképzelhető, hogy maga a még meg nem talált Hórosz-szem szólal meg itt a - visszaszerzése végett levágandó - széthi állatban, amely őt, mint bőr ('msk') burkolja be, s mint lelket rejti.

¹²⁷⁷ LEFÉBURE 1893, 437-443

¹²⁷⁸ MORET 1902, 46 sk

VI.3.2.4.2. A 'msk.t', mint kultusztopográfiai-, és kozmográfiai-régió

Már Naville is utalt rá, hogy a 'pr.t m hrw' topográfiájának számos mitikus városa csak a Túlvilágon létezik, azonban vannak olyanok, mint 'Hmnw', 'P' és 'Dp', 'Dd.w', amelyek a valóságban is lokalizálhatóak. A mitikus városok körül több viszonyítási ponttá vált, amelyek az ég egy adott szegmensében találhatóak. A földi városok és a mitikus égiek között égi érintkezési pontok voltak: Az adott földi városokban létezett egy ceremónia, vagy egy szent tárgy, amely az égi régióhoz volt köthető. Így például Buszirisz ('Dd.w') a legtöbb szövegben, ahol megjelenik, a keleti égbolt egy adott részére utal.¹²⁷⁹ Ebbe a gondolati keretbe illeszkedik 'msk.t' is, amely a (thébai) nekropolisz, és ezzel paralel módon az ég keleti felének, mint a Túlvilágnak egy adott régiója is, amely több kutató szerint - mint Sethe, Faulkner, Hornung, vagy Fábrián Zoltán – a Tejutatat jelölte, amelyen a halottnak át kellett kelni, hogy Jarumezejére juthasson. Hornung és Fábrián hozzátette, hogy ég és Alvilág közötti határterületről van szó, és az Alvilág bejáratáról.¹²⁸⁰ Bargout úgy vélte, hogy az égi régió az eredeti jelentése, amelyet egyesek a Tejúttal azonosítanak, majd utalt rá, hogy utalhatott egy abüdoszi kultikus helyre is, amely Oszirisz kultuszával volt összefüggésben, de megjelenik a HK 72-ben is.¹²⁸¹ Ott az adott szöveghely: 'nn dr wj mskt' – '[...] anélkül, hogy kivetne' (magából) a 'msk.t'¹²⁸², amelyet T. G. Allen 1974-es fordításában mind ezen a szöveghelyen, mint a HK 17-ben 'mészárlás helye'-ként fordít: 'Nem vétetek ki a mészárlás helyéről', 'nn dr.tw.j hr mskt'.¹²⁸³ Míg jelen fordítását Ca (Ms-m-ntr) 18. dinasztiai papirusza alapján készítette, korábbi fordításában későkori változatokat használt.¹²⁸⁴ Ezek a helyeken HK 17-ben a 'msk.t' még egyaránt „mészárlás helye”-ként szerepel, azonban a HK 72 tárgyalt részében mindezeket „'msk.t'-régiót' fordít. További különbséget jelent, hogy míg a pMilbankben: 'nem fogtok kivetni engem a 'msk.t' régióból' szerepel, pRyersonnál 'étked a 'msk.t' – régióban van' áll.¹²⁸⁵ A szöveg címe: 'r3 n pr.t m hrw wb3 m jmḥ.t'¹²⁸⁶ – 'nappal való előjövétel mondása, hogy kitárhassa az Alvilágot', ahol a beszélő himnikus invokációval fordul a 'k3'-k urai, kikben nincs gonoszság, a mindörökkön örökké létezők” –höz, s '3h'-szellemként aposztrofálja magát, olyasvalakiként, akit az '3h'-szellemek közé számítanak.

¹²⁷⁹ A város neve két *dd* oszloppal íródik. A HK16A-ban a felkelő Nap szimbóluma a *dd* oszlop, a HK100, 1-ben *dd.w* c *J3b.t.t* – a kelet – szinimimája. Ez az a hely, ahol a halott megfog és megszületik (HK1), ahol megkapja az élet lehelletét (HK57), a (rituális) földását elvégezni. (HK18). A HK topográfiai orientációjának fontossága a szövegen belül felülírta a tényelegest, hiszen Buszirisz valójában sokkal inkább északra, semmint keletre van Helopoliszról. NAVILLE 1886/1971 III, 28 sk.

¹²⁸⁰ Id.: Pyr. 279d, 334c (*msk.t šdw*); BUDGE 1911, 188; Wb. II/149, 15-17; HANNIG 2009, 386A; HORNUNG 1990, 436; FÁBIÁN, Z. I.: *A Halottak Könyve 17. Kiadatlan kézirat.*

¹²⁸¹ BARGUET 1967, 63

¹²⁸² BUDGE 1898, 160/8

¹²⁸³ ALLEN 1974, 31, 65; NAVILLE 1886/1971 Bd. II, 155

¹²⁸⁴ pRyerson – OIM 9787, pMilbank - OIM 10486

¹²⁸⁵ ALLEN 1960, 147

¹²⁸⁶ Ca(pP7), NAVILLE 1886/1971, Bd. I, LXXXIV

Egy Tekem nevű istenséggel azonosul, aki feltárja az ég keleti horizontját, s biztosítja a nyugatiba való való alászállás. A beszélő így szól:

'rwj.f rwj.j wd3.f wd3.j nn dr.tw.j m msḳ.t'

'ahogy ő tovasiet, úgy sietek tova én is; ahogy ép ő, úgy vagyok ép én is, anélkül, hogy eltávolíttatnék a 'msḳ.t'-ből'.¹²⁸⁷

A sértetlenség hangsúlyozása nem igazán fér össze azzal az igénnyel, hogy a beszélő ne legyen eltávolítva a mészárlás helyéről, egyszóval nem valószínű, hogy a 'msḳ.t' itt erre a jelentésre utalna. Tekintettel az ég két horizontja közötti tovasietés ('rwj'), az örökkévaló '3h'-lét és az épség hangsúlyozására, sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy itt a Tejútról van szó, s az '3h'-csillagként való megjelenéséről. A pRyerson által említett éték a 'msḳ.t'-ben azonban jól párhuzamba állítható a HK 17 soron következő mondatával: '(mivel én vagyok az, ki megtisztulva kél át a 'msḳ.t'-en /a Tejúton.)' → Kinek fajansz-estebéd adatik, mely a 'tnn.t'-ből való.' Ahol is a 'msḳ.t' és 'tnn.t' közötti párhuzamra mutat. Le Page Renouf a 'msḳ.t'-ben az 'ostorozás helyét' látta, s HK 72-t idézi, ahol a halott imádkozik, hogy ne pusztuljon el a 'msḳ.t'-ben. Rámutatott, hogy a mennyei 'msḳ.t' volt az a hely, ahol megtisztulás és büntetés egyaránt várta a halottat. A Mágikus Harris Papiuszt idézve (6,3) egyszerűen egy 'mennyei dolog'-ként értelmezi a szót.¹²⁸⁸ Mai fogalmaink szerint tehát, egy Purgatóriumhoz hasonlatos helyként lehet ezt a régiót elképzelnünk. Amint arra feljebb már említés történt, a 'tnn.t' éppúgy azonos lehet Ptah, Szokarisz, vagy Oszirisz egy memphiszi szentélyének kamrájával, de Oszirisz kínzókamrájával is (ld. alább), s azon túlvilági régióval, amelyre I. Széthi szarkofágjának felirata is utalt.

Így kapcsolódik össze a 'msḳ.t' (thébai) nekropoliszban található régiója is égi pandanjával (Tejút), s a rétegek egymást a homofón szójátékok asszociatív eszközével átszöve, különböző szinteken beszélnek ugyanazon dologról, a halott 'dw3.t'-ban való életéről, amely egyaránt lehet a föld alatt a nekropoliszban, s az égben. A 'msḳ.t sḥdw' (Tejút) óbirodalmi égi megközelítésének egy denderai kései párhuzama 'arany égboltnak, a ragyogó bika kamrájának' nevezte, amely a sírok aranyszobájának felnagyítása volt, ahogy a 'msḳ.t' túlvilági értelmében a halott beburkolásáé. Éppígy jelenthette az 'Alvilág tornácát' is.¹²⁸⁹ Pierret a szakaszt így fordította. 'mert egy herceg vagyok, a Nagy Csarnokban, s én, Oszirisz N. vagyok az, ki átkel a megtisztító folyadékon az újjászületés helyén, akinek gyantából

¹²⁸⁷ BUDGE 1898, 169; NAVILLE 1886/1971, Bd. I, LXXXIV

¹²⁸⁸ LE PAGE RENOUF-NAVILLE 1904, 49

¹²⁸⁹ ibid. 443

készült vacsorát ajánlanak fel az év utolsó napján Tenenben.’ A *'tnn.t'*-et (nála Tanen) Oszirisz egyesülésének helyeként fordítja.¹²⁹⁰ Az nem világos, hogy itt a Ré-vel, vagy a földdel való egyesülésre gondol. Előbbi a feltámadásáról szólna, második a temetéséről, s egy Alvilági, vagy sírbeli helyet jelölne. A föld alatti és égi *'dw3.t'* jelenlétére a Piramisszövegek óta ismertek a példák, ahol Oszirisz egyszerre ura a föld alatti *'krr.t'*-ek és tó/tenger által meghatározott Alvilágnak, s a *'S3h'* (Orion) - csillagkép átkelése Nyugatra az égi Nílustól, a Tejútból) kijelölte égi *'dw3.t'*-nak.¹²⁹¹ A *'msk.t'* és a *'tnn.t'* egymást hasonlóképpen komplementálja, mint Tejút és Ósdomb. A két régió nem vagylagos, hanem komplementer viszonyban volt egymással. Az Ósdomb a világ születésének helyét jelöli, erre utalhat a *'msy.t' → 'msw.t' = 'estebéd, születés'* szójáték variánsával. A világ születésének részét képezi az ég és föld szétválasztása, vagyis amint SÚ leányát, Nutot testvér-férjétől, Gebtől, a földtől elválasztva felemelte. A 14. szakasz glosszájából kiderül, hogy a halott Jaru mezejére SÚ-égemelésének kapuján át jut el, amely azon kapu, amelyen Atum (vagyis a Nap) a Túlvilágból a keleti horizonton az égbe lép. Ez lehetséges magyarázata lehet, hogy miért nevezi a 32. szakasz glosszája a *'fajansz-estebédet'* égnak és földnek.

VI.3.2.4.3 A *'msk.t'* szerepe a 32. és 33. szakasz tükrében – a beszélő ismét a felkelő Nap

A *'msk.t'* fogalmának pontosabb megértéséhez alapvető mértékben járul hozzá a vélhetőleg az i.sz. II. századból való Carlsberg I és Ia papiruszok szövege. A papiruszok a Nap és a csillagok égi pályájáról mitologikus terminológiában beszélő ramesszida-kori szövegek - pár kivétellel - mondatról-mondatra követett másolatai, kommentárokkal kiegészítve. Míg a főszöveg (és néhány szó) hieratikus írással íródott, a glosszák démotikusak. Az eredetiek I. Széthi kenotáfiuma szarkofágtermének-, valamint IV. Ramszesz sírja „E” termének mennyezetét díszítették, ahol Nut - és az őt támasztó SÚ - hatalmas alakját veszik körül. A Nut körüli szövegeken kívül I. Széthi sírjának mennyezete tartalmaz egy dramatikus szöveget is, amely szintén megjelenik a Carlsberg I papiruszon, ám csak az első 14 sora.¹²⁹² A másolatok pontossága nagy jelentőséggel bír. A tény, hogy közel 1500 év távlatában is fontosnak tartották pontos lemásolásukat és hozzájuk tartozó kommentárok készítését, lehetőséget ad arra, hogy bennük az ÚB-kori mitologikus nyelvezet kozmogóniai/csillagászati terminológiájába betekintést nyerjünk. A szöveg terminológiája több helyen nagy

¹²⁹⁰ PIERRET 1882, 59 sk

¹²⁹¹ Pyr. 715b, 802, 820c-d-e, 953a, 1164c, 1432b, 1530, 1717, 1987

¹²⁹² EAT I, 36 skk.

hasonlóságot mutat a HK 17. fejezetének egyes szakaszaival – különös tekintettel a *'msk.t'*-régióra -, amely a pCarlsberg I/Ia adott helyeinek részletesebb vizsgálatát indokoltta teszi.

A szöveg két fő részre oszlik, amelynek első része további hét szegmensre, vagy fejezetre tagolódik. A Nap távoli, délkeleti régiókban, Puntban kel. Parker és Neugebauer úgy vélik, ez azt az Egyiptomtól legtávolabbi helyet jelöli ki, ahol a Nap a téli napforduló idején felkel. Kétségtávol erre az eseményre utal az I. rész harmadik fejezete (C), amely azt a Napnak az Alvilágból (*'dw3.t'*) való kiemelkedéseként mutatja be. A kommentár itt is – ahogy végig az egész szöveg során - rendszeresen magyarázza a történeteket, s oldja fel benne a mitológikus textusba kódolt természeti – s egyben kozmogóniai – képeket. C nyitó glosszája megjegyzi, hogy az idézett fejezet Nut istennő combja előtt található, ami érthető, hiszen Nut szüli meg a Napot, s a régió a születés helyét jelöli. Hirtelen beékelés formájában megjelenik a Nap Kheperi-ként való megszületésének leírása is.¹²⁹³ A szöveg jelzi (C. I, 43-II, 3), hogy a születő Napisten megtisztult atyja, Oszirisz karjaiban, amely megtisztulást rendszeresen átél kezeitől (minden reggel újra felkel), majd a kommentátor hozzáteszi a HK 17 glosszák módjára a variánst: 'a víz az, amelyből kikél'.¹²⁹⁴ A HK 17-hez hasonló módon itt is áll egy sor főszöveg, amelyet a glosszája magyaráz. A vízből, vagyis az Alvilágból való kiemelkedés képét a születés után elérkező vörös szín (*'dšr.t'*), vagyis a hajnal magyarázata követi. A *'msk.t'*-régió funkcióját leíró következő szakasz (C.II, 3-9) előtt is ott áll a leírás a szöveg elhelyezkedéséről: 'a szöveg, amely combja előtt van'. A szövegből kiderül, hogy az isten inkarnációja (*'hm'*) a *'dw3.t'*-ből, vagyis az Alvilágból kel fel, ahogy felkelnek a kíséretében lévő csillagok is a *'msk.t'*-régióon át.

'prj hm n ntr pn m dw3.t prj nn n sb3.w m-ht=f hr msk.t'

A démotikus glossza elmondja, hogy a *'msk.t'*-régió a *'dw3.t'*, az Alvilág kapuját jelöli. A szöveg leírja, hogy a halottat táplálják (i.e. mint újszülöttet: *'šdj'*) a *'msk.t'*-régióban (*'hnt'* elsődleges jelentése: előtt. Itt azonban 'valahonnan ki' értelemben áll, ami azt jelölné, hogy addig nevelik, amíg ki nem léphet a *'msk.t'*-ből. A magyar nyelvben ez egyetlen prepozícióval nem adható vissza megfelelően), majd a glosszából kiderül, hogy itt új életre keltik, amely erőt jelent számára. Azonban mielőtt felkelne meg kell tisztulnia. Ahogy a halottnak is meg kell tisztulnia, mielőtt belépne Oszirisz lakóhelyére. Hasonló sorok ezek azon CT fejezetekhez, amelyek a fiú beavatásáról szólnak, amelyet - több helyen megemlítve - Anubisz végzett el. Itt a felolvasópaprról (*'hrj-ḥb.t'*), vagy – az abüdoszi jelenetekben - az

¹²⁹³ ibid. 38, 41, 49

¹²⁹⁴ ibid. 49

áldozatot elvégzőről van szó, aki a halottat jelképezte, amint Anubiszként áthalad a *'msk.t'*-en.¹²⁹⁵ A *'msk.t'* elérésekor vélhetően valamilyen áldozati rítust végeztek el.¹²⁹⁶ A következő szakasz elmondja, hogy a halott felséges (*'3h'*) Oszirisz karjaiban, mint fia, *'t3-wr'*-ben (8. F. E., thiniszi nomosz). A glossza pedig megmagyarázza, hogy a helyszín az Alvilág, amely nem más, mint a(z Ős)víz, amelyből Ré felkel. A szöveg ezután elmondja, hogy ősideje első alkalmáról van szó (*'sp tpj m p3wt<j>=f'*). A glossza pedig hozzáteszi, hogy ez Ré (i.e. a Nap) felkelése első pillanatát jelöli, a belőle nappal való felkelését. A következő sor közli, hogy megparancsoltatik, hogy Ré visszavonuljon az emberekhez az ő *'shtp.n.s'* órájában, amelyről a glossza közli, hogy ez az Alvilágból való visszatérést jelenti az éjszaka kilencedik órájában. Ezt tovább pontosítva megtudjuk, hogy ez arra utal, amikor az 'Ősidő égboltja'-könyv megnevezi az Alvilág 8. kapuját, s (egyben) az embereket, kik ott vannak. Itt egy *'pr.t m hrw'*-val pontosan egyező variánsjelölés: *'ky dd'* után kiderül, hogy Ré távolodásáról van szó (t.i.: az Alvilágból) az emberekhez, vagyis felkeléséről (itt betoldva áll egy hivatkozás az ún. 'Öt epagomena - nap' könyvére) a *'shtp.n.s'* órájában. C. II 7-ben a hieratikus szöveg láthatólag a Hóroszról beszél, a továbbiakból pedig az is, hogy pontosan Ré a gyermek Hórosszal azonosul, s az első felkelés azonos a megszületéssel. CT II 17-19 is valójában ezt írja körül:

'Ré ifjú gyermek (S, R: (fürj)csibe), amikor előjön', arra utal, hogy a Nap kicsi, mikor megkezdí felkelését, vagyis reggeli felkelésekor, s kicsi is marad benne (t.i. a reggelben), míg meg nem nő.'¹²⁹⁷

Egyértelmű, hogy itt a *'s3h.w'*-k céljáról, vagyis a halottak túlvilági sorsáról való gondoskodásról van szó, amely nem áll távol a liturgikus naphimnuszoktól, amelyek a Nap útjának leírásával rituálisan egyben pályán is tartják azt. A tematikusan is létező párhuzam a nappályát, mint életciklust jeleníti meg, amely bizonyos szabályos időközönként átlépi a születés és halál küszöbeit. Ez még szembetűnőbb, ha a minden nap hajnalán gyermekként újjászülető, délben érett férfivá érő, majd alkonyatkor megöregedő, végül a napnyugtával meghaló Napisten jelképes ábrázolására gondolunk, aki éjszaka tiszteletre méltó alakjában átkel az Alvilágon, hogy hajnalban az újjászületés küszöbét újra átléphesse.¹²⁹⁸ A párhuzam jól kivehető a 32. szakasszal, ahol is az újjászületés küszöbét a *'msk.t'* régió képezi. A CT 335-ben még nem szereplő 33. szakasz (c) pedig immár az új életet, a születés utáni

¹²⁹⁵ LEFÉBURE 1893, 437; Erről az azonosításról beszél 24/LXVIII-LXIX/glossza is, amikor Anubiszt és a létopoliszi Hóroszt azonosítja. Itt pT1 egy mondaton belül vonja össze a két istenséget: *'Hr(w) pw Jnpw m-hntj-n-jr.tj'*.

¹²⁹⁶ WILLEMS 1995, 266; CT III, 306b [231]; 310c-d [237]; CT III, 325 [241]

¹²⁹⁷ EAT I, 50 sk., PLATE 45, VON LIEVEN 2007, 55 sk., 379 sk.

¹²⁹⁸ ASSMANN/BOMMAS 2002, 20

megdicsőült állapotot mutatja be. Egyben azonban a halott (mint Oszirisz) és Ré egységéről is szól, amelyet Heerma van Voss is kiemelt.¹²⁹⁹ Willems rámutatott jelen kozmogóniai pillanatra (Ré és Oszirisz megölelték egymást) és a CT 335a megfelelő részének¹³⁰⁰ azonosságára, a szövegre, amely teljesen egészében a felkelő napról szól.¹³⁰¹ Ebből a párhuzamból arra következtetett, hogy Oszirisz lakóhelye a *'msk.t'*-ben volt.¹³⁰² Parker és Neugebauer a *'msk.t'* leírását bemutató részletből arra következtetnek, hogy Sethe és Mercer tévedett (mindketten a Pyr. 279d-hez fűzött kommentárjaikban), s *'msk.t'* semmiképp sem jelentheti a 'Tejutat' (Sethe), vagy a *'shd.w'*-csillagok útját keletről nyugatra' (Mercer), hanem sokkal inkább azt az a keleti régiót, amelyen való áthaladásuk előtt az Alvilágban tartózkodnak, s amelyen mind a Nap, mind a csillagok áthaladnak felkeltükben. Az Alvilág itt a vizeket jelenti amelyeket Nuttal azonosítottak, amelyeknek funkcióját Oszirisz karjai veszik át. Willems rámutatott, hogy ennek a kozmogóniai jelenetnek, de még inkább a helyszínként megjelölt *'msk.t'*-nek szoros kapcsolatai vannak Heliopolisszal, Ré-Atum legősibb kultushelyével is.

Feltételezhetően a Heliopolisban álló Atum-Ré templomról van szó. A napisten, a király, valamint a király, mint főpap kötelező napi megtisztulására a *'pr-dw3y.t'*-ban, amely „Reggel házaként” értendő, bár tekintettel a helyszínrre a *'dw3.t'* – mint „dicséret”, vagy maga az „Alvilág” mint homofón, asszociatív eszköz nem kizárható, hiszen a *'dw3.t'*-ből reggel kiemelkedő napistenről van szó. Egyfajta szimpatikusan működő kapcsolat állt a király, mint uralkodó, mint pap (az ÚB-ben pedig mint *'k3-mw.t=f'* teremőisten, maga) és a napisten között: A fáraó-pap napfelkeltekor megtörténő regeneráló hatású megtisztulásával ugyanez történt meg a napistennel is. Az Óbirodalom korától (legalábbis emlékek alapján ekkortól) Ré-Atum heliopoliszi papjai minden reggel képviselték az istent, mint aki minden reggel újjászületett a tisztálkodásnak köszönhetően. Mosdatói pedig, az egyik elképzelés szerint Hórosz és Thot voltak, vagy Hórosz és Széth, mint Alsó-, és Felső-Egyiptom patrónusai. A mosdatást valójában két tisztségviselő végezte el megfelelő maszkokban. A rá öntött víz pedig magát az Ősvizet, *'Nwn'*-t jelentette, amelyből először megszületett. Ld. a kereteket, amelyek az eredeti CT 335a-b külső határait jelölték: az I. szakasz: *jnk 'Jtm(w) wnn.j w^c.kwj m Nwn'*

¹²⁹⁹ HEERMA VAN VOSS 1963, 2

¹³⁰⁰ CT IV, 276/7-280/281c [335]= HK/BD/Tb. 17 21/LI-LIV

¹³⁰¹ Az istenség *'b3'*-inak azonosítása nagyon régi koncepció. Feltehetően még a heliopoliszi teológusok kezdeményezésére kezdődött a folyamat, amelyben Osziriszt a csillagokkal és az Orionnal azonosították, s így végül egy égisten lett belőle. A két isten közelítésére való törekvések folyamatosak voltak a KB és ÚB során is, de utóbbi kivételével a tényleges azonosulás nem történt meg. CT I 78 g-m az alábbi szinkretisztikus gesztussal élt: „Ó, Oszirisz N., Hajózz csak át a Duat tavain, evezz a nagy istenek vizein, akik Heliopolisban vannak, akiknek *'b3'*-ja Busziriszban van, kiknek nemessége Herakleopolisban van, akiknek tekintélye Abüdoszban van”. A heliopoliszi nagy isten Ré, *'b3'*-ja talán Oszirisz és Ré egyesített *'b3'*-ja, nemessége (*'s'ḥ'*), Herisefre utal, a kosfejű istenre, Ré *'b3'*-jára. Tekintélye (*'ššf.t'*) Abüdoszban Oszirisz, ahol univerzális istenné lett és Rébe asszimilálódott. Mindazonáltal tökéletes azonosulások mégsem ment végbe, lévén Ré helyének mindig megmaradt az ég, míg Oszirisz számára az Alvilág. ŽABKAR 1968, 36 sk., 124; QUESNE 2006, 25

¹³⁰² WILLEMS 1995, 264

↔ 32/XCIII-XCIV: *'hr nt.t jnk sw3 w^cb.w hr-jb msk.t'* a (c)/33. szakasz ebből is jól láthatóan későbbi hozzáillesztés, de láthatóan tisztában voltak a kompilátorok a keret jelentőségével, hiszen a 33. szakasz Atum-házának (i.e. templomának) dicséretével indul, s a beszélő az 1. részhez hasonlóan ismét azonos a Napistennel.¹³⁰³ A mosdatók személye is arra utal, hogy ebben az esetben a szöveg újabb jelentésréteggént a templomi kultusz konkrét, reggeli purifikációs és regeneratív szertartására utal. A megtisztulás helye a *'pr-dw3y.t'* nevű helyiség volt, amelyet királyi tisztálkodó kamrának nevezhetők. A *'pr-dw3y.t'* rítusát elvégezték, a *'sdb'*-öltözéket a királyra helyezték, s füstölőszerekkel és hűvös vízzel megtisztították. (lüsztáció) A fáraóra a napisten megtestesüléseként tekintettek, amely nyilvánvalóan így van az első heliopoliszi predinasztikus uralkodó óta. A király egyben főpapja is volt az istennek és napi rendszerességgel működött / vagy kellett volna, hogy működjön a naptemplomban minden egyes reggel. Mielőtt szolgálatát megkezdhetné volna, napfelkeltekor tisztálkodó mosdásban kellett részesülnie, amelynek köszönhetően úgy vélték, újjászületett, akárcsak isteni megfelelője, s szoláris minőségekkel telt el.¹³⁰⁴ A 6. dinasztia bukása után a fáraó kora reggeli tisztálkodásának vallási aspektusa teljesen feledésbe merült.¹³⁰⁵ Bár a király tisztálkodó-kamrája vallási szereppel már egyáltalán nem bírt (ilyen irányú jelentőségét még a 12. dinasztia előtt elvesztette), a heliopoliszi Nap-templom – ahogy a Piankhi sztélé 103. sorából kiderül – még mindig rendelkezett a *'pr-dw3y.t'*-tal. A rítus vallási jelentőségét a heliopoliszi Nap-templom továbbra is fenntartotta.¹³⁰⁶ A tisztítást végző istenek Hórosz, Széth, Thot és Szepa (ld.: esetleg kapcsolatban áll 20/XL-el?) a tisztítás hatására maguk is megtisztultak. Mielőtt a halott király halála után az egekbe emelkedhetett, meg kellett tisztulnia, s a Napistennel, vagy fiával azonosult.¹³⁰⁷ *'pr-dw3y.t'* szolgálhatott balzsamozó műhelyként is. A szájmegnyitás szertartása gyakorlatilag megegyezett a *'pr-dw3y.t'* rítusával. Erről egy 19. dinasztiai felirat beszél, amelyen a *'pr-dw3y.t'* egy Ápisz-bika szájmegnyitásának helyéül szolgált.) Ebben a kontextusban elképzelhető a *'msk.t'*-régió és a *'pr-dw3y.t'* azonosítása.¹³⁰⁸

Eszerint jelölhetett egy konkrét geográfiai entitást is a heliopoliszi kultusztopográfiában, s mint ilyen egyenértékű volt azzal a hellyel a keleti horizont mögött, ahol a Napisten egyesült Oszirisszel nem sokkal napfelkelte előtt, amelyik egyszerre jelentette előbbi azonnali

¹³⁰³ BLACKMAN 1918, 156

¹³⁰⁴ ibid. 148, 152 skk.

¹³⁰⁵ ibid., 155

¹³⁰⁶ ibid. 156

¹³⁰⁷ ibid., 157

¹³⁰⁸ ibid. 159 skk.

újjászületését és utóbbi feltámadását. Ekképp tehát jelölhette Oszirisz lakhelyét is.¹³⁰⁹ Igen gyakran egy túlvilági/vagy alvilági lokalitásként szerepel. Egberts-szel egyetértve Willems is feltételezi, hogy a 'msk.t'-régió azon helyet jelöli, ahol a nap lenyugta után megpihen, azonban úgy véli, hogy nem használható az Alvilág egészére, hanem sokkal inkább a keleti horizonthoz legközelebb eső ponton. Von Lieven a legvalószínűbbnek azt tartja, hogy 'msk.t' egy égi régiót jelöl közvetlenül a horizont fölött, mind a keleti, mind a nyugati oldalon.¹³¹⁰ A Carlsberg I papyrusz egyértelműen megerősíti a horizontközeli elhelyezkedést,¹³¹¹ amely régióban a Nap közvetlenül felkelése után áthalad. Krauss a PT 279d-285a-ban megjelenő 'msk.t' kifejezés alapján úgy véli, az azonos 'msk.t šhdw'-val, vagyis azzal a hellyel, amelyen a 'šhd.w'-csillagok rögtön felkelésük után áthaladnak.¹³¹²

'n ḥsf.n.f sw m ḥ-hd wr.w ḥr msk.t-šhdw'

'Nem fogja vissza őt (senki) a Nagyok Fehér palotájában a csillagos ég ('šhdw') 'msk.t'-régiójánál' (Pyr. 334c; 949c)

szövegét Willems kiemeli, mint az első PT-beli előfordulását bármilyen 'msk.t'-beli épületnek. A 'Nagyok' szerinte az épület (Fehér palota) kapuórait jelölhetik. Ami szerinte bizonyosnak látszik, hogy a régiót valamiféle kapcsolat fűzi a csillagokhoz. Két másik mondás (PT 262 és 475) alapján - amelyekben egyaránt megjelenik vagy az egyik (PT 475), vagy mindkét napbárka (PT 262) - egy szerinte is bizonytalan interpretáció szerint: a halott komppal átkel az - itt meg nem nevezett - örvénylő (égi) vízcsatornán (Kraussnál 'mr n ḥ3'; ld. még: K.15), hogy egy, a keleti horizonthoz közel eső területre érjen (msk.t), és a 'Fehér palota' nevű épülethez, amely ott állt, kapuőröktől védve. Ez lett volna az a pont, ahonnan a csillagok és a nappali bárka napi útjukat megkezdték.¹³¹³ Ennek alapján feltételezi, hogy a megtisztulás, amelyre CT IV, 321c-325b [335] (amely a HK 17 32. szakasz 94. versének megfelelő eredeti szakasz) 'megtisztult állapotban való átkelés a 'msk.t'-en'-sora utal, a 'msk.t'-partján történhetett. Fontos különbség az ÚB és KK változatokhoz képest, hogy 'msk.t' itt egy Herakleopoliszban található 'knkn.t' nevű hellyel van azonosítva, míg azokban 'knkn Šw t3.wj pw m Nnj-njsw.t' áll.¹³¹⁴ CT V 45, c-d [383] a halottat 'msk.t' fáklyájának nevezi, akit Ruti faggat, Willems szerint a Napisten szerepében tűnik itt fel, amint Osziriszhoz igyekszik, hogy egyesüljön vele. Ruti ezután 'Ruti háza' sajátosságairól kérdezi a halottat:

¹³⁰⁹ WILLEMS 1995, 263 skk.

¹³¹⁰ VON LIEVEN 2007, 137

¹³¹¹ EAT I, 50

¹³¹² KRAUSS 1997, 254

¹³¹³ Számos szöveg utal arra, hogy a 'msk.t' egy olyan helyet jelöl, ahol sok víz van. Pyr. 279d-ben szereplő 'kifeszített kötelekről' úgy véli, hogy az egyik napbárka horgonykötele lenne.

¹³¹⁴ WILLEMS 1995, 265

'dd n=j jr=k šs3.w jpn nw pr Rw.tj ntj jm'

vagyis elhelyezkedését, amely a halott által korábban megnevezett 'terület, melynek nincs határa' (*'w^r.t nn dr=s'*¹³¹⁵, s Nun tava (*'š-Nwn'*) környékén kell, hogy helyet foglaljon.

Mire a halott így válaszol:

'jw hw.t nt Rw.tj hr mh.t pr dw3.t r-gs Dwn -^cn(w).wj'

Ruti temploma az Alvilág/Túlvilág (vagy: a reggel) házának északi felén, *'Dwn -^cn(w).wj'* oldalán. (CT V, 47, b)¹³¹⁶

Egy hivatkozott CT fejezetben (CT III, 327b-e [242]) Thot így szól:

'jnk dhw.t jnj M3^c.t sd3 wd3.t m pr-Rw.tj wn n=j m3.j h3.t=j jnk b3 ^cnh jj.n.j mjn m jw-Nsrsr'

'Én vagyok Thot, ki elhozza *'M3^c.t'*-ot, hogy átszállítsam az *'wd3.t'*-szemet, mely Ruti házában van. Eressz, hadd lássam holttestemet! Hisz' élő *'b3'* - vagyok, ma jöttem el a Tűz-szigetről/tóról.'

Jelen fordítás nem követi Willemsét, aki maga nem volt biztos a *'sd3'* szó helyes fordításában, itt ugyanis D54 determinatívum ellenére 'meggyógyítani' szót használja, Thotról, a sérült Hórosz-szem meggyógyítójáról lévén szó.¹³¹⁷ Itt azonban inkább a sérült *'wd3t'*-szem és a holttest azonosításáról lehet szó, bár Willemsnek is nyilván igaza van, s egy újabb teljes homofóniával elért jelentésduplázásról lehet szó, bár ő ezt nem jelezte. Hannig rámutat, hogy *'sd3'*, pontosan a CT III 327b-ben szereplő ortográfia szerint (*'swd3'* olvasattal is) a holttestre vonatkozóan az 'überführen – a. des Leichnams' – átvezetni, átszállítani értelemmel bír.¹³¹⁸ Ez érthetővé válik, ugyanis Willems rámutat, hogy egy *'pr.t m hrw'* szakasz 'titkos dolgokról' (egy isten holtteste) szól, amely Ruti házában van. CT 242 és CT 383 közötti párhuzamot az adja, hogy egy ajtónállóval kell vitatkozni, hogy továbbjuthasson Ruti-házába. Az imént említett *'pr.t m hrw'* párhuzam az isteni testről és a CT 242-ben foglaltak alapján Ruti házát egy sírként, vagy a Balzsamozás házaként lehet elképzelni, mindazonáltal nem jelenti Oszirisz sírját, hanem egy ahhoz igen közel helyet, amelyen át kell haladni, hogy az isten testét látni lehessen. Feltételezhető, hogy egymáshoz csatlakozó épületek lehettek, ahol is Ruti-háza (vagy, mint láttunk *'hw.t-Rw.tj'* – Ruti-temploma) egyfajta előcsarnokot jelenthetett az isten sírjához.¹³¹⁹ A 33. szakaszban a halott himnikus invokációjában Atum házának szépen építettségét, és Ruti-templomának szép alapozását dicséri, majd így szól: 'Ha megtisztult

¹³¹⁵ Id.: VI.3.1.2.7. 20/glossza/XLIII – Az Északi Konstellációk és a 'krokodilok' kapcsolata; *'w^r.t'*, mint a napbárkában utazó halott végcélja

¹³¹⁶ *'Dwn -^cn.wj'*

¹³¹⁷ WILLEMS 1995, 266 sk.

¹³¹⁸ HANNIG 2009, 858A-'*sd3'*, '*swd3'*/4

¹³¹⁹ WILLEMS 1995, 267 sk.

Hórosz, úgy isteni Széth és viszont'. Egyértelmű, hogy itt az Ozirisszal egyesülő, és gyermekként újjászülető Rére (itt mint Hóroszra, Oszirisz fiára), vagyis hajnali felkelő Napra, s a beavatandó fiú fentebb említett 'msk.t'-be való belépésére való direkt utalásról van szó. A Piramiszövegek óta ismert a koncepció, hogy Oszirisz (a halott király) és Hórosz (a trónörökös) 'k3'-ja egy és ugyanaz. Ebből alakult ki – a jelek szerint már a Középbirodalomban – a 'k3-mwt=f' istenség koncepciója, amely az újbirodalom korára beépült a királyi dogmába. Bell úgy véli, hogy a király az élő királyi k3.¹³²⁰ Schweitzer Jacobsohnt idézve rámutatott, hogy a K3-mwt=f fogalma a teremtőistenek egy harmadik alakját jelöli, akiben egyszerre van jelen apa, és fia. Ezért minden király, amint ezen teremtőistenként a regnáló király alakját felöltvén együtt hát a királynővel, aki királyi utódot fogad számára, az utód a fogantatás pillanatától a jövőben teremtőistenként jelenik meg alakjában.¹³²¹ Ennek relevanciáját maga a szöveg alapozza meg, amely Rét és Osziriszt, mint mitikus égi- és földi uralkodót jeleníti meg, s egymással azonosítja. Míg a 32. szakasz végén a beszélő jelzi tisztaságát, a 33. szakasz elején belépett a 'msk.t'-be, s dicséri azt, mint Atumházát, a heliopoliszi szentélyterület részét, amelynek Ruti az ajtónállója, akiről immár tudjuk, hogy Oszirisz lakóhelyének őrzője. Mivel azonban épp a két isten ölekezése az újjászületés záloga, nem meglepő, hogy Osziriszt egy heliopoliszi ('33/XCIX: Én vagyok Atum. Városomban vagyok.') templomban jelenik meg. Ez volt a 'hw.t 3.t', az a hely, ahova a halott a Kettős Igazság csarnokából távozva kijutott.¹³²² A halott az újjászülető Napként, vagy az ő nevében szólal meg, míg mögötte a vignettán a napbárkában Atum alakja látható egy gömbben.¹³²³ A jeleneten egy, az útját álló oroszlán előtt adorál, aki valószínűleg azonos lehet magával Rutival¹³²⁴, aki gyakran jelenik meg oroszlánalakban. A HK 15B-ben a Napisten megnyitja Ruti útját.¹³²⁵

A szöveg ezzel a szakasszal lezárja a ciklust, s mintegy keretét adva a fejezetnek, visszatér az alap gondolatához, a halott felkelő, diadalmas napként való megjelenítéséhez. Az Alvilág veszélyeit végigjárt Nap – s egyben a halott – hajnali újjászületésével jelzi és helyezi egymás mellé a szoláris élet, valamint a napisteni és az ezzel párhuzamos királyi uralom örök voltát. A szoláris élet és a vele azonosított halandó élet megújulása képezi a fejezet valódi alap gondolatát.¹³²⁶

¹³²⁰ GORDON / GORDON 1996. 33

¹³²¹ SCHWEITZER 1956, 71

¹³²² NAVILLE 1886/1971 I-III, 27

¹³²³ MILDE 1991, 41

¹³²⁴ ibid. 42

¹³²⁵ LGG IV, 654 skk.

¹³²⁶ HEERMA VAN VOSS 1963, 2 sk., 85

VI.3.2.4.4 'msk.t': áttekintés

A 'msk.t' azonosítható:

1. A napi istenkultusz részeként, mint

- valamilyen Széth-hez köthető állat (disznó, gazella, tehén(?), juh, párduc, krokodil, viziló, valamint halak és madarak) lenyúzott bőre, amely az egyik legősibb isteni – és halotti kultusznak egyaránt részét képezte, mint az újjászületés szimbóluma, amelybe az istenszobrot, vagy a halott királyt becsavarták (→ Moret szerint a tekenu figura esetében ugyanezen rítusra történik utalás);

2. Egyéb kultushelyként, mint

- egy, a heliopoliszi szent-táj részeként létező, s egy 'Fehér palota'-nevű épülettel rendelkező szentély;
- Oszirisz lakóhelye, vagy sírja Abüdoszban, Memphiszben vagy Atummal egyesülve Heliopoliszban, vagy szimbolikusan a keleti horizont környékén (ld.alább) melyhez Ruti-házán/templomán át vitt az út;¹³²⁷
- a 'tmm.t', egy memphiszi Ptah/Oszirisz/vagy Szokarisz templom pandanja, s így avval megegyezően egy sírkamra, vagy a nekropolisz egy adott része;

3. Kozmográfiailag, mint

- vélhetően közvetlenül a keleti horizont fölött elhelyezkedő terület;
- a Nap, mint újszülött gyermek újjászületési helye, ahol atyja Oszirisz karjaiban nap, mint nap megtisztul;
- a hely amelyen a halott (Anubisszal azonosítva, mint ki Oszirisz zsigereit őrzi egy ládában¹³²⁸) megtisztulva kel át, akár a fiú (Ré/Hórosz), aki apjához, Osziriszhoz való belépése előtt hasonlóképp megtisztult, majd Anubisz által beavattatott;
- (előbbivel szoros kapcsolatban) egy olyan hely, ahol Oszirisz és Ré megöleli egymást;
- egy 'knkn.t' nevű mitikus herakleopoliszi hely;
- sok vízzel körülvett hely, talán sziget az Alvilág/Túlvilág keleti horizontjánál található kijárata közelében;
- az Alvilágnak/Túlvilágnak az emberek világára a keleti horizonton nyíló kijárata;
- a Tejút;

4. Alvilági büntetőhelyként:

- Oszirisz kínzókamrája, vagy mészárlóhelye.

¹³²⁷ Rekhmiré sírjában egyszerre szerepel a 'bőr városa'-ként (*njw.t msk* – le cité de la Peau), az 'ég 'msk'-je' (*ms<k> n p.t*) és 'mskn<.t>'-ként (LEFÉBURE 1893, 434), míg a Metternich-sztélén a 'bőr országa'-ként (N25-det.) szerepel. Ez az istennel való kapcsolat eredménye, amelyben is a szó egyre szimbolikusabbá vált. (ibid. 440)

¹³²⁸ Anubisz ládán való ábrázolása: 'hrj sšt3' – , ahol a 'titok' maga az isten holtteste (ld.: Wb. IV, 299); ennek térbeli megjelenítése Tutankhamon sírjában, ahol a ládán ülő Anubisz-sakál a mögötte lévő – s az Ozirisszal azonosult király zsigereit tartalmazó - kanopusz-edényeket rejtő szentélyt őrizte. (ld.: REEVES 1990/1997, 87)

VII. ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatomban azt a kérdést kívántam megvizsgálni, hogy a 'pr.t m hrw' korpusz egyik leghosszabb, s ezzel együtt legtöbbet is másolt 17. fejezetében lehetséges-e egy olyan, relevánsan kimutatható szövegréteget elkülöníteni, amelyben konkrét asztronómiai konnotációk figyelhetők meg. A munka első felét a szöveg újbirodalmi változatának fordítása és filológiai vizsgálata képezte, amelyet H. Grapow „Religiöse Urkunden – Ausgewählte Texte des Totenbuches.”c. műve alapján készítettem, majd, G. Lapp 2006-ban megjelent szinoptikus kiadása alapján egészítettem ki az újabb szövegvariánsok feldolgozásával. A számos jelentésréteg között - amelyeket az eredeti szöveg is a 'ky dd' („másképp szólva”) variánsokként különített el - megkíséreltem tematikailag is strukturált áttekintőlistát készíteni. Mint láthatóvá vált, ezek számos ponton mutattak átfedéseket, ezért teljesen szeparált rétegekként nem voltak vizsgálhatóak. Mindazonáltal tendenciák s tematikai kategóriák kialakítására így is lehetőség nyílt. Ezen belül kitértem azon jelenség vizsgálatára is, amely a 'pr.t m hrw' 17. fejezetének esetleges templomi liturgiaként, vagy annak részeként történő használatát feltételezte. Ezen felül munkámat kutatástörténettel és funkcionális áttekintéssel, továbbá strukturális elemzéssel egészítettem ki. Az elsődleges problémaként vizsgált asztronómiai tendenciák az óbirodalmi - döntően asztrális -, valamint az újbirodalmi – döntően szoláris – túlvilágelképzelések mentén voltak szétválaszthatóak. A szöveg további vizsgálata bebizonyította, hogy két, világosan kimutatható asztronómiai jelenség valóban elkülöníthető, s mint önálló kutatási altéma vizsgálható. A transliterált szöveget és fordítását a filológiai megjegyzéseken kívül kommentárokkal láttam el. A két elkülönített asztronómiai kifejezés között a későbbi munka során indirekt tartalmi kapcsolatot fedeztem fel, amelynek alapján az óbirodalmi és újbirodalmi túlvilághit-elképzelések továbbélő összefüggéseire találtam bizonyítékot. Ezek alapján megállapítást nyert, hogy az Óbirodalom korával erősen háttérbe szoruló-, vagy átértelmeződő asztrális túlvilágelképzelések indirekt módon való továbbélése az újbirodalom korában is egyértelműen kimutatható és önállóan is vizsgálható jelenség maradt. Ezúton szeretném megköszönni Témavezetőmnek, Dr. Bács Tamásnak a kutatás során nyújtott segítségét és számos építő jellegű kritikai megjegyzését. Ezen kívül szeretnék köszönetet mondani korábbi tanáromnak, Dr. Fábrián Zoltán Imrének, hogy rendelkezésemre bocsátotta jelen formájában még kiadatlan fordítását és elemzését a HK 17-ből, valamint, hogy felhívta a figyelmemet a bibliográfiai tételekben található hiányosságokra.

RÖVIDÍTÉSEK

AHA	<i>Australasian Historical Archaeology</i>
ÄA	<i>Ägyptologische Abhandlungen</i>
BD	' <i>Book of the Dead</i> '. Az utána álló szám az adott fejezetet jelöli.
BDBG	BDBG 1980 = BROWN, F. / DRIVER, S. R. / BRIGGS, Ch. A. / GESENIUS, W.: <i>Hebrew and English Lexicon</i> . Associated Publishers and Authors Inc. Lafayette, Indiana 47903. 1980
BMSAES	<i>British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan</i>
cf.	confer(atur) – vesd össze
CT	<i>Coffin Texts</i> . = Koporsósövegek. DE BUCK, A.: <i>The Egyptian Coffin Texts</i> . Vols. I.-VIII. in: <i>The University of Chicago Oriental Institute Publications</i> . The University of Chicago Press. Chicago, Illinois. 1935-2006. Az utána álló szám az adott fejezetet jelöli. Amennyiben mögötte I-VIII-ig római szám áll: A vessző utáni számok az adott kötet oldalszámait, az utánuk álló betűk a fejezet tagmondatait jelölik.
EAT	NEUGEBAUER, O. / PARKER, R.: <i>Egyptian Astronomical Texts. I. The Early Decans</i> . Brown University Press, 1960 (EAT I); NEUGEBAUER, O. / PARKER, R., <i>Egyptian Astronomical Texts. III. Decans, Planets, Constellations and Zodiacs</i> . Text. Brown University Press, 1969 (EAT III/1); NEUGEBAUER, O. / PARKER, R., <i>Egyptian Astronomical Texts. III. Decans, Planets, Constellations and Zodiacs</i> . Text. Brown University Press, 1969 (EAT III/2:)
em.	emendálva
ENiM	<i>Égypte Nilotique et Méditerranéenne</i>
e.p.	enklitikus partikula
HK	<i>Halottak Könyve</i> . Az utána álló szám az adott fejezetet jelöli.
JA	<i>Journal Asiatique</i>
JEA	<i>Journal of Egyptian Archaeology</i>

JNES	<i>Journal of Near Eastern Studies</i>
KB	Középbirodalom
KK	Későkor
LÄ	HELCK, W./OTTO, E.: (hrsg.) <i>Lexikon der Ägyptologie</i> , Bd. I-VII. Harrassowitz, Wiesbaden 1975-1992
LGG	LEITZ, Ch.: <i>Lexikon der Ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen</i> . Bd. I-VIII: in: <i>OLA</i> Bd. 110-116, 129. Peeters Publishers & Department of Oriental Studies. Leuven. 2002-2003
n.e.p.	nonenklitikus partikula
N. R.	Neues Reich
ÓB	Óbirodalom
OI	<i>Oriental Institute of the University of Chicago</i>
OIP	<i>Oriental Institute Publications</i>
OLA	<i>Orientalia Lovaniensia Analecta</i>
p.i.a.	participium imperfectum activi
p.i.p.	participium imperfectum passivi
p.p.a.	participium perfectum activi
p.p.p.	participium perfectum passivi
PSBA	<i>Proceedings of the Society of Biblical Archaeology</i>
PT	<i>Pyramid Texts</i> = Piramisszövegek. Utána álló számmal a Sethe-féle mondás száma. <i>Die Altaegyptischen Pyramidentexte nach den Papierabdrücken und Photo-graphien des Berliner Museums. Bd I-II</i> . J. C. Hinrichs'sche Buch-handlung, Leipzig. 1908-1910
Pyr.	Az egyes PT mondások Sethe szerint továbbosztott alszakaszai

- Rec. Trav.** *Recueil de travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes: pour servir de bulletin à la Mission Française du Caire*
- SAK** *Studien zur Altägyptischen Kultur*
- SAOC** *Studies in Ancient Oriental Civilization*
- SAT** *Studien zum Altägyptischen Totenbuch*
- Siut** GRIFFITH, F. Ll.: *The Inscriptions of Siut and Der Rifeh*. Trübner & Co. London. 1889
- Tb.** *Totenbuch*
- ÚB** Újbirodalom
- Urk. V.** GRAPOW, H.: *Religiöse Urkunden – Ausgewählte Texte des Totenbuches, Fünfter Band*. Übersetzung. Leipzig, 1915-1917
- Wb.** ERMAN, A. / GRAPOW, H.: *Wörterbuch der Aegyptischen Sprache. Bd I-VII. mit Belegstellen Bd. I-V*. Akademie-Verlag, Berlin. 1926–1961.
- Wb. Bel.** ERMAN, A. / GRAPOW, H.: *Wörterbuch der Aegyptischen Sprache. Die Belegstellen Bd. I-V*. Akademie-Verlag, Berlin. 1926–1961.
- YES** *Yale Egyptological Studies*

BIBLIOGRÁFIA

- AITKEN 1925 = AITKEN, R. G.: The Constellation Orion. in: *Publications of the Astronomical Society of the Pacific*, Vol. 37, No. 215 (FEBRUARY, 1925), 14-19
- ALDRED 1984 = ALDRED, C., *The Egyptians, Revised and Enlarged Edition*, Thames and Hudson, London 1984
- ALLEN (T.G.) = ALLEN, T. G.
- 1960 = The Egyptian Book of the Dead Documents in the Oriental Institute Museum at the University of Chicago. In: *OIP*. Volume LXXXII. The University of Chicago Press. Chicago, Illinois. 1960
- 1974 = The Egyptian Book of the Dead or Going Forth by Day – Ideas of the Ancient Egyptians Concerning the Hereafter as Expressed in Thier Own Terms. in: *SAOC* No. 37, The Oriental Istitute of the University of Chicago, The University of Chicago Press. Chicago 1974
- ALLEN (J.P.) = ALLEN, J. P.
- 1988 = Genesis in Egypt. The Philosophy of Ancient Egyptian Creation Accounts, in: *YES* 2, New Haven 1988
- 2004 = *Middle Egyptian - An Introduction to the Language and Culture of Hieroglyphs, first edition*, University Press, Cambridge. 2000
- 2005 = *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*. Society of Biblical Literature. Atlanta, 2005
- AMÉLINEAU 1910A = AMÉLINEAU, É.: Le Chapitre XVII du Livre des Morts de L’Ancienne Égypte, in.: *JA*, 10éme Serie, Tome XV (1910), 395-463
- AMÉLINEAU 1910B = AMÉLINEAU, É.: Le Chapitre XVII du Livre des Morts de L’Ancienne Égypte, in.: *JA*, 10éme Serie, Tome XVI (1910) 5-74
- ASSMANN = ASSMANN, J.
- 1990 = Egyptian Mortuary Liturgies. in: GROLL, S. I. (Hrsg.), *Studies in Egyptology, Presented to Miriam Lichtheim Bd. 1*. Jerusalem 1990, 1-45
- 2003A = The Ramesside Tomb and the Construction of Sacred Space. in: STRUDWICK, N.-TAYLOR, J. H. (eds.): *The Theban Necropolis. Past, Present and Future*. British Museum Press. London. 2003, 46-53
- 2003B = The Ramesside Tomb of Nebsumenu (TT183) and the Ritual of Opening the Mouth. in: STRUDWICK, N.-TAYLOR, J. H. (eds.): *The Theban Necropolis. Past, Present and Future*. British Museum Press. London. 2003, 53-61
- 2010 = *Religio Duplex. Az egyiptomi misztériumok és az európai felvilágosodás*. Atlantisz Könyvkiadó. 2013
- ASSMANN / BOMMAS 2002 = ASSMANN, J. / BOMMAS, M.: *Altägyptische Totenliturgien Band 1 – Totenliturgien in den Sargtexten des Mittleren Reiches*. Supplemente zu den Schriften der Heidelberger Akademie der Wissenschaften Philosophisch-historische Klasse Band 14. Universitätsverlag C. Winter. Heidelberg, 2002

ASSMANN ET AL = ASSMANN, J./BOMMAS, M./KUCHAREK, A.

2005 = *Altägyptische Totenliturgien Band 2 – Totenliturgien und Totensprüche in Grabinschriften des Neuen Reiches*. Supplemente zu den Schriften der Heidelberger Akademie der Wissenschaften Philosophisch-historische Klasse Band 17. Universitätsverlag C. Winter. Heidelberg, 2005

BACKES, B., GÜLDEN, S. A. / KOCKELMANN, H. / MÜLLER-ROTH, M. / MUNRO, I. / STÜHR, S.: *Bibliographie zum altägyptischen Totenbuch, 2. erweiterte Auflage*. SAT 13. Wiesbaden. Harrassowitz Verlag, 2009

BAILEY 1926 = BAILEY, S. I.: Clusters and Nebulae. in: *The Scientific Monthly*, Vol. 22, No. 5 (May, 1926), 415-419

BALY 1930 = BALY, T. J. C.: Notes on the Ritual of Opening the Mouth. in: *JEA*. Vol. 16, No. 3/4 (Nov., 1930), 173-86

BARGUET 1967 = BARGUET, P.: *Le Livre des Morts des Anciens Égyptiens*, Paris, Éditions du Cerf, 1967

BARLOW 1993 = BARLOW, J.: Archaeology and Belief in the Roman World: an Iconoclast's Approach. in: *AHA* Vol. 11 (1993), 120-123

BLACKMAN 1918 = BLACKMAN, A. M.: The House of the Morning. in: *JEA*, Vol. 5, No. 3 (Jul., 1918), 148-65

BROWN ET AL 1980 = BROWN, F. / DRIVER, S. R. / BRIGGS, Ch. A. / GESENIUS, W.: *Hebrew and English Lexicon*. Associated Publishers and Authors Inc. Lafayette, Indiana, 1980

CT I-VIII = BUCK, A. DE – ALLEN, J. P.: *The Egyptian Coffin Texts. Vols. I.-VIII*. The University of Chicago Oriental Institute Publications. The University of Chicago Press. Chicago, Illinois. 1935-2006

BUCK 1948 = BUCK, A. De: *Egyptian Reading Book Vol. I*, Leyden. 1948

BUDGE = BUDGE, E.A.W.

1898 = BUDGE, E.A.W.: *The Book of the Dead. The Chapters of Coming Forth by Day. The Egyptian Text According to the Theban Recension in Hieroglyphic Edited From Numerous Papyri, With a Translation, Vocabulary*. The British Museum, London. 1898.

1905a = Budge, E. A. W.: *The Egyptian Heaven and Hell Vol. I. – The Book of Am-Tuat*, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd., London, 1905

1905b = Budge, E. A. W.: *The Egyptian Heaven and Hell Vol. II. – The Short Form of the Book of Am-Tuat and the Book of Gates*, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd., London, 1905

1911 = *A Hieroglyphic Vocabulary to the Theban Recension of the Book of the Dead*. Books on Egypt and Chaldea, Vol. XXXI, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd., 1911

1913 = *The Papyrus of Ani – A Reproduction in Facsimile Edited, with Hieroglyphic Transcript, Translation and Introduction – in Three Volumes, Vol. I*, London, Philip Lee Warner, 1913

1920 = Budge, E. A. W.: *The Book of the Dead*. Harrison & Sons, London 1920

1978 = Budge, E.A.W.: *An Egyptian Hieroglyphic Dictionary. Vol. II*, Dover Publications, Inc. New York

CHAMPOLLION 1841-1843 = CHAMPOLLION, J. F. le jeune: *Dictionnaire Égyptien en Écriture Hiéroglyphique*, Paris 1841-1843

- DAVID 1973 = DAVID, A. R.: *Religious Ritual at Abydos (c. 1300 BC)*. Aris & Phillips Ltd. Warminster, 1973
- DE GARIS DAVIES 1903 = DE GARIS DAVIES, N.: *The Rock Tombs of el-Amarna VI.-Tombs of Parennefer, Tutu, and Ay*, London 1903
- EATON 2005/2006 = EATON, K.: A "Mortuary Liturgy" from the "Book of the Dead" with Comments on the Nature of the Aḥ-spirit. in: *JARCE*, Vol. 42 (2005/2006), 81-94
- ERMAN 1907 = ERMAN, A.: *A Handbook of Egyptian Religion* (ford.: Griffith, A. S.), Archibald Constable&Co. Ltd., 1907
- EYRE 2002 = EYRE, Ch: *The Cannibal Hymn. A Cultural and Literary Study*. Liverpool University Press. Liverpool, 2002
- Wb. I-VIII = ERMAN, A. – GRAPOW, H.: *Wörterbuch der Aegyptischen Sprache*. Bd I-VII., *Belegstellen* Bd. I-V. Akademie-Verlag, Berlin. 1926–1961.
- FÁBIÁN 2008 = FÁBIÁN, Z. I.: A Halottak Könyve a thébai nekropolisz újbírodalmi sírjaiban. In: *ÓKOR* 2008. VII. évfolyam 1-2. szám, Budapest. 2008, 14-28
- FÁBIÁN, Z. I.: *A Halottak Könyve 17. Kiadatlan kézirat*.
- FARKAS 2004 = Farkas, A. M.: Az egyiptomi gondolkodás logikája, in: *Motogoria*. 2004, 44-64
- FAULKNER = FAULKNER, R. O.:
- 1966 = The King and the Star-Religion in the Pyramid Texts. in: *JNES*, Vol. 25, No. 3 (Jul., 1966) 153-61
- 1973 = *The Ancient Egyptian Coffin Texts. Vol. 1. Spells 1-354*. Aris & Phillips Ltd. Warminster. 1973
- 1994 = ANDREWS, C.(ed.) / FAULKNER, R. O.(tr.)/GOELET, O.Jr.(add. tr.): *The Egyptian Book of the Dead: The Book of Going Forth by Day*. Chronicle Books LLC, 1994
- GARDINER 1957 = GARDINER, A. H.: *Egyptian Grammar – Being an Introduction to the Study of Hieroglyphics*, Griffith Institute – Ashmolean Museum, Oxford 1957
- GEE = GEE J.
- 2003 = BA Sending and Its Implications. in: *Egyptology at the Dawn of the Twenty-First Century: Proceedings of the Eight International Congress of Egyptologists*, Cairo, 2000, 3 vols. American University of Cairo Press. Cairo, 2003, Vol. 2, 230-237
- 2007 = The Use of the Daily Temple Liturgy in the Book of the Dead. in: BACKES, B. / MUNRO, I. / STÖHR, S. (hrsg.): *Totenbuch-Forschungen; gesammelte Beiträge des 2. Internationalen Totenbuch-Symposiums Bonn, 25. bis 29. September 2005*. SAT. 11; S. 339 – 355, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2006, 73-86
- 2010 = The Book of the Dead as Canon. in: *British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan* 15 (2010), 23–33
- GEISEN 2004 = GEISEN, Ch.: *Die Totentexte des verschollenen Sarges der Königin Mentuhotep aus der 13. Dynastie - Ein Textzeuge aus der Übergangszeit von den Sargtexten zum Totenbuch*, Volume 8, Harrassowitz Verlag, 2004
- GENNEP 2007 = GENNEP, A. van: *Átmeneti rítusok*. (VARGYAS, Z., ford..) L' Harmattan Kiadó, 2007

GOYON 1972 = GOYON, J. C.: *Rituels funéraires de l'ancienne Égypte: le rituel de l'embaumement, le rituel de l'ouverture de la bouche, les livres des respiration.*, Littératures anciennes du Proche-Orient 4, Les Éditions du Cerf, Paris, 1972

GORDON / GORDON 1996 = GORDON, A. A. / GORDON, A. H.: The 'k3' as an Animating Force. in: JARCE, Vol. 33 (1996), 31-35

GRAPOW = GRAPOW, H.

1915-1917A = *Religiöse Urkunden – Ausgewählte Texte des Totenbuches*. Fünfter Band. Leipzig, 1915-1917

1915-1917B = *Religiöse Urkunden – Ausgewählte Texte des Totenbuches*. Fünfter Band. Übersetzung. Leipzig, 1915-1917

GRAVES / PATAI 1969 = GRAVES, R. / PATAI, R.: *Héber mítoszok – A Genezis könyve*. Gondolat. Budapest, 1969

GREVEN 1952 = GREVEN, L.: *Der Ka – In Theologie und Königs kult der Ägypter der alten Reiches*. Ägyptologische Forschungen, Heft 17. Verlag J. J. Augustin, Glückstadt-Hamburg-New York, 1952

GRIFFITH 1889 = GRIFFITH, F. Ll.: *The Inscriptions of Siut and Der Rifeh*. Trübner & Co. London. 1889

GRIFFITH 1898 = GRIFFITH 1898 = Griffith, F. Ll.: *A Collection of Hieroglyphs – A Contribution to the History of Egyptian Writing*, Archaeological Survey of Egypt, Sixth Memoir, London 1898

HANNIG = HANNIG, R.:

2003 = *Ägyptisches Wörterbuch I – Altes Reich und Erste Zwischenzeit*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 2003

2006 = *Ägyptisches Wörterbuch II – Mittleres Reich und Zweite Zwischenzeit Teil 2*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 2006

2009 = *Großes Handwörterbuch Ägyptisch-Deutsch (2800-950 v. Chr.) - Die Sprache der Pharaonen. Marburger Edition*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 2009

HASSAN 1946 = HASSAN, S.: *Excavations At Giza, Vol. VI Part I, 1934-1935*, Government Press, Cairo 1946

HAYS 2012 = HAYS, H. M. = *The Organization of the Pyramid Texts. Typology and Disposition* (Vols. I-II) in: SCHENKEL, W./LOPRIENO, A./QUACK, J. F. (hrsg.): *Probleme der Ägyptologie*, 31. Band. Brill.. Leiden / Boston, 2012

HEERMA VAN VOSS = HEERMA VAN VOSS, M. S. H. G..

1963 = *De oudste versie van Dodenboek 17a. Coffin Texts Spreuk 335a*. J. J. Groen & Zoon. Leiden. 1963

1986 = HEERMA VAN VOSS, M.: *Totenbuch. LÄ VI*, Wiesbaden 1986, K. 641-643

HOPFNER 1913 = HOPFNER, T.: *Der Tierkult der alten Ägypter nach den griechisch-römischen Berichten und den wichtigeren Denkmälern*. in: *DKAWW 57/2*. Registen. 1913

HORNUNG = HORNUNG, E.:

1990 = HORNUNG, E.: *Das Totenbuch der Ägypter*. Artemis Verlag Zürich und München. 1990

- 1999 = HORNUNG, E.: *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife* (LORTON, D., tr.). Cornell University Press, Ithaca and London, 1999
- KÁKOSY, L.1978 = KÁKOSY, L.: *Egyiptomi és antik csillaghit*. Akadémia Kiadó, Budapest. 1978
- KÁKOSY ET AL 2004 = KÁKOSY, L. / BÁCS, A. T. / BARTOS, Z. / FÁBIÁN, Z. I. / GAÁL, E.: *The Mortuary Monument of Djehutimes (TT 32) – Text*. STUDIA AEGYPTIACA SERIES MAIOR I. Archaeolingua. Budapest 2004
- KRAUSS 1997 = KRAUSS, R.: *Astronomische Konzepte und Jenseitsvorstellungen in den Pyramidentexten*. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden. 1997
- LACAU 1905 = Lacau, P.: Textes Religieux XIX In: *Recueil des Travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes* Vol. 27, Liv. 1 et 2., Paris 1905
- LAPP, G.: *Totenbuch Spruch 17*, Orientverlag, Basel, 2006
- LGG I-VIII = LEITZ, Ch.: *Lexikon der Ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen. Bd. I-VIII*. OLA Bd.110-116, 129. Peeters Publishers & Department of Oriental Studies. Leuven. 2002-2003
- LEFÉBURE 1893 = LEFÉBURE, E.: Étude sur Abydos. L'Office des Morts a Abydos. in: *PSBA*, Vol. XV. Twenty-Third Session. The Offices of the Society. Bloomsbury, W.C. 1893, 433-55
- LE PAGE RENOUF/NAVILLE 1904 = LE PAGE RENOUF, Sir P. – Naville, E.: *The Egyptian Book of the Dead – Translation and Commentary*. The Society of Biblical Archaeology, London, 1904
- LEPSIUS 1865 = LEPSIUS, R.: *Die Alt-Aegyptische Elle und Ihre Entheilung*. Berlin. 1865
- LICHTHEIM 1973 = LICHTHEIM, M.: *Ancient Egyptian Literature. Vol. I.: The Old and Middle Kingdoms*. University of California Press. Berkeley/Los Angeles 1973
- LIEVEN 2007 = LIEVEN. A. VON: *The Carlsberg Papyri 8. Grundriss des Laufes der Sterne. Das sogenannte Nutbuch. Tafeln*. CNI Publications 31. The Carsten Niebuhr Institute of Near Eastern Studies. Museum Tusulanum Press, Copenhagen. 2007
- LÜSCHER = LÜSCHER, B
- 2010A = LÜSCHER, B.. Studying the Book of the Dead in: TAYLOR, J. H.(ed.): *Journey Through the Afterlife: The Ancient Egyptian Book of the Dead*, The British Museum Press, London, 2010, 288-310
- 2010B = LÜSCHER, B. In the Footsteps of Edouard Naville (1844–1926). in: *British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan* (BMSAES) 15, 2010, 103–21
- MATHIEU 2008 = MATHIEU, B.: Les Enfants d'Horus, théologie et astronomie, in: *ENIM* 1, 2008, 7-14
- MILDE 1991 = MILDE, H.: *The Vignettes in the Book of the Dead of Neferrenpet*. Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten. Leiden, 1991
- MOJSOV 2001/2002 = MOJSOV, B.: The Ancient Egyptian Underworld in the Tomb of Sety I: Sacred Books of Eternal Life. In: *The Massachusetts Review*, Vol. 42, No. 4, Egypt (Winter, 2001/2002), 489-506
- MORET 1902 = MORET, A.: Le rituel de culte divin journalier en Égypte. in: *Annales du Musée Guimet*, Ernest Leroux, Paris 1902
- MUNRO 2010 = MUNRO, I.: B.. The Evolution of the Book of the Dead in: TAYLOR, J. H.(ed.): *Journey Through the Afterlife: The Ancient Egyptian Book of the Dead*, The British Museum Press, London, 2010, 54-80

- NAVILLE 1886/1971 I-III = NAVILLE, E.: *Das Aegyptische Tottenbuch –Der XVIII. Bis XX. Dynastie – Aus verschiedenen Urkunden. Bd. I. – III.* Unveränderter Nachdruck der 1886 bei A. Asher & Co. in Berlin erschienenen Ausgabe. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz. 1971
- NELSON 1949 = NELSON, H.H. Certain Reliefs at Karnak and Medinet Habu and the Ritual of Amenophis I. in: *JNES*, Vol. 8, No. 3 (Jul., 1949), pp. 201-232
- EAT I-III = NEUGEBAUER, O. / PARKER, R.: *Egyptian Astronomical Texts. I-III*, Brown University Press, 1960-1969
- EAT I = *The Early Decans*. 1960
- EAT III/1 = *Decans, Planets, Constellations and Zodiacs. Text*. 1969
- EAT III/2 = *Decans, Planets, Constellations and Zodiacs. Plates*. 1969
- OTTO 1960 = OTTO, E.: Das ägyptische Mundöffnungsritual. Bd. I-II. in: *ÄA*. Band 3: Otto Harrassowitz, Wiesbaden. 1960
- PIERRET 1882 = PIERRET, P.: *Le Livre des morts des anciens Égyptiens: traduction complète d'après le Papyrus de Turin et les manuscrits du Louvre*, Ernest Leroux, Paris, 1882
- DE ISIDE = PLUTARKHOSZ: *Iszisz és Oszirisz* (ford.: W. Salgó Ágnes). *AZ ÓKORI IRODALOM KISKÖNYVTÁRA*. Európa Könyvkiadó. Budapest. 1986
- PONORI THEWREWK 2007 = PONORI THEWREWK, A.: *A Nap fia. A Nap tisztelete, napisten-mítoszok uralkodóikat a Nap fiának tartó népeknél*. Magyar Csillagászati Egyesület. Budapest, 2007
- QUESNE 2006 = QUESNE, T. du: The Osiris-Re Conjunction with Particular Reference to the Book of the Dead. in: BACKES, B. / MUNRO, I. / STÖHR, S. (hrsg.): *Totennbuch-Forschungen; gesammelte Beiträge des 2. Internationalen Totennbuch-Symposiums Bonn, 25. bis 29. September 2005*. SAT. 11; Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2006, 23-33
- QUIRKE 2013 = QUIRKE, S.: *Going out in Daylight – prt m hrw the Ancient Egyptian Book of the Dead translation, sources, and meanings*. GHP EGYPTOLOGY 20. London, 2013
- REEVES 1990/1997 = REEVES, N.: *The Complete Tutankhamun. The King. The Tomb. The Royal Treasures*. Thames & Hudson. London 1990, Toledo 1997 (Reprint)
- RELKE / ERNEST 2003 = RELKE, J. - ERNEST, A. Ancient Egyptian Astronomy: Ursa Major - Symbol of Rejuvenation. In: *Archaeoastronomy: The Journal of Astronomy in Culture*, Volume XVII, 2003, 64-80
- ROTH 1993 = ROTH, M. A.: Fingers, Stars, and the 'Opening of the Mouth': The Nature and Function of the *ntrwj*-Blades. in: *JEA*, Vol. 79, (1993), Egypt Exploration Society, 57-79
- ROUGÉ 1851 = Rougé, E., vicomte de: *Catalogue des signes hiéroglyphiques de l'Imprimerie Nationale*, Imprimerie National, Paris 1852
- RÖSSLER-KÖHLER 1979 = RÖSSLER-KÖHLER, U.: *Kapitel 17 des ägyptischen Totennbuches*, Harrassowitz Verlag, 1979
- RÖSSLER –KÖHLER 1999= RÖSSLER-KÖHLER, U.: *Zur Tradierungsgeschichte des Totennbuches zwischen der 17. und 22. Dynastie (Tb 17)*, Harrassowitz Verlag, 1999

- SCHNEIDER 1994 = SCHNEIDER, H. D.: Bringing the Ba to the Body – A Glorification Spell for Padinekhnebef. in: *Hommages à Jean Leclant. Vol. 4. –VARIA*. IFAO, Bibliothèque d'Étude 106/4. 1994, 354-62
- SCHOTT 1959= SCHOTT, S.:Altägyptische Vorstellungen vom Weltende. in: *Studia biblica et orientalia*, Vol. III, Rom. 1959, 319-30. = *Analecta Biblica*, Bd. 12, Nr. 12, 1959, 319-30
- SCHWEITZER 1956 = SCHWEITZER, U.: *Das Wesen des Ka – im Diesseits und Jenseits der alten Ägypter*. Ägyptologische Forschungen, Heft 19. Verlag J. J. Augustin, Glückstadt-Hamburg-New York, 1956
- SETHE 1908-1922 = SETHE, K.: Die Altägyptischen Pyramidentexte nach den Papierdrücken und Photographien des Berliner Museums I-IV, Leipzig, 1908-1922
- SHORTER 1938 = SHORTER, A. W.: = *Catalogue of Egyptian Religious Papyri in the British Museum – Copies of the Book PR(T)-M-HRW – From the XVIIIth to the XXIIInd Dynasty*. The British Museum, London. 1938
- SOUSA 2003 = SOUSA, R. F. de: The Notion of the Heart and the Idea of Man: The Effect of Anthropological Notions on Medical Practices. in: *Egyptology at the Dawn of the Twenty-First Century: Proceedings of the Eight International Congress of Egyptologists*, Cairo, 2000, 3 vols. American University of Cairo Press. Cairo, 2003, Vol. 3, 230-37
- STRACMANS 1946 = STRACMANS, M.: Lefebvre, G.: *Grammaire de l'Égyptien Classique*, In: *Revue belge de philologie et d'histoire*, 1946, vol. 25, n° 3, pp. 634-642.
- TARASENKO 2006 = TARASENKO, M.: Mythological Allusions Connected with Cosmogony in Chapter 17 of the Book of the Dead. In: BACKES, B. / MUNRO, I. / STÖHR, S. (hrsg.): *Totenbuch-Forschungen; gesammelte Beiträge des 2. Internationalen Totenbuch-Symposiums Bonn, 25. bis 29. September 2005*. SAT 11; Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2006, 339 – 55
- TAYLOR 2001 = TAYLOR, J.H.(ed.): *Death and the Afterlife in Ancient Egypt*. London 2001
- TAYLOR 2010 = TAYLOR, J.H.: *Journey Through the Afterlife - Ancient Egyptian Book of the Dead*. The British Museum Press. London 2010
- TRENCSÉNYI-WALDAPFEL 1968 = TRENCSÉNYI-WALDAPFEL, I.: *Mitológia*. Hatodik kiadás. Gondolat. Budapest. 1968
- VANDIER 1961 = VANDIER, J.: *Le Papyrus Jumilhac*. Paris. 1961
- VELDE 1967 = VELDE, H. te: *Seth, god of Confusion*. Probleme der Ägyptologie Band VI. E. J. Brill. Leiden. 1967
- WAINWRIGHT = WAINWRIGHT, G. A.:
- 1932A = Iron in Egypt. in: *JEA*, Vol. 18, No. 1/2 (May, 1932), 3-15
- 1932B = Letopolis. in: *JEA*, Vol. 18, No. 3/4 (Nov., 1932), 159-72
- 1936 = Orion and the Great Star. in: *JEA*, Vol. 22, No. 1 (Jun., 1936), 45-46
- 1963 = The Origin of Storm-gods in Egypt. in: *JEA*, Vol. 49, (Dec., 1963), 13-20
- WAITKUS 2003 = WAITKUS, W.: Zur möglichen Identifizierung einer weiteren Konstellation des nördlichen altägyptischen Sternhimmels. In: KLOTH, N. et al.(eds.): *Es werde niedergelegt als Schriftstück: Festschrift für Hartwig Altenmüller*. SAK, Beiheft 9, pp. 453-470, 2003

WALLIN 2002 = WALLIN, P.: *Celestial Cycles. Astronomical Concepts of Regeneration in the Ancient Egyptian Coffin Texts*. Uppsala Studies in Egyptology 1. Uppsala. 2002

WALDRON 1973 = WALDRON, R.: The Kingdom of Amon-Re: The Egyptian Sky, 3,000-300 B.C.
in: *Griffith Observer*, 1973, June

WESTENDORF = WESTENDORF, W.

1980 = „Horusauge” in: *LÄ III*, K. 48-51. Otto Harrassowitz. Wiesbaden. 1980

WILLEMS = WILLEMS, H.

1988 = *Chests of life: A study of the typology and conceptual development of Middle Kingdom standard class coffins*, Leiden, 1988

1995 = *The Coffin of Heqata (Cairo JdE 36418)*, OLA. Peeters Publishers & Department of Oriental Studies. Leuven. 1995

WILLIAMS 1966 = WILLIAMS, R. J.: Reflections on the Lebensmüde. in: *JEA*, Vol. 48 (Dec., 1962), 49-56

ŽABKAR 1968 = Žabkar, L. V.: *A Study of the Ba Concept in Ancient Egyptian Texts*. SAOC, No. 34, The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago, 1968, p. 8